Ailede bir ölüm

JAMES AGEE

İngilizceden çeviren: Tomris Uyar

AYRINTI

JAMES AGEE

James Agee (1909-1955), 27 Kasım 1909'da Knoxville, Tennessee'de doğdu. Phillips Exeter Akademisi'nde okudu. 1932'de Harvard Üniversitesi'ni bitirdi. 1934'te *Permit Me Voyage* adlı şiir kitabı yayımlandı. Aynı yıl *Fortune* dergisine girdi. Dergi için Alabamalı bir çiftçinin hayatını kaleme aldı. Makalesi dergide yayımlanmadı, ancak Walker Evans'ın fotoğraf görüntüleriyle birlikte 1941'de *Let Us Now Praise Famous Men* adı altında kitap olarak yayımlandı.

1939'da *Time* dergisine girdi. 1943'ten 1948'e kadar *Nation* dergisinde film eleştirmenliği yaptı. 1948'den ölümüne kadar senaryo yazarlığıyla uğraştı: *The Quiet One* (1949), *The African Queen* (1952) ve *The Night of the Hunter* (1955) adlı filmler ile çeşitli televizyon filmlerinin senaryoları. 16 Mayıs 1955'te New York'ta öldü.

The Morning Watch (1951) adlı romanı ile *A Death in the Family, All the Way Home* (1960) adıyla sahneye de uyarlandı. Oyun Pulitzer Ödülü ile New York Tiyatro Eleştirmenleri Birliği Ödülü'nü kazandı. Film eleştirilerinin derlemelerinden oluşan bir kitap ölümünden sonra 1. cilt olarak *Agee on Film* (1958) adıyla yayımlandı. Beş film senaryosundan oluşan bir derleme de 1960'ta 2. cilt olarak yayımlandı. 1962 yılında dostu Peder James H. Flye'a içten ve nazik bir dille yazdığı mektupların yayımlanmasıyla bir yazar olarak hak ettiği değere kavuştu.

Ayrıntı: 167
Edebiyat dizisi: 59

Ailede Bir Ölüm
James Agee

İngilizceden çeviren
Tomris Uyar

Yayına hazırlayan
Fermâ Lekesizalın

Kitabın özgün adı
A Death in the Family

Avon Book Division/1957
basımından çevrilmiştir.

Kapak illüstrasyonu
Edvard Munch

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Memet Celep

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi Tel: (0 212) 516 94 15

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım
Hürriyet Yayınları/1977

Ayrıntı Yayınları'nda birinci basım
Ekim 1996

ISBN 975-539-160-6

AYRINTI YAYINLARI
Piyerloti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Fax: (0212) 516 45 77

James Agee

AİLEDE BİR ÖLÜM

AMERİKALI YAYINCILARIN NOTU

James Agee, 16 Mayıs 1955'te bu kitap henüz taslak halindeyken aniden öldü. Yıllarca üzerinde çalıştığı bu romanı yazdığı şekliyle yayımlıyoruz. Metne hiçbir şekilde müdahale edilmediğini, Agee'nin daha sonra üzerinde uzun uzadıya çalıştığı birkaç yer ve editörlerin romanın yapısına uyarlamakta güçlük çektikleri yedi sayfadan oluşan bir bölüm hariç hiçbir kısaltma yapılmadığını önemle bildiririz.

Ailede Bir Ölüm'ün son bölümü, Agee'nin ölümünün hemen öncesine rastlıyor. Editörlerin karşılaştığı tek güçlük, romanın zaman örgüsünün dışında kalan çeşitli sahnelerin nereye yerleştirilmesi gerektiği ile ilgiliydi. Sonunda bu sahnelerin I. ve II. bölümlerin sonuna italik olarak yerleştirilmesine karar verildi, çünkü Agee'nin bu sahneleri nereye yerleştirmek isteyeceği konusunda karar vermenin küstahlık olacağını düşündük. Ayrıca bu düzenleme, editörleri ara bağlantıları sağlayacak çeşitli bölümler yazma zorunluluğundan da kurtarmış oluyordu. *Knoxville: 1915 Yazı* adlı kısa bölüm, bir tür önsöz özelliği taşıdığı için kitaba eklendi. Gerçi Agee'nin taslakları arasında yer almıyordu; ama editörler, onun bu bölümü kitaba eklemek istemiş olabileceği düşüncesiyle metnin son haline eklemeyi uygun gördüler.

Agee, yorulmak nedir bilmeyen, titiz bir yazar olduğu için yaşasaydı metin üzerinde ne kadar düzeltme yapacağını, ne kadarını yeniden yazacağını bilmek imkânsız. Ama editörlerin ve yayıncının ortak görüşü şudur: *Ailede Bir Ölüm*, mükemmele yakın bir sanat yapıtıdır. Kitabın her satırı gibi başlığı da James Agee'ye aittir.

Knoxville: 1915 Yazı

Knoxville, Tennessee'deki yaz akşamlarından söz ediyoruz şimdi, orada bir çocuk kimliğinde başarıyla kendime kapandığım günlerden. Oldukça karışık bir mahalleydi; çoğunluk, orta sınıfın alt tabakalarındandı diyebiliriz, birkaç kuraldışını saymazsak. Evler de öyleydi: 1890 sonlarıyla 1900'lerin başlarında yapılmış ince oymalı, orta boy ahşap evler, cephe ve yanlar dardır; ama arkalarında geniş avlular var, avlularda sundurmalar, ağaçlar. Yumuşak gövdeli ağaçlardı bunlar, kavaklar, kurdele ağaçları, akçakavaklar. Evlerin birkaçı çitlerle çevriliydi, ama genellikle tek tük işe yaramayan alçak duvarlar dışında avlular iç içeydi. Ye-

tişkinler arasında candan dostlar azdı, zaten o tür sıkıfıkı ilişkiyi kurmak zorunda kalacak kadar yoksul değildiler, yine de karşılaşınca selamlaşır, merhabalaşırlardı, ara sıra kısacık konuşmalar da geçerdi aralarında, genelle özelin iki aşırı ucunda rastgele konuşmalar; ve kapıkomşular, birbirlerine rastladıklarında uzun boylu laflasalar bile, evlere hiç gidilmezdi. Erkeklerin çoğu, orta halli işadamlarıydı, birkaç sıradan yönetici, birkaç kol işçisi; çoğu memurdu ama, yaşları da otuzla kırk beş arasındaydı.

Ben o akşamları anlatıyorum işte.

Akşam yemeği altıdaydı, altı buçukta biterdi. Gün, batmamış olurdu daha, bir deniz kabuğunun içi gibi yumuşak, donuk bir ışık salardı ve köşelerdeki karbon lambaları yakıldığında da daha aydınlıktı hava; cırcırböcekleri dolanırdı; ateşböcekleri de parlardı; bir-iki kurbağa, ıslak çimenlere kendilerini pat pat atarlardı babalarla çocukların evden çıkma saatine kadar. Önce çocuklar deli gibi fırlarlardı birbirlerini takma adlarıyla avaz avaz çağırarak; sonra babalar, ağır aksak gelirlerdi çapraz askılarıyla, yakalıkları çıkarılmış gömlekleriyle, boyunları uzun ve utangaç. Anneler, mutfakta kalırlardı, –tıpkı arıların bir yaşam boyu süren yolculukları gibi– o iz bırakmayan ayak seslerini kimbilir kaç kereler yineleyerek, dolaşır, yıkar, kurular, kaldırır, kahvaltıda pişirilecek kakaoyu ölçerlerdi. Dışarı çıktıklarında önlükleri çözülmüş olurdu, etekleri ıslak, sundurmadaki sallanan iskemlelerde sessizce otururlardı.

Şimdi asıl anlatmak istediğim, akşamları çocukların oynadıkları oyunlar değil ama; onlarla pek de ilgisi olmayan anlar: Her biri çimenliğin bir köşesine çekilmiş, donuk ışıkta balıkderisini andıran soluk gömlekleri ve belirsizleşmiş yüzleriyle çimenleri sulayan aile babalarının yarattığı hava: Hortumlar, evlerin tuğla temellerinden çıkan musluklara bağlanmıştı. Marpuçların ayarı başka başkaydı, yine de öyle ki önce uzun, tatlı bir püskürtü, hortumun ele ıslak gelişi, suyun sağ bilekten sıvanmış gömlek yenine doğru damla damla akışı, sonra salınan suyun fışkırışı, uzun bir yay çizişi, tatlı bir hışırtı. Yani önce zorbalık çığlığı duyulur hortumdan, sonra uyuma girişin düzensiz fokurtuları ve sonunda da, ancak bir kemanın ulaşabileceği tizlik ve şaşmazlıkla anlatımını bulan bir akış. Bir tek hortumda bunca değişik ses: Ya-

kınlardaki bir sürü hortumda bunca sessel farklılık. Hangi hortumu alırsan al, suyun ilk salınışında nerdeyse ölü bir sessizlik, tek tek, iri damlaların çizdiği kısa, kımıltısız bir yay, tutulmuş bir soluk gibi sessiz, artık tek duyulan, yaprakların tıpırtısı ve çimenlerin iri damlalarla art arda dövülüşüdür. Bu, bir de o keskin akışa ayak uyduran keskin tıslama; ve bir de bu yoğunluğun azalmaması, tersine, marpucun çevrilişinde daha bir suskunluk, incelik kazanışı, suyun yalnızca yuvarlak, geniş bir zar olduğu noktadaysa, anlatılmaz sevecenlikte bir fısıltıya dönüşü. Ama çoğu kere hortumların ayarları aynıydı, uzaklıkla fışkırışın tatlılığı arasında bir uyum gözetildiğinden (mutlaka sanatsal bir kaygı yatıyordu bu uyuşmada ve kendinin bile bilincine varamayacak kadar gerçek, sessiz ve derin bir sevinç) ses perdeleri o yüzden tutuyordu birbirini; yeni bir hortumun gurultulu açılışıyla sivrileşiyor, hortumun keyfini çıkaran bir adamın katkılarıyla renkleniyor, içlerinden biri durdu mu, serçesiz kalmış Tanrı gibi boşluk duyuyordu; ve hepsi birbirlerine az çok benzeseler de değişik perdelerde aynı birliği kuruyorlardı. Akşam ışığındaki bu tatlı, solgun akışlar, kendi öz solgunluklarıyla seslerini hep birlikte yükseltirler, analar çocuklarını pışpışlar, uzadıkça uzar fısıltıları, erkekler yumuşak ve sessizdir, sümüklüböcekler gibi teker teker yaptığı işin sessizliğine çekilmiştir; görünmez bir duvarda rahata geçmiş asker tavrıyla işemiş iri kıyım oğlanların sidiği, nasıl usulca, mutlu ve dingin tadını çıkarırlar yaşamlarındaki hoyrat güzelliğin, akşam yemeğinden ağızlarında kalan lokma gibi; bir yandan cırcırböcekleri, hortumların sesini daha yüksek, daha tiz bir perdede sürdürmektedirler. Kurudur cırcırböceğinin sesi, ne kulak tırmalar ne de titreşim yapar, yorulmak bilmeyen bir soluğun üflediği küçücük bir borudan çıkarcasına, içinden zorlanır sanki. Ayrıca, hiçbir zaman tek cırcırböceği söz konusu değildir, en azından biridir düşlenen. Her böceğin sesi, cırcırböceklerinin klasik ses dizisine girer ve hiçbiri bunu iki tam tondan fazla zorlayamaz; yine de nasılsa her birini kesinlikle ayırabilirsiniz ötekilerden, seslerinde uzun, usul bir titreşim vardır, uzun ve yüksek bir köprünün açık seçik belirmeyen kemerleri gibi. Ağaçların dört yanını tutmuşlardır, öyle ki çıkardıkları ses, aynı anda hem doğrudan hiçbir yerden gelmez hem de her yerden birden gelir, gök kabuğunun her

yanından gelip teninizde ürperir, kulak zarınızı gıcıklar, gece seslerinin en atılganıdır. Ne var ki yaz gecelerinin büyük ses dizgesinin bir parçasıdır, denizin sesi ve onun şımarık torununun kanı gibi, ancak kulak verdiğinizde duyabileceğiniz seslerden biri. Bu arada karanlığın içlerinden, hortumların çalkantılı ufkunun az ötesinde, çiyle nemlenmiş çimenle, çimenin koyu yeşile bulanmış kokusunu ileten çekirgelerin düzenli, ancak uzun-aralı sesleri, üç notalı, tatlı, soğuk, gümüşsü sesler; her seferinde, küçük bir zincirin birbirine geçen üç halkası gibi.

Artık erkekler, teker teker hortumlarını susturmuş, kurutmuş, toplamışlardır. Şu ikisi, derken biri kalmıştır ve tek görebildiğiniz, rengi uçuk bir gömlekle bir kolluk ve erkeğin yumuşak yüzünde, zifiri karanlık bir çayırda sizin ne aradığınızı soran sığırın gözlerinde okuduğunuz o büyük giz; o da gitti şimdi, artık herkesin sundurmasına çekilip sallanan iskemlesine kurulduğu, usulca konuştuğu, sokağı gözlediği saattir, yerinden kalkıp kendi çimen bölgesindeki ağaçların, kuşların, gök limanlarının, hangarların diyarına uzanma saatidir. İnsanlar geçer yoldan; birileri, bir şeyler geçer. Faytonu çeken at, tınlayan bir demir sesi bırakır asfaltta; gürültülü bir otomobil, sessiz bir otomobil; çiftler, hiç aceleleri yok, ayaklarını sürüyerek yürüyorlar, yaza özgü bir ağırlık edinerek, gelişigüzel konuşarak; havada vanilya tadı asılı, çilek, hamur tahtası ve kaymak kokusu, havada âşıkların ve atlıların imgeleri asılı, silik kehribarlara bürünmüş soytarılarla eşleniyorlar. Bir tramvay, demir bir inilti çıkarıyor; duruyor, çanları çalıyor, kalkıyor sonra; horulduyor; silkinip yeniden yola koyuluyor gittikçe yükselen demirden iniltisiyle, altın pencereleri, hasır sıralar durmaksızın kayarak geçip gidiyorlar baş döndürücü bir hızla; tepesindeki uğursuz kıvılcım çatırdıyor, ilenç yağdırıyor, peşinden ayrılmayan küçük bir kötü ruh gibi; hız arttıkça demirden inleme de artıyor; derken yine azalıyor, daha da belirsizleşti şimdi; eriyor, toparlanıyor, yükseliyor, kaçınılmaz bir silinişe doğru: Yitti bile. Gece, yekpare mavi bir çiy damlasıdır artık.

Gece, yekpare mavi bir çiy damlasıdır artık, babam hortumu
kuruttu, topladı.
Ta aşağılarda, çimenlikler boyunca kırılgan bir ateş soluklanıyor.

Hoşnut, gümüşten, hızlı ışık dilimleri gibi, her çekirge kendi sözünü yineliyor sırılsıklam otlarda.
Üşümüş bir köstebek paldır küldür ilerliyor.
Yan avluların nemli gölgelerinin kıyısında çocuklar, dört dönüyorlar korku coşkusuyla, bir telefon direğinin sökülüşünü izliyorlar.
Beyaz karbon köşe lambalarının çevresine üşüşen boy boy böceklerin yörüngeleri yansıyor, hepsi birer güneş sistemi.
Koca kalın kabuk bereleniyor saldırıda; sırtüstü düştü, bacaklar çırpınıyor.
Ana-babalar sundurmalarda: Sallan dur: Islak tellerden sabaha övgüler yağıyor: O eski yüzlere.
Havanın her yanından birden gelen kuru, coşkulu cırcırböceği sesi kulaklarımı ezgiye boğuyor.

Arka avlunun ıslak, sert çimenlerine annemle babam şilteler serdiler. Hepimiz orada yatıyoruz, annem, babam, dayım, teyzem; ben de yatıyorum orada. Önceleri oturuyorduk, sonra birimiz yattı, derken hepimiz yattık, ya yüzüstü ya da sırtüstü, onlar konuşup durdular. Çok konuşmuyorlar aslında, konuşmaları sessiz, özel bir konuda değil, özel bir konuda hiç değil, aslında hiçbir konuda değil. Yıldızlar kocaman ve canlı, çok tatlı bir gülümseyişi andırıyor, hepsi çok yakında görünüyorlar. Yakınlarımın hepsi bana göre iri yapılı, sessiz, sesleri uyuyan kuşların sesleri gibi yumuşak ve anlamsız. Biri sanatçı, bu evde; biri müzikçi, bu evde. Biri, beni kayıran annem. Biri, beni kayıran babam. Nasıl olmuşsa, hepsi bu dünyadalar şu anda; ve kim anlatabilir bu dünyada olmanın, bir yaz gecesi şiltelerde, çimenlerde, gece sesleri arasında yatmanın hüznünü. Tanrı sevdiklerimi kutsasın, dayımı, annemi, sevgili babamı, n' olur başları darda kaldı mı, iyi an onları Tanrım; gidiş saatleri gelip çattığında da.

Biraz sonra götürülüp yatağıma yatırılıyorum. Yumuşak gülüşlü uyku, kendine çekiyor beni. Ve hepsi, bana yumuşak davranan, beni bu evin bildik, çok sevilen bir kişisi diye bağırlarına basan yakınlarımın hepsi: Hayır, söylemeyecekler, ne şimdi ne de sonra, hiçbir zaman kim olduğumu söylemeyecekler bana.

BİRİNCİ BÖLÜM

1

O gece yemekte, daha önce kimbilir kaç kere sorduğu soruyu yineledi babası: "Sinemaya ne dersiniz?"

"Öff Jay!" dedi annesi. "O *feci* adam var yine!"

"Nesi varmış adamın!" diye sordu babası, karısının ne diyeceğini bilmediğinden değil; bir daha söyletmek için.

"*Feci* bir adam işte!" dedi annesi her zamanki gibi. "*Bayağı!* O küçük bastonuyla kadınların eteklerini kaldırışı yok mu, o badi badi, *feci* yürüyüşü hele!"

Babası her zamanki gibi güldü; Rufus, bu şakanın artık anlamsızlaştığını sezdi, yine de babasının gülüşünden sevinç duydu her zamanki gibi; bu gülüşün babasıyla kendisini birleştirip sarmaladığını algıladı.

Bir deniz kabuğunun içini andıran ışıkta kente yürüdüler, doğru Majestik'e; perdeden yansıyan ışıkta, bayat tütün, ekşi ter, parfüm ve kirli baş döndürücü kokusu arasında yerlerini buldular; piyano hızlı bir parça çalıyor, dörtnala giden atlılar kocaman bir toz bulutu kaldırıyorlardı. İşte William S. Hart, iki tabancası da ışıl ışıl, suratı uzun, at gibi, dudakları da uzun ve sert; o, at üstünde giderken, arkasında geniş, dünya kadar geniş bir toprak parçası, gerilere doğru uzaklaşıyor. Bir genç kıza utangaç bir bakış fırlattı, derken bir kent, kentin arka sokaklarından birinin kaldırımı yerleşti perdeye, bir dizi palmiye ağacı ve işte Şarlo; onun ayaklarını dışa çevirip, dizlerini kırarak badi badi yürüyüşünü görür görmez kahkahayı koyverdi seyirciler; babası da güldü, Rufus da. Bu sefer de bir torba yumurta çaldı Şarlo, polisi görünce onu pantolonunun kıç tarafına sokuşturdu. Güzel bir kadın ilişti gözüne, hemen dizlerini kırdı, yaylandı; bastonunu döndürmeye, suratını ezip büzmeye başladı. Kadın, öfkeyle başını öte yana çevirdi, çenesini havaya kaldırdı, kopkoyu dudaklarını elinden geldiğince büzerek yürüdü gitti. Şarlo, hemen ardından seğirtti; usanmadan, seyircileri kahkahadan kırıp geçiren şeyler yapıyordu bastonuyla, kadın aldırmıyordu bile. Sonunda, bir köşede tramvay beklemek için durdu kadın Şarlo'ya sırtını dönüp, onu yok sayarak; Şarlo kadının ilgisini çekmek uğruna bunca parçalandıktan sonra yine başaramadığını görünce, seyircilere baktı, omuz silkti, bu sefer o, *kadın* orada değilmiş gibi davranmaya başladı. Kayıtsızlığını belirtmek için ayağını bir-iki kere yere vurduktan sonra ilgilenmeden edemedi yine, sevimli bir gülüşle melon şapkasına dokundu, selam verdi; kadın omuzlarını dikleştirip kafasını öte yana çevirince, millet kahkahayı koyverdi. İşte o zaman, bastonunu ucundan kavradı, sapıyla tam Rufus'un annesini iğrendiren biçimde, kadının eteğini dizlerine kadar kaldırdı, bacaklarını ilgiyle süzdü, herkes bağıra bağıra güldü; kadın, olanların farkında değilmiş gibiydi. Bastonu bir döndürdü Şarlo, dizlerini kırdı, bastonu eğdi, pantolonunu toparladı ve eteği bu sefer öyle yukarı kaldırdı ki, donu göründü kadının: perde püskülü gibi fırfırlı bir iç donu. Millet gülmekten çatlayacaktı az kalsın, kadın hışımla döndü, göğsünden şöyle sertçe itti, kıçüstü yere oturttu Şarlo'yu, herkes yine gülmeye başladı; kadın kurumla yürüdü gitti, tramvay

beklediğini unutmuştu bile. Rufus'un babası, "Hırsından kudurdu karı!" diye haykırdı keyifle; Şarlo kaldırımda kıçüstü kalakalmıştı, yüzü burulmuştu, midesi bulanmış gibi bir hali vardı, ansızın yumurtalar aklına geliyordu. Sizin de. Onun yüzünde, büzülmüş dudaklarında, buruk gülümseyişinde, o yumurtalar sizin kıçınızda kırılsa neler duyacaksanız tıpatıp onları okuyordunuz. Sırtınızda beyaz takım elbise, yumurtalar pantolonun paçalarından akarken, çoraplara bulaşmışken, başka insanların bakışları altında eve yürümek, ne kadar kötüydü, evet, ne korkunçtu; Rufus'un babası gülmekten kırılıyordu, herkes kahkahalar atıyordu, Rufus acıdı Şarlo'ya, biraz önce kendini onun yerine koymuştu, gelgelelim kahkaha tufanına karşı koyamadı, gülmeye başladı. İş onunla da kalmadı. Şarlo, büsbütün burulmuş bir suratla kaldırımdan kalktı, bastonunu koltuğunun altına sıkıştırdı, pantolonunun önünü-arkasını dikkatle yokladı, yapışmış kumaşı teninden kurtarmaya çalışırken iğrentiyle büzülmüştü parmakları. Sonra elini pantolonuna daldırdı, vıcık vıcık yumurta torbasını çıkardı arkasından, içine baktı; çatlamış yumurtalardan birinin kabuğunu araladı, beyazı öbür kabuğa aktardı, sonra tiksintiyle fırlattı yere. Torbaya baktı yine, sağlam bir yumurta çıkardı, onun da kabuğu yapış yapıştı, koluna sildi kabuğu, bir daha gözden geçirdikten sonra kirli mendiline sarıp kısacık ceketinin yelek cebine koydu. Bir savuruşta, bastonu kolunun altından çıkardı, eline aldı; millete son bir bakış, yine buruk ama oldukça da neşeli bir bakış attıktan sonra omuzlarını silkip perdeye sırtını döndü, kocaman pabuçlarıyla kırık yumurta kabuklarını, vıcık vıcık kâğıt parçalarını keyifle çiğnedi, üstlerinde köpek gibi eşindi, yerdeki pisliğe bir baktıktan sonra (seyirciler kahkahayı bastılar) yola koyuldu, ayaklarını sürürken bastonuna abanıyor, dizlerini kırıyor, her yaylanışta dizlerini biraz daha açıyor, sol eliyle pantolonunun kıç tarafını durmadan yokluyor, bir sağ ayağını, bir sol ayağını silkeliyor, elini pantolonuna daldırıp duralayınca, ıslak köpekler gibi silkiniyor, yine yola düzülüyordu; küçülen gölgesinin üstüne bir karanlık halkası düştü perde kapanırken; piyanist başka bir parçaya geçti, hareketsiz renkli reklamlar başladı. William S. Hart'ın filminin başını seyredip o süslü ceketli adamı neden öldürdüğünü anlamak istediler, gerçi adamın öldürülüşünden sonra kızın yü-

zündeki korkudan, sevinçten de anlamışlardı ya, demek doğruydu, adam kızı aşağılamış, babasını dolandırmıştı. Rufus'un babası, "İşte burada girmiştik galiba," dedi, yine de Hart'ın adamı öldürüşünü bir daha seyrettiler, dışarı çıktılar.

Hava artık kararmıştı, ama vakit erkendi daha; Gay Street, dalgın yüzlerle doluydu; dükkân camlarının çoğunda ışık yanıyordu. Alçıdan yapılma mankenler, soylu bir tavırla dimdik duruyor, el değdirmeye kıyılmayacak kadar yeni giysiler içinde kasılıyorlardı; küçük bir oğlan vardı, kısa pantolonlu, dizleri açıkta, çorapları uzun, hanım evladı besbelli; yine de kasket giymiş, bebekler gibi şapka değil. Kaskete bakarken Rufus'un yüreği hopladı, başını kaldırıp babasına bir göz attı; oysa babası, farkında bile değildi; yüzünden, tatlı şeyler düşündüğü belliydi. Şarlo'yu düşünüyordu. Rufus'un aklına bir yıl önce yediği azar geldi; azarlayan annesiydi, yine de ağzını açmaya çekindi. Babası bir şey demezdi de annesi, daha kasket giymesini istemiyordu. Şimdi babasına sorsa, olmaz derdi babası, bugünlük Şarlo yetmiyor mu? Rufus, birbirlerini iteleyerek geçenlerin dalgın yüzlerini ve renkli ilanları inceliyordu: "Sterchi's", "George's". Artık okuyabiliyorum, diye düşündü, "Sturkey's" demeyi bile becerebiliyorum. Ama söylememesi daha doğruydu galiba; babası ne demişti? "Sakın böbürleneyim deme"; şaşkınlığı, sersemliği günlerce sürmüştü okulda, babasının sesindeki sertlik yüzünden.

Böbürlenmek neydi acaba? Kötüydü mutlaka.

Gizemli yüzlerin azaldığı karanlık bir sokağa saptıktan sonra Çarşı Meydanı'nın garip, titrek ışıklarına çıktılar. Meydan, bu saatlerde hemen hemen boştu, yer yer at sidiğiyle ıslanmış kaldırımın yanında bir yük arabası duruyordu; tahta çengellere sıkıca gerilmiş beyaz tentesinden ölgün bir ateş ışığı yansıyordu. Kara yüzlü bir adam, beyaz tuğla duvara yaslanmış, şalgam kemiriyordu: Hüzünlü, donuk gözleriyle süzdü onları. Rufus'un babası sessizce selam vermek için kolunu kaldırdığında, o da kaldırdı, yalnız daha az; Rufus geriye dönünce, onun arkalarından üzgün, biraz da ürkünç bakışlarla baktığını gördü. İçinde ölgün, turuncu bir kandil yanan bir arabayı geçtiler; bütün aile yatıyordu, küçüğü-büyüğü hepsi, suskun, uykuya dalmışlardı. Arabalardan birinin arkasında bir kadın oturuyordu, başındaki güneş şapkasının

geniş siperliğinin altında is lekeleri gibiydi kara gözleri. Rufus'un babası bakışlarını ondan kaçırdı, hasır şapkasına dokundu hafifçe; Rufus geriye dönünce, o ölü gözlerin sessizce, ötelere dikili olduğunu gördü.

"Eee," dedi babası, "birkaç kadeh atayım bari!"

Sallanan kapılardan girip bir koku ve ses keşmekeşine daldılar. Müzik çalmıyordu; yalnız, gövdelerin yoğunluğu, pazar meyhanesinin kokuları, bira, viski, köylüler, tuz ve deri; patırtı da yoktu; yalnız, bölük pörçük konuşmalara özgü kalın bir sessizlik. Rufus ayakta durmuş, ıslak musluğun üstündeki ışığa bakıyordu, babasının viski söylediğini duydu, babası tezgâhı gözleriyle boydan boya tarıyor, tanıdık arıyordu herhalde. Ne var ki Powell Irmağı Vadisi'nin oralardan gelen olmazdı pek; Rufus, babasının o gece hiçbir tanışına rastlamadığını sezdi. Başını kaldırıp baktı, babası geriye yaslanmış, kadehi bir yudumda keyifle dipliyordu, biraz sonra da yanındaki adama, "Oğlum bu," dediğini duydu, sıcak bir sevgi kapladı yüreğini. Derken, koltukaltlarında, babasının ellerini duydu, havaya yükseldi, tezgâha oturtuldu; tıraşı gelmiş, sakallı, kırmızı, geniş bir dizi surat duruyordu karşısında. Yakındaki adamların gözlerinden ilgi ve sevecenlik okunuyordu; bazıları gülümsüyorlardı; uzaktakilerin gözleriyse önce kayıtsız ve kuşkuluyken şimdi onlardan bazıları da gülümsemeye başlamışlardı. Biraz çekinerek, babasınca övüldüğüne, sevildiğine, kendisinin de bu adamları sevdiğine duyduğu güvenle o da gülümsedi; adamlardan birkaçı kahkahaları koyverdiler. Bir an keyfini kaçırdı bu kahkaha, gülümsemeyi kesti, dostça bir kahkaha olduğunu sezince yine gülümsedi; onlar da yine güldüler. Babası da gülüyordu. "Aferin oğlum," dedi tatlı bir sesle. "Daha altı yaşında, ama benim on iki yaşımdayken sökemediğim harfleri söküyor."

Rufus birdenbire, babasının sesinde, tezgâhtaki yüzlerde ve içinin derinliklerinde bir boşalma duydu. Nasıl dövüşüyor, dese keşke, asıl onu dese, diye geçirdi içinden. Oğlun dövüşkense, zekâsıyla böbürlenmezsin. Utançtan eziliyordu, başını kaldırdı, babası farkında değildi galiba, hiç beklenmedik bir anda onu nasıl kaldırıp tezgâha oturttuysa, yine öyle ansızın, usulca yere indiriverdi. "Bir kadeh daha atayım bari," dedi, o kadehi daha yavaş

içti, birkaç kişiye iyi geceler diledikten sonra çıktılar.

Halka-şekerleri aldı babası, bir arkadaşına uzatırcasına kibarca verdi eline, Rufus da kibarca almaya özen göstererek elini uzattı. Gizli sözleşme böylece imzalanmıştı. Şimdiye kadar onu yalnız bir kerecik uyarmak gereğini duymuştu babası: "Senin yerinde olsam, annene hiç sözünü etmezdim," demişti ve o günden sonra Rufus'a güvenebileceğini anlamıştı. Bu şessiz güvende büyük bir iç yükümü seziyordu Rufus. Çarşı Meydanı'ndan çıkıp karanlık, ıssız bir yolda ilerlemeye başladılar, bir yandan şekerlerini emerek; babası, halkaların cankurtaran sayılamayacağını, içki kokusunu gideremeyeceğini düşünüyordu ya pek de kaygılı değildi doğrusu, en iyisi, bu gece yorgunmuş gibi yapmak, yatağa yatar yatmaz sırtını dönmekti.

Sağır ve Dilsizler Yurdu da amma sağır ve dilsiz ha dedi, her zamanki gibi alçak sesle, yapıyı uyandırmaktan kaçınıyormuşçasına. Soluk tuğlaların arasında pencereler kapkara, tıpkı hastalara bakan kadınların gözleri gibiydi, çevredeki ağaçların hafif gölgeleri altında yabancı ve sessizdi yapı. Önlerindeki Asylum Avenue, lamba ışığında nasıl da iç kapayıcıydı. Bir rehincinin kafesli camekânı ardında, eski bir süvari kılıcı, sokak lambasının parıltısını yansıtıyordu, bir mandolinin şişkin karnı ışıldıyordu. Kapalı bir eczanede Milo Venüsü göze çarpıyordu, altın gövdesi bantlarla sargılanmıştı. *L and N* İstasyonu'nun renkli penceresi tükenmiş bir kelebek gibi yanıp yanıp sönüyordu, üst geçidin ortasında durdular, alttan geçen manevra lokomotifinin çıkardığı dumanı soludular; Rufus doğruldu, yüzüne is bulaşmıştı, üst geçitlerde, alttan güçlü lokomotifler geçerken duyduğu korkuyu artık atlatmış olduğunu fark etti, sevindi. Aşağılarda kırmızı ışık, yeşile dönmüştü; bir saniye sonra, irkilten bir tıkırtı duydular. Saat onu yedi geçiyordu. Adımlarını daha da yavaşlatarak yürüdüler.

Bir de dövüşmeyi becerebilseydim, diye düşündü Rufus, atak olsaydım, babam okumamla böbürlenmeyecekti. Böbürlenmek. Tabii. "Sakın böbürlemeye kalkma." Tamam. Anlamı buydu işte. Cesur değilsen, sakın zekânla böbürlenmeye kalkma. Böbürlenebileceğin bir şey yok. Sakın böbürlenme.

Forest Avenue'nun taptaze yaprakları, sokak lambalarına doğru

savruluyordu; köşeye yaklaşmışlardı.

Bazı yerleri çamurla kaplı, bazı yerlerini ayrıkotları sarmış, kaldırımdan biraz yüksekte boş bir arsaydı burası. Kaldırımdan bir metre içerde, orta boy bir ağaç yükseliyordu, gündüzleri ağacın gölgesinde üstüne çökülebilecek bir de kireçtaşı yığını vardı, üst üste yığılmış kirli çamaşırları andırıyordu. Oraya oturdunuz mu, ağacın gövdesi bir köşe ötedeki sokak lambasının cılız ışığını bile kapıyordu, kapkaranlıktı. Kente gidip eve döndükleri akşamlarda, geçidin ortalarından başlayarak gittikçe adımlarını yavaşlatıyorlardı; kaldırımın kenarında bir an duralar, sonra hiç konuşmadan arsaya doğru yürüyüp kayaya çöker, aşağıdaki yalçın tepeyi, Kuzey Knoxville ışıklarını izlemeye koyulurlardı. Vadide bir tren tıksırdı, kişnedi, vagonların bağlantı zincirleri yerleşti, oturdu, boş vagonlardan patlak davul sesleri yükseldi. Sokağın öte ucundan bir adam geliyordu, ne yavaş yürüyordu ne de hızlı, soluk almak için durduğunda başını bile çevirmedi, onları görmemişti; adamı gözden yitene kadar izlediler ve Rufus, onun kötü niyet beslemediğini, kendi yoluna gittiğini, en azından onlar kadar oradan geçmeye hakkı olduğunu bilmesine karşın, babasıyla çıktıkları yolculuğun, adamı gördükleri andan gözden yitirdikleri ana kadar kesintiye uğradığını sezmişti, babasına böyle geldiğinden emindi. Adam gittikten sonra, paylaştıkları sıkıfıkılıktan daha büyük bir tat aldılar, tam anlamıyla gevşediler. Karanlığın öte yanındaki Kuzey Knoxville ışıklarına daldılar. Tepelerindeki suskun yaprakların bilincindeydiler; yapraklara, yaprakların arasından ötelere bakıyorlardı. Yaprakların boşluklarından yıldızlara bakıyorlardı. Genellikle bu tür gece molalarında, babası, eve gitmeden önce bir sigara yakardı, sigara bitince, kalkıp yola düzülmenin zamanı gelmiş demekti. Ama bu gece sigara yakmadı. Yakın zamana kadar, köşeden bir blok önce Rufus'a, "yoruldun" diye takılırdı, ama son zamanlarda pek takılmıyordu; Rufus, babasının hem kendini hem de onu düşünerek sustuğunu seziyordu. Eve bir an önce dönmek istemiyordu demek, daha önemlisi, şu birkaç dakikayı Rufus'la paylaşmaktan hoşlanıyordu besbelli. Son zamanlarda Rufus, daha geçitten geçtikleri anda, durgun bir heyecanla köşeyi bekler olmuştu; kayanın üstünde geçirdikleri on beş yirmi dakika süresince, daha önce tatmadığı özel bir haz du-

yuyordu. Onun niteliğini kestiremiyordu, sözcüklere, düşünceye dökemiyordu, nedenini de bilmiyordu; gördükleri, duyduklarıydı, o kadar. Temelinde, babasının da burada başka hazlara benzemeyen özel bir doygunluk yaşadığına inanması, bu farklı doygunlukların aslında çok benzeşmesi, birbirine sıkı sıkıya bağlı olması yatıyordu. Rufus, babasıyla arasına kesin bir yabancılığın girdiği anları pek anımsamıyordu, ama besbelli böyle anlar olmuştu, bu duyguyu yaşamıştı; çünkü kayanın üstünde geçen sessiz dakikalar sırasında duyduğu kusursuz hazzın bir bölümü orada kurdukları uyumdan, hiçbir bölünmenin, hiçbir yabancılaşmanın, bu sağlam ve güvenli birlikteliği sarsamayacağı, ona oranla önemsiz kalacağı duygusundan kaynaklanıyordu. Biliyordu ki babası, evini ve ailedekilerin hepsini tek tek sevmesine karşın, aile sevgisinin doyuramayacağı ölçüde yalnızdı. Oysa burada otururlarken yalnızlık çekmiyordu galiba, çekse bile, yalnızlığıyla baş edebiliyordu: Sılasını özlüyordu; ama burada, kayanın üstünde, evini büsbütün özlese de mutluydu. Mutluluğunun önemli bir parçasını, evden birkaç dakika ötede, karanlıkta, çıt çıkarmadan, kıpırdayan yaprakların hışırtısına kulak vererek yıldızları gözlemesi oluşturuyordu, ne var ki kendisinin, Rufus'un varlığı da bu mutluluğun vazgeçilmez bir parçasıydı. İkisi de birbirlerinin mutluluğundan haberliydiler, biliyordu, bunun nedenlerini de biliyordu: Dünyada başka hiç kimsenin, hiçbir şeyin yerini dolduramayacağı önemli bir bağla bağlıydılar birbirlerine, kenetliydiler; mutluluğun doruğu da, bu gerçeği gözlemeye ya da açıklamaya kalkışmadan paylaşmalarındaydı. Bunları çok açık seçik biliyordu, yalnız şu anda sözcüklere dökülmüş biçimde değil elbet. Burada ipuçlarını verdiğimiz sözcükler, düşünceler, kesin duygular yoktu çünkü, değil oğlanda, babada bile. Evden dört yüz metre kadar ötede, kentte boy atmış aykırı bir ağacın dibindeki kayada mola verirlerken, ayakları balçığa saplanmış, kuzeye dönüp gece karanlığında Güney Demiryolunu, Kuzey Knoxville'i, engebeli küçük tepeleri, Powell Irmağı Vadisi'ni gözlerlerken, tepelerinde evrenin titrek fenerleri öyle yakın, öyle candan ki, rüzgâr yaprakları ve saçlarını kıpırdattığında, yıldızların soluğu, yıldızların fısıltısı gibi; işte, algıları duyulardan, bellekten, bulundukları mekândan geçerek biçimleniyordu. Böyle

gecelerde, ara sıra bir şarkı mırıldanırdı babası, birkaç söz ederlerdi derken, gelgelelim başladığı bir şarkının sonunu getirdiği görülmemişti; çünkü sessizlik çok daha iyiydi, tatlıydı, ara sıra birkaç söz, önemsiz sözler söylerdi, konuşmayı sürdürme, lafını bitirme ya da yanıt bekleme kaygısı gütmeden; evet, sessizlik daha iyiydi. Bazen Rufus, babasının kayanın girintilerini, çıkıntılarını okşadığını, yokladığını görmüştü; bazen de sigarasını bitmeden bastırır, fırlatıp atardı. Yalnız bu gece her seferkinden daha suskundu. Her zamanki yerden biraz daha önce yavaşlattılar adımlarını, tek söz söylemeden köşeye geldiler, kaldırımdan çamura geçmeden önce bir an duraladılar, kararsızlığın tadını çıkarmak adına, sonra sessizliği hiç zedelemeden kayadaki yerlerini aldılar. Rufus'un babası, her zamanki gibi şapkasını çıkarıp dizine dayadı, Rufus da her zamanki gibi onun yaptığını yaptı, gelgelelim babası sigara sarmadı bu akşam. O adamın gelişini, aralarındaki sıkı bağı bir an için bozuşunu, sıradan biri gibi geçip gidişini gözlediler, sonra gevşeyerek yakınlığın tadını çıkarmaya koyuldular: Ne var ki bu sefer babası ne şarkı söylüyor, ne iki çift laf ediyor ne de kayayı elliyordu; elleri dizlerinin arasında, Kuzey Knoxville'in oralara bakıyor, kalkacak trenin hazırlanışını dinliyordu; bir sessizlikten sonra başını kaldırdı, ağaçlara ve yaprakların arasından görünen koca yıldızlara baktı, gülümsemiyordu; gözleri, Rufus'un daha önce hiç görmediği kadar durgun ve ciddi, ağzı sert ve daha bir suskundu; babasının yüzünü incelerken, bir elin, öyle rastgele değil, düpedüz bilerek başına değdiğini duydu; babasının eli, alnına indi, okşadı, alnındaki saçları geriye itti, ense kökünü kavradı, Rufus başını bu güçlü ele yasladı; karşılık olarak el, sağ kulağıyla sağ yanağını tuttu okşadı, bedenini gizleyen kalın kumaşa bastırdı Rufus'un başını, Rufus kaburgalarının titrediğini duyuyordu; sonra el salıverdi onu, Rufus doğruldu, el de omzunu tuttu sıkı sıkı; babasının gözlerinin daha da durulaştığını, daha da ciddileştiğini, ağzının yanlarındaki derin çizgilere doygunluk sindiğini gördü, o zaman babasının gözlerini diktiği yere baktı, sessizce soluyan yapraklar ve yürek gibi atan yıldızlar. Uzun, derin bir iç çekiş koptu babasının yüreğinden, sonra ansızın: *"Haydi..."*; ve el çekildi, ayağa kalktılar. Yolda konuşmadılar, şapkalarını da giymediler. Rufus tam uykuya dalacağı

sırada, yük vagonlarının takırtılarını duydu, gecenin geç saatlerinde alçak sesle konuşmaya çalışan birilerinin bölük pörçük sözcüklerini: "Bak! Herhalde onlar uykuya dalmadan dönerim." Sonra, gıcırdayan merdivenden inen ayakların sesi. Ne var ki, Ford'un gacur gucur kalkışını duymadan önce öylesine derin bir uykuya dalmıştı ki gördüğü düşün bir parçası sandı o sesleri ve ertesi sabah annesi, babalarının neden kahvaltıya gelmediğini anlattığında, yıllar sonra anımsadığı zaman bile kendi uydurup uydurmadığına bir türlü karar veremediği o gürültüleri, hepten unutmuştu.

II

Gece yarısı uykularında, inatçı bir böcek üstlerinde dolaşıyor gibi gelmişti. Uyuyan ruh, irkilip kollarını salladı delice, gelgelelim işkenceciyi başlarından kovamadılar. Aynı anda açtılar gözlerini. Karanlık, bomboş sofada telefon acı acı çalıyordu, tek başına bırakılmış bir bebek gibi çaresiz, tezelden avutulmak istercesine. İlk çalışında kıpırdamadılar, duydukları tedirginliği, öfkeyi ve kaçınılmaz yenilgiyi sindirmeye çabaladılar. Derken bir daha çaldı telefon. O zaman, "Jay! Çocuklar!" diye bağırdı Mary. Jay, "Sen kalkma," diye mırıldandı, yataktan pat diye indirdi ayaklarını. Telefon çaldı yine. Karanlıkta çıplak ayak, parmaklarının ucuna basarak, sövgüler yağdırarak koştu. Zile yetişmeye çalışmıştı, tam yanına vardığında bir daha çaldı telefon. Jay, zilin sesini yarıda

kesti, gittikçe azalan vınlamayı hunhar bir zevkle dinledikten sonra almacı kulağına yapıştırdı.

"Evet?" dedi azarlarcasına. "*Alo* dedim."

"Orası şeyin evi mi efendim?.."

"Alo, kimsiniz?"

"Orası Jay Follett'in evi mi acaba?"

Bir başka ses girdi araya. "Evet, santral, görüşmek istiyorum, şey..." Ralph'ın sesi.

"Bir dakika ayrılmayın efendim, bağlı..."

"Merhaba Jay!"

"Ralph. Ha! Merhaba. Bir şey mi var?" Sesinde bir terslik seziliyordu çünkü. Sarhoş yine, diye düşündü.

"Jay, duyabiliyor musun beni? Duyabiliyor musun beni, Jay diyorum Jay?"

Ağlıyor mu ne: Galiba. "Tabii duyabiliyorum. Ne var?" Babam, diye düşündü ansızın. Kalıbımı basarım babama bir şey oldu; babasıyla annesini düşününce soğuk, hüzünlü bir karanlık doldu yüreğine.

"Babam evet, Jay," dedi Ralph, sesi öylesine ağlamaklıydı ki ağabeyi almacı kulağından uzaklaştırdı biraz; dudakları tiksintiyle büzülmüştü. "Bu saatte uyandırmam doğru değil, biliyorum, ama haber vermesem bağışlamaz..."

"Kes Ralph," dedi sert bir sesle. "Kes de olanları anlat."

"N'aparsın görevim bu Jay. Tanrı biliyor ya..."

"Peki Ralph," dedi. "Aradığına sevindim. Şimdi babaya ne oldu, anlat."

"Ben de onca yolu teptim, sırf bunun için Jay, koştum eve sırf seni aramak için yani... Şimdi yine gerisin geri..."

"Dinle Ralph. Beni dinle. Duyabiliyor musun dediğimi?" Ralph ses çıkarmıyordu. "Öldü mü, sağ mı daha?"

"Babam mı?"

Jay'in öfkesi burnundaydı, 'Evet babam,' demek üzereydi ki Ralph konuşmaya başladı yine. Huy değişmez, diye düşündü, bekledi.

"Yok canım, ölü falan değil," dedi Ralph soluğunu bırakarak. Jay'in üstündeki kara ağırlık biraz kalkmıştı; serinkanlılıkla dinlerken, Ralph'ın sesinin yine ağlamaklı bir havaya girdiğini sezdi.

Sonunda titrek bir sesle bağladı Ralph cümleyi. "Tanrı bilir ya, yüzdük de sonuna geldik galiba Jay!"

"Geleyim mi yani, ne dersin?" Acaba Ralph sözüne güvenilecek kadar ayık mıydı? Ralph, sesteki kuşkuyu başka anlama çekti.

Ansızın ciddileşti sesi. "Tamamen sana bağlı Jay. Babam da, hepimiz de, en büyük oğlanın gelmemesini, yani en çok bel bağladığı oğlunun, tuhaf..."

Bu yeni ses tonu, yeni tavır, bir an şaşırttı Jay'i. Sonra Ralph'ın amacını sezdi, söylediğini yanlış anladığını, başka anlama çektiğini; ve o anda Ralph'ın suratına bir tokat patlatamayacağı kadar uzakta oluşuna sevindi. Sözünü kesti.

"Bir dakika Ralph, ileri gidiyorsun, dur orada. Babamın durumu kötüyse, sen de bilirsin atlayıp geleceğimi, bana hava basmaya kalkışma..." Derken Ralph'la tartışmanın saçmalığını kavradı, kızdı kendine. "Bana bak Ralph, sana bozuluyorum sanma, kulak ver, o kadar. Duyuyor musun beni?" Bacakları, ayakları donuyordu. Bir ayağını öbürünün altına sıkıştırıp ısıtmaya çalıştı. "Duyuyor musun?"

"Duyuyorum Jay."

"Bir kere sana bozulduğumu aklından çıkar, yalnız bana öyle geliyor ki sen bir iki kadeh parlatmışsın. Şimdi..."

"Ben..."

"Dur diyorum. İster sarhoş ol, ister ayık, umurumda bile değil, önemli olan şu: Sarhoşladı mı insan, kendimden biliyorum, bazı şeyleri abartmaya..."

"Atıyor muyum yani? Sen beni..."

"Kes, Ralph. Atmıyorsun tabii. Ama sarhoşsan, durumun önemini abartıyor olabilirsin. Düşün bir an. Bir daha düşün. Söylediğinden dönersen, kimse kötü düşünmeyecek hakkında, unutma, telefon etmene de kızmayacağım. Doğru söyle, çok ağır mı, Ralph?"

"Benim sözüme güvenmemeyi aklına koymuşsan..."

"Düşün diyorum, allah kahretsin!" Ralph susmuştu. Jay, öbür ayağına verdi ağırlığını. Ansızın Ralph'ın ağzından aklı başında bir laf alabilmek için bunca çaba göstermenin boşunalığını kavramıştı. "Dinle Ralph," dedi. "Durumunu ağır görmeseydin, beni

aramazdın biliyorum. Sally evde mi?"

"Evet, o da..."

"Bir dakika çağırsana, lütfen."

"*Evde* dedim ya."

"Annem de orada tabii."

"Babamın yanından ayrıldığını gördün mü Jay, annemin yani?"

"Doktor da çağırdınız."

"Doktor başındaydı ben çıktığımda."

"Ne diyor?"

Ralph duraladı. Söylediklerinin etkisini azaltmak işine gelmiyordu. "Belki atlatabilir diyor."

Ralph'ın söyleyiş biçiminden Jay, doktorun *belki*'siz atlatabilir, dediğini sezdi.

Belki kurtulabilir mi dedi? Yüzde yüz atlatır mı dedi, diye soracağı sırada kendinden iğrendi, bunca ince elediğinden ötürü Ralph'tan çok kendine içerliyordu şimdi. Ayakları buz kesmişti, derinden karıncalanıyordu.

"Bana bak Ralph," dedi başka bir tonla, "Çok konuştum. Şimdi..."

"Süre doldu herhalde, ama böyle bir günde..."

"Dinle beni. Hemen yola çıkıyorum. Oraya... Saat kaç biliyor musun?"

"İki otuz yedi, Jay. *Biliyordum* senin..."

"Gün ağarırken varırım oraya. Ralph, anneme söyle son hızla geliyorum. Babam kendinde mi?"

"Gelip gidiyor. Senin adını andı Jay, içim parçalandı yahu. En büyük oğlu, en çok bel bağladığı oğlu geliyor diye kimbilir nasıl şükredecek, yani senin bu saatte..."

"Kes artık Ralph. Beni ne sanıyorsun sen? Babam kendine geldiğinde, ona yola çıktığımı söylersin. Bir de Ralph..."

"Ha?"

Söylemek içinden gelmiyordu. Yine de kendini tutamadı. "Konuşacak vaktimiz kalmadı ama... şey diyecektim, n'olur fazla içmemeye çalış. Annem fark etmesin. Dönmeden bir kahve iç. Olur mu? Koyu bir kahve."

"Tamam Jay, kolay alınırım sanma ha! Kadıncağızın bu dertli

gününde di mi, yoo, bir de ben mi, iki dünya bir araya gelse içmem Jay. Biliyorsun. *Teşekkürler* Jay. Hani çıtlattın diye. Alınmam ben. Sağol Jay, *teşekkürler*."

"Tamam Ralph, boşver," dedi, çok katı buluyordu kendini, utanç yine bastırmıştı. "Birazdan yola çıkarım. Hoşça kal."

"Mary'ye durumu anlat Jay. Bana içerlesin istemem telefon ettim diye..."

"Kaygılanma. Anlar o. Hoşça kal Ralph."

"Jay, şey olmasaydı hiç..."

"Tamam, peki. Aradığın için teşekkür ederim. Güle güle."

Ralph'ın hoşnutsuzluğu sesinden belliydi. "Peki, güle güle," dedi.

Çocuklar gibi ilgi istiyor, diye düşündü Jay. Aferin almak. Almacı dinledi. Hat kesilmemişti daha. Gideceğim, diye düşünüp almacı yerine bıraktı. Şu ınga bebek de. Yatak odasına yürüdü.

"*Tanrım*!" dedi Mary dişlerinin arasından, "konuşması *hiç bitmeyecek* sandım!"

"Eeee n'apsın, elinde değil," dedi Jay. Yatağa çöktü, çoraplarını aramaya koyuldu.

"Babana bir şey mi olmuş Jay?"

"Hıı," dedi çorabının tekini ayağına geçirirken.

"Gidiyorsun demek." Giyindiğini o anda fark etmişti. Kocasının omzunu tuttu. "Durum ciddi anlaşılan Jay," dedi usulca.

Jay, çorap bağlarını takıyordu, elini karısının elinin üstüne koydu, "Tanrı bilir orasını, Ralph'ın ipiyle kuyuya inilmez, ama gitmemeyi göze alamam."

"Tabii." Kocasını okşamak için elini onun elinin altından çekti, Jay de hafifçe okşuyordu onun elini. "Doktor gelmiş mi?" dedi çekinerek.

"Kurtulabilirmiş belki, Ralph'ın dediğine göre."

"Yığınla anlam çıkarılabilir bu sözden. Belki sabaha kadar bekleseydin, daha iyi olurdu. İyileştiğini haber alabilirdin. Şey demek istediğimi sanma..."

Aynı bocalamayı önceden kendi de yaşadığı için bir daha utandı Jay. Nerdeyse, *senin* için böyle konuşmak kolay, diyecekti, *senin* baban değil ki söz konusu, hem zaten onu baştan beri küçümsedin. Ama bu düşünceyi çarçabuk kafasından attı, bir an,

böyle şeyler düşünebildiği için, buna inanabildiği için kendine kızdı. "Şekerim," dedi, "ben de en az senin kadar evde kalıp haber beklemeyi isterdim. Hepten tutamaksız bir kuruntu olabilir. Ralph'ın dengesini ne çabuk yitirdiğini bilirim. Yine de beklemeyi göze alamayız."

"Tabii alamayız Jay." Yayları gıcırdatarak yataktan kalktı.

"Nereye?"

"Sana kahvaltı hazırlayacağım," dedi Mary ışığı yakarken. Gözü saate ilişince, şaşırdı: "Aa, kaçmış daha!"

"Mary, hadi yatağa gir bakayım. Yolda bir şeyler atıştırırım ben."

Sabahlığını telaşla giyerken, "Saçmalama," dedi Mary.

"Ama ne zorluğu var ki?" Gece aşevlerini severdi, Rufus doğalı beri bir aşevine adım atmamıştı ya. Belli belirsiz bir kırıklık duydu, ama karısının kendisine kahvaltı hazırlamak için uyku sersemi yataktan kalkmasındaki yalın sevecenlik ağır bastı.

Sabahlığının kuşağını bağlarken, "Öyle şey olmaz Jay," diyordu Mary. Terliklerini giydi, telaşla kapıya yürüdü. Geriye döndü, sahnedeki birine rolünü hatırlatır gibi fısıldadı: *"Papuçlarını* mutfakta giy."

Karısının uzaklaşmasını gözledi, ne demek istemişti yahu; birdenbire sessizce gülmeye başladı. Pabuçlarından söz ederken nasıl ciddiydi yüzü. Tanrım şu kadınlar, çocuklarını düşünerek her gün nasıl binlerce küçücük ayrıntıyı akıllarında tutabiliyorlar. Düşünmeden belki, dedi öbür çorabını giyerken. Kendiliğinden. Soluk almak gibi.

Çoğu kere, sonuna kadar haklı oluyorlar üstelik, diye düşündü soyunurken. Tabii alışkanlık öyle yerleşmiş ki (çekmeceyi açtı) ara sıra abartıyorlar. Ama çoğu kere, insan parlamadan önce bir an düşünse (fanilasını ilikliyordu) temelde bir sağduyunun varlığını sezebilir.

Pantolonunu silkeliyordu. Bu dalgınlık, gevşeklik anı gölgelenmişti ansızın, budalaca davranıyormuş gibi bir duyguya kapıldı, kaygılanacak bir durum var mıydı acaba gerçekten, bilmiyordu ki, bırak kaygılanmayı, ciddiye alınacak bir durum. Pantolonunun üst düğmesini iliklerken, şu bizim Ralph da, dedi kendi kendine. Durdu bir an, koyu, mavi-kara ışıkta pırıl pırıl par-

layan pencereye baktı. Vaktin ve gecenin güzelliği kıpırdıyordu içinde; saatin tiktakına kulak verdi, duvarın ardında dolaşan bir fare gibi uzak ve esrarengiz bir ses. Ciddiye alınacak bir durum olsa da olmasa da, ciddi bir serüvene girmenin yoğunluğunu duydu. İçini çekti, babasını ilk anımsadığı haliyle gözlerinin önüne getirdi: Gaga burunlu, yakışıklı, kara bıyıkları kibirli, somurtuk. Baştan beri, babasının, özellikle istemediği halde hep işten kaytaran bir adam olduğunu anlamıştı. Bütün işleri annesinin başına yıkmasına çocukken de deli olurdu. Gelgelelim öfkesini açığa vuramazdı, babası yapıca öyle neşeli, öyle sevecen bir adamdı ki, sevmemek elden gelmezdi. Karısına yük olmak aklının köşesinden geçmezdi üstelik. İyiliğini isterdi herkesin. Jay'i öfkeden kudurtan da buydu zaten, şu anda bile garip bir buruklukla anımsıyordu. Şöyle düşünüyordu: İyi ama yük oluyordu bal gibi. Geçinip gitmenin yolunu bulmuştu, yalnız özellikle yapmamıştı, üstüne yatmamıştı, farkında değildi. Herkesin iyiliğini isterdi. Ve bir an pencereden bakarken, babasının imgesi de, ona ilişkin düşünceleri de, saatin sesi de silindi. Yalnızca içerden yumuşacık aydınlanan pencereyi gördü ve camın dışına sel gibi yüklenen sonsuz karanlığı; pencere bile pencerelikten çıkmıştı, bir an için bütün evreni kaplayan olağanüstü canlılıkta anlamsız bir şeydi. Anlatılmaz bir kopukluk, sonra da katlanılmaz bir şaşkınlık ve hüzün bastırdı.

Eee, diye düşündü, nasılsa hepimiz bir gün öleceğiz.

Sonra yaşam yerleşti odaya...

Temiz gömlek, dedi kendi kendine.

Pantolonunun üst düğmelerini çözdü, bacaklarını ayırıp hafifçe çömelerek pantolonu dizlerinde tutmaya çalıştı. Saçma. Her seferinde aynı şeyi yapıyorum (gömleğinin eteğini yerleştirdi; bu gömleğin etekleri çok uzundu; her giydiğinde, daha bir erkekleşmiş hissediyordu kendini). Önce gömleği giyseydim, salaklar gibi çömelmek zorunda kalmayacaktım (alt düğmeyi de iliklediği). Yaa (askıyı sağ omzuna geçiriyordu) alışkanlık dedikleri bu işte (sol omzunun askısını da taktı); hafifçe çömelerek üstüne çekidüzen verdi.

Yatağa oturdu, pabuçlarına uzandı.

Ha sahi!

Tamam.

Pabuçlarını, boyunbağını, takma yakasını, yaka düğmelerini aldı, tam odadan çıkacağı sırada bozulmuş yatak ilişti gözüne. Mary'yi sevindirecek *ufacık* bir şey yapabilirim hiç değilse, diye düşündü. Elindekileri bıraktı, çarşafı gerdi, düzeltti, yastıkları yumrukladı. Karısının yattığı yanda çarşaf ılıktı daha. Ilıklığı koruyabilmek için örtüyü sıkıca örttü, sonra biraz açtı; bakınca, canı yatmak istesin. Hoşuna gidecek, diye düşündü, yatağın görünüşünü beğenmişti. Pabuçlarını, yakasını, boyunbağını ve düğmelerini alıp mutfağa yollandı, çocukların aralık oda kapısının önünden geçerken gürültü etmemeye özen göstererek.

Mary, yumurta çırpıyordu. "Bir dakika," diyerek banyoya daldı Jay. Şu banyoyu da üst kata almalı, diye düşündü belki beş yüzüncü kere.

Çenesini aynaya uzattı. Fena sayılmaz, yüzümü yıkamak yeter. İyi ama temiz gömlek giymişti? Tanrı korusun, ama gerçekten önemli bir olayla karşı karşıyaydı galiba. Cenazeye çağrılsaydım, tıraş olurdum, diye düşündü, tembelliğine kızdı. Usturasını çıkarıp bilemeye başladı.

Mary, usturanın kayışa hızla sürtülüşünü duydu, biraz sinirlenerek ocağın gerisine itti yumurta sahanını.

Jay'in tıraşı genellikle uzun sürerdi, tıraş olmaktan hoşlandığından değil (tam tersine, nefret ederdi), ama yapılması gereken bir işse, doğru dürüst yapılmalıydı, hele yüzünü kesmekten özellikle kaçınırdı. Ama şimdi acelesi vardı, o yüzden işe girişmeden önce çenesini dikkatle, serinkanlılıkla gözden geçirdi. Şaşılacak şey, tıkır tıkır yolunda gitti tıraş, burun deliklerinin altını her zamankinden daha kolay budadı, çenesini de kolayca aldı, yara beresiz. Hoşuna gitmişti, şakaklarını sabunladı, aykırı büyümüş tüyleri de çekti. Yine bir aksaklık yok. Musluğu temizledi, köpüklü, kıllarla kaplı tuvalet kâğıtlarını helaya attı. Acaba, diye düşündü sifonu çekerken. Yok canım. Yaka düğmelerindeydi sıra.

Mary kapıya geldiğinde boyunbağını yakasına geçirmiş, bağlamak üzereydi, boyunbağını bağlarken her zaman boynunu yana eğer, huysuz bir at gibi çenesini öne çıkarırdı.

"Jay," dedi Mary; onun telaşını görünce yumuşamıştı. "Seni

zora koşmak istemem, ama kahvaltı soğuyor."

"Şimdi geliyorum." Düğümü özenle düğmenin üstüne yerleştirdi, aynada gözlerini inceledi, saçını alışılmadık bir titizlikle ayırdıktan sonra mutfak masasına yöneldi.

"Yaşşa *sevgilim*!" Jambonlu yumurta, kahve, hepsi hazırdı; gözleme bile yapmıştı Mary.

"*Ye*melisin Jay. Havanın serinliği saatlerce sürer." Çocukları uyandırmamak için bir kilisede ya da bir kitaplıktaymış gibi konuşuyordu, belki bilincinde değildi de gecenin bu saatinde ister istemez alçak çıkıyordu sesi.

"Sevgilim benim." Ocağın başında dururken, Jay ansızın ona sarıldı. Mary döndü, gözlerinde uyku sersemliği kalmamıştı, gülümsedi, Jay eğildi, onu öptü.

"Yumurtalarını ye, soğuyacak birazdan."

Jay yemeye başladı. Mary gözlemeleri çeviriyordu. "Kaç tane yersin?"

"Bilmem," dedi Jay, yumurtayı yuttuktan sonra (ağzında lokma varken konuşma). Daha acıkacak kadar açılmamıştı uykusu, ama duygulanmıştı, sıkı bir kahvaltı etmeye karar verdi. "En iyisi iki-üç taneden sonra bir ara ver."

Mary, ilk gözlemenin üstünü örttü soğumasın diye, tavaya bir tane daha attı.

Jay, yumurtaların her zamankinden daha biberli olduğunu fark etti. "Güzel olmuş," dedi.

Sevindi Mary. Yarı bilinçlice de olsa, kocasının birkaç saat sonra babaevinde yine kahvaltı edeceğini bilerek özenmişti. O yüzden kahve de koyuydu. Yine o yüzden kocası yerken, ocağın başında dikilip onu gözlemekten tat alıyordu, tıpkı dağlı kadınlar gibi.

"*Kahve* de koyuca," dedi Jay. "Hah şöyle!" Gözlemeyi çevirdi Mary. Her zaman iki ayrı kahve hazırlamayı düşünürdü, biri kendi ağzına göre hafif, biri de kocasının sevdiği gibi, yani su tazelenecek, birkaç kaşık yeni kahve katılacak, ama eski topaklar dökülmeden, kahve demliği ağzına kadar buruk kahveyle dolup taşacak. Ama yapamazdı, onu içeceğine sülfürik asit içsin daha iyi.

"Hiç üzülme," dedi gülümseyerek. "Asla ağzına tam tamına

uyan bir kahve içmeyeceksin benim elimden!"

Kocasının kaşları çatıldı.

"Gel bakalım, otur şöyle."

"Dur bir dakika..."

"Hadi. İki tane yetecek galiba."

"Sahi mi?"

"Yetmezse, üçüncüyü ben kızartırım." Elini tuttu, iskemleye çekip oturttu onu. "Şurada oturacaksın." Oturdu Mary. "Sen ne yapacaksın şimdi?"

"Uyuyamam artık."

"Ben yapacağımı biliyorum." Kalkıp buzdolabına gitti.

"Ne yapıyorsun... a Jay, yapma. Şey, teşekkür ederim."

Engellemesine kalmadan bir tasa süt doldurmuştu Jay, tası ocağın üstüne koyduğu an, Mary, canının süt istediğini hissetti.

"Kızarmış ekmek ister miydin?"

"Yoo sevgilim. Sade süt çok iyi gelecek."

Jay yumurtaları bitirmişti. Mary, iskemlenin ucuna ilişmişti, hemen kalkmaya hazırlandı. Tam kalkacağı sırada kocası, onu omzundan tutup yerine oturttu, gözlemeleri kendi getirdi masaya.

"Yumuşamışlardır ama. Dur da..." Kalkacakken, Jay yine bastırdı omzunu. "Yerinden *kımıldamayacaksın*," dedi yarı şaka yarı sert. "Eline sağlık. Daha iyisi can sağlığı."

Gözlemelere tereyağı sürdü, pekmez döktü, önce enlemesine dilimler kesti, sonra çatal bıçakla bir çevirip çaprazlamasına dilimler.

"Tereyağı var daha bol bol," dedi Mary.

"Bu yeter," dedi Jay çatalına taktığı dört lokmayı ağzına götürürken. "Sağol." Lokmaları çiğnedi, yuttu, dört lokma daha attı ağzına. "Süt ısınmıştır," dedi çatalını bırakarak.

Bu sefer engellemesine fırsat vermeden fırlamıştı Mary. "Sen yemene bak," dedi. Beyaz, koyu köpüklü sütü kalın, beyaz bir fincana boşalttı, iskemlesine oturdu, bir yandan ellerini fincanda ısıtırken, kocasını incelemeye koyuldu. Ya saatin uygunsuzluğuydu ya uykunun ansızın bölünmesi, harekete geçme zorunluğu ve bununla gelen ufak tefek ketleyici ayrıntılardı ya da Jay'in çıkacağı yolculuğun ciddiliği, bir çeşit bitkinlik, baş dönmesiydi, her

neyse, ikisi de, özellikle konuşmak istemelerine karşın ağızlarını açamıyorlardı bir türlü. Karısının kendisini incelediğini sezdi Jay, ona bakışları ciddi ama güleçti, bu arada çenesi işliyordu. Tıka basa doymuştu, şu gözlemeleri ne yapıp yapıp bitireceğim, diye düşündü içinden, çatlasam da.

"Zorlama kendini, tıkıştırma Jay," dedi Mary, kısa bir sessizlikten sonra.

"Ne dedin?"

"Canın istemiyorsa bitirme yani."

Oysa Jay, karnı çok acıkmış numarasını başarıyla yürüttüğünü sanmıştı. "Yok canım," dedi çatalına birkaç lokma daha takarak.

Bir şey kalmamıştı zaten. Tabağa baktığını görünce, sevecen bir bakışla süzdü kocasını Mary, bir daha ağzını açmadı.

"*Mmmmh!*" dedi Jay, arkasına yaslanarak.

Artık göz göze gelmelerini engelleyecek bir neden kalmamıştı, yine de nedense konuşacak şey bulamıyorlardı. Bu durumdan tedirginlik duymuyorlardı gerçi, ilk sevişikleri dönemdeki çekingenliğe benzer bir duygu. İkisi de karşıdakinin yorgun gözlerine bakıyordu, ışıl ışıldı bu yorgun gözler, ama doğrudan doğruya yüreklerine işleyen sezgilerin bilinciyle değil.

"Doğum gününde ne yapmak isterdin?" diye sordu Jay.

"Nereden aklına geldi Jay?" Mary, şaşırmıştı. "Seni çılgın! Nerden... yani nereden?"

"Düşün bakalım," dedi Jay. "Canın en çok ne istiyor?.. İpin ucunu kaçırmadan tabii," diye ekledi şakayla. "Ayarlamayı ben üstüme alıyorum. Çocukları yani." İkisi aynı anda aynı şeyi anımsamışlardı. "Yani," dedi Jay, "işler umduğumuz gibiyse, evde."

"Tabii Jay." Gözleri bir an dalgınlaştı. "Yolunda gider herhalde," dedi uzak bir sesle.

Jay, yakından gözlüyordu onu; gözlerinin böyle dalışı karşısında, öteden beri çaresiz kalır, belli belirsiz bir tedirginlik duyardı. Kadınlar işte, diye düşündü.

Mary, dünyaya dönmüştü yine; göz göze geldiler. İkisi de söyleyecek bir şey olmadığını sezmişlerdi bir bakıma, daha doğrusu, söylemenin ne gereği vardı?

Jay, uzun ve derin bir soluk aldı, hafifçe koyverdi.

"Yaa, işte böyle," dedi en yumuşak sesiyle. Karısının elini tuttu. Ciddi bir gülümseyişle baktılar birbirlerine. Jay'in babasını, kendilerini düşünerek; hem içlerinden hem akıllarından, bir şey söylemenin gereksizliği geçti.

Kalktılar.

"Şeyim nerede..." dedi Jay sinirli bir sesle.

"Ceketimle paltom," dedi merdivenlere yürürken.

"Sen bana bırak," dedi Mary yanından hızla geçerek. "Çocukları uyandıracaksın," diye fısıldadı omzunun üstünden.

Karısı gidince oturma odasına yöneldi Jay, ışıklardan birini yaktı, piposuyla tütün kesesini aldı. Gecenin alabildiğine sessizliği içinde, odada yanan tek ışıkta, bütün küçük nesneler, altınsı bir kahverengiliğe bürünmüş, anlatılmaz bir sevecenlikle parlıyorlardı. Nedenini bilmiyordu, ama duygulanmıştı.

Ev.

Işığı söndürdü.

Mary'nin aşağı inmesi uzun sürmüştü, çocukların üstleri örtülü mü diye bakmıştır. Ocağın başında durdu bir süre, yerdeki muşambadan yansıyan siyah-beyaz karelerin ışık oyunlarını gözledi tembe tembel. Sonunda becerebilmişti işte. Mary haklıymış. Düz siyah-beyaz; alacalı renklerden, karmaşık desenlerden çok daha iyi duruyor.

Merdivenlerde onun ayak seslerini duydu. Odaya girer girmez de, beklediği sözler çıktı ağzından: "Nerdeyse kendimi tutamayıp uyandıracaktım onları. Saçmalıyorum, ama öyle alıştılar ki biliyorsun... Vedalaşmadan gittiğin için kırılacaklar çok."

"Yapma! Sahi mi?" Sevinsin mi, üzülsün mü bilemiyordu. Şımarık mı yetişiyorlar yoksa?

"Belki de yanılıyorumdur."

"Asıl uyandırman saçma olurdu. Bir daha sabaha kadar uyutmazlardı seni."

Ceketini ilikliyordu.

"Düşünmek bile istemiyorum, ama şey" (istemeye istemeye sürdürdü) "yani bir an en kötü olasılığı düşünürsek, umduğumuzdan çok daha uzun bir süre kalman gerekebilir Jay."

"Haklısın," dedi Jay ciddi bir sesle. Bu beklenmedik haber öyle

belirsiz, öyle karmaşıktı ki, ikisi de bir an bile düşüncelerini o odakta toparlayamıyorlardı. Jay, babasını anımsadı yine.

"Kalayım mı diyorsun?"

"Bilemiyorum..."

"Yooo," dedi kocası ağır ağır, "sanmam. Yok canım. En kötüsü bile olsa, ki olduğunu düşün bir an, gelip sizi toparlar götürürüm. Cenazeye yani. Kalbinden hastaysa, sonucu çabuk belli olur. Neresinden baksan, yarın gece dönmüş olurum sanıyorum, yüzde doksan. Bu gece yani."

"Evet, doğru bu gece."

"Bak ne diyeceğim. Söyle çocuklara, sakın söz-möz vermeye kalkma, ama dersin ki, ne yapıp yapıp onlar yatmadan yetişeceğim. Elimden geleni yapacağım."

"Peki Jay."

"Evet, en doğrusu bu." O sırada Mary, öyle beklenmedik bir şekilde üstüne atılmıştı ki, birkaç adım geriledi Jay; ikisinin gözlerinde de bir şaşkınlık, bir tedirginlik belirdi. Mary, sözde ona kızmış gibi, kaşlarını çattı, sonra gülümsedi: "*Korkma* bebeğim benim, utangaç yavrum, cebine temiz bir mendil soktum, hepsi bu, canın acımadı ya."

"Özür dilerim," dedi Jay gülümseyerek. "Ne yaptığını anlayamadım da." Çenesini içeri çekip kaşlarını azıcık çatarak, karısının buruşuk mendili cebinden çıkarışını, yerine ütülü mendili yerleştirişini izledi. Böyle üstüne düşüldü mü, eli-ayağı birbirine dolanırdı; karısının, cebin ağzından özellikle görünsün diye uğraştığı saygın, beyaz mendil ucu, tedirginliğini büsbütün arttırmıştı. İçgüdüyle eli cebine gitti, tam vaktinde tuttu kendini, elini cebine soktu.

"Oldu işte. Çok şıksın," dedi Mary onu oğlunu inceler gibi tepeden tırnağa inceleyerek. Bu anaca duyguların katışıksızlığı Jay'i bocalattı, duygulandırdı ve gururlandırdı. Bir an, iyiden iyiye böbürlenerek gerçekten çok şık olduğunu düşündü, hiç değilse karısına öyle görünüyordu ya, gerisine aldırdığı yoktu.

"Eeee," dedi saatini çıkararak. "Şu işe bak yahu!" Saati uzattı, gösterdi. Üçü kırk bir geçiyor. "Ben daha üç olmamış sanıyordum."

"Geç evet."

"Oyalanmayalım artık." Kolunu karısının omzuna doladı, birlikte arka kapıya yürüdüler. "Yaa Mary. Ben de gitmek istemiyorum, ne var ki gitmek zorundayım."

Mary kapıyı açtı; birlikte avluya çıktılar. "Üşüteceksin," dedi Jay. Mary, hayır anlamında başını salladı. "Dışarısı, içeriden daha sıcak."

Avlunun ucuna kadar birlikte yürüdüler. Mayıs serpintileri, hevesli yıldızlardan gayrı ne varsa, silip süpürmüştü, bitkin kentin katışıksız ışıklarını geri veriyordu toprağa. Arka avlunun ta diplerindeki çiçeğe durmuş şeftali ağacı, bir cennet bahçesi gibi, göksel bir ışıkla yanıyordu. Doğurgan gece havası, âşıkların tutkun okşayışlarına özgü bir sevecenlik yağdırıyordu üstlerine ve gökyüzüne karşı uyuyan, tomurcuklanmış dünyanın dört yana yayılan kokusunu.

"Ne güzel bir gece, Jay," dedi Mary, kocasına en tatlı gelen sesiyle. "Keşke seninle gelebilsem diyeceğim neredeyse," –sözünü bağladı neden sonra– "yanında olabilseydim."

"Ben de isterdim canım," dedi Jay, böyle bir olasılığı o anda aklına getirmediği halde; doğrusu, şu anda yalnızca, tek başına yapacağı yolculuğa hemen çıkmak istiyordu. Ne var ki karısının sesindeki elginlik, yüreğini burktu, "Ben de isterdim," demişti o yüzden.

Karanlıkta şaşkın kalakaldılar.

"Haydi Jay," dedi Mary ansızın. "Seni tutmayayım."

Jay, bir an kalakaldı. "Yaaa," dedi garip, bezgin bir hüzünle. "Gitme vakti geldi."

Karısını kollarına aldı, geriye yaylanıp şöyle bir baktı ona. Aslında ayrılık denilmezdi buna ya, nedense içinde gerçekten ayrılıyorlarmış gibi bir duygu vardı, belki konunun ciddiliğinden geliyordu bu, belki de saatin uygunsuzluğundan. Karısının yüzünde de okudu bu duyguları, çocukları uyandırmadıklarına yandı.

"Hoşça kal Mary," dedi.

"Güle güle Jay."

Öpüştüler, karısının başı bir an omzuna dayalı kaldı. Usulca okşadı onun saçlarını, "Sana haber veririm," dedi, "ciddiyse,

n'apar yapar bir haber uçururum sana."

"Umarım ciddi değildir."

"Ummaktan başka elden ne gelir?" Paylaştıkları eksiksiz sevecenlik anının yoğunluğu kalmamıştı, Jay yine de karısının başını okşamayı sürdürdü.

"Annene sevgilerimi söyle. İkisi de her an aklımdalar, dualarımı eksik etmiyorum. Babana da tabii, yani şey... konuşabilecek haldeyse."

"Olur canım."

"Kendine iyi bak."

"Üzülme sen."

Karısının sırtını sıvazladı; birbirlerinin kollarından çözüldüler.

"Demek senden bir haber alacağım, göreceğim seni yakında."

"Evet canım."

"Hadi Jay." Kolunu sıktı. Jay, onu gözlerinin tam altından öptü, dudaklarındaki küskünlüğü ayırt etti o anda, birden, dudakları gülüyordu. O zaman tutkuyla dudaklarından da öptü. Bir anlık bir sevinç içinde nerdeyse her sabah ayrılırken yaptıkları gibi Mary, "Hadi John güle güle, sakın gecikeyim deme," şarkısını patlatacaktı. Jay de, "İki haftaya varmaz dönerim," diye mırıldanacaktı, ama o anda ikisi de bunun yakışık almayacağını düşündüler.

"Hadi canım. Hoşça kal."

"Güle güle."

Merdivenlerin dibinde döndü ansızın: "Hişşşt!" diye fısıldadı, "Para durumu nasıl?"

Çarçabuk hesapladı Mary. "Fena değil, sağol."

"Banım adıma veda et çocuklara. Bu gece görüşeceğimizi söyle."

"Söz vermeyecektim, değil mi?"

"Yoo verme de, gelirim sanıyorum. Şey Mary: Yemeğe yetişirim, yalnız siz beni beklemeyin en iyisi."

"Peki canım."

"İyi geceler."

"Sana da." Ambara doğru yürüdü. Avlunun tam ortasına gelince dönüp seslendi yine. "Doğum gününü de düşünmeyi unutma."

"Teşekkürler Jay. Sağol. Teşekkür ederim."

Onun kömür tozlarının üstünde elinden geldiğince yavaş yürümeye çabaladığını duydu Mary. Kol demirini yavaşça kaldırmış, kapıyı açmıştı. Kanatlardan biri gıcırdadı, her zaman gıcırdayan ikinci kanattan çıt çıkmadı. Arabanın sol kapısından girdi Jay, garajın darlığından ötürü, uygunsuz bir iş yapıyormuş gibi dört yanı kollayarak uçsuz bucaksız karanlığa doğru yürüdü.

Mary, onun komşularla çocukları uyandırmamak için nasıl uğraştığını biliyordu, ne var ki arabayı ses çıkarmadan harekete geçirmek olanaksızdı. Mary, sevgiyle, biraz da için için gülerek onun öfkesini nasıl koyvereceğini kestirmeye çalıştı, hele savuracağı sesli ya da sessiz küfürleri.

Uğğğğğ-hy uh yu hy öff oh: Gırrıç- uh- gırrrç- uh;

Uhhhh- hy hh yıh; gırç gııırç:

(Sonra hemen hemen duyulmayan bir ses; kıvılcımların, emme ile boğulmanın umutsuz bir atılımla birbirine uyma çabası).

Uhhhhh- hyuh- hıhyhyıh gırrrç yıh yıh gırrç gırrç gııırç yıh yıh yıh. Gırrrrç.

(Hiç anlamadığı, yalnız duyduğu yerden bile gidişini kestirebildiği):

Uhhh- Uhhh- yıhyıhuh gırç yıh yıh. *Uhh* yıh gırrç gırrrç yıh yıh: Gırrç gırrç: Oh!

(Ürkünç, nicedir peklik çeken canavar bir hayvan; bir çılgının inleyişi; ezilen bir sıçan gibi):

Uhhh- Uhhh- Uhhh- (Zavallı iyiden iyiye kızmış olmalı) *Uhhh*- gırrç- Hughugyıh- *Uhgırrçyıhuuuu ghgyugyıhhıy* aaaaaaa hhhhhRhhhhhRHRH (n'olur *kısa kes* artık!) RHRH (bir pencere açıldı) R H R H R H R H yıh yıhhh R H R H RH (araba kapısı öfkeyle, bir zafer kazanılmışçasına kapandı) RhRhRhRh (pencere kapandı). R H R H R H R H (araba geri geri gitti, kömür tozları çatırdadı). R H R H... (Sertçe toparladı arabayı, geriye doğru bir yay çizdi, kümesin oraya kadar; evlerin arasından sokaktan sızan ışık, arabanın karanlıkta kalan bölümünü aydınlattı) rhrhrh... (aynı sertlikle ambarın köşesinden kıvrıldı ve ters yöne, doğuya doğru dönüp durdu) rhrh... (söz dinlemiş, teslim olmuş; ama katır gibi inatçı aslında) o sırada Jay göründü ansızın, karısını gördü, elini salladı –Mary de salladı, ama o görmedi– giriş kapısını kapadığı

gibi rhrhrhrhrhrhrhrhrh RHRHRHRHR'lar arasında gözden yitti gitti.

H
R
H
R
H
rh
rh
rh
rh
rh
rh
rh
rh
rh
rh
rh

Takkk vooook:
Kraaaaurk?
Çıkavook
Vrokuhkuhkuh
Kraarovk
roroavk
yrk
rk:

Geniş bir soluk koyverdi Mary, sonra eve girdi.

Sütü dokunulmamış, unutulmuş, öylece duruyordu, ılıkçaydı. Hiç tat almadan dikti: Boş bardağın boncuk boncuk beyazlığından akan beyazlık nasıl da itici geliyordu. Bulaşıkları sabaha bırakmaya karar verdi, tabakları şöyle bir suya tutup musluğun içine koydu.

Çocuklar gürültüyü duymuş olsalar bile belli etmezlerdi şimdi. Catherine her zamanki gibi sırılsıklam yatıyordu döşeğinde, ikisi de çiş içindeydiler.

Büyüdüler oysa, diye düşündü. Hele Rufus. Örtülerini sıkıca örttü, üşümesinler. Kımıldamadılar bile.

Bir doktora danışmalı.

O sırada düzeltilmiş yatağı gördü. *Canım benim* diye düşündü gülümseyerek, yatağa girdi. Kocasının, yatağı onun için ılık tutmak istediğini asla anlayamayacaktı, çünkü çarşaftaki eski sıcaklık çoktan uçup gitmişti.

III

Karısının o anda odaya dönmüş olabileceğini düşündü Jay. Yatağı öyle bulunca neler duyacağını kestirip gülümsedi.

Forest'ten aşağı vurdu; üst geçidi, solgun ışıklarıyla istasyonu geçti, yurdun oradan sola dönüp yokuş aşağı sürdü arabayı. *L and M* istasyonu solunda kalıyordu, renksiz çelik yumakları, hantal gölgeler, ufak buhar kabarcıkları; bir işaretin titrek ışığını gördü, çıt-çıtını duydu, ne anlama geldiğini çıkaramadı. Sağında, karanlık, boş arsalar, silik ilan tahtaları, uykuya dalmış küçük, karanlık yapı yığınları uzanıyordu, arada bir ışık alıyordu gözü. Bu küçük aşevlerinden birinde yemek isterdi doğrusu, loş, yanmış domuz yağı dumanından kimsenin birbirini göremediği küçücük, bir göz dükkânlar, kimileri zenciler, kimileri beyazlar için; müş-

terileri, demiryolcularla, böyle oldukça kalabalık sayılacak kasabalarda rastlanan inanılmaz sayıdaki gezginci satıcılardır. Hiç kadın göremezsiniz oralarda, ara sıra tezgâhın arkasına geçenlerle ocağın başında terleyenleri saymazsak. Oralardaki insanlarla konuşul-mazdı hiç, ama o suç ortaklığını, gizliliği paylaşmaya bayılırdı, hele seslerini dinlemeye. Yer seçmeyi biliyorsanız, tanıyorlarsa sizi ya da güvenilir bir haliniz varsa, gecenin hangi saatinde olursa olsun, birkaç kadeh yuvarlayabilirsiniz.

Dilini dişlerinde gezdirdi, kahvenin, jambonun, yumurtaların son kırıntılarını toparladı.

Biraz sonra kent tenhalaştı, içine hep garip bir hüzün veren o sefil dış mahallelerin karanlık ipuçları belirdi: Orta halli, küçük evlerin yanı başında ne idüğü belirsiz yeni, sağlam yapılar, taşra yaşamında gözetilen içe kapanıklığa uygun düşmeyecek kadar birbirine yakın; ama bir mahalle, bir topluluk izlenimi uyandırmayacak kadar da biçimsiz ve birbirinden uzak yapılar; arkalarında, bakımsız küçük toprak parçaları uzanıyor ve aradaki yolda çöpler, moloz yığınları, kırık panjurlar, yağmur yemiş ilan tahtaları; belki de sonuncu tramvay geçti, hiç yolcusu yok, son durağa geliyor.

İki dakika sonra, onu da göremezdi. Karanlık ansızın daha yakın, daha da ıssız gelmeye başladı; motorun sesi bile başkaydı, düzenli, tatlı bir uğultu yükseliyordu; canlanan kolların dürtüsüyle ansızın hızlandı araba, son parlak ışıklardan geçip evrenin karanlığının derinlerine daldı; farları, bir böceğin duyargaları gibi yoluna çıkan her önemli engeli ya da gidişini kolaylaştıran her ayrıntıyı kapmaya hazır, gözü başka şey görmüyor. Ceketinin düğmelerini, pantolonunun üst düğmesini çözdü, arkasına yaslandı. Birkaç dakika sonra, paltosunu çıkarmak istedi, ama gece sürücülüğünün kusursuz temposu ve hızı öyle çekiciydi ki duraklamak gelmedi içinden. Daha da yaslandı, farların aydınlattığı en uzak ve en yakın bölgelere gidip geliyordu gözleri, kendini bütünüyle yolculuğun keyfine verdi, bir de, sonu şimdilik belirsiz, ama mutlaka önemli olan yola çıkış nedenine.

Irmağa vardığında, gün ışımak üzereydi; salcıyı uyandırıncaya kadar küçük kulübenin camını üst üste birkaç kere tıklatmak zorunda kaldı.

Salcı fenerini yakıyordu, "Geceyarısından sonra iki kat ücret alıyoruz beyim," dedi.

"Peki."

Sesi tanıyınca başını kaldırdı, şimdi iyice açılmıştı uykusu.

"Nassın, merhaba!"

"Sen nasılsın?"

"Pazarları gelirdin sen, di mi? Karın, çoluk çocuk falan."

"Yaa."

Yürüdü, kıyıda fenerini aşağılara tuttu, nehir salının yanaşma durumunu gözden geçirdikten sonra demiryolcular gibi salladı elindeki feneri; Jay motoru durdurmamıştı, frene bastı, lastik izleriyle yarılmış balçıktan aşağı dikkatle bıraktı arabayı, yine dikkatle sala çıktı. Motoru durdurdu; büyülü bir sessizlik bastırdı ansızın. Arabadan indi, adamın tekerleri dengelemesine yardım etti. "Tamam hazırız!" dedi doğrularak, adam ağzını bile açmadı. Fener ışığında, altlarındaki gittikçe derinleşen kahverengi suyu aynı hayranlıkla seyrettiler. Güzel meslek, diye düşündü Jay her zamanki gibi; kışın kötü ama.

"Kış boyunca çalışır mısın?"

"Hıı," dedi adam palamarı toplayarak.

"Fena iş sayılmaz," diye ekledi sonra, "kar yağışı olmazsa. Şu sulu kar yok mu, hele geceleri."

İkisi de suskunlaştılar. Jay, piposunu doldurdu. Kibrit çakarken salın seyrinde bir değişiklik sezdi, bir açılma; sal akıntıya girmişti, salcının bir şey yaptığı yoktu, bir eli sırığının üstünde, öyle duruyordu. Sal, göğse doğru yürüyen bir el gibi kayıyordu suyun üstünde. Su mırıldanıyordu azıcık; geçişin bu anında tek ses, o mırıltıydı. Artık ırmağın yüzeyi, gökteki kadar açık seçik olmayan bir ışık yansıtıyordu, her iki kıyıda su içmeye eğilmiş davar gibi kıyıda toplaşan ağaçlar, teker teker belirmeye başladılar. Gerilerde, içlerde, ırmağın her iki yakasında horozlar ötüyordu. Mor gök, boz bir parıltı saçıyordu, o sırada, iki adam da aynı anda, karşı kıyıda üstü kapalı bir yük arabasıyla yanındaki kımıltısız karaltıyı seçtiler.

"Tüh allah kahretsin," dedi salcı. "Kimbilir ne kadar bekledi, bir düşün!" Şimdi sırığından gözünü ayırmıyordu; ırmağın ortasını aşıncaya kadar belli bir hızı tutturmak zorundaydı, yoksa

bordadan vuran güçlü akıntı ne sırık bırakırdı ne de sal. Jay, yardıma koştu. "Tamam, tamam," diye onu savdı adam, incelik gözetmeye kalkışmadan. Jay durdu. Bir süre sonra salcının hareketleri ağırlaştı, duruldu. Döndü, gözucuyla Jay'e baktı. "Mereti tek başına çeviremezsen, bu işte ekmek yoktur adama," diye açıkladı.

Jay başını salladı, genişleyen ışığı gözlemeye koyuldu.

"Başın dertte değil ya, bu saatte buralara geldiğine göre?"

Jay, baştan beri onun merakını sezmiş, susuşuna saygı göstermişti, bu beklenmedik soru, saygısını azıcık zedelediyse de yakınlık duyduğu, üstelik konunun büsbütün dışında birine açılmak hoşuna gitti nedense. "Bizim ihtiyar," dedi. "Kalbi tutmuş. Ağır mı, değil mi, bilmiyorum daha."

Adam, ihtiyar kadınlar gibi dilini şaklattı, başını sallayarak sulara baktı: "Zor iş," dedi. Jay'in gözlerinin içine baktı ansızın; utanmıştı. Sonra yine kahverengi suya baktı, sırığa abandı.

"Yolun açık olsun," dedi.

"Sağolasın," dedi Jay. "Zahmet oldu."

Yük arabası gittikçe büyüyordu ufukta, artık erkekle kadının esmer, derin çizgili yüzleri de iyice belirginleşmişti; iç bölgelerin bu hüzün holu, derin çizgili, daha olgunluk yıllarının başındayken yaşlanan yüzleri, her zaman Jay'in içini ısıtırdı. Kadın katırın üstündeydi; şapkasının geniş kenarı, arabanın geniş sayvanına benziyordu. Erkek arabasının başındaydı, çamurlu çizmesini tekerleğin poyrasına dayamıştı. Ciddi bakışlarla saldakileri süzdüler ve sal bağlanana kadar da ne kıpırdadılar ne de bir şey söylediler.

"Çoktandır burada mısınız?" diye sordu salcı.

Kadın yalnızca baktı; biraz sonra erkek, gözlerini çevirmeden başını salladı.

"Bağırdığınızı duymadık da?"

Biraz durduktan sonra, "Bağırdım," dedi erkek.

Salcı, fenerini söndürdü. Jay'e döndü. "Bu da tam gece seferi sayılmaz ya beyim. Gündüz ücreti ver sen."

"Peki," dedi Jay on beş sent uzatarak. "Sağol, eksik olma." Farları söndürdü, vites koluna eğildi.

"Az dur ahbap," dedi arabacı. Jay doğruldu; adam iki adımda katırın yanına vardı, hayvanın boynunu tuttu. Başını salladı sonra.

Motor soğumamıştı, çabuk çalıştı; kola her asılındığında ürken katır irkiliyordu, yalnız makine kaptırdıktan sonra ses çıkarmadı, titreyerek bekledi. Jay, sarp balçık yataktan geçebilmek için motoru zorladı, katırla arabadakilere geçebilecekleri kadar yer bırakmaya çalışarak, patırtı ettiği için başıyla selam verip özür dileyerek, sonra da gösterdiği dostluğa pişman olarak geçti gitti; başlarını çevirdiler onun ardından bakarlarken, bunca patırtıyı bağışlamadıkları gözlerinden belliydi. Tepeye varınca Jay, piposunu doldurdu, katırla arabanın karşı kıyıya inişini izledi, katırın boynuna yapışmışlar, hayvan, dizlerini savuruyor korkudan, toynaklarını batırıp güvenli bir yer aramaya çalışıyor kaygan balçıkta, kıçını dikmiş, araba sarsılıyor, fren geniş demir çemberine değip gıcırdıyor.

Zavallılar, diye düşündü Jay. Mutlaka Knoxville pazarına gidiyorlardı. Birkaç saat salı beklemişlerdi. Çok gecikmişlerdi artık.

Çalkantı dinene kadar halkalanan suyu gözledi. Nehir salı, o garip yayvanlığına, o ince suskun görünüşüne bürünmüştü yine. Saatine baktı. Fena sayılmaz. Piposunu yakıp direksiyona sarıldı. Irmağı geçince hep bambaşka bir adam olurdu. İşte uçsuz bucaksız, sahici, eski toprak. Anayurdu. Kulübeler değişik geldi biraz, daha eski, daha yoksul, daha basit; daha bir evleşmiş; ağaçlarla kayalar sanki daha başka türlü boy atıyordu topraktan; havanın kokusu başkaydı. Birazdan, en kötü haberi alabilirdi; en kötüsüyse, tabii. Şu akıp giden, taptaze gün ışığıyla aydınlanmış toprak parçasını gözlerken farkına varmadan bir gevşeklik çökmüştü üstüne ve farkına varmadan arabayı daha hızlı sürmeye başlamıştı.

IV

❄

Mary, gecenin geri kalan bölümünü "ak" bir uykuda geçirdi. Sanki kesici dişlerinden biri çekilmişti, öylesine garip, yalnızdı yatakta ve ev, olduğundan daha geniş, daha boş, daha çınlamalı geliyordu. Gün ışığıyla her şey olağana dönmemişti umduğu gibi; bu sessizlikte, renksizlikte, yatak ve ev büsbütün boş görünüyordu. Ara sıra içi geçiyor, o zaman hemen uyanıp katı sessizliği dinliyor, yeniden dalıyor, yine irkilip uyanıyor, sıkıntısıyla baş başa kalıyordu. Yaşamının en önemli, en ciddi yolculuklarından birine çıkmış kocasını düşündü, kocasının ağır bir hastalık geçiren, ölüm döşeğinde yatan, belki de şu anda ölmüş olan babasını (haç çıkardı hemen) ve bir türlü gerektiği kadar derinden duygulanamadığını ayırt etti, kocasının hatırı için bile. Biliyordu

ki, durum değişseydi, yani şu anda ölen kendi babası olsaydı, Jay de aynı şeyleri duyardı aşağı yukarı, bu yüzden ne onu suçlayabilirdi ne de kendini, ama yine de içi rahatlamadı; asıl nedeni biliyordu çünkü, doğruyu söylemek gerekirse ihtiyarı hiçbir zaman fazla sevmemişti.

Jay'in akrabalarından çoğunun türlü yollardan yüzüne vurdukları gibi, ihtiyarı küçümsediğine hiç inanmıyordu, emindi bundan, Jay de ara sıra galiba öyle sanıyordu; ama değildi işte, yalnız onu herkesin sevdiği gibi kolayca sevememişti. Sözgelimi, ölen Jay'in annesi olsaydı, üzüntüsünün sahiciliğinden kuşkulanmazdı, kocasına karşı suçlu duymazdı kendini; babayı ne kadar az umursadığını düpedüz ortaya koyuyordu bu kıyaslama. Acaba neden bu kadar az sevmişti onu (çünkü *hiç* sevmediğimi söylersem, diye dürüstlüğe çağırdı kendini, yalana sapmış olurum). Galiba asıl neden, herkesin ihtiyarı fazla hoşgörmesi, kusurlarına karşın candan sevmesiydi, ihtiyarın da bu hoşgörüyü, bu sevgiyi rastgele, doğal hakkıymışçasına, daha kötüsü sanki hiç farkında değilmişçesine kabullenmesiydi. En kötüsü de, aklına geldikçe öfkelendiği, sinirlendiği bir konu da, ihtiyarın durmadan işlerini karısının sırtına yükleyişiydi; hele karısının ona gösterdiği sabır; sanki bunların kendisine yük olduğunun ya da kocasının işten kaytardığının bilincinde değildi. İşte onlardaki bu bilinçsizliğe katlanamıyordu, Jay'in annesi bir kerecik öfkesini gösterecek bir şey yapsa, ufacık bir şey, durumu bildiğini gösterecek bir şey, Mary, ihtiyarı sevmeye başlayabileceğini biliyordu. Şimdi de Jay'in annesine bir öfke, bir çeşit sevgisizlik duymaya başlamıştı ki, gerçek duygularına taban tabana aykırıydı bu, haksızlıktı, tedirgin ediciydi, üstelik, adamcağız belki de son saatini yaşarken, kendisi, sırf onun hakkında kötü şeyler düşünmek için uyanık kalıyordu. *Utan kendinden,* dedi içinden, ihtiyarın iyi yanlarını aklına getirmeye çalıştı.

Bir kere, eli çok açıktı. Kusur denilebilecek bir aşırı cömertlik. Düşünüyordu da, kaç kereler "ödünç" vermiş, arınağan dağıtmıştı çevresindekilere, önüne her gelene elinde avucunda ne varsa vermeye hazırdı, evin nafakasından keserek, evdekiler sıkıntı çekerken. Gerçekten bir kusur bu. Neyse ki iyi bir kusur. İnsanların onu sevmediğine ya da sever gibi görünüp sömürmelerine şaş-

mamalı. Yalnız hakçası, iyi yürekliydi. Bulunmaz bir erdem. Hoşgörülüydü de. Mary, onun kimse hakkında kaba ya da kinayeli bir söz söylediğini duymamıştı, cömertliğini açıkça kötüye kullananlar hakkında bile... herhalde bunu bile isteye yaptıklarına inanmayı içi götürmüyordu; hem bir kere bile, bak bundan yüzde yüz emindi işte, bir kere bile gelininden hasetle, düşmanca, küçümser söz edenlerle birlik olmamıştı.

Evet, karısı gibi yiğitçe, açıkça, sonuna kadar savunmamıştı Mary'yi, bundan da aynı derece emindi; çünkü ihtiyar, kabalıktan olduğu kadar tartışmadan da kaçınırdı; Mary, bu düşünceyi çabucak attı kafasından. Bildiği kadarıyla ihtiyar, hiçbir zaman hastalıktan, sancıdan ya da yoksulluktan yakınmamıştı, üstelik başkalarının yanlış davranışlarına çılgınca özür bulmaya çalıştığı halde kendi davranışlarını haklı göstermeye çalışmamıştı. Aslına bakılırsa, yakınmaya ya da özür bulmaya hakkı da yoktu pek; neyse, Mary, bunu da attı kafasından. Onun kendisine her zaman nasıl içten, dostça davrandığını düşünüp kızdı kendine, gerçi bu ilginin öz kişiliğinden ötürü değil, yalnızca "Jay'in karısı" oluşundan ötürü gösterildiğini biliyordu, sorsa ihtiyar da saklamazdı ki, suç muydu yani, kendisinin onun iyiliğini istemesi de sanki Jay'in babası olduğundan ötürü değil miydi? İnsanları bir kere nasıl sevdinizse, öyle gidiyordu; daha fazlası elden gelmiyordu. Elinizdeki sevgi olanağını aşan bir yakınlık duyamıyordunuz onlara. İhtiyarda özel bir güçsüzlük, temel bir zaaf vardı ki Mary asıl bunu anlayamamış, hoş karşılamamış, bağışlayamamıştı, kabul edememişti bir türlü, çıkara dayalı bir zaaftı bu, kendi çıkarını gözet, güçlükleri, yükleri başkasının sırtına yığ; varlığından utanılmayan bir zaaf, varlığının bilincinde bile olmayan. Daha da kötüsü, bütün bunların temelinde asıl, Jay'in babasının, kocasıyla kendi arasında çözümsüz bırakılan, üstünde konuşmaktan kaçınılan tek büyük sorun oluşu yatıyordu; Jay'in aile çevresini değerlendirirken tam bir görüş birliğine vardıkları halde. Şu an bile ihtiyara derin bir sevgi, yoğun bir ilgi duyamıyordu işte. Üzülüyor, kaygılanıyordu onun adına, ama uzun süre yaşamış, sonuna yaklaşmış, yaşlı, yorgun, acı çeken herhangi bir ihtiyara ne kadar üzülürse, o kadar. Onu düşünürken aklı-fikri kocasının çektiği acıda, kendisinin bu acıyı paylaşmaktaki yetersizliğindeydi.

Büyük bir pişmanlık duydu ansızın, şu ana kadar Jay'i düşünmekten, Anneyi aklına bile getirmemişti. Ona bir mektup yazmalıyım, diye düşündü. Belki de yakında görüşeceğiz.

Bu yalnızlığın Jay'in annesi için ne demek olduğunu kestirebiliyordu, gerçi bunları düşünmek bile yakışık almıyordu; ama bildiği bir şey daha vardı, derinden duyuyordu, ihtiyarın ölümü bir rahatlık, bir özgürlük getirecekti. Hem, diye düşündü, Jay'le aramıza dikilmeyecek artık.

O anda içi buz kesti. Tanrım, bağışla beni, diye yakardı şaşkınlık içinde; neredeyse *ölmesini istedim!*

Ellerini kavuşturdu, tavandaki lekeye dikti gözlerini.

"Tanrım," diye yakardı, "bu günahkâr düşüncelerimi bağışla. Tanrım ruhumu bu kötülüklerden kurtar. Tanrım, n'olur, ömrünü biraz daha uzat da onu anlayıp sevmeyi öğreneyim senin yardımınla. Onu benim adıma değil, kendisi adına bağışla, Tanrım."

Gözlerini yumdu.

Tanrım, n'olur yüreğimi genişlet de bu acının, kaçınılamayacak bir acıysa eğer, büyüklüğünü gereğince taşıyabileyim, başkalarını avutabileyim, onlara destek olabileyim. Tanrım, Hazreti İsa, yüreğimdeki buzları erit, kayıtsızlığı sil, içimdeki boşluğu varlığınla doldur. N'olur Tanrım, koruyuculuğuna sığındım, biraz daha ömür bağışla ona, yükümü daha kolay taşımayı öğret bana da öğrenebileyim, bu yükün kutsallığını kavrayayım. Eğer mutlaka ölmesi gerekiyorsa, şu anda senin yanındaysa (haç çıkardı), huzura kavuştur onu (bir daha haç çıkardı).

Tanrım, koruyuculuğuna sığınıyorum, kocam bu acıyı mutlaka çekmek zorundaysa, Sana yalvarırım, bari bu kahır onun gözünü açsın, içindeki inanç uyansın ve Sana yığınsın, Sende bulsun yeryüzünde bulamadığı huzuru, Seni daha iyi görsün, Sana dönsün. Çünkü Sen de biliyorsun ki Tanrım, aramızdaki asıl engel bu; ne zavallı babası ne de benim günahkâr duygularım.

Sen ki her şeye kadirsin Tanrım, n'olur yok et aramızda genişleyen bu uçurumu. Dünyada karı-koca olarak nasıl birleştiysek Senin huzurunda da öyle birleşelim. İsa aşkına. Amin.

İçi rahatlamıştı biraz, daha doğrusu yüzeydeki çalkantı, derinlere inmişti. Şimdiye kadar ikisinin dinsel inançlarındaki fark-

lılığı, bu farkın kendisi için taşıdığı önemi hiç sözlere dökmemiş, göze görülür bir açık seçiklikle kavrayamamıştı. Acaba o ne kadar önemsiyor, diye düşündü. Bu konudaki duygularımı çok fazla abartmadım mı? "Uçurum?" "Genişleyen?" Gerçek miydi? Kocası bu duygulara yol açacak bir şey söylememişti; kendisi de çekinmişti. Aslında, ikisi de pek aldırmıyorlarmış gibi az konuşurlardı bu konuda. Sorun buydu ya. Kendisi için bunca önem taşıyan, önemi gittikçe artan bir konuda birleşememeleri, dürüst olamamaları. Tek açılabileceği, Hannah Halası'ydı; belli başlı sevgi ve umut kaynağı da, çocukları. Evet, sorun buydu. Uçurumun bu doğrultuda genişlemesi kaçınılmazdı (ellerini kavuşturdu, kaşlarını çattı, başını salladı): Evet, çocuklar. Kocası, ne kardeşi Andrew gibi öfkelenip onu küçümsemeye kalkışıyor, ne de babası gibi alaya alıyordu duygularını, ama o garip suskunluğundan, her fırsatta, bu duygulara ve karısına ne kadar uzak olduğu, bundan da hiç hoşlanmadığı ortaya çıkıyordu. Evet, uzak tutuyordu kendini. Bu uzaklık her ne kadar içi yansa da, saygı göstermek zorunda kaldığı bir suskunluk, çekimserlikti. Evet, gittikçe genişleyecekti aralarındaki uçurum, çünkü usulca ve tatlılıkla işe girişmeyi kurduğu halde, çocuklarını kesinlikle bildiği gibi, yani Hıristiyan Katolik çocukları olarak yetiştirecekti. Yalnız kilisede değil; evde de esecekti bu hava. Kocası değişmezse, evde birtakım sorunlar doğacaktı; önemli sorunlar, ikisi de ellerinden geleni yapacaklardı, yine de Mary, onu çocuklarından ve karısından –kendisinden– koparacaktı ister istemez. Üstelik adamcağız hiçbir şey yapmadan, istemeden; sırf karısının isteğiyle. Tanrım, diye haykırdı acıyla. Yanılıyor muyum? Yanılıyorsam, yol göster bana. Yalvarırım. Ne yapacağımı göster.

Gelgelelim Tanrı, onun bildiklerinden başka bir yol göstermiyordu; yani ne olursa olsun, Hıristiyan ve Katolik bir kadın sıfatıyla, çocuklarını Tanrı yolunda tam bir inançla yetiştirecekti, bu arada ailenin bütünlüğünü korumak, aradaki uçurumu kapatmak da kocasından çok, kendisine düşen bir görevdi.

Bir kere böyle davrandım mı, uçurumu kapatamam bir daha, hiçbir şekilde diye düşündü. Hiç, hiç yolu yok.

Yine de yapmalıyım.

Yalnızca: Tanrı'ya güvenmeliyim, dedi sesini yükselterek. Yalnızca: onun buyruğunu yerine getirmeliyim, ona güvenmeliyim bütün yüreğimle.

Bir tramvay geçti; Catherine ağlamaya başladı.

V

"Babanız Follet Dede'ye gitmek zorunda kaldı," dedi anneleri. "İkinizi de onun yerine öpecekmişim, bu gece siz yatmadan dönmeye çalışacakmış."

"Ne zaman gitti?" diye sordu Rufus.

"Bu sabah, çok erkenden, gün ışımadan."

"Neden?"

"Follet Dede çok hastaymış. Dün akşam Ralph Amcanız telefon etti geç saatte, hepimiz uyurken. Dede kriz geçirmiş yine."

"Kriz ne?"

"Gevreğini ye Catherine, Rufus, sen de ye. Kalbi tutmuş. Hani geçen sonbaharda da olmuştu. Yalnız Ralph Amca, bu seferkinin daha ağır olduğunu söyledi. Babayı görmek istemiş, bir an önce

yola çıksın demiş."

"Niye ama?"

"Babanızı çok sever çünkü, bir de... Çabuk *ye* diyorum, yoksa soğuyacak, tadı tuzu kalmayacak, *o zaman* daha da zor gelecek yemek. Babanız çabucak gitmezse, dede bir daha onu belki göremez diye."

"Neden göremesin?"

"Dede ihtiyarlıyor, insan ihtiyarladığında hastalanınca, kolayca iyileşemeyebilir. İyileşemezse, Tanrı uyutur onu, o da bir daha insanları göremez."

"Bir daha uyanmaz mı?"

"Uyanmasına hemen uyanır, cennette, ama yeryüzündeki insanlar onu göremez, o da insanları."

"Yaaa."

"*Yiyin* bakayım," dedi anneleri ağzını kocaman açıp havayı çiğner gibi yaparak. Yediler.

"Anne," dedi Rufus, "Oliver de uyuyunca cennette mi uyandı acaba?"

"Bilmem. Herhalde Tanrı'nın cennette kedilere ayırdığı özel bir bölümde uyanmıştır."

"Tavşanlar da uyandılar mı dersin?"

"Oliver uyanmışsa, onlar da uyanmışlardır mutlaka."

"Öyle kanlar içinde mi?"

"Hayır Rufus, kanlar içinde kalan onların küçücük, zavallı gövdeleriydi. Tanrı öyle kan içinde uyanıp acı çekmelerine izin vermez zavallıların."

"Peki Tanrı, köpeklerin eve girmesine neden izin verdi öyleyse?"

"Bilmiyoruz Rufus, galiba Tanrı'nın tasarısının bir parçası bu da, bir gün aklımız erer."

"Peki *ona* ne yararı dokundu ki?"

"Çocuklar sallanmayın. Okul vakti geldi."

"Ama anne, köpekleri eve bırakmakla eline ne geçti ki?"

"Bilmiyorum, yalnız sabredersek, bir gün mutlaka anlarız Rufus. Akıl erdiremediğimiz şeyler üstüne kafa yormamalıyız. Şuna inanmalıyız ki, en doğrusunu Tanrı bilir."

"Bence O başka yana bakarken, gizlice girmişlerdir içeri," diye atıldı Rufus. "Çünkü orada olsaydı, eminim, sokmazdı onları.

Gizlice girdiler, değil mi anne? Değil mi?"

Anneleri bocaladı, sonra yavaşça, "Hayır Rufus," dedi sözcüklerin üstüne basarak. "Tanrı'nın her yerde olduğuna, her şeyi bildiğine, O'nun bilgisi dışında hiçbir şey yapılamayacağına inanıyoruz. Ne var ki Şeytan da her yerdedir –cennetin dışındaki her yerde yani– ve bizi kışkırtmaya çalışır hep. Onun kışkırtmalarına uyarsak, Tanrı da bizimle ilgilenmez."

"Kışkırtmak ne demek?"

"Kışkırtmak şey demek... yapmak istediğimiz bir şeyin kötü olduğunu biliyorsak, Şeytan bizi kışkırtmaya başlar."

"Peki Tanrı kötü şeyler yapmamıza neden izin veriyor?"

"Kendimiz karara varalım istiyor da ondan."

"Burnunun dibinde kötü şeyler yapsak bile mi?"

"Bizim kötülük yapmamızı *istemiyor* Tanrı; iyiyi kötüden ayırt etmemizi, kendi özgür seçmemizle iyi davranmamızı istiyor."

"Neden?"

"Bizi seviyor da ondan, bizim de O'nu sevmemizi istiyor, ama bizi baştan iyi yaratsaydı, onu yeterince sevemezdik. Kendi isteğinle değil de elinde olmaksızın yaptığın şeye sevmek denilemez, Tanrı'nın zoruyla O'nu sevmek olmazdı ki."

"Ama Tanrı *her şeyi* yapabildiğine göre, bunu neden yapamıyor?"

"İstemiyor da ondan," dedi anneleri sinirli bir sesle.

"Neden istemiyor?" dedi Rufus. "İşi çok daha kolaylaşırdı."

"Tanrı kolay -yolu- sevmez," dedi anneleri zafer kazanmışçasına, sözcüklerin arasını açarak, üstlerine iyice basarak. "Ne bizler için, ne herhangi biri ya da bir şey için. Kendi için bile. Tanrı, bizim kendiliğimizden O'na yönelmemizi ister, O'nu *bulmamızı,* bulmaya çabalamamızı."

"Saklambaç oyunu gibi," dedi Catherine.

"Ne dedin?" dedi anneleri tedirgince.

"Saklambaç gibi..."

"Aaa, saklambaçla *hiç mi hiç* ilgisi yok, değil mi anne?" diye söze karıştı Rufus. "Saklambaç bir *oyundur,* basit bir *oyun.* Tanrı'nın işi yok da *oyunla* mı vakit geçirecek, değil mi anne! Değil mi? Değil mi ama!"

"*Ayıp* Rufus," dedi annesi tatlı bir sesle; rahatlamıştı. *"Ayıp* ettin ama!" Catherine'in yüzü çarpılmıştı bile, büzülmüş du-

daklarıyla bir ağabeyine, bir annesine bakıyor, gözlerinden ateşler saçıyordu.

"Oynamaz işte," diye üsteledi Rufus, tartışmanın bu yöne kaymasına hem içerlemiş hem şaşırmıştı.

"*Yeter* artık Rufus," diye çıkıştı annesi, eğilip Catherine'in elini okşadı, Catherine'in çenesi titremeye başladı, gözleri yaşlarla doldu. "Hadi benim güzelim! Hadi artık! Evet Tanrı oyun oynamaz, Rufus orada *haklı*, yalnız *bir yerde*, bir yerde saklambacı andırıyor. Çoook *haklısın!*"

Catherine büsbütün kendini koyvermişti şimdi, Rufus korkudan donup kalmıştı köşesinde, kız kardeşinin öfkelendirici ve kıskandırıcı ağlamasından çok, kendisinin ansızın bu yalnızlığa düşmesine şaşmıştı. Ama kızcağız öyle acı ağlıyordu ki öfkeyi, kıskançlığı bir yana bırakıp utandı, ona acıdı, tam üzüldüğünü belirtmenin bir yolunu arıyordu ki annesi sert sert baktı yüzüne, "*Hadi*, kalk da okula hazırlan bakalım. Yoksa babana, *yaramaz bir çocuk* olduğunu söyleyeceğim."

Birkaç dakika sonra kapıda, onu uğurladığı sırada, eğilip yüzüne baktığında, onu yine yanlış anladığı belliydi, daha yavaş bir sesle, tane tane, "Bak Rufus," dedi, "üzüldüğünü anlıyorum, ama Catherine'e böyle kaba davranmamalısın. Küçük bir *kız o*, senin *kız kardeşin*, ona kabalık edip duygularını incitmemelisin. Anlıyor musun? *Anladın* mı Rufus?"

Rufus başını salladı, annesinin yumuşacık sesini duyunca, hem kız kardeşine hem de kendine acımıştı birden.

"Şimdi gel de ona üzüldüğünü söyle, *çabuk ol*, okula geç kalacaksın."

Rufus utana sıkıla annesiyle girdi içeri, Catherine'in yanına gitti; kızın yüzü şişmiş, kızarmıştı, üzgün üzgün bakıyordu.

"Rufus ne kadar üzüldüğünü söylemek istiyor Catherine," dedi anneleri, "seni incittiğine çok üzülmüş."

Catherine hain ve kuşkulu bakışlarla süzdü ağabeyini.

"Gerçekten özür dilerim Catherine," dedi Rufus. "Yemin ederim çok üzüldüm. Çünkü sen küçük, *küçücük* bir kızsın ve..."

Gelgelelim bu sözler üzerine Catherine, avaz avaz ağlamaya başladı, yumruklarını tabağa indirdi ve şaşkınlıktan ne yapacağını şaşıran Rufus, doğru okula yollandı.

VI

Jay, çiftlikteki durumu görünce, boşu boşuna üzüntü ve korku çektiği için öfkelendi; çok geçmeden de her şeyin sandığı gibi olduğunu anladı. Ralph, her zamanki gibi kafayı bulmuştu. Şimdi utanıyordu yaptıklarından, yine de savunma halindeydi ve Jay de herkesle birlikte onu doğru davrandığına inandırmaya çalıştı. Ralph'ın birilerine yararlı olabilmeye, bazı kararlar almaya nasıl can attığını anlayabiliyordu. Onun için iyi şeyler düşünemiyordu, ama onun adına üzgündü. Olanları çok iyi kestirebiliyordu.

Aslında Ralph'ın da daha fazla bir şey bildiği yoktu.

Bir akşam önce, geceye doğru, babaları, şimdiye kadar görmedikleri ölçüde ağır ve sancılı bir kriz geçirmişti. Birkaç dakika sonra, durumun ölümcül olduğunu sezen karısı, Thomas Oaks'u

uyandırmıştı. Thomas, bayırın öte yanına koşup Jessie ve George Bailey'yi uyandırmış, onları beklemeden geri dönmüştü, atını eyerlediği gibi dörtnala LaFolette'e sürmüştü. Doktor evinde yoktu, bir hastasını yoklamaya gitmişti; hemen bir not yazdı Thomas, Ralph'ın evine koştu. Ralph haberi duyar duymaz ürkmüştü, sorumluluk başına kalıyordu. Doktorun gelip gelmediğini sordu. Thomas olanları anlattı; o zaman Ralph, annesinin, kendisini çağırtmadan Thomas'ı doktora koşturduğunu kavradı. Bunu düşündüğü için kendini aldırışsızlıkla, kötü yüreklilikle suçladı; ama yine de o duyguyu atlatamadı, diken üstünde gibiydi. Ancak pişmanlığa ayıracak vakit yoktu şimdi, yalnız o değil, Sally de yardıma koşmalıydı (Sally hiç bağışlamaz beni, onu götürmezsem). Babası ölüyorsa (başında bulunan tek oğlun tek karısı olacaktı Sally; annesi bunu hiç unutmazdı artık). Koştu, giyinirken olanları anlattı karısına, iki ev ötedeki Felt'in kapısını çaldı telaşla, bir yandan o saatte kapıyı yumrukladığı için özür dilerken babasının ölüm döşeğinde olduğunu söyledi. (Sesi titremeye başlamıştı bile), henüz ölmediyse tabii, Sally'nin de gitmesi için seve seve yardım edeceklerini bilmese, uyandırmazdı. Ona çok iyi davranmışlardı. Bayan Felts, Sally daha saçını toplamadan yetişmişti. O taranadursun, Ralph, karşı kaldırımdaki yazıhaneye koştu, masasının kilidini açıp karanlıkta iki dolu dolu yudum viski yuvarladı. Şişeyi cebine soktu, arabayı çalıştırmaya koştu. Öylesine çabuk yola koyulmuşlardı ki atla giden Thomas'a daha kasabanın dışına çıkmadan yetiştiler. "Gözlerimi direksiyondan bir an ayırmadım," diyordu Ralph kendi kendine, "altmış falan gibi bir hızla," yani bu berbat yollarda ne kadar hız yapabilirsen, hele Chalmers'ına kurulmuş Barney Oldfield'i düşününce biraz daha hızlanarak; herif hem daha kaliteli hem de kardeşininkinden daha pahalı bir araba almak istemişti, kimsenin gırgır geçemeyeceği bir araba. Öndeki atla binicisini görünce önce korna çalmak gelmişti Ralph'ın içinden, hem gösteriş olsun diye hem uyarmak ve selamlamak amacıyla, gelgelelim durumun ciddiyetini düşününce vazgeçti; sonradan, Thomas'ın alınmış olabileceğini de düşündü, hani yolda merhabalaşmadan yanından geçilmiş olması nedeniyle, böyle bir anda bu tür duygular besleyebileceği, önemsiz şeyleri büyütebileceği olasılığı yüzünden Thomas'a içerledi.

Doktor gelmeden önceki yaklaşık iki saati azap ve korku içinde geçirdiler. O süre içinde en derin acıyı belki de Ralph çekmişti. Acı çekmesi bir yana, acı çektiğini sanması bir yana, babasının sancılarının tümünü, annesinin üzüntüsünün, kaygılarının tümünü, odada bulunan daha önemsiz kişilerin daha önemsiz duygularının tümünü yaşadığı bir yana, ayrıca büyük bir eziklik içindeydi. Odaya dalıp da annesini kollarına aldığı anda, sesinin ve davranışlarının duruma tam tamına uyduğunu sezmişti; sonsuz bir acı çekerken bile acı çeken başkalarını avutabilen, yapılması gereken şeylerin sorumluluğunu tek başına üstlenebilen müthiş güçlü bir adam kimliğinde sunmuştu kendini. Ama daha ilk kucaklaşmalarında annesinin, kollarından sıyrılmak istediğini, ama belli etmemeye çalıştığını anladı. Sık sık yanına gitti annesinin, onu kucakladı, gözyaşı döktü, ellerini sıktı, cesur olması gerektiğini söyledi, cesur gözükmeye çalışmamasını söyledi, oğluna güvenmeli, açılmalıydı, böyle güç bir anda oğullarından destek arayacaktı elbet; gelgelelim her seferinde, annesinin diken üstünde oturur gibi durduğunu sezmişti, sesi de bir tuhaftı. Odadaki herkes, Ralph'ın da sonradan anlayacağı gibi, onun annesinin işini büsbütün güçleştirdiğini anlamıştı; onun avutmak değil de kendinin avutulmasını istediğini yalnızca annesi sezmişti. Kızmıyordu ona; haline üzülüyordu, yardım etmek istiyordu, keşke edebilseydi, ne yazık ki ne aklı ondaydı ne de yüreği; oğlunun hıçkırarak ağlayışı, soluğunun o ekşi kokusu içini bulandırıyordu üstelik. Ralph, annesinin sesindeki yabancılığa takılmıştı; onu avutamadığını kavrıyordu yavaş yavaş, onun kendisine güvenmediğini ve her zaman korktuğu bir şey: Kendisini sevmediğini. Annesini yatıştırmak, gücünü göstermek için iki kat çaba harcamaya başladı. Çaba arttıkça, sesteki uzaklık da artıyordu. Yarım saat sonra annesinin yüzü, ilk karşılaştıkları andakinden daha az perişan değildi. Herkesin gözü kendi üstündeydi, biliyordu Ralph, beş para etmediğini, annesinin kendisini sevmediğini. Kadınlar bir türlü süzüyorlardı, erkekler bir başka türlü; karısı da kötü şeyler düşünüyordu hakkında, haline acımıyordu bile; salyası sümüğüne karışmış, şişko bir herifti işte, anlaşılıyordu karısının bakışından; ansızın müthiş bir kinle doldu, mutlaka, göbeksiz, ince bir adamla yatmaktan daha çok hoşlanırdı bu kadın; kimle? Kim olursa olsun,

göbeği değmesin de. Jessie'ye gelince, baştan beri birbirlerinden nefret ederlerdi, aynı ölçüde. George Bailey de ciddi ciddi kurulmuş bir köşeye, göğsünü şişirmiş, bakışları karşılaştı mı, hemen kafasını öte yana çeviriyor; George, erkeklik açısından, Ralph'ı birkaç kere cebinden çıkarabileceğini düşünüyor, bu anda nasıl davranılacağını ondan çok daha iyi bildiğini, Ralph'ın kan bağıyla bağlı olduğu ailesiyle, bir enişte olarak çok daha iyi geçindiğini düşünüyor, aslında hepsi George'un Ralph'ı cebinden çıkaracağını biliyorlar da söylememeye, hatta düşünmemeye çalışıyorlar, Ralph'a belli etmemeye çalışıyorlar. Şu Thomas Oaks bile, cahil köylünün teki, urgan gibi ellerini bacaklarının arasına sarkıtmış silik mavi gözlerini yerdeki bir budağa dikmiş oturan okumasız yazmasız herif bile, o bile daha erkek, hem işe de yarıyor. Tom ayağa kalkıp da, yapılacak bir şey yoksa tavan arasına gideceğini, bir iş çıkar çıkmaz hemen kendisine haber vermelerini söyleyince, Ralph anlamıştı. Evet Tom cahildi; ama o kadar da değil, bir aileyi ne zaman yalnız bırakmak gerektiğini hesaplayabiliyordu; annesinin Tom'a "Peki Tom," deyişinde, oğluyla konuşurken sesinde rastlanmayan bir canlılık, bir yumuşaklık, bir teşekkür sezdi Ralph; Tom'un ağır ağır basamaklardan çıkışını gözlerken şöyle düşündü: İşte benden kat kat üstün bir erkek, silinmeyi biliyor, şöyle de düşündü: Gitmekle, benim burada kalmakla sağlayamadığım yararı sağlıyor, şöyle de düşündü: Bu odadaki herkes onun yerine benim gitmemi yeğlerdi ve ansızın, düşmanca bir sesle –oysa sesinin Tom'dan başka herkesin kulağına dostça gelmesine özen göstermişti– seslendi: "Tabii Tom, sen git uyu biraz." Tom, çatı kapağından aşağı eğildi, bomboş mavi gözleriyle baktı, "Tamam Bay Ralph." O zaman Ralph ansızın, onun uyumaya hiç niyetli olmadığını, gözünü bile kırpmayacağını, tek başına oturup çağrılmayı bekleyeceğini kavradı; Tom, sorudaki kötü niyetin, kendisini küçük düşürme çabasının da farkındaydı, ve *o* küçük düşürmüştü Ralph'ı, hem de annesinin, karısının, ölmekte olan babasının önünde. "Tamam, Bay Ralph." Nedir tamam olan? Nedir tamam? Avaz avaz haykırmak geldi içinden; "Nedir o tamam olan orospunun dölü?" Ama kendini tuttu.

Üstüne dikilen bakışların sivriliğini her duyuşunda, doğru an-

nesinin yanına koşuyor, onu kucaklıyor, başını çekip sıkı sıkı kendi gövdesine bastırıyor, onu ağlatacak sözler bulmaya çalışıyordu ve her keresinde annesinin sesi daha da uzaklaşıyor, yüzü, biraz daha yaşlanmış, kurumuş görünüyordu ve Ralph her keresinde, üstüne dikilmiş bakışların keskinliğini, odadakilerin kafalarından geçenleri daha derinden algılıyor ve her keresinde annesinden, zorla koparılıyormuş gibi ayrılıyordu, sanki onu bir an avuntusuz bırakmak zorundaydı, yapılacak daha önemli işler olduğu için tabii, ölüm-kalım sorunları, ihtiyar baba ölüm döşeğinde yattığına göre, ancak oğlunun, yani kendisinin, ailenin erkeğinin üstesinden gelebileceği işler. Ve her keresinde, doktoru beklemekten başka yapılacak bir şey yoktu. Doktorun önerdiği ilacı vermişlerdi, doktorun zararsızdır dediği Çin çayından da o kadar içirmişlerdi ki annesi sonunda kocasına daha fazla çay içirmelerini yasakladı. Hastanın başı düşmüştü; ayakları beze sarılmış sıcak taşlara dayalı; anne, kendisinden başka herkesi odanın aydınlık bölümünde, öbür ucunda oturtmuştu; ara sıra yanına gelebilirlerdi. Yapılacak hiçbir şey yoktu evet, üstesinden gelinebilecek bir sorun da yoktu ve Ralph, kahraman bir yetkili tavrıyla annesinin kollarından her kopuşta, bu gerçeği yeniden gördüğünde, altından iskemlesi çekilmiş gibi oluyordu, hem de herkesin gözü önünde, o zaman, bir yudum daha içmese, susuzluktan ölecekmiş sanısına kapılıyordu. Kadınlara işemeye gittiğini çıtlatırcasına çekingen ve kısık bir sesle, "Bir dakika," dedi; içerde rahatça dikti şişeyi, içkinin çoğunu bitirdi, odaya döndüğünde, artık kendisini inceleyip incelemediklerini umursamıyordu, odadan neden çıktığını anlayıp anlamadıkları da umurunda değildi; cebinden şişeyi çıkarıp suratlarına doğru sallamak geldi içinden. Ne var ki, demin ileri sürdüğü özrü yineleyecek kadar uzun bir süre geçmeden yine içi kavrulmaya başlamıştı, hem eskisinden de beter. Aynı anda sarhoşladığını da fark etti. Nasıl utanıyordu kendinden, böyle bir anda, babası ölüm döşeğindeyken, annesi belki de yaşamı süresince ilk kere kendisinden yardım beklerken, üstelik içkiliyken gerçekten bir işe yaramadığını bildiği halde; herkes öyle söylüyordu ya. Susuzluğu geçmek bilmiyordu yine de. Kendini toparlamaya, ayılmaya çalıştı vargücüyle. Tanrım, dedi içinden, kendine çekidüzen ver-

inclisin oğlum. Ya verirsin ya da... Vereceksin, bak nasıl. Bal gibi vereceksin. Ansızın fırladı yerinden, aralarından geçip karanlığa daldı, yüzüne, ensesine su çarptı. Bir fırt daha alabilirdi artık. Bir fırtçık. Toparlanmak için. Kendine söverek su çarptı yüzüne, odaya girmeden önce mendiliyle iyice kurulandı. Hemen anlaşılıyordu, odadakilerin gözünde iki kere dışarı çıkışı, iki fırt içki demekti. Alayla gülümsedi. Her şeyi biliyorlardı ya! *Yutmuyordu*. Kendini güçlü hissediyordu şimdi ve bu güçlülük duygusu varken susuzluğu, tadı çıkarılacak, sığınılacak bir duyguydu. Kısa bir süre sonra susuzluk, dayanılmaz bir sancıya dönüştü, gittikçe arttı. Olmaz Tanrım, dedi kendi kendine. Yalnız kafasını kurcalayan bir şey vardı. Zaten bir fırt içtiği düşünülürse –aslında onlar iki sanıyorlar ya, neyse– demek iki fırt boçluydu kendine. Aslına bakarsan üç: Üçüncüsü de, alayla gülümseyişini sarhoş yüzsüzlüğü sandıkları için. Hem zaten sarhoş olmaktan kaçınan ***kendisi*** değildi ki. *Onların* hatırına kendini kolluyordu. Bir kere suçlamayı kafalarına koymuşlarsa, ne fark ederdi yani? Hem istediği zaman, gerçekten içkiye bana mısın demeyenler kadar dayanıklı olabiliyordu. Hepsine gösterecekti şimdi. Gelgelelim, odadan çıkmayı ayarlamak kolay değildi. Bu kadar da sık işenmez ki. Su da içilmez. Müthiş bir utanç duydu birdenbire. *Yoo Tanrım!* Ölüm döşeğindeki babasının başucunda, annesi aklından geçenleri yüzünden okurken ve tek söz söylemezken, bir fırt içmenin çaresini aramayacaktı, hayır, asla! Babasından gayrı ne varsa kafasından silmeye hazırdı, yoo hep çekindiği babası, gözüne girmeye çabaladığı babası, ölmesini istediği babası değil, o anda karşısında yatan, yaşlı, zavallı, son günlerinde yatağa düşmüş, zavallı babacığı, yaa korlar sönüyor işte; hıçkıra hıçkıra ağlıyordu artık, babasını sayıklıyordu; biraz sonra kendini iyice koyverdiğini sezdi. O direnme çabası, "Beş para etmem"le başlayan yutturmalar, "oğulları arasında en az benimle ilgilenirdi; ama en çok ben seviyorum onu," yakınmaları, kendisini yatıştırmaya, susturmaya çalışan kadın sesleri yalnızca gözyaşlarını, duygularının doluluğunu ve gevezeliğini arttırmaktan başka işe yaramıyordu; çok geçmeden bu tavrın etkili olduğunu anlamıştı, bunu kullanıyordu. Sonlara doğru, sahici duygularından iz kalmamıştı artık, bu yüzden yeterli duyguyu nesnel birine yüklemek ve birilerinin gözünü

korkutacak bir sinir buhranının somut kanıtını sergilemek uğruna içini kazıması, kanırtması, kendine acı çektirmesi gerekiyordu; neden sonra beklediği anın geldiğini sezdi, başarmıştı, koşarak, sallanan iskemlede oturan karısının dengesini bozarak, deli gibi fırladı aralarından. Dışarı çıkar çıkmaz tek duyduğu, çılgın bir iç kavrulmasıydı. Kulübenin duvarına yaslandı, şişenin tıpasını çıkardı, memeyi kapan aç bir bebek iştahıyla dudaklarını şişenin ağzında gezdirdi, bir dikişte içti.

NNHhhh diye inlerken kafasını duvara öyle bir vurdu ki bacakları titredi, dizleri belverdi, şişeyi ta uzaklara fırlattı. *"Tanrım! Tanrım! Tanrım!"* diye inliyordu, gözyaşları seğiren yanaklarından süzüldü. *Sersem! Sersem! Sersem!* Yazıhaneden çıkarken *neden* bakmamıştı ki? Kala kala, birkaç yudum kalmıştı şişede.

Mendilini şakağına bastırıp ışığın geldiği yana eğildi, baktı. Kan. Midesi bulanıyordu. Yine bastırdı mendili. Çok değil. Bir daha, bir daha bastırdı. Hiç değilse kanama durmuş. Derin bir soluk alarak odaya döndü.

"Tökezledim de," dedi, "önemli bir şey yok."

Sally ile annesi yine de koştular yanına, bu dümdüz, toprak avluda tökezlemek çok olağanmış gibi davranmaya çalışarak yarayı uzun uzun incelediler; kafasının kötü şiştiğine, yalnız şişin önemli olmadığına karar verdiler sonunda ve Ralph bir çocuğun duyabileceği çaresizliği duydu, ufaldı, ufaldı, gerçekten çocuk olsaydı keşke.

Sarsıntı sonucunda öfkesi, umutsuzluğu, birdenbire yatışmıştı, öylesine birdenbire ayılmıştı ki kendinden nefret etme sınırını bile aşabilmişti. Bir yumuşaklık, bir durgunluk çökmüştü üstüne. Hüznü gitgide arttı, katlanılmaz oldu ve o akşam ilk kere, yaşamı süresince binde bir becerebileceği bir şeyi yaptı, her şeyi aslında olduğu gibi görmeye başladı. Işığı dikkatle örtülmüş lambanın az ötesindeki yatakta, ara sıra inleyerek, son saatini yaşıyordu babası; düzensiz, hırıltılı soluğunun nedeni ölüm değil de çektiği üzüntüydü sanki öz babasının; annesi, öz annesiyse sabırla, hiç ses çıkarmadan, yiğitçe oturuyordu onun yanında. Dünyada kocasını rahatlatacak kendisinden daha güçlü biri yoktu onca. Ya Ralph, ya kendisi? Buradaydı evet, bir işe yaramasa da burada bulunan tek oğluydu. Bu da pek önemsenecek bir erdem değildi doğrusu, en yakında oturan oğluydu da ondan. Ve bu kadar yakında otu-

uşunun nedeni de cesaretten, zekâdan, ataklıktan ve bağımsızlıktan yana fukara oluşuydu. Evet evet, bağımsızlık nedir bilmiyordu. Yakınlarda bulunmak zorundaydı. Her zaman onların desteğini, dostluğunu, çok yakınında duymak zorundaydı. Hemen hemen her gün aynı umutla yaşamıştı; yanlarından ayrılmayarak, gerektiğinde yardıma koşabileceğini göstererek, onları ne kadar sevdiğini belirterek, en sonunda övgülerini, sevgilerini kazandığına inanmak umuduyla. Şimdiye kadar bir kere bile hak ettiği bir soluk aldığını bilmiyordu, bir kere bile, kim ne derse desin, ben buyum, böyle yapacağım dediğini anımsamıyordu. Her davranışı, sesinin tonu bile başkaları üstünde en iyi izlenimi bırakmak üzere ayarlanmıştı. Şu başkalarının hakkında ne düşündüğü korkusunu, böylesine beter bir tutsaklığı, bir zenci köle bile yaşamamıştı. Yeterince sarhoşladı mı hemen kırıcı, saldırgan oluşunun da bir yararı yoktu, biliyordu, hiçbir yararı yoktu. Gerçek bile değildi ki. Olmak istediği gibi davranıyordu sözde, o bile sayılmaz, çünkü saldırgan olmak değildi ki istediği, cesur olmaktı, bambaşka iki şey, kırıcı olmak da değildi, gururlu olmaktı, bunlar da apayrı şeyler. En kötüsü neydi? Evet en kötüsü, binde bir de olsa asıl kimliğini görebilmesi ve görebildiğine göre değişebileceğine inanmasıydı, biraz sağduyu, biraz sabır, biraz cesaret yeterdi; gelgelelim aynı anda bu değişmenin kendi yapısal özellikleriyle asla gerçekleşemeyeceğini kavraması da kaçınılmazdı; asla değişmeyecekti, ancak daha kötüye gidebilirdi; kırk yılda bir oturup gerçekte kim olduğunu görmek üzere kendini gözden geçirmek için kullandığı sağduyu, sabır ya da cesaret dışında (düşünürken bile ürperiyordu) yedeğinde hiçbir silah yoktu. Zayıftı; ortada, apaçık. Beş para etmezdi. Doğru. Bir eksikliği var, kabuğundan boynu çarpık çıkıp öyle büyüyen bir civciv gibi. Zavallı yavrusu Jim-Wilson gibi, o da şimdiden aynı zayıflık belirtilerini göstermiyor mu? Küçücük, silik gözleri, Sally'ye aşırı düşkünlüğü, babası sarhoşladı mı, hadi onu bırak, şakadan kızar gibi yaptığı zaman hemen ürkmesi, hemen ağlaması. Bir çocuğa babalık etmemeliydim, diye düşündü Ralph. Keşke hiç doğmasaydım.

Şu anda kendini gözden geçirirken, ne küçümsüyor, ne acıyor, ne de başkalarını hakkında besledikleri duygulardan ötürü suçlamaya kalkışıyordu. Aklından geçirdiği o akıl almaz bayağılıkta,

acımasız, aşağılayıcı suçlamaları, onların gerçekte düşünmediklerini biliyordu, onların gerçekte ne düşündüklerini asla bilemeyeceğini de biliyordu; ama biliyormuş düşüncesine dört elle sarılması da kurduğu yalan düşlerin bir parçasıydı. Biliyordu kesinlikle, ne düşünürlerse düşünsünler, dürüsttüler, oysa kendisi hiçbir zaman dürüst olmamıştı. Annesi hakkında da yanılıyordu. Şu anda onun kendisini yürekten sevdiğini, hiç sevmezlik etmediğini, etmeyeceğini bal gibi biliyordu. Annesi, onu özellikle hoş tutuyor, kimseyi sevmediği bir biçimde seviyordu. Evet, annesinin kendisini sevmediğini neden sık sık aklına getirdiğini de biliyordu. Kadıncağız oğlu adına üzülüyordu da ondan ve Ralph onun kendisine hiç saygı duymadığını, duymayacağını biliyordu da ondan. Oysa sevgiden çok daha fazla saygıya gereksinim duyuyordu. İnsanların kendisini sayıp saymadıklarına artık aldırmadan, iyi davranmalarını ille de acımalarına ya da korkmalarına yormadan. Sally'e baktı. Zavallı kız. Korkuyor benden. Sally'cik ya! Hep benim suçum. Tepeden tırnağa. Zavallı bana ihanet etmeyi bir kerecik bile aklından geçirmemişken, ben kalkıp başka erkekleri istiyordur diye kin duyuyorum ona, La Folette'in en beceriksiz kadın avcısı olduğum halde, üstelik herkes de biliyor, Sally de biliyor ama yüzüme vurmayacak kadar iyi yürekli, ürkek bir kız. Hiç değilse o konuda bir şeyler yapabilseydim. Her *erkek* yapabilir. Ama bende erkeklik ne arasın? Öyleyse insanların beni yüceltmelerini, yüceltmeyi bırak, aşağılamamalarını nasıl bekleyebilirim? İnsanlar dürüst davranıyorlar bana, dürüstten da fazla. İçimi okuyabilselerdi, gereğinden daha dürüst davrandıklarını anlarlardı.

Ve bu gece sınav çıkıyor karşıma, bir erkeğin yaşamında, arandığını kavradığı bir an, yalnızca bir erkek olmakla verebileceği zorlu bir sınav. Ama ben erkek değilim ki. Bebeğim ben. Bebek Ralph. Ralph bebecik.

VII

O sabah Hannah Lynch, alışverişe çıkmaya karar vemişti, Rufus isterse onu da götürmek istiyordu. Rufus'un annesine telefon ederek bir işleri olup olmadığını sordu, programlarını bozmak istemiyordu; yok, dedi Mary; peki, acaba Mary, Rufus'un başka bir şey yapmak isteyip istemediğini biliyor muydu; Mary biraz da şaşarak, "Yooo", dedi, bilmiyordu; ama bildiği kadarıyla yoktu bir program, hem olsa bile Rufus, annesinin halasıyla alışverişe çıkmaya bayılıyordu. Birdenbire sinirlenen Hannah, az kalsın, çocuklar adına karar vermemesini öğütleyecekti yeğenine, kendini tuttu, "Yaa", dedi, "peki öyleyse", onlara uğrar, çocuğun okuldan dönmesini beklerdi. Mary, halasını görmeye can atıyordu, ama n'olur yorulmasındı oralara kadar, Rufus'u ona yollardı. İşi bü-

yütmek istemeyen Hannah, "Peki" dedi, bekleyecekti, yalnız çocuk gerçekten istemiyorsa, zorla yollamasındı. Mary, "Tabii ister", diye atıldı sevgiyle; Hannah serinkanlı olmaya çalışıyordu, "Bakalım canım, önemi yok," dedikten sonra lafı çevirdi, "Jay'den haber var mı?"

Çünkü Mary o sabah telefonla babasını aramış, Jay'in işe gidemeyeceğini bildirmişti. "Hayır yok," dedi Mary biraz da kendini savunurcasına, nedense bir eleştiri kokusu almıştı, zaten eğer bir şey olmadıysa haber vermeyecekti.

"Tabii," diye atıldı Hannah (eleştirmek aklının köşesinden geçmemişti), "demek kaygılanmamız için bir neden yok."

"Tabii eğer babası... Yani ciddi bir *durum* olsaydı, haber verirdi mutlaka."

"Verirdi tabii," dedi Hannah. Mary'nin istediği bir şey var mıydı çarşıdan? "Bir dakika", dedi Mary kararsızca, "Ha sahi, Catherine'e yeni bir fanila alınsa iyi olurdu, bir de şey..." tam o sırada bu tür ısmarlamalardan sonra halasına para kabul ettirmede çektiği güçlük geldi aklına; hesap çıkarmayı bile reddederdi Hannah, yalan söylerdi sıkışınca, biraz da utanarak, "Şey... teşekkür ederim tabii sersemlik işte, ne ödediğimi unuttum". "Peki peki", dedi Hannah, yeğeninin çektiği sıkıntıyı anlayarak, onu bundan böyle daha az zor durumda bırakmaya karar verdi (yalnız ara sıra bu budalaca gururu atarak *küçük armağanlar* alabilmeli); peki; üçe kadar beklerim. Rufus'un başka bir işi varsa, bana haber ver, yeter.

"Olur Hannah Hala, onu düşünmekle incelik gösterdin". "Hiç de değil, onunla alışverişe çıkmaktan ben de *hoşlanıyorum*". "Çok iyi, *o da* hoşlanıyor, biliyorum" "Belki de". "Ne belkisi, *kesinlikle* seviyor Hannah Hala." "Peki. Peki, güle güle, Jay'den haber alırsan bize de iletirsin, değil mi?" "Tabii hemen. Ama daha beklemiyorum. Herhalde akşam yemeğine yetişir ya da biraz gecikmeyle gelir bu gece. Yani öyle dedi, emindi... bir şey çıkmazsa..." "Peki; güle güle." "Güle güle. Güle güle" dedi Mary usulca, sesi gittikçe hafifledi.

"Jay miydi?" Andrew tırabzanın tepesinden seslendi.

"Yoo, Mary ile konuşuyordum," dedi Hannah. "Galiba o kadar önemli bir durum yok ortada."

"Umarım öyledir," dedi Andrew, resminin başına döndü.

Hannah kente gitmek üzere hazırlandı. Rufus kapıdan soluk soluğa girdiğinde büyük halayı oturma odasındaki sert sedirde, beyaz benekli uzun siyah giysisini kırıştırmamak için dikkatli biçimde oturur buldu; kalın gözlük camlarından bir parmak uzakta tuttuğu *The Nation* dergisine göz gezdiriyordu.

Dergiyi bir kenara bırakarak, "Tam zamanında geldin," diye gülümsedi (gecikmişti aslında; annesi zorla yıkamış, giysilerini değiştirmişti), "hem" (daha yakından inceleyerek) "pek de şıksın. Soluk soluğa kalmışsın. Gerçekten istiyor muydun gelmek?"

"Tabii istiyordum," dedi Rufus biraz yapmacıklı bir sesle; annesi, halayı mutlaka inandırmasını söylemişti: *"Çok sevindim* Hannah Hala, beni düşündüğünüz için çok teşekkür ederim."

"Hmmm," dedi hala, sözcükleri kimin ezberlettiğini anlamıştı, yalnız biliyordu ki sözcükler yapmacık da olsa, Rufus, gerçekten içinden geleni söylüyordu. "Çok iyi," dedi. "Hadi yola düzülelim bakalım." Sedirde duran siyah hasır şapkasını aldı, yürüdü; Rufus da ardından gitti, onun sofadaki aynada şapkasına iğne takışını gözledi. Burnu nerdeyse aynaya değiyordu halanın, "Göz gözü görmüyor," diye mırıldandı, "Büyükbabanın deyimiyle inek karnı gibi." Rufus ineğin karnını gözlerinin önüne getirmeye çabaladı. Evet, karanlık olmaya karanlıktı da, herkesin, her şeyin karnı karanlıktı, neden ille de ineğin karnı? Anneanne, yemek odasından çıkmış, el yordamıyla yolunu bulmaya çalışıyordu, odada kimse yok sandığı halde gülüyordu hafifçe, küçük oğlanla büyük hala hemen yana çekilip yol verdiler, yine de olmadı: Büyükanneyle çarpıştılar.

"Merhaba anneanne, benim, ben," diye bağırdı Rufus, Hannah Hala da ihtiyarın kulağına doğru eğildi, "Biziz Catherine," diye bağırdı. "Rufus'la ben," bir yandan konuşuyor bir yandan da ihtiyarın kollarını sıkıp ona güven vermeye çalışıyordu; Rufus, yukarıdan Andrew Dayı'nın haykırdığını duydu: *"Off Tanrım!"* Ne var ki büyükanne, böyle korkulara alışkın olduğundan çabuk toparlandı, o çınçın hanımefendi gülüşüyle güldü (sesi artık çatlamaya başlamıştı), "Nasıl korkuttunuz beni!" dedi, yine güldü. "Aaaa *Rufus* da buradaymış!" Doğru dürüst seçemeyen yumuk, neşeli gözleriyle sokuldu torununa, eğilip yanağını okşadı.

"Demek gidiyorsunuz!" dedi Hannah'ya, gözlerinden bir şey kaçmazmışçasına.

Hannah başıyla belirgin bir evet dedi ona, sağlam kulağına eğildi, "Evet, hazırız!"

"Hoşça vakit geçirin," dedi büyükanne, "hadi bakalım, güzelce sarıl anneanneye," diyerek Rufus'u kollarına aldı, "Mmm canım oğlan," derken sırtına hafifçe vurdu.

"Hoşça kal," diye bağırdılar.

"Güle güle," diye gülümsedi anneanne ve onları kapıya kadar geçirdi.

Tramvaya binip Gay Street'te indiler. Rufus'un tanıdığı öbür kadınlarla yaşadığı telaş, itiş kakış yok şimdi; ne anneannenin alışveriş kurallarını bir çeşit kolalı dantel haline getiren tören tutkusu ne de alışveriş eden erkeklerin para hesabı yapmaktan hoşlanmadıklarını utançla ve telaşla kanıtlama çabaları. Hannah, yoğun trafikte, mağazaların kalabalık, sayısız geçitleri arasından dingin bir sevinçle geçiyordu. Eskiden beri bayılırdı alışverişe. Özel olarak giyindiği gibi, aklını fikrini ve içini de özenle hazırlardı alışverişe. Rufus, halanın başkaları adına çetrefil alışverişler yaparken bile, elindeki listeye göz attığını pek görmemişti. Kişisel beğenisi de aldığı eşyalar kadar yalındı: Kopçalar, birkaç metre siyah şerit, beyaz şeritler, parmakla kavranamayacak kadar küçük çıtçıtlar, daracık danteller, ara sıra birkaç metre siyah ya da beyaz pamuklu kumaş, tek tük de iki çift siyah pamuklu çorap. Ama başkaları adına şatafatlı şeyler almaya bayılırdı, bir şey ısmarlanmamışsa bile almayı düşünmediği zengin mal çeşitlerini titizlikle incelerdi, büyük bir ustalıkla, tezgâhtarı tedirgin etmeden, dokunduğu şeyleri her zaman düzenli bırakarak, iyi görmeyen gözlerini iri iri açarak, büyüteçli bir kuyumcu havasıyla yergi ya da övgü belirten ufak çığlıklar atarak. Bir şey alacaksa önce bir tezgâhtar bulur ve alım işini öylesine zarif ve etkili bir biçimde yürütürdü ki, Rufus alışverişe çıkan öbür tanıdığı kadınları ister istemez küçümserdi. Bu arada Rufus, halanın ne dediğine, ne aldığına bakmazdı pek; sözcükler başının üstünden akıp gider, hala gibi büyülenmiş gözlerle baktığı dünyayı süslerlerdi, o kadar, en güzeli de küçük el arabalarında bir oraya bir buraya sürülen, tepesinde tangırdayan, çarpışan pa-

ketlenmiş, paketlenecek eşyalarla, ham deriden para torbalarıyla yüklü tel sepetlerdi. Başkasıyla alışverişe çıktığında Rufus'un canı çok sıkılırdı, gelgelelim Hannah, gerçekten bir resimseverin bir sergiyi gezişi gibi alışveriş yapıyordu; onun hoşnutluğu Rufus'un gözlerini de parlaklaştırıyor, alım satım dünyasını katışıksız bir sevinçte odaklaştırıyordu. Annesi ya da anneannesiyle alışveriş ederken, satıcı kadının boynundan sarkan şeritle alınanları kaydettiği fiş defteri yakışıksız, uygunsuz gelirdi Rufus'a; oysa büyük halanın yanındayken, şerit de defter de büyü sanatının ustalık gereçleri oluverirdi, genellikle kuruntularıyla, vıdıvıdılarıyla mağazanın havasını ağırlaştıran ev kadınlarıysa Hannah'nın büyük hünerle üstünde gemisini yüzdürdüğü çalkantılı bir denize dönüşüyorlardı. Fazla konuşmazdı Rufus'la, üstüne düşmezdi; Rufus da onun iyi görmeyen gözlerinin önünden uzaklaşmak istemezdi zaten, yanında durmaktan hoşlanırdı çünkü, tanıdığı büyükler içinde en düşüncelisi oydu. Hiç sektirmez, her on dakikada bir, yorulup yorulmadığını sorardı kibarca. Rufus onun yanındayken yorulmazdı ki, onunlayken helaya gitmesi gerektiğinde, çekinmeden söyleyebiliyordu, hala telaşlanmıyordu hiç, sonraları alışveriş için kente yaptıkları yolculuklarda, helaya daha az gider olmuştu. Bugün Hannah, kendine birkaç ufak tefek, yengesine süslü birkaç eşya, Mary'ye doğum günü için pırıl pırıl saydam, çiçekli bir eşarp alarak şaşırttı Rufus'u; sonra mağazanın sanat bölümüne gidip *Süs'ün Dilbilgisi*'nin gelip gelmediğini sordu. O koskocaman, nefis renklerle donanmış cildi görünce, tatlı bir kahkaha koyuverdi: "Tanrım, dilbilgisi falan değil bu, düpedüz ansiklopedi!" Tezgâhtar da kibarca güldü bu söze, Hannah üzgündü, galiba taşıyamayacağı kadar ağırdı kitap; acaba adına eve yollayabilirler miydi, mayısın yirmi birini geçmemesi gerekiyordu, üç gün sonra, eline teslim edebilirler miydi acaba? Ama olmaz; böyle düşüncesinden caydığı, bocaladığı az rastlanır olaylardandı, yooo olamaz. Rufus'a anne tavrıyla bir açıklama yaptı: "Ya bir aksilik çıkar da Andrew Dayın vaktinden önce görürse?" Duraladı. "Şu paketlerden birkaç tanesini sen alabilir miydin?" diye sordu. Tabii, diye karşılık verdi Rufus böbürlenerek. "O zaman cildi şimdi alıyoruz," dedi halası tezgâhtara, paketleri tartıp paylaşarak sokağa çıktılar. İşte tam o sırada Hannah Hala,

Rufus'u sevinçten şaşkına çeviren bir şey söyledi: "Şimdi de bir sakıncası yoksa, sana bir kasket almak istiyorum Rufus."

Rufus'un dili bağlanmıştı sanki, yüzü kızarmıştı. Hala kızardığını görmemişti, ama hemen karşılık vermeyişinden tedirgindi, kasketin Rufus'u gerçekten mutlu edeceğini sanmıştı. Kendine kızıyordu aslında; ama biraz gücenmişti.

"Yoksa başka bir şey mi isterdin?" diye sordu oldukça abartılmış bir incelikle.

Rufus, yüreğinin sıkıştığını duydu, *"Yoo hayır!"* diye haykırdı tutkuyla *"Yoooo."*

"Peki öyleyse, işimize bakalım," dedi Hannah eski güvenini bularak; bu uzun susuşu, bocalamayı neye yoracağını düşündü, çocuğun kaskete verdiği önemi... Söyler miydi sorsa. Şöyle ürkekçe ya da uslu çocuk havalarında, annesinin kasket istemediğini söylemesi gerekirdi, (doğruyu söylemesi yani); ya da daha iyisi, kasketi almakla halanın annesini kızdırmayı da göze aldığını herhangi bir şekilde iletmeyi, uyarıda bulunmayı düşünür müydü acaba? Hayır, annesiyle karşı karşıya getirmemeliydi çocuğu. Bir süre bir şeyler söyler belki diye bekleyip de ağzından bir şey çıkmadığını görünce, "Mary'nin karşı çıkacağını sanma," dedi. "Bu kadar *yürekten* istediğini bilse, çoktan alınırdı kasketin."

Ufak, sıkılgan bir ses çıkardı çocuk; hala, işin üstesinden gelemediğini kavradı. Gelgelelim bu yüzden sözünü geri alacak değildi; dudaklarını büzdü ve anlaşılmaz bir sezgiyle, annesinin alışveriş yaptığı ve Rufus'un seçiminde hep ikinci sırayı tutan giysileri aldığı anaç kılıklı mağazayı geçerek Market Street'in köşesini döndü, yalnızca erkek ve oğlan çocuk eşyası satan Harbisons'a girdi, annesinin hep "kaba", "fazla spor", "bayağı" diye nitelediği giyim eşyaları satan mağazaya. Kadınlara çok uzak bir dünyaydı burası; bu evde kalmış kızla yanındaki güleç, şaşkın oğlana dönüp bakan adamlar hiç de cana yakın değillerdi; Hannah onların bakışlarını göremeyecek kadar miyoptu, tezgâhtara benzeyen ilk adama yaklaşıp (adamın şapkası yoktu çünkü) hiç çekinmeden sordu: "Yeğenim için bir kasket alacaktım, nerede bulabilirim?" Adam eziğe büzüle bir tezgâhtar çağırdı, tezgâhtar mağazanın karanlık, arka bölmesine götürdü onları. "Bak da beğendiğini seç bakalım," dedi Hannah Hala, Rufus'u bir kere daha

şaşırtarak. Rufus önce öyle tutucu bir kasket seçti ki, hala bu seçmenin altında bir korkunun, bir yalanın yattığını sezdi hemen; usulca, "Bu da güzel ama," dedi, "istersen başka kasketlere de bir göz atalım." Siperliği belirsiz, koyu şayaktan, ağırbaşlı bir kaskete gitti gözü, Mary en çok bunu beğenirdi mutlaka, söylese miydi acaba; Rufus, halanın, beğenisine gerçekten karışmayacağını anlayınca, seçmeleriyle iyiden iyiye şaşırttı onu. Artık yalnızca kibarlık kaygısıyla ılımlı davranıyordu, yoksa gönlünün, bol tüylü bir damalı kaskette olduğu ortadaydı, cart yeşil, kanarya sarısı, siyah-beyaz karışımı, kulaklarının iki ucundan taşan geniş siperliğiyle, yüzünü görünmez hale getiren bir kasket. Zencilerin bile biraz bağırgan bulacağı bir kasket, diye düşündü Hannah; hiç istemediği halde, karışmak geldi içinden. Mary, kriz geçirirdi bunu görünce, Jay aldırmazdı, yalnız kahkahayı basardı belki, o da kötü olurdu Rufus için; mahalledeki çocuklar bile beğenmek yerine alay etmeyi yeğlerlerdi, gerçekten beğenseler, daha çok alay ederlerdi üstelik. Bir sürü tatsızlık çıkacaktı kasket yüzünden, zavallı çocuk kendi de aldığına pişman olacaktı sonunda. Gelgelelim ona yol göstermek ters düşüyordu Hannah'ya. "Güzel bir kasket," dedi elinden geldiği kadar tatlı bir sesle. "Yine de düşün istersen Rufus. Uzun süre giyeceksin biliyorsun, çeşit çeşit giysilerle." Ne var ki, Rufus'un gözü o kasketten başkasını görmüyordu; şimdiden, ayaklarda sürüklenip birkaç tekme yedikten sonra daha da alımlı olacağını düşünmeye başlamıştı. "Demek eminsin," dedi Hannah Hala.

"Evet," dedi Rufus.

"Şundan da mı güzel yani?" O ağırbaşlı şayak kasketi gösterdi.

"Evet," dedi Rufus dinlemeden.

"Bundan da, öyle mi?" Bir başka şık damalı kasketi uzatarak.

"Bence en güzeli bu," dedi Rufus.

Hannah Hala, soğuk yüzlü tezgâhtara döndü. "Peki öyleyse, bunu alıyoruz."

* * *

Karanlıkta gözlerini açtığında, pencereyi gördü. Perdeler uzun bir dalgayla yarılmış, nerdeyse yere değiyorlardı. Saydam, kat kattılar, bir deniz hayvanının kanatları gibi pencerenin içlerini tarıyor, camdan giren rüzgârda tatlı tatlı sallanıyorlardı.

Sokak lambasının ışığının vurduğu bölüm, şeker beyazlığındaydı. Kumaşa makineyle işlenmiş gür dallar, ışığın vurduğu bölümde daha da pürüzsüz bir beyazlığa bürünüyor, öbür bölümlerde kumaşın kıvrımlarına gömülüp kararıyorlardı.

Işık, kımıldayan yaprakların gölgelerini yerleştiriyordu perdelere, perdeler kımıldadıkça, kumaşta ve büklümlerinde kalan, çıplak camda kımıldayan gölgeler.

Işığın vurduğu bölümde yapraklar, acı yeşil bir yalazla yanıyorlardı. Öbür bölümlerde, koyu gri ve siyahtılar. Bir arada kümeler oluşturan bu binlerce yapraktan her birinin altında, ya olağanüstü bir aydınlık vardı ya da karanlığın en zengini. Birbirlerine değmeden kımıldıyordu yapraklar, sessizce, sanki bütün ağaç kımıldıyordu uykusunda.

Penceresinin tam karşısında bir başka pencere vardı. O açık camın berisinde de kımıldayan perdelerle başka yaprakların o perdelere vuran dağınık gölgeleri. Perdelerin ve çıplak camın ötesindeki o oda da, kendi odası kadar karanlıktı.

Hava, çekirgelerin son bitkin çığlıklarıyla, birazdan susacak bir çanın titreşimlerini yayıyordu. Bağlantı zincirleri şakladı, birleşti; manevra lokomotifi derin derin iç çekti. Bir araba motoru, bir türlü kaptıramamanın öfkesiyle, işitilirliğin sınırını deldi geçti. Toynak sesleri boş sokakta yankılandı, takunyalarla hora tepen köylülerin en yorgunlarının tutturabildiği cansız bir tempoyla; dar, demir çemberli tekerlekler, durmadan dönerek yol aldılar. Kaldırımlarda sivri ökçeler ve deri hışırtıları arasında genç adamlarla kadınlar, gidip geliyordu.

Bir sallanan iskemle, yaralı bir akciğer gibi zorlandı, tıksırdı; bir salıncak zinciri, görkemli bir ağız mızıkasından çıkan tek notayla tınladı.

Çok yakınlarda, evlerin arasındaki ıslak otların bir tutamıyla sırdaş olmuş bir çekirge cırladı ve kendi sesinin yankısını andıran bir yanıt aldı.

Karanlığı ateş dalgalarıyla yaran utkulu çocuk çığlıklarına yenik düşmüş kadın-erkek sesleri, sundurmalarda keyifle çınlıyordu iç içe; bitişikteki odada, yüklenmiş bocurgatların yükselişini, tatlı suyun lıkır lıkır dökülüşünü andıran tanıdık kadın-erkek sesleri geliyordu. Homurdanıyor, ödüllendiriliyor, yükseliyor, açılıyorlardı; pencereleri gözleyerek karanlığın gururlu zarının yüreğinde bu seslere kulak kabartırken, tam bir dinginlik içindeydi.

Usul, usul karanlık.

Karanlığım benim. Duyuyor musun? İçin boş mu, duyan bir kulak mısın yoksa tepeden tırnağa?

Karanlığım benim. Görüyor musun beni? Yuvarlak mısın, nö-

betçi bir göz müsün tepeden tırnağa?

Ey en usul karanlık. En usul, en usul gece. Benim, benim sevgili karanlığım.

Senin koruyucu örtünün altında her şey gelir geçer.

Çocuklar hoyrat ve cesurdurlar, ulaşılmaz utkular kazanmışçasına koşar, haykırırlar; ama çok geçmeden, tıpkı benim gibi onlar da uykuya yatırılacaklar.

Büyükler, güvenle konuşurlar ve her zaman yardıma koşmayı, korumayı becerirler, ama çok geçmeden tıpkı benim gibi onlar da yataklarına yatırılacaklar.

Birazdan kimsenin uykusundan uyanmadığı saatler gelecek. Çekirgeler bile, cırcırböcekleri bile donmuş dereler gibi susacaklar.

Senin büyük koruyucu örtünün altında.

Babamı duyuyorum; korkmama hiç gerek yok.

Annemi duyuyorum; ne yalnızlık çekeceğim, ne sevgisizlik.

Acıktığımda, onlar veriyorlar yemeğimi; üzüntüye kapıldım mı, onlar avutuyorlar beni.

Şaşırdığımda, bocaladığımda onlar sağlamlaştırıyorlar canımın bastığı toprağı: Güvendiğim, onlardır.

Hastalandığımda, doktoru çağıran onlardır; sağlıklı ve mutluyken, en iyi onların gözlerinde okurum sevildiğimi; ve onların gülümseyişleri parlasın diye kabarır yüreğim; gülüşlerinden en büyük tadı duyarım.

Babamı ve annemi duyuyorum, onlar benim devlerim, benim kralımla kraliçem ki onlarla boy ölçüşecek akılda, değerde, onurda, cesarette ve güzellikte başka kimse bulunmaz dünyada.

Korkmama gerek yok hiç: sevecen-sevgi eksikliği çekmeyeceğim.

O odada, kapısının dibinde ışığın, bir tutsak gibi beklediği, altın bir çubuk gibi gözleri aldığı o odada, akıllı dayımla çocuksu teyzem konuşuyorlar: Daha çok iyi tanımıyorum onları; ama onlar, babam, annem hepsi birbirlerini seviyorlar, ben de seviyorum onları, beni sevdiklerini biliyorum.

Seslerinin kaygısız çınlayışı, kahkahaları geliyor kulağıma.

Ama artık çok geçmeden onlar da giderler ve evde çıt çıkmaz

olur ve çok geçmeden karanlık, olanca usulluğuna karşın annemle babamı alacak, buraya getirecek, tıpkı benim getirildiğim gibi yatağa, uykuya.

Sen her gün bir kere uğrarsın bize, sen arkasında durmazsan gün, ışığına kavuşamaz; üstümüzdesin sen, çevremizdesin, her gece, gece boyunca. Sensin işgününü bitiren; birbirlerinden ayrı düşmüş aileleri, dostları bir araya getiren; insanlar bir süre dingin ve bağımsızdırlar, rahattırlar birlikte; ama çok geçmeden, çok geçmeden, hepsi suskun ve kıpırtısız yatırılır.

Senin örtünün, senin geniş örtünün altında, ey karanlık.

Ve o sessizlik boyunca sen, başka hiç kimse solumamış gibi, düş görmemiş gibi, var olmamış gibi, yürürsün yolunda.

Karanlığım benim, yalnız mısın yoksa?

Beni dinle de, ben de seni dinleyeyim.

Beni gözle de, ben de gözlerinin içine bakayım.

Bil, uyanık ve senin bilincinde olduğumu, dostum ol benim de dostun olayım.

Korkmana hiç gerek yok, yalnızlık duymana da; aşksızlık çekmene de.

Gizlerini bana aç; bana güvenebilirsin.

Yakın gel. Çok yakınıma gel.

Karanlık, gerçekten çok yakınına geldi. Gözünü çocuğun canının gözüne gömdü, diyordu ki:

Hiç solunmamış, düş görülmemiş, var olunmamış.

Ve kör karanlık bir gecede, sütliman denizde bir denizci, nasıl ansızın azılı, ölümcül bir buzdağının hiç habersiz yanına yaklaştığını, onun kımıldattığı rüzgârın dalgın esintisinden anlarsa, işte hiçlik öyle beliriyordu şimdi: Soyları, tükenmeye yüz tutan yıldızların ışıkları, sivrisinek vızıltısı gibi önemsiz kalıyor o sonsuz karanlıkta, bulutsu gezegenler, kışın soğuğundan da geçici; sonsuzluk, iki büklüm, solgun, kıvrılmış yatıyor karanlıkta, kavanoza konulmuş ölü bir yılan gibi, bitimsizlikse, denize açılan bir çitkuşunun parıltısı; öyle anlaşılmaz bir uçurum ki dokunulmaz sessizlik, galaksilerin tufanları bile sessizce haykırıyorlar, kehribar suskunluğunda.

Karanlık dedi ki:

Ne zaman bu buluşma çocuğum, neredeyiz, sen neredesin, kimsin çocuğum, kimsin, kim olduğunu biliyor musun, kim olduğunu biliyor musun çocuğum; yoksa sen?

Bir anlığına ışıyan o bellek parıltısına karşın hiçbir zaman bunu bilemeyeceğini, bir daha ele geçiremeyeceğini sezmişti; içi yanıyordu. Miras diye devraldığı bu küçük çocuk kimliği, yalanların en acımasızıydı. Biliyordu ki, hiçliğin hiçliğinden başka bir şey değildi kendisi, bir hıyanet sonucu da hiçliğin bilincine varmaya hüküm giymişti. Biliyordu ki bu yapayalnızlıkta dostsuz değildi yine de. Çünkü uçurumda, yüzleri belirsiz, altedilmez, canavar sezgiler kıpırdanıyordu. Derinlerden, sonsuzluğun geniş boğazından eşi görülmedik canavarların ardından, başka eşi görülmedik canavarların çılgın kahkahaları yalazlanıyordu; zulüm zulüm üstüne.

Karanlık dedi ki:

Benim geniş örtümün altında: Benim geniş sığınağımda.

Köşede, karanlıktan ayrılmaz bir parça olarak gittikçe büyüyen bir yaratık, gözlerini yüzüne dikmişti.

Karanlık dedi ki:

Babam dediğin adamın sesini duyuyorsun; nasıl korkabilirsin?

Musluğun altında bir şey, usulca kımıldadı.

Seni çocuğu belleyen kadının sesini duyuyorsun.

Çocuk, bitkin başının altında bir sonsuzluğun açıldığını duydu.

Bak, baban nasıl gülüyor sana; annen nasıl sevinçle katılıyor ona.

Kıvrımlarından tanımlanmaz güçler geçen perde, içini çekti.

Karanlık, keyfinden kedi gibi mırıldanıyordu:

Gözünden okunan bu değişiklik ne?

Daha demin, senin dostundum, öyle diyordun; neden azaldı o sevgin?

Daha demin, gizlerini öğrenmeye can atıyordun; nerede şimdi o hevesin?

Sıkı dur ama: Çünkü şimdi, canım, bir tanem, iştahın ve aşkın tıkabasa doyurulacağı an geliyor.

Ve karanlık, gülümseyerek, daha yakından, ta içine eğildi, o kocaman, çatlak dudaklarını açtı.

Ahhhh!.

Çocuğum, çocuğum neden yüz çeviriyorsun benden?
Yakın gel. Çok yakınıma gel.

Yooo!..

İlle de söz dinlemeyecek misin? Seni zorlamak, inan ki çok üzecek beni.

Elimden kaçamayacağını biliyorsun, kaçmak da istemiyorsun.

Bu sözler üstüne, iki yaratığa bölündü çocuk, bir yarısı babasına seslendi.

Gölgeler yerlerinde duruyordu, yattığı yerde sarsılarak ağladı. Gözü pencereye takıldı; bekledi.

Çekirge keskisini indiriyordu; sesler sürüyordu, kepek gibi dingin, kabarık.

Gelgelelim kafasının berisinde, gözlerinin asla erişemeyeceği o uzun gölgelikte neler geçtiğini kim düşleyebilirdi ki?

Tedirgin, telaşsız sesler; homurtular, gevezelik.

Bir daha, daha acı bir haykırışla seslendi babasına.

Sesler, yüksek bir köprüden geçiyormuşçasına tınladılar, boşaldılar.

Usulca şişti perde, usulca indi.

Gölgeler yerli yerindeydiler, yalnız kendini ne kadar zorladıysa da onların koyu derinliklerini geçemedi.

Sesler, eski cansızlıklarına gömüldüler.

Başını usulca çevirdi, parmaklıkların arasından karyolanın başucuna baktı. Orada ne vardı, göremiyordu. Yine çevirdi başını. O şey neyse, hileyle kaçıvermişti; ama onu son bir kere görme umudunun ötesinde, kıpırdamadan, sonsuza kadar dikilecekti.

Musluğa baktı, düpedüz musluk; ama gözü kötücüldü.

Şeker rengindeki perdeler bile kötü yürekliydi, obur bir ağız; yapraklar sallandıkça mantar gibi kaplıyor, boğuyorlardı ağacı.

Pencerenin yanı başında, duvar kâğıdında açık kahverengi bir

leke var, yılan biçiminde.

Karşı pencere, kaskatı bir bakışla karşılık veriyor bakışına.

Şu çekirgenin giz-açlığı nasıl bir şey ki; korkunun nasıl bir yontusunu oyuyor sabırla?

Sesler, cırcırböcekleri gibi hoşnut, kaygısız vızıldayıp duruyorlar. Ona aldırdıkları yok.

Haykırarak çağırdı babasını.

Sesler değişmişti şimdi. Babasının derin bir soluk aldığını, dilini damağına dayayıp soluğunu tuttuğunu, sonra burnundan tedirgince koyverdiğini duydu. Babasının koltuğu gıcırdadı; babası kalkıyor, annesi bir şey söylüyordu, kızmasındı Jay, o gidip bakacaktı; dayısıyla teyzesi telaşlı, kısık, uysal sesler çıkardılar, tartışmaya katılmadan; babası, demin koltuktan kalkarken homurdanışına oranla daha tatlı ama yine de sinirli bir sesle, "Bana seslendi," dedi, "ben gidip bakayım"; onun ağırdan alarak, yorgun adımlarla yürüyüşünü duydu Rufus. Ürktü, eski korkusu kalmamıştı çünkü, iyi ki gözyaşları duruyordu kanıt olarak.

Oda altın rengine boğuldu birden, babası başını kollayarak girdi içeri, kapıyı usulca örttü, karyolaya doğru yürüdü. Sesi yumuşaktı.

"Neyin var oğul?" dedi şakayla; sesi tok ve tatlıydı.

"Babacığım," dedi çocuk cılız bir sesle. Burnunu çekip sümüğünü yuttu.

Biraz yükseltti sesini baba. "Ne olmuş benim küçük oğluma?" dedi, ceplerinde mendil aradı, çıkardı. "Neymiş derdi? Neden ağlıyormuş bakalım!" Mendilin sert bezi, tütün kokuyordu; baba, parmaklarının ucuyla çocuğun ıslak yüzüne yapışan tütün tanelerini sildi.

"Hınkır bakalım," dedi. "Biliyorsun annen sümüğünü yutmana kızar." Çocuk, babasının avucunu sıkı sıkı duydu ensesinde, hınkırırken yine hıçkırmaya başladı.

"Nedir? Neyin var?" diye sordu babası; artık sesi iyice yumuşamıştı. Çocuğun başını biraz daha kaldırdı, eğilip gözlerinin içine baktı; göğsünü sıvazlayan, usulca patpatlayan elin ağırlığını duydu çocuk. Hıçkırıklarını biraz daha uzatmaya çabaladı, ama o yoğun an geçmişti artık.

"Kötü düş mü?"

Başını salladı, yoo.

"Ne öyleyse?"

Babasına bakıyordu, öylece.

"Şey... ee... korktun mu, karanlıktan mı korktun?"

Evet anlamında salladı başını; gözleri doluyordu yine.

"Yooooooo," dedi babası oooooooo dercesine. "Koca delikanlı oldun artık. Koca delikanlılar minicik karanlıktan korkarlar mı hiç! Koca delikanlılar ağlamazlar. Nerdeymiş bakalım şu seni korkutan karanlık? Burada mı?" Başıyla en karanlık köşeyi gösterdi. Çocuk, evet dedi. Baba yürüdü, kibriti pantolonunun kıçına sürtüp yaktı.

Yok bir şey.

"Acayip bir şey yok burada... Şurada mı acaba?" Çekmeceli dolabı gösterdi. Çocuk yine başını salladı evet anlamında, alt dudağını emmeye koyuldu. Baba, bir kibrit daha yaktı, önce dolabın, sonra da musluğun altına tuttu.

Yok bir şey. Ne orada, ne de burada.

"Bir parça kurumuş bebek sabunu var, o kadar. Gördün mü?" Sabunu çocuğun burnuna doğru uzattı koklasın diye; sabun kokusu gençleştiriciydi. Başını salladı. "Başka yer var mı?"

Çocuk döndü, karyolanın baş tarafına baktı; baba hemen kibrite davrandı. "Bak bak, bizim zavallı Jackie işte," dedi. Gerçekten de bir köşede duruyordu Jackie.

Tozunu üfledikten sonra bez köpeği çocuğa uzattı. "Jackie'yi ister misin?"

Başıyla hayır dedi çocuk.

"Demek zavallı minik Jackie'yi istemiyorsun? Yapayalnız köşesinde yattığı halde istemiyorsun ha?"

Başıyla yine hayır dedi çocuk.

"Jackie'yle oynamayacak kadar büyüdün ha?"

Evet dedi, babası inanacak mıydı bakalım?..

"Öyleyse, ağlamayacak kadar da büyüdün demektir."

Zavallı Jackie.

"Zavallı Jackie."

"Zavallı Jackie, öyle de yalnız ki."

Çocuk uzandı, köpeği aldı, köpeği okşarken silik bir anı geldi

gözlerinin önüne: Yanmış sürüyle mum (iğne uçlu yapraklar) ve keskin, yeşil bir koku; renkleri daha parlak, daha kocaman görünen bir köpek var, babası gülüyor, "Al sana bir köpek," diyor. Baba da bunları düşünüyordu o sırada, oyuncak köpeği nasıl özenle seçtiğini, dayanamayıp nasıl vaktinden önce verdiğini anımsıyordu, şimdi de zamanı geçmişti işte. Köpeği pışpışlarken çocuğa bir dinginlik çökmüştü. Tutamadı, derin bir esneme kaçırdı ağzından, yarısında durdu. Kaygıyla babasını süzdü.

"Uykun geliyor ha?" dedi babası; aslında soru bile değildi.

Çocuk, hayır dedi.

"Uyusan iyi olur. Hepimizin uyku saati geldi."

Bir daha, hayır dedi çocuk.

"Artık korkmuyorsun, değil mi?"

Yalan söylemeyi düşündü, vazgeçti, hayır, dedi.

"Öcü falan hepsi gittiler, kaçtılar, değil mi?"

Başını salladı.

"Hadi bakalım evlat, doğru uykuya," dedi babası. Çocuğun gitmesini hiç mi hiç istemediğini sezmişti, bir an, yalancıktan korkmuş gibi yapmış olabileceği geldi aklına, içi yandı, elini oğlunun alnına koydu. "Yalnız kalmak istemiyorsun sen, hepsi bu," dedi sevgiyle; "tıpkı zavallı Jackie gibi. Yanından gidilsin istemiyorsun." Çocuk kımıldamadan yatıyordu.

"Bak ne yapalım," dedi babası, "şimdi sana bir şarkı söyleyeceğim, sonra sen uslu çocuklar gibi uyuyacaksın. Anlaştık mı?" Çocuk başına doğru uzanan güçlü, sıcak ele sımsıkı bastırdı alnını, evet dedi.

"Hangi şarkıyı söyleyelim?" diye sordu babası.

"Kurbağa Kız İstiyor'u," dedi çocuk; bildiği en uzun şarkıydı o.

"Ama o çok uzun," dedi babası, "uzun bir eski zaman şarkısı. O kadar dayanamazsın değil mi?"

Çocuk, başıyla dayanırım dedi.

"Peki öyleyse," dedi babası; çocuk, Jackie'ye sarılıp arkasına yaslandı, gözlerini babasına dikti. Babası çok alçak sesle, usulca söylüyordu: Kurbağa kız istiyormuş ah- aaaaah! Kurbağa kız istiyormuş ah- aaaaah, ah- aaaaaaah! *sonra kurbağanın kızın gözüne girmek için giydiği damatlık giysiler, çekilen zorluklar sayılıp dökülüyordu, sonra işin nasıl tatlıya bağlandığı, komşuların neler dediği, papazın kim olacağı, papazın evlenme konusundaki gö-*

rüşleri ah- aaaaah! Sonra da düğün sofrası ah- aaaaah!: Balık köftesi mi istersin, sassafras çayı mı ah-aaaaah! Baba şarkı söylerken duvara bakıyordu, çocuk, kendisine bakmayan bu gözlerden sonra, karanlıkta şarkı söyleyen yüzü gözlemeye koyuldu. Birkaç dörtlükte bir, babası, başını çevirip çocuğa bir göz atıyordu, gelgelelim çocuğun gözleri şarkının başındaki kadar uykusuzdu, iri iri açılmıştı, ne var ki kendi güç tutuyordu besbelli.

Bu çaba, babanın hoşuna gitti, gülümsedi. Bir kere şarkıya başladı mı, sürdürmeye bayılırdı. En çok eski şarkıları severdi, çoğunu bilirdi, günün sevilen şarkılarından da bildikleri vardı; yüzüne söylense utanırdı belki; ama kendi sesini duymaktan da hoşlanıyordu. Öyle ki, "Daha uyumadın mı?" diye sorduğunda, çocuk bile şarkıyı kesmeyeceğini sezmişti, yine de soru karşılıksız kalmasın diye başını salladı.

"Ayarımı Bulmuşum'u söylesene," dedi; bu şarkıyı söylerken babasının yüzüne nedense bir gülücük yerleşirdi. İşte o gülücük yerleşti yine, baba özellikle pesten alarak söylemeye başladı, çünkü uyku açacak türden oynak, hızlı bir parçaydı bu. Oğlanın "a yârim"i "ayarım" anlamasından büyük keyif duyuyordu; karısının, hatta karısının akrabalarının bu keyfe bir türlü katılamamalarına için için gülerdi hep. "Ayar" sözcüğüne boşuna gülmediğini biliyorlardı ne de olsa; ne var ki uzun bir süredir içkisi, aile içinde sorun olmaktan çıkmıştı. Söyledi:

Balamı, bebeğimi, ayarımı bulmuşum,
Balamı, bebeğimi, tatlımı, ayarımı.
Balamı, ayarımı bulmuşum,
Yârim sevmez beni, ama balam öyle mi
Bu sabah
Bu akşam
Birazdan.

Tavuk kesilince, kanadı bana ayırır balam, bebeğim
Tavuk kesilince, kanadı bana ayırır balam, tatlım.
Tavuk kesilince, kanadı bana ayırır balam
Bir iş gelmez elimden ki, çaresizim

Bu sabah
Bu akşam
Birazdan.
Her gece sekiz buçukta, balam, bebeğim
Her gece sekiz buçukta, balam, tatlım
Her gece sekiz buçukta, balam
Beyazlar'ın kapısında beklerim
Bu sabah
Bu akşam
Birazdan

Çocuk, gözlerini yüzüne dikmişti; ya ışığın cılızlığındandı ya da uykulu olduğundan, gözleri kopkoyu görünüyordu, oysa babası biliyordu, en az kendisininki kadar açık renkti çocuğun gözleri. Uzandı, onun alnındaki teri sildi, saçlarını düzeltti, sonra çekti elini:

İşin gücün ne allasen Patlak Göz?
İşin gücün ne allasen Patlak Göz?
İşin gücün ne allasen Patlak Göz?
diye başladı usulca; çocuğa bakıyordu, çocuk da ona.

Çocuğun gözleri kapandı hafifçe, sonra korkuyla açıldı ansızın, yine kapandı.

Nereden aldın şu Patlak Gözleri?
Nereden aldın şu Patlak Gözleri?
Patlak-matlak, sensiz işim yürümez,
Kim gösterir şu sendeki hüneri?

Durdu. Elini çekti. Çocuk gözlerini açınca, suçüstü yakalanmış gibi bir duyguya kapıldı. Çocuğun alnına dokundu hafifçe. "Hadi uyu bakalım canım," dedi. "Uyu bakalım." Çocuk, gözlerini dikmiş bakıyordu; ansızın bir başka şarkı geldi aklına, neredeyse duyulmayacak kısıklıkta bir tenor sesiyle mırıldanmaya başladı:

Duydun mu tekerleklerin zangırtısını
Bak, tren yaklaşıyor gitgide
Duydun mu trenin zangırtısını
Zangırtıyla geçişini yollar boyunca
Hadi atlayın küçükler
Hadi atlayın küçükler
Hadi atlayın küçükler
Hepimize yer var.

Çocuk babasının ötelere daldığını sanıyordu, onun uzaklara dikili gözlerini görünce, kendisi de o yana bakmaya başladı:

Bir de baktım ötelere,
Ne gördüm dersin,
Melekten çalgıcılar
Düşmüş peşime.
Hadi atlayın küçükler
Hadi atlayın küçükler
Hadi atlayın küçükler
Hepimize yer var.

Çocuğa bakmadan, gözlerini sessizce duvara dikerek şarkıyı sürdürdü:

Ah güneşin her batışında akşamları
Betsy Brown'a ayırırız hak ettiği doları
Balam

Baktı. Çocuğun uyuduğundan emindi neredeyse. Kendinin de duyamayacağı kadar kısık bir sesle, şarkı çocuğun uykusuna pırıl pırıl melekler getirsin diye, alçacık bir sesle sürdürdü:

Bir eski söz vardır, hepiniz bilirsiniz,
Kar olmadan tavşan izi sürülmez
Balam.

Yine kesti şarkıyı; eli çocuğun göğsündeydi, son iki dizeyi öyle

severdi ki oraya gelince kesmek ağırına gidiyordu; evet, söylemek isteği baskın geldi, kendini tutamadı:

Ah bu yağmur sürmeyecek, ah şu kar yağmayacak.

İçi titredi ansızın, sallanan koca sedir ağacının ışıltısı gözünü aldı, gözleri yaşlarla doldu:

Ama güneş yakacak yine, ama rüzgâr esecek
Balam.

Kocaman bir sedir ağacı, kireçtaşı ve çamur rengi; yanan tahta kokusu ve lambanın koyu turuncu ışığında, duvarlardaki suskun kütükler, annesinin yüzü, annesinin sertleşmiş elini usulca alnına dayayışı: Kıpırdayıp durma Jay, kıpırdama sakın. *Bundan da önce, daha dünyaya gelmesi akla getirilmemişken, annesi de başka bir annenin ya da babanın elini duymuştu alnında, onlar da çocukluklarında başka elleri, işte böyle ta dağların ötesine, yılların ötesine kadar git gidebildiğince, ta Adem'e kadar, çünkü kimse onun alnını okşamadı; Tanrı mı okşadı yoksa?*

Nereden nereye gelmişiz. Nereden nerelere uzaklaşıyoruz kendimizden. Yol öyle uzun, arada o kadar çok şey var ki, bir daha sılaya dönülmüyor. Sılaya dönebilirsin tabii, iyidir sılaya dönmek, ne var ki, gerçekte onca yolu tepemezsin, gerçekten sılaya dönemezsin yaşamın boyunca. Peki neye yarar bunca çaba? Olmak istediğim şey, istediklerim, uğrunda sıladan ayrıldıklarım nedir aslında?

Bir tek yolu var, sılaya dönülebilir. Bir oğlun, bir de kızın olunca, bazen hatırlıyorsun, onların neler duyduklarını anlıyorsun ve sanki kendi benliğine dönmüş oluyorsun o zaman, anımsayabildiğin en genç yaşa.

Tanrı bilir ya, birçok yönden şanslı bir adamdı, şükrediyordu bu yüzden. Umduğundan da iyi gitmişti her şey, hak etmediği ölçüde: Yine de ne olursa olsun, ne kadar iyi olursa olsun, bir zamanlar olduğun, yitirdiğin, bir daha ele geçiremeyeceğin o şeyle boy ölçüşemezdi bunlar, ara sıra, seyrek de olsa aklına vurduğunda, ondan ne kadar uzaklaştığını seziyordun, kısa bir süre, yüreğin parçalanıyordu.

şuna da gitmişti. Kolunu onun beline doladı. "Ben," dedi, "bebekten söz ediyorum! Bebeğin doğumunu demek istiyordum!"

Mary onun gözlerinin içine dikkatle baktı (miyop olduğunu bilmiyordu daha), içinden geçenleri anladı, utançla güldü. Parmağını karısının dudaklarına bastırdı Jay, başıyla karyolayı gösterdi. İkisi de dönüp oğullarına baktılar.

"Ben de sevgilim," diye fısıldadı Mary, "ben de onu diyordum Jay."

* * *

Annesi de Rufus'a şarkı söylerdi. Sesi, güzelim gözleri gibi yumuşacık ve parlak griydi. "Uyu yavrum uyu, baban gözler sürüyü"yü söylerdi; o zaman, babasının bir tepenin üstünde bir koyun sürüsünü gözleyişi canlanırdı gözlerinin önünde; peki ama neden? "Annen düş ağacını sarsar, başına düşer küçük rüyalar;" o zaman da, geceleyin düşen iri kar taneleri örneğin, aşağılara kayan küçücük rüyalar, gövdesini ormanda kalmış çocukları örten yumuşak, parlak ışığın geniş, suskun yapraklarıyla sarmalarlardı. Annesi üç kere, "Git Rhoda Hala'ya söyle," diyordu, sonra da "İhtiyar kaz öldü bile," üç kere al baştan, sonra, "Hiç değilse tüy-

leri kalsaydı, bize yumuşak bir döşek olsaydı," hadi al baştan. Üç kere. git Rhoda Hala'ya söyle, sonra, yine kaz ölüyor. Rufus, "Hiç değilse tüyleri kalsaydı" nın ne demek olduğunu kestiremiyordu, her keresinde kendini tutup sormuyordu, çünkü bu sevecenliğin altında korkunç bir şey varmış gibi geliyordu ona, sorup aslını öğrenirse, şimdiki gibi azıcık değil çok çok korkacağı bir şey. Hem annesi bu şarkıyı her söylediğinde, Rhoda Hala da gözlerinin önünde canlanıyordu, hiç kimseye benzemeyen, adı gibi gizli ve gri bir kadın. Uzun boylu, babasının boyunda var. Geniş, dümdüz bir toprak parçasının üstünde duruyor, bir kuyunun başında, herhalde boyunun uzunluğu belli olsun diye Rufus'un uzağında durmuş. Arkasında, ötelerde yaprakları dökülmüş koyu ağaçlar uzanıyor. Orada sessiz, dimdik durarak ihtiyar gri kazın ölüm haberinin getirilmesini bekliyor sanki. Üstünde, etekleri yere değen gri bir giysi var, elleri, eteğin geniş kıvrımları arasında kalıyor. Başına bir güneş şapkası geçirdiğinden, Rufus seçemiyor yüzünü, yalnız gölgede kalan gözlerinin pırıltısını görebiliyor, bu gözler Rufus'a dikilmiş, öfkeyle değil ama, sevecenlikle de değil, düpedüz bakıyor, bekliyor. Hiç değilse kurtulsaydı.

Annesi, "Yavaş git, tatlı kupa"yı da söylerdi; en güzel şarkı oydu zaten. "Sılama götür beni." Hoşnut, hevesli ve uslu. Sıla, yayan gidilemeyecek kadar uzakta, çok çok uzakta olduğuna göre, kupa da çok güzel bir arabaydı mutlaka, biraz kiraza da benziyor, tatlı ve kırmızı; güzel bir araba kiraza nasıl benzer, bilmiyordu Rufus, ama benziyordu işte. Sıla, ev, çok uzaktaydı. Yayan gidilemeyecek kadar uzakta; Tanrı, o güzel arabayı yollamazsa, dönemezsin. Bak, araba nasıl götürecek evine. O evi gözlerinin önüne getirmeye çalışmıyordu bile, yalnız kendisinin oturduğu evden de güzeldi mutlaka, ev olduğu belliydi. Kendi evinde ne kadar mutlu yaşadığını öbür evin sözü geçince daha iyi kavrıyordu ve o zaman, orada yaşamaktan aldığı tat da artıyordu. Babası da severdi bu şarkıyı; bazen, karanlıkta sundurmada otururlarken ya da arka avluda şiltelere yayılmış yatarlarken, hep birlikte de söylerlerdi. Konuşmadan, küçük seslere kulak kabartıp, suskun, mutlu, biraz da hüzünle yıldızları gözlerlerken, babası ansızın, alçak sesle girerdi şarkıya, kendi kendine mırıldanıyormuşçasına, "Yavaş git"; "kupa" bölümüne geldiği sırada, annesi de katılırdı şarkıya, o da alçak sesle, sonra sesleri birlikte yükselirdi, "Sılama götür

beni"; Rufus yattığı yerden, iki yanında oturan annesiyle babasının başları arasından göğe baktığında, yıldızlar hemen yakında ve dost görünürlerdi, bir toz bulutu kalkmış sanki, sanki her biri göğe un serpmiş. Babasının söyleyişi, annesininkine benzemezdi. "Usulca"yı yinelediklerinde, annesi, iki notayla ve düz duru bir sesle, "yavaş" *derdi, babası da orayı iki notayla söylerdi; ama tizden başlayıp o perdeye kayarak, sesini hafifleterek, ilk notayı daha bir vurgulayarak, "yavaş"ın ş'sine basarak, Rufus'un içini titreten iniş çıkışlarla, açıklı koyulu tonlarla söylerdi şarkıyı.* "Söyleyin dostlara ben de geliyorum," *bölümünde, karısından dört perde yukarıdan başlardı, sonra yavaşlar, onun söylemediği notalar arasında gezinip aşağılara inerdi; bu notalardan bazıları oldukça bulanıktı, anneannenin piyanosundaki siyah tuşla beyaz tuşa peş peşe basmış gibi,* "ben de geliyorum" *demezdi babası, "ben de ge-heliyorum," derdi ve der demez şarkı boyunca sesinden eksilmeyen, Rufus'a hazdan gözlerini yumdurtan, başını sallattıran coşkun tempoya geçiverirdi. Annesi o şarkıyı duru ve düz söylerdi oysa, ufak, durgun bir sesle, daha az notayla. Bazen kocası gibi söylemeyi denerdi, kocası da ona uymaya çalışırdı bazen, ama çok geçmeden kendi bildiklerine dönerlerdi. Rufus, ikisinin de, birbirinin söyleyiş tarzını çok beğendiklerini bilirdi. O, iki söyleyişe de bayılıyordu aslında, ama asıl birlikte söylediklerinde, ellerini uzatıp iki yanında ikisine dokunabilirken hele* "Bir de baktım Şeria'ya, ne gördüm dersin," *bölümü söylenirken, yıldızlara bakmak ne güzeldi, sonra* "Melekten çalgıcılar düşmüş peşime" *dediklerinde, meleklerden kocaman bir bando gözlerinin önüne gelirdi, uzaktaydılar melekler, o yüzden müziği duyamıyordunuz, ama yüzlerini seçebileceğiniz kadar yakındaydılar, iyice eğiliyor, Rufus'u kucaklarına almaya çalışıyorlardı.* Sılama götür beni.

Şarkının sonu yaklaştıkça, bitirmek istemezcesine yavaşlarlardı, bir süre hiç konuşmazlardı, el ele tutuşurlardı, sessizlik artardı ve gecenin bütün ufacık gürültüleri sessizlikte yükselirdi, cırcırböcekleri, çekirgeler, ayak sesleri, toynaklar, mırıltılar, manevra lokomotifinin takırtıları; ve bir süre sonra, göğe bakarlarken babası garip, uzak bir sesle içini çekerek, "Yaaa..." derdi, annesi de dingin, garip mutlu bir hüzünle yanıtlardı, "Hıı..." ve bir süre daha bekler, hiç konuşmadan oyalanırlardı,

babası onu kucağına alır, annesi şilteyi açardı, yatağına yatırılırdı.

Boyu, annesinin kalçasına geliyordu, babasının bacağında kalıyordu oysa.

Annesi elbise giyerdi, babası pantolon. Rufus da pantolon giyiyordu ama yumuşak kumaştan, kısa pantolonlar. Babasının pantolonlarının kumaşı sertti, kalındı, paçaları pabuçlarına değiyordu. Annesinin giysilerinin kumaşları da yumuşaktı.

Babasının ceketleri kalındı, astarlı yakalar takardı, ara sıra da sert düğmeli yelekler giyerdi. Çizgili, benekli, damalı gömlekleri dışında, giysilerinin çoğu kaba kumaştandı. Yalnız yanakları gibi insanın tenini dalamazdı.

Yanakları hem ılık hem de serindi, biraz önce tıraş olmuş olsa bile sakalı dalardı Rufus'un yanağını, ensesi kaşınırdı, ara sıra canı da yanardı, hoşuna giderdi yine de, babası öyle güçlüydü ki.

Kurumuş ot, deri ve tütün gibi kokardı babası, bazen başka bir koku da karışırdı bunlara, o zaman kabına sığmaz, hoyrat şakalar yapardı; Rufus'un içine garip bir duygu çökerdi, bir terslik olacakmış gibi, annesiyle babası tartışırlarken duymuştu, öğrenmişti kokuyu. Viski.

Eskiden babası, bıyık bırakmıştı bir ara, kestiğinde annesi, "Yaşa Jay, şimdi çok daha iyi oldu işte, güzel bir ağzın var, gizlemek günah doğrusu," demişti. Bir süre sonra, yeniden bıyık bırakmıştı. Bıyık, daha yaşlı, daha iri, daha güçlü gösteriyordu onu, kaşlarını çattı mı, bıyık da çatılıyordu, ürküyordu insan. Sonra yine kesti, annesi yine sevindi, ondan sonra da bir daha bırakmadı.

Annesi, "bıyık" derdi. Babası "posbıyık" bazen de "palabıyık" derdi, şaka ettiği zaman, zenci ağzıyla konuştuğu zaman. Zenci ağzıyla konuşmayı severdi, şarkı söylerken de zenci gibi söylerdi, ama şarkı söylerken şaka etmiyordu tabii.

Ensesi esmerdi, derin çizgilerden bir ağ göze çarpardı.

Elleri öyle büyüktü ki bir karışı, oğlunun çenesinden beline kadar geliyordu. Ellerinin üstünde iri, mavi çizgiler seçilirdi. Damarlar. Parmak boğumları da siyah kıllarla kaplıydı, hele bilekleri; kollarında iri iri damarlar, urgan gibi.

* * *

Bir süredir annesinde bir değişiklik görülüyordu. Kendisiyle konuşurken hemen her zaman sanki aklı başka yerdeymiş de oğluna iyi davranmaya, onunla ilgilenmeye büyük çaba harcıyormuş gibiydi. Üstelik, o kafasını kurcalayan şey de çok önemliydi. Bazen yüzüne öyle tuhaf bakıyordu ki, aklına gülünç bir şey geldiği yüzde yüzdü. Gülünç şeyin ne olduğunu ona nasıl soracağını bir türlü kestiremiyordu Rufus, annesine bakıp ne olduğunu anlamaya çalışırken, annesi de onun şaşkınlığını izliyordu uzaktan, ara sıra çok eğlendiği okunuyordu yüzünden, bir keresinde, her zamankinden daha çok eğlendiği anlaşılırken, Rufus'sa her zamankinden çok

şaşkına dönmüşken, sesi titremişti, bir kahkaha koyuvermiş, oğlunun başını ellerinin arasına alarak, "Ama ben sana gülmüyorum ki şekerim!" demişti, o zaman ilk kere, belki de aslında kendisine gülündüğünü düşünmüştü Rufus.

Bazen de annesi onunla hiç ilgilenmez, yerine getirmek zorunda olduğu görevleri yapardı yalnızca. O zaman, yalnızlık çekerdi Rufus, annesini dikkatle gözlerdi. Babasının annesine davranışı hemen hiç değişmezdi oysa; değeri biçilmez bir hazineymiş gibi davranırdı ona, ses tonunu bile kollardı. Bazen sabahları, anneanne uğrardı, biraz dışarı çıkması söylenirdi o zaman. Anneanne ağır işitiyordu, siyah bir boru taşırdı yanında, borunun kulağına giren ucu yapış yapıştı, pisti; Rufus ne kadar uğraşsa anlayamazdı söylediklerini, öyle yavaş konuşurlardı ki. Birtakım sözcükler özellikle çekinilerek söylenirdi, "gebelik" gibi, "tekme" gibi, "akıntı" gibi; ama aynı ölçüde yabancı olan "zıbın", "ara bezi", "paska" gibi sözcükler hiç korkutucu gelmiyordu. Anneannesi de garip bir şeyler dönüyormuş gibi davranıyordu ona, yalnız olanlar pek tehlikeli değildi galiba, çünkü neşeliydi. Babası, Andrew Dayı ve büyükbabası her zamanki gibi davranıyorlardı, yalnız Andrew Dayı'nın anneye davranışında belli belirsiz bir gerginlik seziliyordu. Hannah Hala da değişmemişti hiç, hem anneye daha çok ilgi gösteriyordu. Amelia Teyze, kimsenin bakmadığını sandığı zaman, bol bol inceliyordu anneyi, bir kere Rufus'la göz göze geldiğinde hemen kızarmış, başını öte yana çevirmişti.

Anneye bakarken herkes, ya gizlemeyi beceremediği bir merakı açığa vuruyor ya da güleçliğini takınıp, onun gözlerinden başka bir yerine bakmamaya çabalıyordu. Küp gibi olmuştu anne, yüzüne tatlı bir uyuşukluk gelmişti. Rufus, annesine ne olduğunu sormaması gerektiğini kavramıştı. Sonunda Andrew Dayı'ya soracak oldu, "Andrew Dayı, annem neden şişti böyle?" Gelgelelim dayısı öyle büyük bir şaşkınlık ve öfke gösterdi ki, ödü koptu, "Söylemediler mi sana?" dedi dayısı, hemen odadan çıktı.

Ertesi gün annesi yakında ona çok güzel bir sürprizi olduğunu söyledi. Sürprizin ne olduğunu sorduğunda, tıpkı Noel armağanı gibi bir şey, yalnız çok daha güzel, dedi. Ne armağan verileceğini sorduğunda da, bunun özellikle ona verilmediğini, keyfince oy-

nayabileceği, saklayabileceği bir şey olmadığını; armağanın herkese, özellikle de onlara verileceğini söyledi. Ne olduğunu soruyordu Rufus, iyi ama dedi annesi, söylerse işin sürprizi nerede kalırdı? Ne olursa olsun, bilmek istiyordu Rufus, o zaman da annesi armağanı görmeden önce gözlerinin önüne getirmekte güçlük çekeceğini, o yüzden de gözüyle görmesi gerektiğini söyledi. Ne zaman gelecekti peki, tam bilmiyordu annesi, ama yakında her halde, birkaç haftaya kadar, belki daha da önce, söz veriyordu, gelir gelmez Rufus'a haber verecekti.

Rufus, meraktan yanıp tutuşuyordu. Geçen Noel'de gizli armağanları evde aramayı akıl edecek kadar büyük değildi daha, ama bu yıl evin altını üstüne getirip aradı; annesi ne yaptığını anlayınca, aramanın bir yararı olmayacağını söyledi, çünkü armağan gelinceye kadar evde bulunamazdı. Neredeydi peki, o sırada babasının güldüğünü duydu; "Jay!" diye haykırdı annesi, sonra çabucak ekledi: "Cennette o, cennette daha."

Yardım istercesine babasına baktı Rufus, ama babası güç durumdaydı, başka yana bakıyordu. Cenneti biliyordu Rufus, Tanrı Babamızın oturduğu yerdi cennet, ama o kadar, bu bilgi yeterli değildi. Yine de daha fazla soru sormanın doğru olmayacağını kestirdi.

"Neden söylemiyorsun Mary?" dedi babası.

"Of Jay!" dedi annesi korkuyla; sonra yalnızca dudaklarını oynatarak, hiç ses çıkarmadan, "Onun yanında açma bu konuyu!"

"Özür dilerim," dedi babası, o da dudaklarını oynatıyordu yalnızca, ama bir ara fısıldadı, "İyi de yararı ne? Bir an önce söyle bitsin."

Annesi sesini yükseltmeye karar vermişti. "Rufus'a sürprizden söz ettim Jay. Ne olduğunu da söyleyecektim; ama gözlerinin önüne getirmekte güçlük çeker diye önce görmesini istedim, gördü mü ne güzel bir sürpriz olduğunu anlayacak. Hem sanıyorum söyleyince so-go-ru-gu-la-gar başlayacak."

"Nasıl olsa başlayacak ama," dedi babası.

"Ama Jay, şimdi durup dururken a-gak-lıgın-naga getirmenin ne anlamı var sence? Var mı, söyle?"

Çok tedirgindi, Jay bir türlü anlayamıyordu nedenini.

"Haklısın Mary, telaşlanma. Yanıldım. Yanlış bendeydi." Kalktı karısını kollarının arasına aldı, onun sırtını okşadı.

"Hayır, benim saçmalığım," dedi Mary.

"Yok canım, hiç de saçmalamadın. Sen saçmaladınsa ben de saçmaladım demektir. O cennet lafını beklemiyordum da ansızın şaşırdım."

"Peki ne söyleseydim?"

"Bence... Bilmem şekerim, en iyisi ağzımı açmayayım ben."

Mary, art arda, önce kaşlarını çattı, gülümsedi, genzinden güldü, sonra başını azarlarcasına salladı.

Derken bir gün durup dururken, Rufus'un gördüğü en iri kadın, kara parlak tenli, beyazlara bürünmüş, altın çerçeveli gözlük takmış bir kadın, Hannah Hala'nınkini andıran güçlü gülümseyişiyle eve daldı, annesini kucakladıktan sonra yere, onun yanına çöküp sevinç gözyaşları dökmeye başladı, "Canım, nasıl da büyümüş behem, Tanrım!" Rufus bir an, beklenilen sürprizin o olduğunu düşündü, öpücükler arasından soran bakışlarını yöneltti annesine, annesi, "Victoria bu, Rufus!" *dedi. Victoria haykırıyordu bir yandan, "Tanrı korusun meleğimi, nasıl aklında kalsın canımın," ve ansızın bu geniş yüzün parıltılı açıklığına, burnuna yusufçuk gibi keyifle tünemiş gözlüklere bakarken bir şey anımsadı Rufus, bir altın pırıltısı, sevgi belirtisi, sıcak bir sarılış ve daha tam ne yaptığını anlamadan kollarını kadının boynuna dolamıştı bile, Victoria coşkudan deliye dönmüştü, "Aman Tanrım! Canım bebeğim, canım bebeğim." Onu kucağından çözdü, biraz uzaktan inceledi, Rufus hiç böyle mutlu bir yüz görmemişti, "Bildin ha! Galiba bildin beni bebeğim! Ha?" Sevinçle sarıldı çocuğa. "İhtiyar Victoria'yı unutmadın ha?" Yine sarsaladı. "Ha canım?" Neden sonra onun bu soruyu gerçekten sorduğunu anladı Rufus, utanarak başını salladı, Victoria yine sarıldı. Öyle güzel kokuyordu ki, Rufus başını onun göğsüne dayayıp oracıkta uykuya dalmak istedi.*

Victoria alışverişe çıktığında annesine döndü, "Victoria ne güzel kokuyor anne," dedi.

"Sus Rufus," *dedi annesi. "Beni iyi dinle şimdi, anladın mı? Anladınsa, evet de."*

"Evet."

"Hiçbir zaman Victoria'nın yanında, kokusundan söz etmemelisin. Anladın mı? Anladınsa evet de."

"Evet."

"Çünkü onun kokusundan hoşlansan bile, bunu söylersen kalbi kırılır zavallının, sen de sevgili Victoria'yı kırmak istemezsin, biliyorum. İster misin Rufus?"

"Hayır."

"Çünkü, şey, çünkü Victoria zenci, Rufus. Teni o yüzden kara, zenciler kokuları konusunda çok alıngandırlar. Alıngan ne demek biliyor musun?"

Pek emin olmadan başını salladı Rufus.

"Bazı şeyler seni çok üzüyordur, senin elinde olmayan birtakım şeylere üzülüyorsundur, üzüntüden ağlamak istersin, temiz zenciler de kokularına böyle üzülürler işte. O yüzden çok dikkatli olmalısın. Tamam mı? Anladınsa evet de, efendim?"

"Evet."

"Şimdi senden neye dikkat etmeni istediğimi söyle bakalım Rufus?"

"Victoria'ya kokusundan söz etme dedin."

"Onun yanında kokudan söz etme."

"Onun yanında kokudan söz etme."

"Nedenmiş peki?"

"Ağlarmış da ondan."

"Tamam Rufus, Victoria çok, çok temizdir. Misler gibi."

Misler gibi.

Victoria, annesinin yemeğe girişmesine izin vermedi, yemekten sonra Rufus'un giysilerini bir bavula yerleştirdi, çekmeceden çıkardığı her giysi konusunda annesine danışarak. Sonra Rufus'u yıkadı, tepeden tırnağa temiz çamaşırlar giydirdi ona; Rufus şaşkındı, hazırlık bitince annesi onu yanına çağırdı, birkaç gün büyükannelerde kalacağını söyledi, Andrew Dayı, Amelia Teyze, büyükbaba hepsi oradaydılar, Victoria onu götürecekti birazdan, uslu çocuklar gibi davranmalıydı orada, yatağını ıslatmamak için elinden geleni yapmalıydı, birkaç gün sonra döndüğünde, sürpriz hazır olacaktı çünkü, görecekti. Sürpriz bu kadar çabuk gelecekse oturup beklemek istiyordu Rufus; annesi, zaten o yüzden büyükbabalara gitmen gerekiyor, dedi, sürpriz kendiliğinden gelebilsin diye. Peki o evdeyken niye gelemiyordu sürpriz; ürkerdi de ondan, daha küçücüktü, Rufus onun gelmesini gerçekten istiyorsa, uslu çocuklar gibi davranıp hemen anneannelere gitmekle en

büyük yardımı yapacaktı. Sürpriz hazır olunca, Victoria onu almaya gelecekti; "Öyle değil mi Victoria?" Bu konuşma boyunca durmadan bir şeye gülen, gülüşünü göstermemeye çalışıp habire yutkunan ve Rufus ağzını açar açmaz, "Canım yavrum"u yapıştıran Victoria, tabii dedi, tabii alacaktı onu.

"Dua etmeyi de unutma," dedi annesi; ansızın yüzüne öyle derin bir sevgiyle baktı ki, Rufus iyice şaşırdı. "Artık kocaman oğlan oldun, kendi başına dua edebilirsin, değil mi?" Rufus başını salladı. Annesi omuzlarını kavradı, iğneden iplik geçirircesine, büyük bir dikkatle oğlunun gözlerinin içine baktı. Bakarken bir çeşit şaşkınlık, bir tür korku geçti yüzünden. Derken yüzü ışıdı; gülümsedi; dudakları seğiriyor, titriyordu. Çocuğu sıkı sıkı göğsüne bastırdı, yanakları ıslaktı. "Tanrı küçük oğlumu esirgesin," diye fısıldadı, "onu kayırsın! Amin," sonra yine kendinden azıcık uzaklaştırdı Rufus'u; yüzü uzayda olağanüstü bir hızla gidiyormuş gibiydi. "Güle güle canım, güle güle!"

"Sakın elimi bırakma," dedi Victoria, kaldırımda iki yana bakarken, gözlüğü güneşte pırıl pırıl parlıyordu. Boynuyla ön ayaklarını kısan, parlak kahverengi bir at, arkasındaki arabayı hızla, ama telaşsız çekti götürdü; kara tekerlek çubuklarına güneş vurdu. Güneş ışığının ötelerinde kalan bir yerde, sarı bir tramvay, eşekarısı gibi vızıldıyordu. Ağaçlar sallanıyordu hafiften. Kıpır kıpır.

"Victoria," dedi Rufus.

"Dur canım," dedi Victoria soluk soluğa. "Hele şu karşıya bir geçelim."

Karşı kaldırıma geçince sordu. "Ne var canım?"

"Senin tenin neden böyle kara?"

Victoria'nın küçük parlak gözlerini gördü gözlüğün arkasında, bakışını üstünde duydu ve ansızın bir acı, bir korku dalgası yayıldı içine. Bir yanlışlık yaptığını biliyordu. Victoria, hemen yanıtlamadı soruyu, yalnızca onu sert sert süzdü. Sonra fırtına dindi, Victoria yüzünü çevirdi, elini uzatıp, onun parmaklarını kavramaya hazırlandı. Yüzü çok uzak, çok kararlıydı. Ciddi ve yumuşak bir sesle konuştu: "Tanrı öyle yaratmış da ondan, bebek."

"Ondan mı zencisin Victoria?"

"Zenci" sözcüğünü söylediği sırada Victoria'nın elinde belli belirsiz bir çekilme duydu. Yine soruyu hemen yanıtlamadı Vic-

toria, onun yüzüne de bakmadı. "Evet," dedi sonunda, "o yüzden zenciyim."

Yürüyorlardı, Rufus çok üzgündü, nedenini de bilmiyordu. Victoria bu konuda başka bir şey söylememişti, kendisinin de söylememesi gerekiyordu galiba. Onun renkli kasketinin altındaki ablak, hüzünlü yüzünü inceliyordu Rufus, Victoria gözlendiğinin farkında değildi, Rufus'un varlığından bile habersiz gibiydi. Derken elin kımıldadığını duydu Rufus, sıktı Victoria'nın elini, yaptığı yanlışın düzeldiğini sezdi.

Biraz sonra, "Sana bir şey söyleyeceğim bebek," dedi Victoria. Bekledi Rufus: Yürüyorlardı. "Biliyorsun, Victoria aldırmaz böyle şeylere, seni tanır çünkü. Senin kimseyi kıracak söz etmeyeceğini bilir, asla. Gelgör ki zencilerin çoğu tanımaz seni balım. Böyle laflar edersen, tenleriydi, renkleriydi falan dersen, onlara kötülük etmek istediğini sanırlar. Çok içerlerler haa, deliye dönerler hırstan, çünkü herkes seni Victoria gibi tanımaz ki kötülük etmeyeceğini bilsin. Anladın mı bebeğim?" Rufus ciddi ciddi baktı yüzüne. "Zencilerin yanında, tenden, renkten falan söz etmemelisin. kötülük edeceksin sanırlar. Dikkatli ol, ha!" Yine elini sıktı.

Yürürlerken bir yandan Victoria'yı düşünüyordu Rufus, onun mutlu olmasını diliyordu ve galiba kendisi yüzünden mutlu değildi Victoira. "Victoria," dedi.

"Ne var canım?"

"Sana kötülük etmek istememiştim."

Hemen durdu Victoria, dizleri çatırdayarak çömeldi kaldırımın ortasına, yanlarından geçen adam çarçabuk kenara kaçtı, soğuk gözlerle süzdü onları. Victoria iki elini çocuğun omuzlarına koydu, o geniş yumuşak yüzü, tatlı kokuyu yanı başında duydu Rufus. "Tanrı korusun seni bebeğim, Victoria bilmez mi! Bilmez mi senin ne iyi yürekli bebek olduğunu, bu dünyada birinci gelen bebek olduğunu! Söylemek istedi sana, anlarsın ya. Çünkü zenciler zorlu günler geçiriyorlar bu dünyada, onları üzmek istemezsin diye, bilmeden üzersin falan diye."

"Seni üzmek istememiştim ben."

"Tanrı razı olsun senden bebeğim. Hiç üzülmedim ki ben, nah şu kadarcık bile üzülmedim. Sen sevindiriyorsun beni güzelim,

annen de sevindirir, ikiniz için yapmayacağım şey yoktur benim. Bilmiyor musun anacığım?" Başını sallıyor, gülümsüyor, omuzlarına vuruyordu. "Nasıl özlemişim seni bebeğim," dedi sonra, Rufus onun bu sözleri doğrudan doğruya kendisine söylemediğini sezdi. "Öz bebeğim olsaydın, daha fazla sevemezdim haa." Çevrelerinde bir sessizlik açıldı ansızın, bu sessizlikte korkunç bir boşluk duydu Rufus, karanlık kadar geniş bir boşluk, geniş bir dinginlik, rahatlık; ve bu gözalabildiğineliğin tümünü Victoria'nın silik yüzüyle yaprakların titrek ışıkları kaplamıştı. "Hadi gidelim bakalım," dedi Victoria, dizleri çatırdayarak ayağa kalkarken, kolalı giysisinin eteklerini düzeltti. "Anneanneyi bekletmemeliyiz."

İşte duvarda tozlu sarmaşık, evin önündeki limonluk, sundurmada Amelia Teyzesi'yle anneanne duruyorlar. Daha karşı kaldırımdayken, Ameliya Teyze'nin el salladığını gördü. Victoria da kahkahalar atarak, sevinçle el salladı, "Merhaba!", Rufus da salladı; Amelia, anneanneye doğru eğildi, anneanne arandı, küçük borusunu çıkardı, taktı, Amelia boruya doğru eğildi, sonra ikisi de o yana döndüler ve anneanne kalktı, Rufus onun tiz "Merhaba"sını duydu, basamaklara gelmişlerdi şimdi; anneanne, sundurmanın merdivenlerinden indi usulca, manolya ağacının gölgesindeki yolda karşılaştılar. Amelia Teyze, annesinin arkasından geliyordu gülümseyerek. Biraz sonra Victoria gitti; birkaç ev öteden köşeyi döndü, bir yelkenli gibi alımlı, usulca süzüldü, yitti.

İKİNCİ BÖLÜM

VIII

❄

Saat onu biraz geçe telefon çaldı. Mary koştu. "Buyurun?"

Bir erkek sesi, boğuk, uzaktan geliyor, köylü besbelli. Bir şey soruyordu; Mary doğru dürüst anlayamadı.

"Buyurun?" dedi yine. "Biraz bağırır mısınız lütfen?" Duyamıyorum... Duyamıyorum dedim! Biraz bağırır mısınız lütfen? Ha, teşekkür ederim."

Gergin, telaşlıydı, duyabiliyordu şimdi, ses çok uzaktan geliyordu.

"Bayan Jay Follet siz misiniz?"

"Evet, ne var?" (bir sessizlik olmuştu çünkü); "evet, benim."

Bir anlık suskunluktan sonra, "Önemsiz bir... şey... kocanız bir kaza geçirdi."

Kafası! dedi Mary kendi kendine.

"Evet," dedi güç duyulur bir sesle, o arada öbür ses ekledi, "Ciddi bir kaza."

"Evet," dedi Mary durularak.

"Şeyi soracaktım, acaba ailesinde buraya gelebilecek bir erkek, bir akraba falan var mı? Buraya hemen birini yollasaydınız, çok iyi olurdu; hemen."

"Evet tabii. Kardeşim var. Nereye gelsin?"

"Brannick'in demirci dükkânının oradayım ben, Powell Ball Camp Şosesi'nin on iki kilometre kadar ötesinde."

"Brannick'in nesi?"

"B-r-a-n-n-i-c-k, şosenin üstünde, solda, Bell Köprüsü'nün bu yanına, Knoxville yakasına daha yakındır." Mırıltılar duydu Mary, biri sesleniyordu. "Gözden kaçırmasına imkân yok, söyle. Işığı söndürmeyiz, bir de fener asarız kapıya."

"Doktor var mı orada?"

"Ne dediniz bayan?"

"Doktor dedim, var mı doktor? Doktor da göndereyim mi?"

"Yok bayan istemez. Bir akrabası gelsin, yeter."

"Hemen çıkar yola." Walter'ın arabasıyla, diye düşündü. "Haber verdiğiniz için teşekkürler."

"Bir şey değil bayan. Size kötü bir haber vermek istemezdim, kusura bakmayın."

"İyi geceler."

"İyi geceler bayan."

Ayakta güç duruyordu Mary, telefona asılı kalmıştı sanki. Doğruldu, duvara yaslanıp numarayı çevirdi.

"Andrew?"

"Mary, sen misin?"

Derin bir soluk aldı.

"Mary."

Derin bir soluk daha aldı, ciğerleri daralmıştı.

"Mary?"

Başı dönüyordu, bulanıktı her yan, sesinin titremesine engel olmaya çalışarak, "Andrew şey olmuş," dedi, "bir adam aradı demin, Powell İstasyonu'ndan, LaFollette'in yirmi kilometre kadar ötesindeymiş, dediğine göre... Jay ciddi bir kaza geçirmiş

dediğine göre. Birini..."

"Ne diyorsun sen Mary?"

"Aileden bir erkeğin çabucak oraya gitmesini istiyorlar, yaralıyı eve getirmek için herhalde."

"Şimdi Walter'ı ararım, götürür beni."

"Ararsın değil mi Andrew? N'olur..."

"Tabii arayacağım. Bir dakika yalnız."

"Ne var?"

"Hannah Hala burada, konuşacak."

"Seninle konuşmamız bitince konuşsam olmaz mı?"

"Olur tabii. Şey Mary, neresinden yaralanmış?"

"Adam bir şey söylemedi."

"Peki sen... Her neyse."

"Evet sormadım," dedi Mary şaşkınlıkla, "emindim de ondan. Başından yaralandığına yani."

"Peki doktor... Dr. Dekalb'ı götüreyim mi?"

"Hayır diyor adam; seni istiyorlar yalnız."

"Herhalde doktor şu anda başındadır."

"Herhalde."

"Walter'ı arayayım... dur, şey... bak Hannah Hala görüşecek."

"Mary?"

"Hannah Hala, Jay ciddi bir kaza geçirmiş, Andrew gidiyor. Sen buraya gelip bana yardım eder miydin, şey olursa? Durumu – hastaneye değil de– eve getirilecek kadar iyiyse?"

"Elbette Mary. Hemen geliyorum."

"Annemle babama da söyle üzülmesinler, evden çıkmasınlar, sevgilerimi ilet. İşin aslını öğrenene kadar, elimizden geldiğince serinkanlı olmalıyız."

"Haklısın canım. Birazdan oradayım."

"Teşekkür ederim Hannah Hala."

Mutfağa gitti Mary, ateşi yakıp koca bir çaydanlık su koydu, demliği de üstüne yerleştirdi. Telefon çalıyordu.

"Mary! Nereye gidecektim ben?"

"Powell İstasyonu'na, şosede, şeye doğruymuş..."

"Tam yerini söylemedi mi?"

"Brannick'in demirci dükkânı dedi. B-r-a-n-n-i-c-k. Anladın mı?"

"Evet. Brannick."

"Işıkları yanar bırakacaklarmış, 'mutlaka görür' dediler. Bell Köprüsü'nün bu yakasında, şosenin solundaymış."

"Peki Mary. Walter bize uğrayacak, Hannah Hala'yı size bırakacağız geçerken."

"Peki. Teşekkürler Andrew."

Ateşe çıra attı, sonra alt kattaki yatak odasına indi telaşla. Nereden bilebilirim, diye düşündü; adam tek kelime söylemedi, ben de sormadım. Sesinden biraz... Örtüyü çekti, katladı, yastığı düzeltti. Daha fazla bir şey öğrenmeden üstünde düşünmeyeceğim, dedi kendi kendine. Çamaşır dolabından temiz çarşaflar, yastık yüzleri çıkardı. Doktorun gelip gelmediğini de söylemedi adam. Çarşafı serdi, ucunu şiltenin altına soktu, gerdi, öbür kenarları da soktu şiltenin altına. Avuçlarını bastırarak gezdirdi çarşafta; serin, dümdüzdü çarşaf ellerinin altında, umut vericiydi. Tanrım, n'olur eve gelecek kadar iyi olsun da ben bakayım ona, *iyi* bakayım. Bakabileyim. Dinlenmek ne iyidir! Yok bayan, istemez. Uzaktan biri. Yorgan çarşafını serdi. Yok bayan, istemez. Her şey demek olabilir. Burada bir doktor var anlamına çekilebilir, önemli ama doktor işe el attı bir kere, gerekeni yaptı, durumu çok da kötü değil, hoş, adam kötü olduğunu ya da olabileceğini... Bu ince battaniye bu havada yeter. İki tane çıkarmalı, ya serinlerse. Telaşla çıkardı battaniyeleri; ne çocukları uyandırabileceğinin bilincindeydi, ne de bunca telaş içinde bile, alışkanlıkla yine sessizce yürüdüğünün. Adam iyi tanımadığımız biriydi. Öyleyse durum kötü demek, yoksa beni oraya çağırırdı. Ama çocukların başından ayrılamazdım ki. Yalnız, *adam* çocukları nereden bilsin? Benim yerim ev, hazırlık yapmam gerektiğini düşündü adam. Ama hazırlık yapmam için de bir şey söylemedi ki. Benim akıl edeceğimi biliyordur. Yoo, erkekler böyle şeyleri düşünmezler. Yastığın ucunu dişlerinin arasında kıstırdı, kılıfı geçirdi, yastığı kabartıp koydu. Öbür yastığın ucunu öyle bir ısırdı ki dişleri sızladı, kılıfını geçirip onu da yerine koydu. Vazgeçti sonra, ilk yastığı çapraz dayadı, ikinciyi de çapraz olarak onun üstüne; kabarttı ikisini de, düzeltti, geri çekildi, başını yana eğerek süzdü yatağı ve bir an Jay'in yatakta yatışı canladı gözlerinin önünde, bir zamanlar belini incittiği zaman yatışı, dizlerinde bir tepsiyle Jay, kendisine

gülümsüyordu, hafifçe; Mary onun şakadan öfkeyle homurdanışını, konuşuşunu duydu. Başıysa, belki de sert bir yerde upuzun yatması gerekir, dedi kendi kendine.

Nereden bilebilirim? Nereden?

Yastıklara dokunmadan yatağı pencereye doğru çekti, çarşafı düzeltti. İkinci battaniyeyi özenle katlayarak yatağın ayak ucuna serdi, yok ama, ayacıklarını koyacak yer kalmıyor. Karyolanın kenarına astı battaniyeyi. Yapılmış yatağı uzun uzun inceledi ve nerede olduğunu, bunları neden yaptığını unuttu birkaç saniye. Sonra anımsadı, "Ya," dedi küçük, sersemlemiş, yumuşak bir sesle. Pencerenin üst camını da açtı, alt camı da, savrulan perdeleri çengellerine soktu. Yüklüğe girdi, sürgüyü çıkardı, çalkalayıp kuruladıktan sonra yatağın altına yerleştirdi. İlaç dolabından dereceyi aldı, silkeledi, soğuk suyla yıkadı, kuruladı, su dolu bir bardağın içinde, yatağın başucuna koydu. Şu elbezi de kirlenmiş canım, hemen kirli çamaşır torbasına attı onu, yerine temiz bir havlu koydu, olmadı, onun yerine de kenarlarına papatyalar ve menekşeler işlenmiş keten bir konuk havlusu koydu. Öndeki yastık çökmüştü azıcık, kabarttı. Panjuru çekti. Işığı söndürüp dizüstü çöktü, yatağa doğru döndü, gözlerini yumdu. Alnına, göğüs kemiğine, sol omzuna, sağ omzuna dokunduktan sonra ellerini kavuşturdu.

"Tanrım ne olur," diye fısıldadı. Başka bir şey gelmiyordu aklına. Yine haç çıkardı, daha yavaş, daha derinden, bedeninin çevresinde daha geniş bir yay çizerek ve haçın biçimi, yepyeni duygular uyandırdı: Güçlülük ve durgunluk.

Tanrım sen bilirsin. Yine aklına bir şey gelmiyordu. Ayağa kalktı, ışığı açmadan, yatağa bakmadan doğru mutfağa koştu. Çay suyu kaynamış, bitmişti. Demlikteki su ısınmamıştı bile. Ateş sönmek üzereydi. Birkaç odun atıyordu ateşe, tam o sırada ayak seslerini duydu.

Hannah kollarını uzatmıştı, Mary de uzattı, tuttu onu, yanağını öptü; Hannah, "Mary!" derken Mary de "Şekerim" dedi aynı anda; Hannah şapkasını askıya bırakmaya koştu. Andrew, kapı aralığında durmuş, tek söz söylemeden gözlerinin içine bakıyordu; gözleri bir kuşun gözleri gibi katı ve parlaktı, bakışlarından soğuk, acı bir inanamazlık okunuyordu, sanki öyle bir şeyi ya da

öyle birini (belki de ablasını) suçluyordu ki, bu suçlamanın anlamsızlığı sözcüklere sığmazdı. "Hâlâ şu saçma sapan Tanrı'ya inanıyor musun?" der gibiydi. Walter Starr, karanlıkta duruyordu; Mary, onun gözlük camlarını, kara bıyığını, geniş omuzlarını seçebiliyordu yalnızca.

"Gelsene içeri Walter," dedi sımsıcak bir sesle, utangaç bir çocuğu kandırmaya çalışırcasına.

"Duracak vaktimiz yok," dedi Andrew, sesi sertti.

Walter yaklaştı, Mary'nin elini tuttu, öbür eliyle bileğini hafifçe okşadı. "Çok gecikmeyiz," dedi.

"Sağol," diye mırıldandı Mary, Walter'ın elini sıkarken, kolu titredi.

Walter, dört kere pat pat vurdu titreyen bileğe, döndü, "Hadi Andrew çıkalım." Otomobiline doğru yürüdü. Motoru çalışır bırakmıştı, Mary o an bir kere daha, olayın önemini kavradı.

"Burada her şey hazır... şey... yani eve getirilebilecek kadar iyiyse," dedi Andrew'ya.

"Peki. Öğrenir öğrenmez telefon ederim. İyi kötü, ne olursa."

"Tamam canım."

Andrew'nun bakışı değişti, elini uzatıp ablasının omzunu tuttu. "Çok üzgünüm Mary," dedi ağlamaklı bir sesle.

"Tabii canım," dedi Mary yine, gelişigüzel bir yanıttı bu, ama o bunu kavrayıncaya kadar Andrew, arabaya binmişti bile. Durdu, arabanın gözden yitişini bekledi, döndüğünde, Hannah ile burun buruna geldi.

"Gel, çay içelim," dedi. "Suyu ısıttım," diye ekledi omzunun üstünden, mutfağa doğru yürüdü.

Hannah da ardından yürüdü, bırak yapsın, dedi kendi kendine. İyi gelir.

"Yoo *olmaz* ama, yine su kalmamış! Oturuver sen Hannah Hala, bir dakikada kaynatırım." Musluğa yürüdü telaşla.

"İstersen ben..." diye başladı Hannah, sonra aklına geldi, keşke Mary duymamış olsaydı dediğini.

"Ne dedin?" Çaydanlığa su dolduruyordu.

"Benim yapacağım bir şey var mı diye soruyordum."

"Hiçbir şey yok, eksik olma." Çaydanlığı ocağın üstüne koydu. "Otursana." Hannah masanın başına oturdu. "Eksik bir şey kal-

madı galiba," dedi Mary. "Bilebildiğimiz kadarıyla tabii, ilk aklıma gelenler." Masanın öbür başına oturdu. "Aşağıdaki yatak odasını da hazırladım," (başını salladı odaya doğru) "hani beli incindiğinde de orada yatmıştı (Bilmez olur muyum, dedi Hannah kendi kendine, ama bırak konuşsun). O oda yukarıkinden daha elverişli. Hem mutfağa hem banyoya yakın, düzayak, hem sonra gerekirse, gece bakıcı tutmak gerekirse, bir hastabakıcı falan, onu yemek odasında yatırır, biz mutfakta yeriz ya da odaya bir şilte atar, araya bir paravana koyarız, kadın istemezse, o zaman oturma odasındaki sedirde yatar, aradaki kapı açık kalır. Ne dersin?"

"Doğru," dedi Hannah.

"Bakalım Celia'yı ayarlayabilecek miyim, Celia Gunn'ı, boştaysa, şu ara bırakabileceği bir hastası varsa, hepimiz için çok iyi olur, yabancı biri yerine evde eski bir dostun, aileden birinin bulunması, değil mi, ne dersin?"

Hannah başıyla evet dedi.

"Jay özellikle onu istemez, aslında benim eski arkadaşım Celia, Jay'le pek dostlukları yok, yine de bence onunla daha iyi kaynaşabiliriz, değil mi?"

"Doğru canım."

"Yine de, galiba Andrew'dan bir haber alana kadar beklemek daha doğru... şey yapmamak, durup dururken telaşlanmamalıyız. Çünkü belki de doğrudan hastaneye götürülmesi gerekecek. Adam çok *ciddi* dedi ya."

"Bence de beklemek akıllıca olur," dedi Hannah.

"Su kaynamış mıdır acaba?" İskemlesinde dönüp ocağa bir göz attı. "Öff! Şu çaydanlık da." Kalktı, birkaç odun daha attı ateşe, çay kutusunu raftan indirdi. "Aslında çay istiyor muyum bilmiyorum da, beklerken sıcak bir şey içmek iyi olur diye düşündüm, ne dersin?"

"Benim canım istiyor doğrusu," dedi Hannah hiç istemediği halde.

"Peki, demleyelim öyleyse. Su kaynasın da." Yine yerine oturdu. "Bu havada ince bir battaniye yeter diye düşündüm, yalnız ayakucuna da bir tane koydum, belki serinlik çıkar."

"Yeter herhalde."

"Kimbilir," dedi Mary usulca, sustu. Masanın üstünde hafifçe

kavuşturduğu ellerine bakıyordu. Hannah, bir süredir Mary'yi incelediğini fark etti. Utanarak üzgün bakışlarını başka yana çevirdi. Acaba? Yalnız acı gerçekle yüzleşmeden önce ne kadar erteleyebilirse, kârdır. Eğer acıysa gerçek. Durul, dedi kendi kendine. Ses çıkarma.

"Biliyor musun," dedi Mary ağır ağır, "işin tuhafı", kenetlenmiş parmaklarını birbirine sürtüyor, ellerini ovuşturuyordu. Hannah bekledi. "Adam telefon ettiği zaman," diye sürdürdü Mary, kıpırdayan parmaklarına bakarak, "Jay'in... şey... ciddi bir kaza geçirdiğini söylediğinde"; Hannah, Mary'nin kendisine baktığını sezdi, yeğeninin parlak, gri gözlerine çevirdi bakışlarını; "başı mutlaka, diye düşündüm, şimdi şurada oturduğum kadar emindim bundan. Ne dersin buna?" diye sordu biraz da gururla.

Hannah gözlerini kaçırdı. Ne denilebilir ki? Gelgelelim Mary öyle kesin konuşmuştu ki, neredeyse inanacaktı. Durgun bir su canlandı gözlerinin önünde, duru, çok derin bir su imgesi ve her yan karanlık olduğu halde, genç kızlığından beri ilk defa böyle net görüyordu gözleri, suyun dibindeki kumu, dalları, ölü yaprakları seçebildi. Derin bir soluk alıp uzun uzun baktı, "Bilinmez ki," diye mırıldandı.

"Tabii beklemek zorundayız," dedi Mary uzun bir sessizlikten sonra.

"Yaaaaa," dedi Hannah yavaşça, sözcüğün başını içine çekip sonunu usulca havada bırakarak.

O derin sessizlikte, kaynayan suyun fokurtusunu fark ettiler. Mary kalkıp baktığında, suyun yarısı buharlaşmıştı bile.

"İki fincan bol bol çıkar," dedi Mary, süzgeci aldı, çayları doldurdu, su ekledi çaydanlığa. Demliğin kapağını kaldırdı. Su çizgisinin altında kalan bölümlerde boncuk boncuk damlalar birikmişti; döne döne yükselen küçücük altın kabarcıklar, beyaz kum tanelerini andırıyorlardı. Hannah, bu suyun niye kaynadığını düşünmeye çalıştı.

"Olur ya," diye mırıldandı Mary.

Hannah, bu sözün anlamını sormamaya karar verdi.

"Bisküvi var," dedi Mary, dolaptan bisküvi çıkardı. "Yoksa ekmekle tereyağı mı isterdin? Kızarmış ekmek? Hemen kızartırım."

"Sadece çay isterim, teşekkür ederim."

"Şekerini, sütünü kendin koy. Limon ister misin? Bakalım dolapta lim..."

"Süt yeter, teşekkür ederim."

"Ben de süt koyacağım." Yine oturdu Mary. "Off, burası da amma sıcak!" Kalktı, sundurmanın kapısını açtı, gelip yine yerine oturdu.

"Acaba saat..." Omzunun üstünden mutfak saatine göz attı. "Saat kaçta çıkmışlardı, biliyor musun?"

"Walter bizi almaya geldiğinde, saat onu çeyrek geçiyordu. Yirmi beş geçe falan herhalde."

"Bakalım; Walter, Jay kadar hızlı araba kullanmaz, yalnız bu gece biraz daha hızlı sürmüştür, yol yirmi kilometre. Yani, saatte iki kilometreyle gitse bir saat tutmaz. Dört kere beş, yirmi eder, dört kere altı, yirmi dört; iki kere yirmi, kırk; off, şu aritmatiğe de hiç aklım ermez."

"Yarım saat diye düşünelim, karanlığı, Walter'ın bu yollara alışkın olmadığını da hesaba katalım."

"Öyleyse birazdan ararlar. On dakika içinde. En fazla on beş."

"Herhalde."

"Yine de biz yolları göz önünde tutup bilemedin yirmi dakika diyelim, gerçi en iyi yollardan biri ama..."

"Olabilir."

"Neden bana *söylemedi!*" diye haykırdı Mary.

"Neyi?"

"Neden *sormadım!*" Öfkeden şaşkına dönmüştü birden, halasına şaşkın şaşkın bakıyordu; "*Sormadım* bile! *Ne derecede ciddi! Neresinden* yaralandı? Sağ mı, *ölü mü?*"

Tamam, dedi Hannah kendi kendine. Mary'nin gözlerinin içine baktı.

"Öğrenmek için beklememiz gerekiyor," dedi.

"Evet gerekiyor," diye haykırdı Mary öfkeyle. '*Katlanamadığım* da bu ya!" Bir yudumda çayının yarısını dikti; boğazı yanmıştı, ama umurunda değildi. Halasına bakıyordu öfkeli gözlerle.

Ne diyeceğini bilemedi Hannah.

"Özür dilerim," dedi Mary. "Çok haklısın. Kendimi tutmalıydım, başka bir şey elimizden gelmiyor."

"Ziyanı yok canım," dedi Hannah; yine sustular.

Hannah, Mary'nin bu sessizliğe katlanamayacağını seziyordu, sessizlikte, dayanılması daha da güç olasılıklar gelecekti aklına. Eninde sonunda gelecek nasılsa diye düşündü, bir an önce atlatsın bari? Ne var ki birazcık koruyucu, erteleyici bir şeyler söyleyemeden onun yanında bulunmak da katlanılacak şey değildi. Tam ağzını açacağı sırada, Mary patladı: "Tanrım, neden sormadım adama! *Neden? Aldırmadım* mı yoksa?"

"Birdenbire aklına gelmemiştir, sarsılmışsındır."

"Sen *sormamı* beklerdin ama, değil mi?"

"Bildiğini sanmışsın ya. Başından, yani yaranın başında olduğundan eminim demiştin."

"Acaba nasıl bir yara? Çok mu *kötü*?"

İkimiz de biliyoruz aslında, diye düşündü Hannah. Açıkça söyleyebilmekte iş. "Aldırmadığından değil tabii," dedi.

"Yoo. Elbette değil, ama galiba neden öyle davrandığımı biliyorum. Galiba adamın söyleyeceğini duymaktan korktum."

Hannah, onun gözlerinin içine baktı. Başını salla, dedi kendi kendine. "Evet, galiba" de. Hiçbir şey söylemesen de aynı acıyı çekecek zaten. Tam söylemeye çalışırken Mary kesti sözünü "Babanla annen neden gelmediler biliyor musun?" diyordu Hannah.

"Ben istedim gelmemelerini."

"Neden?"

"Çünkü hepiniz birlikte eve doluşunca sanki ne bileyim... en kötü haberi almaya hazırmışız gibi olacaktı, üstelik daha bir şey bilmezken."

"Onlar da o yüzden gelmediler. Baban senin anlayacağını umduğunu söyledi."

"Anlamaz olur muyum?"

"Hiçbir tahminde bulunmamalıyız, ne *iyi*, ne kötü."

"Evet haklısın. Bulunmamalıyız. Biliyorum da, belirsizlik içinde eli kolu bağlı kalmaya dayanamıyorum."

"Neredeyse bir haber gelir."

Mary, saate baktı. "Her an," dedi.

Çayından bir yudum içti.

"Bir türlü anlayamıyorum," dedi, "neden *az* konuştu adam? Ciddi bir kaza dedi. 'Çok ciddi' demedi. 'Ciddi,' o kadar. ger-

çekten ciddi; orası öyle, yalnız neden *söyleyemedi?"*

"Babanın dediği gibi, yüzde doksan, budala herifin biridir," dedi Hannah.

"Ama ortada böyle *önemli* bir konu varken, söylemek çok *kolayken,* düpedüz biraz bilgi verecek. Eve mi getirilecek, hastaneye mi gidecek, yoksa... Cankurtarandan hiç söz etmedi. Cankurtaran deseydi, hastane yüzde yüzdü. En kötü... en kötüsünü söylemek gerekseydi de açıkça söyler, bizi öyle eli kolu bağlı bekletmezdi. Biliyorum, böyle boşu boşuna kafa yormanın yararı yok; ister iyiye yor, ister kötüye, ama umutlanmamak için de bir neden yok ortada Hannah Hala. Bana öyle geliyor ki.."

Telefon çalıyordu; ikisi de yaşamları süresince böylesine irkilmemişlerdi. Birbirlerine baktılar, kalkıp sofaya doğru yürüdüler. "Ben..." dedi Mary, sağ elini sallayarak, Hannah'yı göz önünden silmek istercesine.

Hannah, olduğu yerde kalakaldı, başını önüne eğip gözlerini yumdu, haç çıkardı.

İkinci zilden önce almacı kaptı Mary, bir an, ne kulağına götürebildi, ne de bir şey söyleyebildi. Tanrım, *yardım et bana, yardım et,* diye fısıldadı. "Andrew?"

"Poll?"

"Babacığım!" O anda hem gevşedi hem de gevşediği ölçüde bir korku duydu. "Bir haber var mı?"

"Yok. Ya sende?"

"Hayır, bende yok. *Andrew'dan haber aldınız mı?"*

"Hayır. Bu arada sen almışsındır diye düşündük."

"Yok. Daha aramadı. Daha..."

"Sizi korkuttum herhalde."

"Ziyanı yok baba. Üzülme."

"Çok üzgünüm Poll, etmemeliydim."

"Ziyanı yok."

"Haber alır almaz ara bizi."

"Tabii baba. Söz. Tabii ararım."

"Oraya gelelim mi?"

"Yok, sağol baba, gelmeseniz... Daha gelmeyin. Bir şey öğreninceye kadar sinirlerimiz gerilmesin boşu boşuna, değil mi?"

"Aferin canım kızım!"

"Anneme selam söyle."

"O da sana selam yolluyor. Benim söylemem gereksiz. Haber ver hemen."

"Tabii. Güle güle."

"Poll."

"Efendim?"

"Duygularımı anlıyorsun, değil mi?"

"Biliyorum baba, teşekkür ederim. Söyleme boşuna."

"İstesem de beceremezdim. Asla. Seni olduğu kadar Jay'i de, anneni de... Anlıyorsun, değil mi?"

"Anlamaz mıyım baba? Güle güle."

"Babammış," dedi, çuval gibi iskemleye bıraktı kendini.

"Ben de Andrew sanmıştım."

"Yaa..." Çayını içti. "Aklım başımdan gitti."

"Telefon etmemesi gerekirdi. Saçmalamış."

"Ne suçu var? Orada oturup beklemek, burada beklemekten de kötü."

"Güç olduğu kuşkusuz."

"Babam gösterdiğinden çok daha duyguludur."

"Biliyorum. Sezdiğine sevindim."

"Jay'i ne kadar çok düşündüğünü, ona ne çok değer verdiğini anlıyorum."

"E hele şükür!"

"Uzun bir süre anlayamamıştım, güvenememiştim," dedi Mary birden canlanarak. "Anneme de." Durdu. "Senle annem, Hannah Hala," dedi. "Biliyorsun canım. Belli etmemeye çalıştınız; ama ben biliyordum, siz de benim bildiğimi biliyordunuz. Artık geride kaldı hepsi, eskide, yalnız biliyorsun değil mi?"

Hannah gözlerini kaçırmadı. "Haklısın Mary. Bir sürü kuşku... Müthiş kuşkular vardı, kaygılar, hepten dayanaksız da değildi, sonradan ikiniz de anladınız ya."

"Evet, dayanaksız hiç değil," dedi Mary, "ne var ki bizim yaşamımızı kolaylaştırmadı sizin bu kuşkularınız."

"Hiç birimizinkini kolaylaştırmadı," dedi Hannah. "Özellikle senle Jay açısından, ama annenle baban açısından da. Seni seven herkes için."

"Biliyorum. Biliyorum, Hannah Hala. Başlangıcı bilemiyorum;

ama artık ne ürkülecek, ne kaygılanacak, ne üzülecek bir şey var ikimiz açısından, uzun süredir yok, Tanrı'ya şükür. Peki bu konuya nereden sıçradım şimdi? Kapatalım artık."

"Yalnız konuyu kapatmadan bir şey daha söylemek isterim: Hiçbir zaman tam kavrayamadığını sandığım bir şey. Babanın Jay'i *her zaman*, ta baştan beri tuttuğunu biliyor musun?"

Mary, duygulu, kuşkulu bakışlarla süzdü halasını. Konuşmadan önce uzun uzun düşündü, tarttı. "Kendisi *söylediği* için biliyorum. Ama her söyleyişinde, beni uyarmadan edemezdi. Galiba, asıl zaman geçtikçe Jay'in değerini anlamaya başladı."

"Gerçekten çok beğenir, toz kondurmaz," diye atıldı Hannah.

"Yalnız onu ilk görüşte sevdiğine, beğendiğine hiç inanmadım, inanamayacağım da. Yaranmaya, hoş geçinmeye çalışıyordu galiba."

"Jay, yaranılacak bir adam mı sence?"

"Hayır," dedi Mary gülümseyerek, *"sıradan* durumlarda değil tabii. Peki ben nasıl çıksaydım işin içinden? Babam bir yandan Jay'i göklere çıkarırken öte yandan onunla evlenmemin ne büyük bir çılgınlık olacağını söylüyor, nedenler sıralıyordu. *Sen* olsaydın benim yerimde, ne düşünürdün?"

"İki görüşün de haklı olabileceğini, yani babanın iki görüşü de aynı içtenlikle savunduğunu anlamıyor musun?"

Mary düşündü. "Bilmem Hannah Hala. Yoo, ikisinin bir arada yürüyebileceğini anlamıyorum."

"Sen kendin öğrendin ya Mary."

"Ben mi?"

"Babanın sözlerinde, bizim kuşkularımızda büyük doğruluk payı olduğunu gördün, ama bunu öğrenmek Jay hakkında baştan düşündüklerini değiştirmedi, değil mi? İki duyguyu birlikte yaşadın."

"O doğru."

"Bizler onun iyi yanlarını gün geçtikçe öğrenirken sen de pek iyi olmayan özelliklerini öğrendin gün geçtikçe."

Mary gülerek karşı çıktı. "Yine de, her ne kadar bu işe baştan gözü kapalı atıldıysam da, babamdan daha haklı çıktım, değil mi? Yaptığım, *yanlış* değildi. Babam, Jay'le aramızda çatışmalar doğacağını düşünürken haklıydı –üstelik ne onun ne de sizin ak-

lınıza gelmeyecek çatışmalar da çıktı– yine de yaptığım yanlış değildi. Değil mi sence?"

Bana *sorma*, sen *anlat* yavrum, diye düşündü Hannah. "Elbette değildi," dedi.

Mary bir süre sustu. Sonra utangaç, ama gururlu bir sesle, "Şu son aylarda Hannah Hala," dedi, "öyle kusursuz bir uyum içindeydik, öyle ki," başını usulca sallıyordu, "Burda yeri değil ya." Sesi titriyordu. "Hele şu anda!" Dudaklarını ısırdı, başını salladı yine, ağzındaki çayı gürültüyle yuttu. "Konuşmamızı duyan da," dedi hıçkırarak, çay boğazında düğümlenmişti, "ölü arkasından konuşuyoruz sanır!" Başını ellerinin arasına aldı, sessiz hıçkırıklarla sarsılmaya başladı. Hannah, yeğeninin yanına koşma isteğini güçlükle bastırdı. Tanrı yardımcısı olsun, diye fısıldadı. Tanrı onu korusun. Kısa bir süre sonra Mary başını kaldırdı, gözleri kıpırtısız ve şaşkındı. *"Ölürse,"* dedi, *"Ölmüşse,* Hannah Hala, ne yapacağımı bilmem. Ne yapacağımı bilmiyorum."

"Tanrı yardımcın olsun," dedi Hannah; uzandı, elini tuttu. "Tanrı seni esirgesin." Mary'nin yüzü seğiriyordu. "Gerekeni yapacaksın, haber ne olursa olsun, yapacaksın. Hiç kuşkun olmasın. Hiç korkma." Mary, sessizce ağlıyordu. "En kötüsüne hazır olmak iyidir," diye sürdürdü Hannah. "Yalnız, daha bilmediğimizi de unutmayalım."

İkisi birden saate baktılar.

"Andrew neredeyse arar," dedi Mary. "Tabii *onun* başına da bir kaza gelmemişse!" Sinirli bir kahkaha attı.

"Neredeyse," dedi Hannah. Haber en kötüsü olmasaydı, şimdiye kadar çoktan ararda. Mary'nin kenetlenmiş ellerini sıktı, okşadı, başkalarının insanı ne kadar az avutabileceğini düşününce çekti elini, yardımını en gerekli ana saklamalıydı.

Mary konuşmuyordu, Hannah da söyleyecek söz bulamıyordu, Saçma, diye düşündü; ama bu arada konuşamamasından ötürü birilerinden utanıyormuş gibiydi.

Ama *ne* söylenebilir ki, diye geçirdi içinden. Ne yardımımız dokunabilir, benim ya da bir başkasının?

Ansızın bir ağırlık, derin bir bitkinlik çökmüştü üstüne, alnını masaya dayayası geldi.

"Beklememiz gerek," dedi Mary.

"Evet," diye içini çekti Hannah.

Biraz çay içsem bari, diye düşündü, fincanına çay koydu. Ilık, buruğumsu çay, bitkinliğini nedense büsbütün arttırmıştı.

İki dakika kadar konuşmadan beklediler.

"Hiç değilse zaman acıdı bize," dedi Mary usulca, "beklemek güç de olsa. Kendimizi hazırlayacak vakit bulduk, duyacağımız şeyi duymaya." Gözlerini önündeki boş fincana dikmişti.

Hannah ağzını açamadı.

"Duyacağımız şey, her neyse," diye sürdürdü Mary, "çoktan olup bitmiştir artık." Sesinde duygudan iz yoktu; herhangi bir şey duyamayacak kadar dalgındı. Hannah onun neler düşündüğünü, nelerle yüzleşmeye hazırlandığını kesinlikle biliyordu.

Başını kaldırdı Mary, birbirlerinin gözlerine baktılar.

"Şu üçünden biridir," dedi Mary yavaşça, "Ya ağır yaralandı ama yaşayacak, en iyi olasılıkla, bir süre sonra iyileşecek, en kötü olasılıkla da bir yatalak, sakat ya da zavallı bir sarsak olarak kalacak." Hannah, Mary'nin gözlerini kaçırmasını istiyordu, ama biliyordu kaçırmayacağını. "Ya da ağır yaralı ve atlatamayacak, ya hemen ölecek ya da uzun boylu bir savaş verdikten sonra, belki şu anda son soluğunu veriyordur zavallı, benim nerede olduğumu, neden başında bulunmadığımı düşünüyordur." Dudakları gerildi, sonra yine inişsiz-çıkışsız bir sesle anlatmaya koyuldu: "Üçüncü olasılığa gelince, belki de adam telefon ettiğinde ölmüştü de, zavallı adamın bana haberi vermeyi içi götürmedi.

"Ya birinci dediğim, ya ikincisi, ya üçüncüsü. Ne var ki, hangisi doğru çıkarsa çıksın, ne bu dünyada, ne de öbüründe bizim bu durumu değiştirecek, kırıntısını etkileyecek bir şey bulmamız olanaksız, ne umarak, ne tahmin yürüterek, ne dilekte bulunarak, ne dua ederek. Hepsi bu. Şimdi yapılacak tek şey, buna hazırlanmak, güç toplamak. Hepsi bu. Önemli olan bu. Önemli, çünkü elden tek gelen bu, ondan. Değil mi?"

Mary konuşurken, sesiyle, gözleriyle, kullandığı her sözcükle, Hannah'nın içinde otuz yıl öncenin o çoktan unutulmuş saatlerini, yaşama çilesinin benliğine ilk el attığı, acıya direnmeye ilişkin ilk bilgileri edindiği dönemi aydınlatıyordu. *Sıra sende şimdi zavallı yavrum,* diye düşündü, sanki korkunç bir sayfa çevriliyordu da yaprağın rüzgârı yüreğini buz gibi, ama sevecenlik dolu bir kor-

kuyla ürpertmişti. Ruhu olgunlaşmaya başladı, diye düşündü; ve o dakikalar süresince kendisi de yaşlandı, kendini ölüme yakın duydu, mutlu oldu. Mary ile gururlanıyordu, yüreği kabarmıştı; anımsadığı bütün acılar adına, kendi acıları ve başkalarının acıları adına (anılar dört yandan yüklenmişlerdi); varoluşun tümü ve direnç adına. *Evet!* diye haykırmak istedi. *Tamam. Evet. Hah! Görmeye başla. Sıra sende şimdi.* Bulunduğu yerden yeğenini kavramak, çevirmek, bu tomurcuklanışı hayranlıkla gözlemek istiyordu. Onu kollarına almak, yaşıyor olmanın ne anlama geldiğini Tanrı'ya avaz avaz haykırmak istiyordu. Yine de ilk isteği, sessiz durmak, genç kadının sesini duymak, onun gözlerine bakmak, o konuşurken yuvarlak, çıkık alnını gözlemek, şimdi olanca yoğunluğuyla bastıran bir ezgi gibi içine işleyen kendi eski gençlik deneyimini bir daha, baştan yaşayarak olduğu gibi kabul etmekti.

"Değil mi yani?" diye yineledi Mary.

"Daha da çoğu," dedi Hannah.

"Tanrı'nın yardımı mı demek istiyorsun?" dedi usulca.

"Yok canım," dedi Hannah sert bir sesle. "Ne demek istediğimi söylemesem daha iyi (ama söze başladım bir kere, diye düşündü, onu ürküttüm şimdi, incittim. Tanrı'ya karşı geliyorum sandı). Yani kendin öğrensen daha iyi olur. Kendi kendine."

"Ne demek istiyorsun?"

"Bak Mary, duyacağımız, öğreneceğimiz şey neyse, mutlaka kaldırılması güç bir şey olacak. Çok çok güç. Bunu anlamaya başladın, kendini hazırlıyorsun, büyük bir yüreklilikle. Ben, bu daha işin başı demek istemiştim. Daha bir sürü şey öğreneceksin. Hem de çok yakında."

"Ne olursa olsun, hakkıyla yerine getirmek, ona *yaraşmak* istiyorum," dedi Mary; gözleri ışıl ışıldı.

"Hakkıyla yerine getirmeye çok çalışma Mary. Konuyu bu açıdan alma. Katlanmak adına elinden geleni yap, yaraşma sorunu kendiliğinden çözülür. Bu kadarı yeter de artar."

"Öyle hazırlıksızım ki. Hazırlanacak zaman da çok az."

"Bence bu hazırlanılacak bir şey değil, yaşanıp geçirilmesi şart."

Sözlerinde bir çeşit hırs var, diye düşündü Hannah, bir tür gururla, şiirle yüklü sözler, gelgelelim çok yanlış, çok da sakıncalı.

Yalnız, Mary'nin dediğini tam tamına anlayamamıştı; şu anda böyle bir konuya dalmak, tartışmak, uyarılara kalkmak! Daha çok genç, dedi kendi kendine. Zamanla öğrenir; öğrenecek zavallı.

Hannah'nın gözlediği süre içinde Mary'nin yüzü solmuş, eski alçakgönüllülüğünü almıştı. *Yoo, daha sırası değil,* diye fısıldadı Hannah içinden umutsuzca. *N'olur, daha erken.* O sırada Mary çekingen bir sesle, "Hannah Hala," dedi, "bir dakika birlikte diz çökebilir miyiz?"

Daha olmaz, demek istiyordu Hannah. Ömründe ilk kere, duanın bazen nasıl kötüye kullanılabileceğini sezdi, nedenini bilmiyordu tam. Bana ne demek düşer diye düşündü ürkekçe. *Nasıl yargılayabilirim ben?* Onu yanıtsız bırakmıştı; Mary, çekinerek gülümsedi, şaşkındı. Hannah acıdı, güvensiz adımlarla masanın çevresini döndü, yan yana diz çöktüler. Dışarıdan görülebiliriz, diye düşündü, panjurlar açıktı çünkü. *Görsünler canım,* dedi içinden öfkeyle.

"Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına Amin," dedi Mary alçak sesle.

Hannah da ardından, "Amin," dedi.

Sustular, saatin tiktaklarını, ateşin hışırtısını, büyük çaydanlığın fokurtularını duyuyorlardı.

Tanrı burada değil, dedi Hannah kendi kendine; günaha girdiği için haç çıkardı.

"N'olur Tanrım," diye fısıldadı Mary. "Senin buyruğunu, ne olursa olsun, kabul edecek gücü ver bana." Sonra sustu.

Duy onu Tanrım, dedi Hannah kendi kendine. Bağışla beni Tanrım. Bağışla beni.

Onun adına en uygun saati ben nereden saptayabilirim, dedi kendi kendine. Bağışla beni Tanrım.

Yine de aklından gitmiyordu bir türlü; çok yanlış, katlanılmaz derecede acınılası, sonsuz uğursuzlukta bir şey egemendi Mary'nin inancına; bu inancı değerlendirmek elinden gelmiyordu, onun yapısına akıl erdiremiyordu.

Ansızın uçsuz bucaksız bir uçurum açıldı yüreğinde, uçurumun içinden sonsuz karanlığın el-ayak kesen soluğu yükseldi.

Hiçbir şeye inanmıyorum. Hiçbir şeye ama.

"Babamız," diyen kendi sesini duydu, garip bir sesti; onun çektiği korkuyu bilmeyen Mary safça katıldı duaya. Duayı sür-

dürürlerken ve Hannah kendi sesinden çok bu genç, sıcak, ağırbaşlı, inançlı, kırık sesi duydukça, o korkutucu inançsızlık anılara karıştı, Tanrı'nın yardımıyla başarıyla püskürtülmüş bir kışkırtma.

Bizi kötülükten koru, diye yineledi içinden, dua bittikten sonra da birkaç kere yineledi. Gelgelelim uğursuzluk da Tanrı'nın bağışı da oradaydı.

Ayağa kalktılar.

Her geçen an; saatin her tıkırtısıyla, Andrew'nun oraya çoktan vardığı, çoktan telefon etmesi gerektiği kesinleştikçe, Mary ile halası gittikçe daha az konuşmaya başladılar. Dua bittikten sonra kısa bir süre o iç erinci içinde oradan buradan konuştu Mary; hatta küçük şakalar yapmış, gülmüştü; sesinde yarı çılgın bir hava vardı ama derinde, alttan alta; bu arada Hannah, yapılacak en doğru şeyin (aslında başka çıkar yol da yoktu) işleri oluruna bırakmak olduğunu sezmişti; gelgelelim bu kararlılığı da silindi çok geçmeden, bir daha da geri gelmedi; artık yalnızca çıt çıkarmadan, karanlıkta mutfak masasının iki ucunda oturuyorlardı. Gözlerini birbirlerinden kaçırarak, çaylarını isteksizce yudumlayarak: Mary, demliğe taze çay koymuştu, bunun sözünü etmediler, sonra su ısıttı, o zaman birkaç söz söylediler; yalnız bu küçük söyleşiler, eninde sonunda suskunlukla noktalanıyordu. Mary, "Özür dilerim," diyerek banyoya gitti, böyle bir günde insanın bu tür gereksinimler duymasından ötürü gocunarak, utanarak; oturağına oturmuş bir bebek kadar budala, çaresiz hissetti kendini, daha da uygunsuz bir şey, daha da bayağı. Sonra, ıslak ellerini su küvetine daldırdığında, aynaya yansıyan suskun yüzüne ilişti gözü şaşkınlıkla, gördüğüne inanamadı ve hemen, böyle bir günde aynaya bakabildiği için suçladı kendini. Tek başına kalan Hannah, insanların temelde hayvan olduklarına şükrediyordu, evet, hayvan gereksinimlerinin o aptalca, dediği dedik, sağlıklı, alçakgönüllü yaygarası da en az dua kadar ruh sağlığı yolunu gösteriyordu bize; bu yalnızlık dakikalarının sonuna doğru, kaygının kurnaz aldatmacalarından arınan kafasını dinledi, yüksek sesle, "Öldü," diye fısıldadı, "artık en ufak bir kuşku yok"; ölüye haç çıkardı, tam o sırada, *ama bilmiyoruz yine de* diye yandı yüreği ve sanki

kendisi Jay'in başına bir uğursuzluk getirmeye çalışıyormuş gibi telaşla hareketinin anlamını değiştirmeye davrandı, Jay ne durumda olursa olsun, Tanrı'nın ondan yardımını esirgememesini diliyorum yani, dedi. Mary dönmüştü, ateşe birkaç odun attı, küçük çaydanlığa bakınca suyun üçte birinin buharlaşmış olduğunu gördü, yeniden doldurdu çaydanlığı. İkisi de konuyu açmadılar, ama birbirlerinin aklından geçenleri biliyorlardı, çıt çıkarmadan, on dakikadan uzun bir süre oturduktan sonra Mary halasına baktı; halası, bakışları üstünde duyarak yeğeninin gözlerinin içine baktı; Mary usulca, "Keşke şimdi öğrensek," dedi, "artık hazırım."

Hannah başını salladı, anladı: Gerçekten hazırsın. Ne iyi, elimi tutmak bile istemiyorsun. İçindeki karanlıktan pırıl pırıl, görkemli bir şeyin yükseldiğini duydu; o şey, şöyle seslenebilecekti Tanrı'ya:

İşte bak, en kötüsüyle yüzleşmeye hazır, bunu kendi başına, kendi adına başardı, ne benim yardımım oldu ve özellikle ne de senin. Onu değerlendirmeyi bil.

Mary konuşmayı sürdürüyordu: "Haberin bizim sandığımız kadar kötü olmaması olasılığı, yani Andrew'nun sevinçten telefon etmeyi boşlayıp onu doğrudan eve getirerek bize sürpriz yapmak istemesi, çok zayıf. Andrew böyle yapabilirdi çünkü. Durum öyle olsaydı. Jay de, eğer kendinde olsaydı, sürpriz yapıp olayın tadını çıkarmak, bunca korku çektiğimiz için bize doyasıya *gülmek* isterdi." Işıldayan gözlerinden, gülümseyen yüzünden, şu an söylediklerine neredeyse kendinin de inandığı anlaşılıyordu; sanki birkaç dakika sonra dedikleri bir bir çıkacaktı. Derken değişmişti. "Bu olasılık çok zayıf," diyordu, "milyonda bir, eğer varsa, yalnız aksini öğrenmeden, emin olmadan, bunu hepten kafamdan atmayacağım. Öldüğünü bilmeden öldü demeyeceğim Hannah Hala," dedi meydan okurcasına.

"Tabii demeyeceksin!"

"Yine de öldüğünden eminim," dedi Mary ve bunu söyleyip Hannah ile göz göze geldikten sonra bir süre, başka neler söylemeyi tasarladığını unuttu. Neden sonra anımsadı, sözü edilmeye değmezdi bunların ve Mary kafasından geçenler durulana, kendi ağırlıklarını bulana kadar bekledi, sonra konuştu; "Bence, adam telefon ettiğinde ölmüştü Jay, adamın bana söylemeyi içi gö-

türmedi, suçlayamam zavallıyı, iyi ki söylememiş. Aileden bir erkeğe düşerdi bu, Jay'e ve bana yakın birine. Galiba Andrew, daha yola çıkarken ne olup bittiğini kestirmişti, bizi sallantıda bırakmamak için elinden geleni yapacaktı. Telefon edecekti. Öyleyken, kötü sezgisine aykırı düşen bir umut vardı içinde, hepimiz gibi, ne var ki şey olunca... Jay'i *görünce*... telefon edemedi, benim haberi telefonda duyamayacağımı, onun ağzından bile olsa kaldıramayacağımı sezdi, etmedi, nasıl borçluyum ona, iyi ki etmedi. Zaman geçtikçe böyle anlatılmaz bir acıyla hırpalanarak beklerken, bizim de kendi kendimize bir sonuç çıkaracağımıza güvendi galiba, bize kendimizi hazırlama zamanı bıraktı, şeye. En iyisi buydu. Duyduğumda, yanımda olmak istedi. En doğrusu bu. Söylesin o zaman. Onun ağzından duyayım. Yani Andrew'nun davranışı, yaptığı, bence en..."

Hannah, daha önce onu hiç bu kadar çözülmeye yatkın görmemişti. Uzanıp elini tutmamak için kendini güç tuttu; acıyla engelledi kendini. Bir dakika sonra Mary, usulca serinkanlılıkla sürdürdü: "Şu anda Jay'in cesediyle ölü kaldırıcısına gidiyordur, biraz sonra gelip bize durumu anlatacak."

Hannah onun yumuşak, belirmiş, parlak gözlerine bakıyordu; ağzını açamıyordu bir türlü, boyuna, hızla başını sallıyordu inmeli hastalar gibi. Kendini tuttu, başını sallamadı.

"Böyle düşünüyorum," dedi Mary, "kendimi buna göre hazırladım. Ama kesinkes emin olmadıkça, öğrenmedikçe, bunu söylemeyeceğim, benimsemeyeceğim, kocam için sakıncalı olabilecek, onun onurunu ayak altına alacak bir şey yapmayacağım."

Birbirlerinin gözlerine bakıyorlardı; Hannah'nın kırpmamaya çalıştığı gözleri yanıyordu; birkaç dakika sonra uzun, ağlamaklı bir inilti koptu genç kadından, alçak, titrek bir sesle, "Tanrım, n'olur böyle olmamış olsun," dedi. "Ben de yakarıyorum," diye fısıldadı Hannah, yine sustular, birbirlerinin acılı gözlerinden başka hiçbir şey bilmeden, görmeden; ön sundurmada ayak sesleri duyduklarında böyle suskundular. Hannah yana çevirdi başını, sonra önüne eğdi; Mary'den uzun, hırıltılı bir iç çekişi yükseldi; iskemlelerini geriye itip kapıya koştular.

IX

Odaya döndüğünde, karısının kaygılı bakışlarıyla karşılaştı; kulağına eğildi onun, "Bir şey yok," dedi.

"Daha haber almamışlar mı?"

"Almamışlar." Oturdular. Karısına doğru eğildi. "Herhalde bu kadar kısa zamanda haber gelmez."

"Belki de." Dikişini bir yana bıraktı Catherine.

Joel, *The New Republic* gazetesini okumayı denedi.

"Mary iyi miymiş?"

Aman Tanrım, dedi Joel kendi kendine. Karısına doğru eğildi: "Ne kadar iyi olabilirse."

Karısı başını salladı.

Joel, gazetesine döndü.

"Gitmemiz gerekmez miydi?"

Bu da kızcağızın haykıra haykıra ağlamasına yeter, diye düşündü Joel. Karısına doğru eğildi, elini onun koluna dayadı. "Gitmesek daha iyi," dedi, "işin içyüzü ortaya çıksın da. Kargaşa gereksiz."

"Ne dedin?"

"Kargaşa. Telaş. Gelen giden."

"Belki de. Ama bizim yerimiz orası Joel."

Saçma! dedi kendi kendine. Sesini yükselterek, "Bizim yerimiz onun bulunmamızı istediği yerdir," dedi. *Yerimiz* sözcüğünü karısının ev-bark anlamında söylemediğini anladı birden. Allah kahretsin, diye düşündü, neden yerini bilemez? Onun omzuna dokundu. "Kendini üzmemeye çalış Catherine," dedi. "Poll'a sordum, o da gitmememizi istedi. Öğreninceye kadar boşu boşuna sinir bozmanın gereksiz olduğunu söyledi."

"Çok akıllılık etmiş," dedi Catherine rastgele.

"Hem de nasıl," dedi Joel içtenlikle. "Kendini koyuvermemek için ne gerekirse yapıyor," diye açıkladı.

Döndü Catherine, kibarca ne olduğunu sordu, duymamıştı.

"Kendini -koyuvermemek- için, dedim!"

Catherine yüzünü buruşturdu. "Bağırmasana Joel. Tane tane söyle de anlayayım."

"Özür dilerim," dedi kocası; ama yine onun dediğini duymadığını anladı. Kulağına doğru eğildi. "Özür dilerim," dedi yine, fazla bağırmamaya çalışarak. "Sinirlerimiz bozuk da."

Yaşlı bir kadın sesiyle yanıtladı Catherine, "Ziyanı yok."

Bir an onu gözledi Joel, üzüntüyle içini çekti. "Çok geçmeden öğreniriz."

"Yaa, herhalde," dedi. İğneyi tutan elleri gevşedi, gölgelerle kaplı odaya baktı uzun uzun.

Onu gözlemek yok yere acı çekmekten başka bir işe yaramıyordu; yine gazetesine döndü Joel.

"Nasıl oldu acaba?" dedi Catherine bir süre sonra.

Joel, ona doğru eğildi: "Ben de merak ediyorum."

"Başka yaralılar da vardır herhalde."

Yine eğildi. "Belki. Bilmem."

"Ölenler de vardır belki."

"Bilmiyoruz ki Catherine."

"Bilmiyoruz."

Jay deli gibi araba sürer, diye düşündü Joel kendi kendine, ama karısına söylememeye karar verdi. Olan olmuş, diye düşündü, bu arada Jay'e yaran dokunmayacak tek şey, bu tür konuşmalardır. Bu tür düşünceler.

Buruk bir alayla, yalnızca incelik gözetmediğini, biraz da batıl bir inanca saplandığını fark etti. Ben de öğreninceye kadar oraya gitmek istemiyorum ne yalan söylemeli, dedi kendi kendine. Çekin elinizi. Tanrıların dalgası vuruyor. Aman kayığı sallamayın.

Hele parçalanmış bir kayığı.

"Bana kalırsa Jay oldukça hızlı araba sürüyor," dedi Catherine sözlerini kollayarak.

"Herkes öyle sürüyor," dedi Joel. Ne laf ama!

"Araba almak istediklerinde *ne kadar tedirgin* olmuştum, düşünüyorum da."

Eh, haklı çıktın işte.

"Gelişme," dedi Joel.

"Efendim?"

"Gelişme. Gelişmenin önünde durmamalıyız."

"Herhalde," dedi karısı tedirgince, "durmamamız gerekir."

Tanrım! Ah şu kadınlar!

"Şaka ediyorum Catherine, soğuk -bir- şakaydı."

Yaa.

"Bence şakalaşmanın sırası değil Joel."

"Bence de."

Başını kibarca önüne eğdi. Bağırmamaya çalışarak, "Haklısın," dedi Joel, "Bence de."

Catherine başını salladı.

Binbir güçlükle başka bir gazeteye göz atmaya çalışırken, düşünüyordu: Kızcağızı aramakla hiç de iyi etmedim. Neden bana duyar duymaz haber vereceğine inanmadım. Hannah mutlaka verirdi.

Okumaya çalıştı.

Kazayı duyduğu anda, üstüne bir ağırlık çökmüştü; *haa,* demişti kendi kendine ve hiç düşünmeden başını sallamıştı. Sanki

bunun ya da buna benzer bir olayın eninde sonunda başlarına geleceğini biliyordu; duygulanamamıştı fazla, şaşkınlığı, az da olsa, duygularına baskın çıkmıştı. Oturup beklediği süre içinde bu ağırlık gitgide koyulmuş; çevresindeki hava, demir gibi olmuştu, şu anda demir tadı duyuyordu ağzında, demirin ekşi, soğuk, sırvermez tadını. Peki zaten ne bekliyoruz, dedi kendi kendine. Yaşamın özünü. Bu düşünceye sıkı sıkı sarılıp benimsemeye katlanmaya çalıştı; yalnızca kendi çabasına değil, demirin hırçın, amansız katılığına da bir çeşni katabilmek amacıyla, çünkü cesaretini kanıtlayan ve ölçen şey, bu katılıktı. Bu kadar az acı çekmem garip diye düşündü. Damadını gözlerinin önüne getirdi. Saygı, yakınlık duydu, derin ve genel bir üzüntü. Kişisel bir üzüntü değil ama. Bunca çatışmadan, hırstan, tutkudan sonra bir yere varamıyordu işte. Jude the Obscure diye düşündü ansızın; otuz yıl süreyle birbiri ardından yıkılıp giden umutlarını düşündü. Eğer sakatlık, yatalaklık ve ölüm arasında bir seçme yapılacaksa, keşke paçasını şimdiden kurtarmış olsa Jay. Otuz-kırk yıl sakat yaşamakla ölüm arasındaysa seçim, yine de kazançlı sayılır. Ama bu *benim* görüşüm; ona sorulmadı. Kızını düşündü: Jay'le evlenmek için gösterdiği büyük, yaman direncin o saçma sapan dindarlığı yüzünden zamanla kırılıp çözülüşü; eşine az rastlanır zekâsının, evlilikte iki yakayı bir araya getirmek derdinden ufalanıp gidişi, ama asıl o kahrolası dindarlık; Mary'de hiçbir şeyin yok edemediği saf, katışıksız bir ilgi, her an yeni şeyler öğrenme tutkusu vardı. Ama Joel yine de dışındaydı olayın. Yatağını kendi yaptı, diye düşündü, doğrusu yaptığı yatakta yatmayı becerdi; hiç sızlanmadan. Şimdi Jay'in –bütün bunların– sonu geldiyse, cehennem azabı çekecek demektir, ne yazık ki benim ona verebileceğim çok az. Coşkuyla, hüzünle anımsıyordu kızıyla birlikte iki dost gibi geçirdikleri o birkaç yılı, bütün canlılığıyla, *belki yine olur,* dedi bir an, hemen kendinden iğrendi. Adamın ölümü üstüne pazarlığa giriştim, tıpkı geri çevrilmiş eski sevgilinin fırsat bulunca kollarını sıvaması gibi: *Haydin yüklenin kapılara.* Üstelik kızıyla birbirlerine yabancı düşmelerinin asıl nedeni bu değil ki; o kilise denilen bataklığa saplanmıştı Mary, asıl o, bundan böyle daha da artardı dindarlığı herhalde. Herhalde mi? Kesinlikle.

Karısı da dikiş dikerken bir yandan düşünüyordu: Nasıl bir felaket bu. Nasıl taşıyacak bu yükü. Zavallı Mary'ciğim. Nasıl altından kalkacak. Tabii, belki de.. Ölmemiştir Jay. O zaman ikisi için de daha büyük bir felaket baş gösterecek. Yerinde duramayan, çalışkan bir adamın kendi evini geçindirememesi ne demek. Ne korkunç, kim olursa olsun. Tabii biz yardım ederiz. Gelgelelim yükün en büyüğünü alamayız ki üstünden. Zavallı kızım. Zavallı yavrular. İyi görmeyen gözleriyle eğilip elindeki dikişi dikmeye çalışırken cömert, kapanık benliği bu sessiz sözcüklerin berisinde, düşünemeyeceği, anlatamayacağı kadar derin bir üzüntü duyuyordu, önceden kararlı olmayı aklına koysa bile ulaşamazdı böyle bir kararlılığa. Yaşam ne çabuk geçiyor! diye düşündü. Daha dün, küçücük Mary'mdi, daha dün onu istemeye gelmişti Jay. Başını dikişinden kaldırıp odadaki loş ışıklarla gölgelere baktı, derin bir iç çekiş koptu yüreğinden, bir de müzik dinlerken böyle hüzünlenirdi.

"Onlara çok iyi davranmalıyız Joel," dedi.

Ansızın yükselen sesi, Joel'i irkiltmişti; kızdı, öç almak hevesiyle ne dediğini sormak, duymadım demek geldi içinden; ama duymuştu işte, karısına eğildi, "Tabii iyi davranmalıyız," dedi.

"Başlarına ne gelirse gelsin."

"Elbette."

Karısının bu sıradan sözlerinin altında yatan duygusal yükü, çektiği yalnızlığı sezmişti, sıradan sanarak gelişigüzel karşılık verdiğine utandı. Kendisini bağışlatacak bir söz aradı, ama aklına bir şey gelmiyordu. Karısını tanırdı, büyük bir olasılıkla kaba davrandığının farkına bile varmamıştı, şimdi açıklamaya, özür dilemeye kalkışsa, büsbütün şaşırırdı; tatlı tatlı gülümsedi. Boşver, diye düşündü.

Hep açığa vurduğunun birkaç katını duyar Joel, diye avunuyordu Catherine; hiç değilse bir kerecik duygularını açsaydı ya. Ansızın, kocasının elini duydu bileğinde, başını da başına yanaştırmıştı. Eğildi, ona yaslandı.

"Anlıyorum Catherine," dedi Joel.

Anlıyorum demekle *ne* kastediyor acaba, diye düşündü Catherine. Herhalde bu arada bir şey söyledi, ben kaçırdım. Ama öyle az konuşmuşlardı ki, hangi sözcüğü kaçırmış olabilirdi? Soru so-

rarak onu kızdırmak istemedi; incelik göstermişti düpedüz, Catherine duygulandı.

"Teşekkür ederim Joel," dedi, öbür elini kocasının elinin üstüne koydu, birkaç kere sevgiyle okşadı. Yersiz ve zamansız sevgi gösterilerinden kaçınırdı ve her zaman kocasının kendisinden çok kaçındığını düşünmüştü, şu anda onu okşamak gerçekten içinden geldiği halde, kocasının bileğini sıkışı gerçekten avuntu verdiği halde, hemen elini kaçırmanın bir yolunu aradı; Joel de biraz sonra elini çekti. Bir an, böyle iyi bir adamla uzun yıllar, tam bir uyum içinde yaşamanın, ağır, öfkelendirici iç yükümünü duydu, ne var ki söyleyemezdi bunları; bir kere daha kızını, kızının başına gelenleri anımsadı.

Bu arada Joel de düşünüyordu: Bunu istiyor (karısının bileğini sıktı hafifçe), karısı elini utançla çekerken de, keşke ona daha çoğunu verebilseydim, dedi, sonra ansızın karısının hatırı için değil, kendi içgüdüsel isteğine uyarak onu kollarına almak geldi içinden. Söz konusu değil. O zaman, Catherine'in bir kere daha odanın ötelerine dikilen kısık gözlerini, dayanıklı, sağlam yüzünü inceledi, onun bu bitimsiz, sarsılmaz cesareti karşısında inanılmaz, keyif verici bir gurur duydu, bütün pişmanlıklara karşın, bütün pişmanlıklar dahil, böyle bir kadınla bunca yıl birlikte yaşamanın verdiği gurur dolu bir iç yüküm; ne var ki söyleyemezdi bunları; bir kere daha kızını, kızının geçirdiklerini, şimdi başına gelen şeyi anımsadı.

"Bazen yaşam katlanılabileceğinden de zalim oluyor," dedi Catherine. "Onların yaşamı demek istiyorum. Zavallı Jay'le zavallı sevgili Mary'nin."

Kocasının elini duydu elinde, bekledi; Joel konuşmuyordu. Ona ürkekçe, kibarca baktı, her zamanki özür -dilerim- gülümseyişiyle; kocasının ışıkta umulmayacak kadar yakınında ve kocaman görünen sakallı yüzünü, başını, yavaşça, ağır ağır, beş kere salladığını gördü.

X

Andrew kapıyı vurmadı bile, açtı, arkasından usulca çekti, mutfak kapısındaki gölgeleri görünce, çabucak sofaya yürüdü. Karanlıkta onun yüzünü seçemiyorlardı; ama attığı kısık, gergin adımlardan anlamışlardı. Yolunda duruyorlardı. Sofaya karşılamaya gideceklerine, yana çekilip mutfağa girmesini beklediler. Onların bir anlık bocalamasına aldırmadı Andrew, dümdüz bir çizgiyi andıran ağzıyla, kırılmış cam parçacıklarını andıran gözleriyle çarçabuk mutfağa daldı, tek söz söylemeden halasına öyle sıkı sarıldı ki Hannah'nın ayakları yerden kesildi, soluk alamaz oldu. "Mary," diye fısıldadı Hannah kulağına; döndü Andrew; Mary orada durmuş, bekliyordu; şaşkın, yalvaran bir çocuk yüzüyle. N'olur vurmayın bana, der gibiydi ve Andrew, daha konuşacak

kadar kendini toparlayamadan onun ince, yumuşak sesini duydu: "Öldü, değil mi Andrew?" Yine karşılık veremedi; ama başını salladı, halasını yerden kaldırdığını fark etti, neredeyse kemiklerini kırıyordu, ablası o kısık, düşsel sesiyle sordu: "Sen gittiğinde ölmüştü, değil mi?" Yine başını salladı Andrew; halasını usulca yere bıraktı, ablasına döndü, onun omuzlarını tuttu, umduğundan yüksek bir sesle, "Anında ölmüş," dedi, ağzından öptü, kucaklaştılar, gözyaşı dökemeden için için hıçkırdı Andrew, yanağını onun yanağına dayadı, ablasının çözülmüş saçları arasından kamburlaşan sırtına ve yerde alacalanan muşambaya baktı; sonra omzuna yaslanan gövdenin gittikçe ağırlaştığını ayırt etti. "Dur Mary," diyerek omuzlarından yakaladı onu, bir iskemleye sürükledi; Mary'nin dizleri tutmuyordu, soluk soluğa, "Ayakta duramıyorum," dedi, halasına utangaç gözlerle baktı, o da aynı anda hırıltılı bir sesle,"Otur Mary," demiş, öbür yanma geçmişti; kolu beline dolanmıştı, yüzü iskelet gibi soluk, korkunçtu. Mary ikisini de kendine çekti sıkı sıkı, kıpırdayan gövdelerinin sağlamlığından, sıcaklığından derin bir şükran ve tat duydu; üçü birlikte kol kola (can dostları gibi, diye düşündü, Üç Silahşörler gibi) en yakın iskemleye yürüdüler. Andrew'nun iskemleyi sol eliyle çevirdiğini gördü Mary, iki kolundan kavrayarak usulca oturttular onu, o zaman yalnız halasının, üstüne doğru eğilen geniş yüzünü, kalın camlar ardındaki yaşlı, acılı gözlerini, titreyen güçlü dudaklarını, sevgiden, acıdan kasılmış, daha önce hiç böyle apaçık bozguna uğramamış yüzünü görebildi.

"Babamla anneme haber ver," diye fısıldadı Mary, "söz verdim."

"Vereyim," dedi Hannah sofaya yürüyerek.

"Walter onları getirmeye gitti," dedi Andrew. "Şu anda öğrenmişlerdir." Bir iskemle çekti. "Otursana Hannah Hala." Hannah oturdu, Mary'nin ellerini avuçları içine aldı, sonra kenetlemiş avucunu onun dizine dayadı, Mary'nin ellerini olanca gücüyle sıktığını duydu. Bu ağırlığı sık sık değişen, hiç durulmayan, kıvrılıp bükülen basınca hafifçe karşılık verdi.

"Bizimle otursana Andrew," dedi Mary sesini yükselterek; o sırada Andrew bir iskemle çekiyordu zaten, yanlarına oturdu, elini ellerinin üstüne koydu, Mary'nin titrediğini fark etti birden, Tan-

rım, diye düşündü doğum başlıyor sanki. *Doğuracak galiba, evet.* Birkaç dakika konuşmadan oturdular, Andrew düşünüyordu: Şimdi kazanın nasıl olduğunu anlatmam gerek onlara. Tanrım, nereden, nasıl başlamalı!

Kısık, soğuk bir sesle, "Viski istiyorum," dedi Mary, ayağa kalkmaya çalıştı.

"Ben getireyim," dedi Andrew kalkarak.

"Nerede olduğunu bilmiyorsun," dedi Mary; onların ellerini çektiklerini sezmemişti, habire itmeye çalışıyordu. Kalktı, saygıyla yana çekildiler, aralarından geçip sofaya yürüdü; dolabı karıştırdığını duydular, birbirlerine baktılar. "İyi gelir," dedi Hannah.

Andrew başını salladı. Jay'in evde viski bulundurmasına şaşmıştı; bunu düşündüğü için kendinden iğrendi. "Hepimize iyi gelir," dedi.

Onlara bakmadan mutfak dolabına gitti Mary, kocaman bir bardak çıkardı, masaya koydu. Şişe hemen hemen doluydu. Karışmamaları gerektiğini düşünerek gözlediler, bardağı ağzına kadar doldurdu Mary, kocaman bir yudum aldı, püskürdü, çoğunu yuttu ama.

"Sulandırsan," dedi Hannah, sırtına vurarak bir bezle dudaklarını, çenesini kuruladı. "Çok sert olur böyle."

"Peki," dedi Mary hırıltılı bir sesle, boğazını temizledi, "Peki," diye yineledi.

"Otursana Mary," dediler Andrew ile Hannah bir ağızdan, Andrew bir bardak su getirdi, Hannah, Mary'yi iskemlesine oturttu.

"Ben de içeyim biraz," dedi Andrew.

"Tabii iç!" dedi Mary.

"Bırakın da hepimize şöyle sert bir sıcak punç hazırlayayım," dedi Hannah, "Uykunu da getirir."

"Uyumak istemiyorum," dedi Mary; bardağından ufak bir yudum viski aldı, üstüne bol su içti. "Nasıl olmuş kaza, öğrenmek istiyorum."

"Hannah Hala," dedi Andrew başıyla şişeyi göstererek.

"Lütfen."

O buzları kırıp bardaklarla bir sürahi su getirene kadar ko-

nuşmadılar; acayip bir çaresizlik vardı Mary'nin oturuşunda, hem uysaldı hem de garip bir kafa tutuşla bekliyordu. Aylar sonra Andrew sokağa yığılan bir at gördüğünde, onun bu halini anımsayacaktı; sarhoşlukla hiçbir ilgisi olmadığını da. Ölümün şamarıydı düpedüz.

"Ben kendiminkini koyarım," dedi Mary. "Çünkü," diye ekledi bardağını doldururken kafa tutarcasına, "dayanabileceğim kadar sert olmasını istiyorum." Sert içkiden bir yudum aldı, biraz daha viski ekledikten sonra şişeyi bir kenara koydu. Hannah, kaygıyla gözlüyordu onu, bu gece sarhoş olursa, diye düşünüyordu, annesi onu sarhoş görürse, utancından ölür, sonra, saçma, diye düşündü, yapağı en akıllıca iş bu.

"Çok yavaş iç Mary," dedi Andrew yumuşak bir sesle. "Alışkın değilsin."

"Dikkat ederim," dedi Mary.

"Sarsıntıya birebirdir," dedi Hannah.

Andrew iki ufak kadeh içki doldurdu, birini halasına uzattı; birer yudumda diplediler, üstüne su içtiler; Andrew uzun bardakla da sulandırılmış içki hazırladı.

"Hadi Andrew, baştan sona hepsini öğrenmek istiyorum," dedi Mary.

Andrew, Hannah'ya baktı.

"Mary," dedi, "neredeyse annemle babam da gelirler. Bir daha dinlemek zorunda kalacaksın. İstiyorsan tabii hemen anlatırım, ama biraz daha bekleyebilir miydin?"

Gelgelelim o daha sözünü bitirmeden, Mary başını sallamaya başlamıştı. "Peki yavrum," dedi Hannah ve üçü de bu durumda şaşkınlıkların, yinelemelerin en azından kaçınılmaz olduğunu düşündüler. Biraz sonra Mary, "Hiç değilse acı çekmemiş, dediğine göre," dedi. *"Anında* demiştin."

Andrew başını salladı, "Gördüm onu Mary, Robert's'da gördüm. Bedeninde bir tek iz vardı."

Mary, yüzüne baktı. "Başında."

"Çenesinin ucunda, küçük bir morartı. Öyle ufak bir sıyrık ki bir dikişle hallolur. Alt dudağında da küçük bir morartı vardı. Şişmemişti bile."

"Hepsi bu yani," dedi Mary.

"Hepsi bu," dedi Hannah.

"Bu kadar," dedi Andrew. "Doktor beyin sarsıntısı geçirdiğini söyledi. Anında ölmüş."

Mary susuyordu; söylenenlerin doğruluğundan kuşkudaydı galiba. Tanrım, dedi Andrew öfkeyle, hiç değilse *bunu* çekmeseydi kız!

"Acı duymuş olamaz Mary, bir saniye bile. Yüzünü gördüm, en ufak bir acı belirtisi yoktu. Yalnız, bir çeşit şaşkınlık okunuyordu. İrkilmiş gibi."

Mary ağzını açmadı. Onu inandırmam gerek, diye düşündü Andrew. İyi ama daha nasıl açıklayayım? Gerekirse, doktoru bulur ona anlattırırım...

"Yani öldüğünü hiç anlamamış," dedi Mary. "Bir dakika olsun, bir an olsun, 'yaşamım sona eriyor,' dememiş bilinçle."

Hannah, hemen elini onun omzuna koydu; Andrew, diz çöktü önünde, ellerini avuçlarına alarak, büyük bir ciddiyetle, "Bak Mary," dedi, "ne olur şükret buna! Yaşamının en güzel çağını süren bir adamın böyle bir şey düşünmesi ne feci! *Hıristiyan* değildi biliyorsun," diye patladı öfkeyle. "Tanrı'dan günahlarının bağışlanmasını dileyeceği yoktu. Karısı, iki çocuğu olan bir erkekti o, bence ona bu *feci* duyguyu tattırmadığından ötürü Tanrı'ya şükretmemiz gerek!" üzgün bir sesle ekledi sonra: "Bunu söylediğim için özür dilerim Mary!"

Bu arada, alçak sesle, "Andrew haklı Mary, çok haklı, şükretmelisin," diye mırıldanan Hannah, Andrew'ya döndü. "Yooo, üzülme, haklısın Andrew"; Mary'nin kardeşinin gözlerine dikili gözlerindeki ürkü ve dehşet, konuşma süresince artmıştı gitgide, oysa şimdi sesi yumuşacıktı, "Üzülme canım," dedi, "kaygılanma. Anlıyorum. Haklısın."

"Hıristiyanlar hakkında söylediğim o acı sözler..." dedi Andrew biraz sonra, "kendimi asla bağışlayamayacağım, Mary."

"Üzme kendini Andrew. N'olur. Yalvarırım. Bak bana lütfen." Andrew baktı. "Gerçekten, bir Hıristiyan olarak düşünmem gerektiği gibi düşünüyordum, insan olduğumuzu hepten unutmuştum, sen düzelttin yanlışımı, teşekkür ederim sana. Haklısın. Jay, o anlamda dindar bir adam değildi, bunun bilincine varmak, onu ancak işte senin dediğin gibi yapardı. Dindar olsaydı, daha da

kötüydü ya." Tatlı tatlı baktı Andrew'ya. "Yani bil ki gücenmiş, kızmış falan değilim. Senin söylediğini hesaba katmak zorundaydım, Tanrı'ya şükrediyorum."

Sundurmadan gürültüler geliyordu; Andrew ayağa kalktı, ablasını alnından öptü. "Üzülme," dedi Mary. Andrew dudaklarını ısırarak kapıya yürüdü.

"Baba," dedi, yana çekilip babasına yol verdi. Annesi, kolunu sıkı sıkı kavradı. Andrew, yavaşça elini onun omzuna attı, kulağına fısıldadı usulca, "Mutfaktalar"; ihtiyar kadın, kocasının ardından mutfağa yürüdü. "Gelsene Walter."

"Yoo hayır. Teşekkür ederim," dedi Walter Starr. "Yalnız aileyi ilgilendiren bir konu bu. Ama benim yapabileceğim.."

Andrew, kolunu tuttu. "Bir dakikalık giriver," dedi, "Mary sana teşekkür etmek isteyecektir."

"Hadi bakalım," Andrew önden yürüdü.

"Babacığım," dedi Mary, ayağa kalkıp öptü babasını. İkisi dönüp annesine baktılar. "Anneciğim!" dedi Mary, sesi dokunaklı, ağlamaklıydı; kucaklaştılar. "Hadi, hadi yavrum," diyordu annesi hırıltılı bir sesle, sırtına vurarak. "Hadi Mary, hadi yavrum!"

Walter Starr ilişti Mary'nin gözüne, orada bulunmasının yakışık almadığını düşündüğü yüzünden belliydi. "Walter!" diye fısıldadı Mary, yanına koştu. Korkarak elini uzattı Walter, "Bayan Follet," dedi, "inanın hiç..."

Mary, kollarını onun boynuna doladı, yanağından öptü. "Tanrı senden razı olsun," diye fısıldadı; yavaşça ağlıyordu.

"Hadi ama hadi," dedi Walter, kızarmıştı, hem kollarında ağlayan Mary'ye değmemeye hem de onu ayakta tutmaya, ağırlığını çekmeye çalışıyordu. "N'olur hadi," dedi yine.

"Kendimi tutmalıyım," dedi Mary çekilerek, çılgın gözlerle bakındı, bir şey arıyordu sanki.

Andrew, babası, Walter Starr üçü birden mendil uzattılar. kardeşininkini aldı Mary, sümkürdü, gözlerini kuruladı, oturdu. "Otursana Walter."

"Çok teşekkür ederim, kalamam," dedi Walter. "Bir dakikalığına uğramıştım, hemen gitmem gerek."

"Saçmalama Walter, ailedensin," dedi Mary, sözünü duyanlar, başlarını salladılar, "Tabii," diye mırıldandılar, oysa Walter'ın

çok güç durumda kaldığını fark etmişlerdi, evine gitseydi keşke.

"Çok naziksiniz," dedi Walter, ama kalamayacağım. Gerçekten gitmeliyim. Eğer..."

"Sana teşekkür etmek isterim," dedi Mary; o da durumu anlamıştı artık.

"Hepimiz ediyoruz," dedi Andrew.

"Anlatamam ne kadar," diye sözü bağladı Mary.

Walter başını salladı. "Bir şey değil. Hiç," dedi. "Yalnız bilmenizi isterim, yapabileceğim herhangi bir şey varsa, bir yardımım dokunabilirse, herhangi bir konuda, n'olur çekinmeden haber verin."

"Teşekkürler Walter. Bir şey olursa, elbet veririz. Hiç çekinmeden."

"İyi geceler öyleyse."

Andrew, onunla birlikte ön kapıya yürüdü. "Bana bir haber uçurursun Andrew. Ne gerekiyorsa," dedi Walter.

"Tabii, teşekkürler," dedi Andrew. Göz göze geldiler, bir an şaşkınlıktan kalakaldılar. *Walter içinden, onun yerine sen ölseydin diye geçiriyor,* diye düşündü Andrew. *Aslında belki ben de öyle diyorum,* diye düşündü Andrew ve cesedi ilk gördüğünde duyduğu utancı, kapıldığı saçmalık duygusunu bir daha yaşadı, sağ kalmakla bir dümen çevirmişti sanki, bir cinayet işlemişti, kendini yeniden suçladı.

"Bunca insanın içinde neden Jay?" dedi alçak sesle.

Gözlerini onun ateşli gözlerinden ayırmadan ağır ağır başını salladı Walter.

"İyi geceler Andrew."

"İyi geceler Walter."

Kapıyı kapadı.

Babası, Mary'nin gözlerini arıyordu, çenesini uzattı, mutfağın bir köşesine çağırdı onu. "Seninle bir dakika yalnız kalmak istiyorum," dedi yavaşça.

Düşünceli düşünceli baktı Mary, bardağını masadan aldı, omzunun üstünden odadakilere, "Bir dakika," diyerek babasını, kocası için hazırladığı odaya götürdü. Başucu lambasını yaktı, iki kanadı da usulca kapattı, dönüp baktı babasına, bekledi.

"Otursana Poll."

Çevresine bakındı Mary. İkisinden birinin yatağa oturması gerekiyordu. Tertemiz, serin, yastıkları kabartılmış yatağa.

"Odayı hazırlamıştım," dedi Mary, "ama o dönmedi."

"Ne dedin?"

"Bir şey demedim baba."

"Ayakta kalma," dedi babası. "Oturalım hadi."

"İyi böyle."

Babası yaklaştı, elini tuttu, sorarcasına baktı gözlerine. Benim boyumdaymış, diye düşündü Mary. O sevgi dolu, acılı gözleri nasıl halanınkilere benziyor, aynı yorgun, zayıf gözkapaklarının altında aynı yorgun, sevecen, kararlı gözler. Joel, söze giremiyordu bir türlü.

İyi bir adamsın sen, diye düşündü Mary, dudakları kıpırdadı. Gerçekten iyi bir adam. Babam. Bir anda eski dostluklarını, sonraki yabancılaşmalarını yeniden yaşadı. Gözleri doldu, dudakları titremeye başladı. "Baba," dedi. Babası kendine doğru çekti onu, Mary sessizce ağlıyordu.

"Cehennem azabı bu, Poll," dediğini duydu. "Cehennem azabı düpedüz." Birkaç saniye süreyle hıçkırıkları öylesine derinden kopup geldi ki babası sustu, kızının sırtını sıvazladı yalnızca, omzundan beline doğru hafifçe okşadı, öfkeyle, kinle kabarmıştı içi, Allah *belasını* versin! Allah *belasını* versin böyle yaşamın! Daha çok genç. Ve tam bunu düşünürken kendi yaşamının da o yaşta, kızının yaşında çıkmaza girdiği geldi aklına, ölümle de değil, kızı Mary'nin, sonra da oğlunun doğumuyla.

"Ne yapıp yapıp direneceksin," dedi.

Omzundaki başın evet anlamında sallandığını duydu. Direneceksin, diye düşündü, yürek var sende.

"Başka çıkar yol yok," dedi.

"Oturmam gerekiyor galiba." Babasının kollarından sıyrıldı Mary, hakkını koparırcasına alırcasına yatağın ucuna, örtünün açılmış yerine, kabartılmış yastıkların önüne hırsla oturdu. Babası iskemleyi çevirdi; diz dizeydiler şimdi.

"Sana bir şey söyleyeceğim," dedi.

Baktı Mary, bekledi.

"Bizim Patty aklında mı? George öldüğündeki hali?"

"Pek değil. Beş-altı yaşlarındaydım."

"Benim aklımda ama. Kafası koparılmış tavuk gibi koşturup duruyordu. 'Tanrım bunu neden *bana* reva gördün? Ne günah işledim de bu cezayı hak ettim?' Kafasını duvarlara vuruyor, göğsüne makaslar saplamaya kalkışıyor, dövünüp duruyordu, domuz gibi böğürüyordu, öbür evden duyuluyordu sesi."

Mary'nin gözleri kupkuruydu. "Merak etme," dedi.

"Etmem, çünkü senin budala olmadığını biliyorum. Ama olsan daha iyi, o konuda uyarmak istedim seni."

Mary, gözlerini gözlerinden ayırmamıştı.

"Bak Poll," dedi babası. "Durumun yeterince kötü şimdi, ama olayı daha tam anlamıyla kavramış değilsin. Asıl derine gömüldükçe, sindirildikçe artacak acı. Bir an gelecek, katlanamayacağını sanacaksın. Hiç kimsenin katlanamayacağını. Daha kötüsü, tek başına atlatmak zorunda kalacaksın bu dönemi; çünkü dünyada hiçbir şeyin, hiç kimsenin yardımı dokunamaz sana, bizler içgüdüsel hayvan sevgisi gösterebiliriz, o kadar."

Mary, soğuk, yazgısına boyun eğmiş bir dudak büküşüyle yan gözle yere bakıyordu; kendine müthiş kızdı Joel.

"Bana bak Poll," dedi. Baktı Mary. "İşte o zaman sağduyunun her dirhemini kullanmak zorunda kalacaksın. Yürek yetmeyecek; dayanıklılık şart. Şimdiye kadar hiç kimsenin bu konuda ayrıcalığı olmadığını aklında tut; balta her an, her enseye inebilir, ne önceden uyarır, ne de hak gözetir. Kör talihine yanmayı, sızlanıp yakınmayı aklına bile getirmemelisin. Hiç unutma ki, buna benzer felaketler, üstelik daha da fecileri daha önce milyonlarca insanın başına geldi, onlar nasıl atlattılarsa, sen de atlatacaksın. Başka yolu yok çünkü, bir de kendini koyvermek var. Ama iki çocuktan sorumlusun sen. Onları hesaba katmasak da kendine ve Jay'e karşı sorumlusun. Anlıyorsun, değil mi?"

"Tabii."

"Biliyorum boş sözler, boş avuntular bunlar. Küstahlık bile diyebiliriz. Tek dileğim, şu anda düşünemeyeceğin kadar kötü şeylerle karşılaşabileceğini söyleyip seni uyarmak; o yüzden kendini hazırla, yıkılınamaya çalış lütfen." Telaşla ekledi: "Bir çeşit sınavdır bu Mary, tek önemli sınav. Böyle berbat durumlarda verilir. Seçim elindedir. Ya gerçekten yaşamaya başlarsın ya da kendini ölüme bırakırsın. Hepsi bu."

Onun gözlerine bakarken, bir korku kaplamıştı içini, "Galiba din sorununu düşünüyorsun," dedi.

"Evet," dedi Mary gururla.

"İşte sana bir güç kaynağı, benim için asla söz konusu olmayacak bir desteğin var. Yalnız çok dikkat etmelisin, din, kaçıp gizleneceğin bir delik olmasın."

"Dikkat edeceğim," dedi Mary.

Bu konuda kendisine söyleyebileceğim bir şey yok, demek istiyor; haklı.

"Hannah ile konuşursun bunu," dedi.

"Peki, baba."

"Bir şey daha."

"Evet?"

"Birtakım para sorunları çıkacak. Anlaşılsın bakalım, ortaya çıksın, nasıl çözeceğimizi kararlaştırırız, zamanla. Bu işi sana bırakmamak istiyorum. Hiç kaygılanma. Bir çaresini bulacağız."

"Eksik olma baba."

"Saçmalama bakayım. İç şu içkini."

Büyük bir yudum aldı, içi titredi.

"Sarhoş olma da, ne kadar içersen iç," dedi babası, "aslında burnunun ucunu göremeyecek kadar sarhoş olsan umurumda değil, en iyisi de o, ama yarın var önünde." Öbür gün, daha öbür gün.

İçkiyle kayganlaşmış bir sesle, "Hiç etkilemedi," dedi Mary. "Daha önceleri içtiğimde hep başım dönerdi, bir tek kadehle çakırkeyif olurdum. Oysa şimdi en ufak bir etkisi olmadı." Biraz daha içti.

"İyi," dedi babası. "Bazen olur. Sarsılma ya da gerginlik yüzünden. Bir keresinde annen çok hastayken ben..." Hastalığı ikisi de anımsamışlardı. "Her neyse. İstediğin kadar iç, bende daha da var gerekirse, yalnız dikkatli ol. Başına bir ton tuğla inmiş gibi ansızın çarpabilir."

"Dikkatli olurum."

"Yanlarına dönelik artık." Babası ayağa kalkmasına yardım etti, elini omzuna dayadı. "Dediğimi unutma. Bir sınavdır bu, yalnız iyilerin geçebileceği bir sınav."

"Unutmam baba, teşekkür ederim."

"Sana kesin güvenim var," dedi Joel, kendi söylediğinin doğ-

ruluğuna ve Mary'nin de söylediklerine büyük önem vereceğine inanmaya can atarak.

"Teşekkür ederim baba," dedi Mary. "Bunu bilmek güç verecek bana."

Bir eli kapı tokmağındaydı, öbür eliyle ışığı söndürdü ve babasının arkasından mutfağa doğru yürüdü.

XI

"Neredeler, ne..." diye kekeledi Mary, çünkü ortalıkta kimseler görünmüyordu.

"Oturma odasında olsalar gerektir," dedi babası, koluna girerek.

Odaya girerlerken, "Burası daha geniş de," dedi Andrew. Hava sıcak olduğu halde ateş yakmıştı. Mary, bütün panjurların ta dibe kadar indirildiğini fark etti.

"Mary," dedi annesi yüksek sesle, sedirde yanındaki boş yeri patpatladı. Mary, yanma oturdu, onun elini tuttu. Annesi, avuçlarına aldı kızının sol elini, kucağına çekti, cılız bacaklarına olanca gücüyle bastırdı.

Halası şöminenin yanında oturuyordu, babası da bir iskemle

alıp öbür yana oturdu. Hezaren koltuk, ayaklı okuma lambasının altında bomboş duruyordu. Ateş keyifle yandığı halde Andrew şöminenin önüne çömelmiş, bir şeylerle uğraşıyordu. Kimse konuşmuyordu, ne birbirlerine bakıyorlardı, ne de boş kalan koltuğa. Ağır ağır yürüyen bir adamın ayak sesleri kaldırımda gittikçe yaklaştı, evin önünden geçti, sessizliğe gömüldü; ve evrenin suskunluğunda hepsi, küçük ateşlerine kulak verdiler.

Neden sonra, Andrew ateşin başından kalkınca, onun umutsuz yüzüne baktılar hep birden, gözleriyle ona fazla soru sormayacaklarını anlatmaya çalıştılar. Andrew, tek tek hepsine baktı, gidip annesinin kulağına doğru eğildi.

"Sana anlatayım anne," dedi. "Böylelikle hepiniz duymuş olursunuz. Özür dilerim Mary."

"Ah canım," dedi annesi sevgiyle, elini tuttu oğlunun, patpatladı. "Tabii," dedi Mary, 'sağlam' kulağın yanındaki yerini Andrew'ya bıraktı. Biraz açıldılar, Mary, annesinin sağır kulağına düşen tarafa geçti. Annesi, yine onun elini tutup kucağına bastırdı, öbür eliyle de boruyu kulağına yerleştirdi. Joel, elini kulağının arkasına dayayıp öne doğru eğildi; Hannah, boş gözlerle titrek alevlere bakıyordu.

"Tek başınaymış," dedi Andrew, sesini fazla yükseltmeden, ama sözcükleri teker teker heceleyerek. "Başka kimse yaralanmamış, kazada başka kimse yokmuş."

"Buna da şükür," dedi annesi. Doğruydu dediği, yine de hepsi irkildiler. Andrew başını sertçe sallayarak annesinin sözünü kesti.

"Yani olayın tam tamına nasıl geçtiğini hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz," diye sürdürdü. "Yalnız, sanırım *yeterince* biliyoruz." *Yeterince* deyişinde, ürkünç, hain bir burukluk vardı.

"Hımmm," diye homurdandı babası, başını salladı; Hannah derin bir soluk alıp bıraktı.

"Onu bulan adamla görüştüm. Seni arayan oymuş Mary. Ben gelene kadar oradan ayrılmamış, Jay'i bulan ilk kişinin bizden birine bildiklerini anlatması iyi olur, diye düşünmüş adamcağız. Bildiği kadarıyla anlattı bana," dedi Andrew, adamın o ürkmüş, suskun, yumuşak köylü yüzünü; o usul, dikkatli, cahil köylü sesini bir daha hiç unutamayacağını kavrayarak. "Öyle iyi adam kolay bulunmaz." Böyle bir adamın, kendisinden önce orada bu-

lunmasından öfkeyle karışık bir yüküm duyuyordu. Ondan iyisini bulamazdı Jay, dedi kendi kendine. Kimse isteyemezdi.

"Saat dokuz sularında evine dönüyormuş, kente doğru, arkasında bir araba sesi duymuş, son derece hızlı geliyormuş araba, yaklaştıkça adamcağız bu arabayı sürenin ya çok acelesi var, diye düşünmüş ("Çocuklara yetişmek istiyordu," dedi Mary) ya da delinin biri." ("Deli gibi içmiş biri," demişti adam).

"Deli değil tabii," dedi Mary. "Bir an önce eve yetişmek istiyordu (zavallıcık), çok gecikmişti."

Andrew, kupkuru, pırıltılı gözlerle süzdü onu, başını salladı.

"Akşam yemeğine 'beklemememizi söylemişti," dedi Mary, "ama çocuklar yatmadan önce gelmek istiyordu."

"Ne dedin?" diye sordu annesi tedirgince.

"Önemi yok anne," dedi Andrew tatlı bir sesle. "Sana sonra anlatırım." Derin bir soluk aldı, ağlama isteği yavaşça geçiyordu.

"Ansızın müthiş bir gürültü duymuş, dediğine göre bir iki saniye süren bir gürültü, sonra ölü bir sessizlik olmuş. Gürültünün arabadan çıktığını anlamış, arabadakilerin başlarının dertte olduğunu düşünerek dönmüş gerisin geri, yirmi beş, otuz metre geriye, Bell Köprüsü'nün tam karşı yakasına. Neredeyse gözden kaçıracakmış arabayı, yolda bir şey görünmüyormuş çünkü, bir önseziyle yolun iki yanına, aşağılara bakarak ilerliyormuş zaten, ama köprünün tam bitiminde, yolun kıyısında koca bir set var biliyorsun, o yüzden az kalsın göremeyecekmiş işte."

"Biliyorum," diye fısıldadı Mary.

"Ama köprüden çıkarken bir yay çiziyorsun ya..."

"Biliyorum," diye fısıldadı annesi.

"Farlarının ışığı bir şeyi aydınlatmış, bu otomobilin tekerlerinden biriymiş." Annesinin üzerinden Mary'ye baktı ve "hâlâ dönüyormuş" dedi.

"Duyamadım," dedi annesi.

"Tekerlek," diyorum, "hâlâ dönüyormuş."

"Tanrım, Andrew," diye fısıldadı annesi.

"*Hahh!*" dedi Joel güç duyulur bir sesle.

"Hemen oraya koşmuş. Araba devrilmişmiş, Jay de..."

İçinden ağlamak gelmiyordu, yine de bir süre konuşmadı. Sonra, "Jay arabanın yanında, yerde sırtüstü yatıyormuş, arabanın

otuz santim kadar ötesinde. Giysileri buruşmamışmış bile."

Yine tutuklaşmıştı. Biraz sonra zorladı kendini. "Adam görür görmez, şey olduğunu, öldüğünü anlamış. Nereden anladığını bilmiyor. Garip bir kıpırtısızlık. Yine de kesinlikle anlayabilmek için kibrit yakmış tabii. Yüreğinin atışını dinlemiş, nabzını tutmuş. Arabasını o yöne çevirip farları yakmış, öyle incelemiş. Çenesinin ucundaki ufak çizikten başka bir şey görememiş. Jay'in arabasının kelebek camı da kırılmış, camın bir parçasını alıp Jay'in ağzına tutmuş, soluk alıp almadığına bakmış. Birkaç dakika sonra yoldan geçen bir arabayı durdurmuş, içindekilere hemen yardım yollamalarını rica etmiş."

"Doktor gelmiş mi peki?" diye sordu Mary.

"Mary, 'Doktor gelmiş mi?' diye soruyor," dedi Andrew annesine. "Evet, söylemiş; yollamışlar. Başkaları da gelmiş, Brannick de varmış içlerinde baba, senin tanıdığın demirci. Evi yakınmış buraya."

"*Yaa*," dedi Joel.

"Doktor da adamı doğruladı," dedi Andrew. "Anında ölmüş diyor. Kimliğini cebindeki kâğıtlardan öğrenmişler, o zaman seni aramış Mary.

"Bu kötü haberi vermeyi içi götürmemiş sana, söylememi rica etti, uzun süre seni kuşku içinde bıraktığı için çok üzülüyor. Olayı onun ağzından duymamanı istemiş, hele böyle telefonda. Aileden birinin haber vermesinin daha doğru olacağını düşünmüş."

"Ben de öyle düşünmüştüm," dedi Mary.

"Haklı," dedi Hannah; Joel ile Mary de başlarını salladılar, "Haklı."

"Biz Walter'la gidene kadar cesedi kaldırmışlar," dedi Andrew. "Demirci dükkânına taşımışlar. Arabayı da getirmişlerdi. Tıkır tıkır işliyormuş dediklerine göre. Yalnız tavan göçmüş, kelebek camı kırılmış, başka bir hasar da yok."

"Kazanın nedenini kestirebiliyorlar mı?" dedi Joel.

Andrew, annesine döndü, "Babam, 'Kazanın nedenini kestirebiliyorlar mı?' diye soruyor." Annesi başını salladı, gülümsedi, boruyu oğlunun ağzına yaklaştırdı.

"Eh, aşağı yukarı," dedi Andrew. "Gösterdiler. Direksiyon pimi gevşemiş, yani yol boyunca gevşek pimle araba sürmüş, ansızın pim düşünce de direksiyona söz geçiremez olmuş."

"*Yaa?*"

"*Bak, şöyle* anne," dedi Andrew sertçe, ellerini kadının burnunun dibine uzatarak.

"*Özür dilerim,*" dedi annesi.

"Bak," dedi; bir parmağını büktü, öbür elinin iki bükülü parmağı arasına sıkıştırdı. "Şu boğumların arasından geçip onları bitiştiren bir şey gibi, anladın mı?"

"Evet."

"Boğumların arasında kalan boşluktan geçiyor pim. Şöyle kalın bir firkete gibi. Bütün boğumları kavrayınca, iki ucu açarsın, yayarsın, şöyle..." Başparmağıyla işaret parmağını bitiştirdi, sonra dümdüz gerdi. "Anladın mı?"

"Ziyanı yok, uğraşma."

"Tamam oğlum," dedi babası.

"Açıklamak kolay, anne," dedi Andrew. "Yani iki parçayı birleştiren bir şey, arabada direksiyon dişlisiyle, yani kolla şey..."

"*Anlıyorum, anlıyorum,*" diye kesti annesi.

"*İyi* öyleyse. Bütün mekanizmayı işleten bu pim arabanın altında, gözle görülemeyecek bir yerdedir; bakmışlar arabada yok, hiçbir yerde bulamamışlar, kaza yerinde bile, yolun doksan metrelik bölümünü ince dişli bir tarakla araştırmışlar. Demek pim önceden gevşemiş, düşmüş diye düşünüyorlar. Birkaç kilometre önce bile olabilir, yalnız daha fazla değil. Çünkü gösterdiler bana," yine parmaklarını annesine doğru uzattı, "bu iki parça, pimsiz de birbirlerine geçebiliyor." Parmaklarını kıvırdı. "Hele düz yolda araba sürüyorsan, pimin eksikliğini fark etmeyebilirsin bile, tabii direksiyonu hızla çevirmek falan gerekmediğinde, gelgelelim bir tümseğe, bir ineğe, bir kayaya toslarsan ya da direksiyonu ansızın, sertçe çevirmen gerekirse, birbirlerinden ayrılıyorlar, o zaman da araba insanın denetiminden çıkmış oluyor."

Mary ellerini yüzüne kapadı.

"Ön tekerleklerden birinin, bir kaya parçasına çarptığını sanıyorlar, çarparken korkunç bir sarsıntı olmuş, araba savrulmuş. Çünkü hemen hemen benim başım büyüklüğünde bir kaya bulmuşlar hendekte, yer yer parçalanmış, lastik izleri varmış üstünde. Gösterdiler bana. Onlara kalırsa, kayaya toslayınca direksiyon kaymış Jay'in elinin altından, öylesine hızla öne savrulmuş ki, çe-

nesi direksiyona vurmuş. O an ölmüş olmalı. Araba aşağı yuvarlanırken, hızla dışarı savrulmuş Jay, gösterdiler bana. Hiç böyle korkunç şey görmedim. Ne olmuş biliyor musunuz? Araba yolun bir buçuk metre kadar altında kalan o yayvan, geniş hendeğe yuvarlanırken Jay'i savurmuş dışarı, sonra da kendi kendine iki buçuk metre yüksekliğindeki toprak sete tırmanmış. Yoldaki izleri gösterdiler, neredeyse tepeye çıkıyormuş, sonra da geri kayıp Jay'in yanı başına tepetaklak devrilmiş, üstelik hiçbir yerini sıyırmadan!"

"Tanrım," diye fısıldadı Mary. "*Cık*," dedi Hannah.

"Peki anında öldüğünü nasıl kesinlikle bilebiliyorsun Andrew?" diye sordu Hannah.

"Bilinci yerinde olsaydı, diyorlar, bir kere arabadan dışarı savrulmazdı. Ya direksiyona yapışır ya da frene basardı can havliyle. Ama vakit kalmadı. Hiç kalmadı. En fazla saniyenin binde biri kadar bir süre içinde sarsıntıyı duydu, direksiyonun elinden kaydığını, öne savrulduğunu fark etti belki. Doktor belki neye tosladığını bile anlayamamış olabileceğini söylüyor, çarpışma öyle ani olmuş ki."

"Belki de kendinden geçmiştir," diye soludu Mary dişlerinin arasından. "Ya da kendindeydi, ama eli-ayağı tutmuyordu; konuşamıyordu, belki soluk bile almıyor gibi görünüyordu. O ara başında bir doktor olsaydı, bel..."

Andrew, annesinin önünden uzanarak onun dizlerine koydu elini. "Yoo Mary," dedi. "Doktorların söylediğini unutmayalım. Tek ölüm nedeni, beyin sarsıntısı olabilirmiş. Beyin sarsıntısı da ölümcül olduğunda, ya anında öldürürmüş ya da günler, haftalar sonra. Özellikle sordum, çünkü... çünkü senin ne olup bittiğini inceden inceye öğrenmek isteyeceğini biliyordum. Benim de aklımı kurcalıyordu. Birkaç saniyelik bir baygınlık bile söz konusu değilmiş ölümden önce, çünkü o ilk çarpmadan sonra çarpmanın etkisini arttıracak bir şey olmamış ki. Elektrikle ölümden bile çabuk. Müthiş bir beyin şoku. En çabuk ölüm." Annesine döndü. "Özür dilerim anne," dedi. "Mary, belki kendinde değildi, dedi de. Yani belki doktor başında olsaydı kurtulurdu, dedi de. Ben de hayır diyordum; çünkü bu konuda aklıma her geleni sordum doktora. Hayır, dedi. Beyin sarsıntısı öldürücü olduğunda, en çabuk

ölüm çeşidiymiş."

Hepsine tek tek baktı. Yumuşak, ama hınçlı bir sesle ekledi, "Milyonda bir rastlarmış."

"Ne diyorsun Andrew?" dedi babası.

"O küçücük alana rastgelecek düşün, o açı bulunacak, tam o basınçta bir sarsıntı. Yani bir santim yana kaysaymış, şu anda sağ olacakmış."

"Sus Andrew," dedi babası öfkeyle; bu son sözler üstüne oturduğu yere sığamaz olmuştu Mary, yerinden kalktığında, bedeni iki kat büyümüş, genişlemiş görünüyordu, ansızın gözyaşlarını tutamadı.

"Mary," diye inledi Andrew, koşarak gitti yanına, annesi Mary'nin başını göğsüne doğru çekmişti. "Tanrım, bağışla beni, ne oldu bana! Aklımı kaçırdım herhalde!" Hannah ile Joel iskemlelerinden kalkmış, ne söyleyeceklerini bilmeden öylece duruyorlardı. "Biraz *acı* bana birazcık," diye hıçkırdı Mary. "Biraz *acı* bana."

"Çok üzgünüm Mary. Bilemezsin nasıl üzgünüm," diyebildi Andrew, başka hiçbir şey söyleyemedi.

"Bırakın ağlasın," dedi Joel kardeşine, Hannah başını salladı. Sanki onu durdurabilecek bir şey var da, dedi kendi kendine.

"Tanrım *bağışla* beni," diye inliyordu Mary. *"Bağışla* beni! Bu kadarına katlanamayacağım artık! Katlanamayacağım! *Bağışla* beni!" Joel, ağzı bir karış açık, Hannah'ya yanaştı, yüzüne baktı; Hannah, *Yoo, yoo,* diyordu kendi kendine, gözlerini ondan kaçırdı, *Tanrım zavallı yavrunu koru, güç ver ona;* Andrew'nun yüzü bir katilin yüzü gibi donuktu, haykırmaya can attığı kin dolu küfrü mırıldanıyordu içinden: *Tanrı, eğer varsan, buraya gel de yüzüne tüküreyim senin. Bağışlamak ha!*

O sırada Hannah, Andrew'yu yana çekti, Mary'nin önünde eğildi, onun bileklerini kavrayarak sırılsıklam avuçlarına konuştu: "Dinle beni Mary. Bağış istenecek bir durum yok. Bağış istenecek bir şey yok Mary. Duyuyor musun beni? Duyuyor musun Mary?" Mary elleriyle sıkı sıkı yapıştığı başını salladı. "Tanrı hiçbir zaman yas tutmamanı, ağlamamanı istemez. Duyuyor musun? Başka türlü davranabilseydin, insan olmazdın. Duyuyor musun beni Mary? Bu yüzden Tanrı'nın bağışını istemek insanlığa sığmaz. Yanılıyorsun. Çok yanlış. Duyuyor musun beni şekerim. Duyuyor musun?"

O konuşurken Mary başını ya evet ya hayır anlamında, ama hep halasının dediğini olumsuzlar biçimde sallıyordu; neden sonra söyledi, "Sandığınız gibi değil. Tanrı acımasızmış gibi sözler ettim ben!"

"Andrew mu peki? Andrew yalnızca."

"Andrew'ya değil, Tanrı'ya söyledim. Sanki üstüme varıyormuş. Bana acı çektirmek istiyormuş gibi davrandım. O yüzden bağış diledim."

"Hadi Mary," dedi annesi; konuşulanları hemen hemen hiç duymamıştı, ama ağlama krizinin geçtiğini sezmişti.

"Dinle Mary," dedi Hannah, yeğeninin üstüne iyice eğildi, öyle ki fısıltısını ancak Mary ile Andrew duyabiliyorlardı. "Çarmıhtaki Tanrımızı anımsıyor musun?"

"Tanrım, Tanrım, neden yüzüstü bıraktın beni?"

"Evet. Ama o zaman bağışlanmak istemiş miydi?"

"O Tanrıydı. İstemesi gerekmezdi."

"İnsandı da. Ve istemedi. İstemesi de istenmiyordu; sen de aynı durumdasın. Sen de aynı şeyi yapmalısın. Peki, ne demişti o? Hemen ardından ne demişti?"

"Baba, senin ellerine bırakıyorum ruhumu," dedi Mary ellerini yüzünden çekip uysal gözlerini halasına dikerek.

"Senin ellerine bırakıyorum ruhumu," dedi halası.

"Hadi canım," dedi annesi; Mary doğruldu, dimdik oturdu, gözlerini ileriye dikti.

"N'olur üzülme Andrew," dedi. "Bildiğin her ayrıntıyı bana anlatmakta haklısın. Hepsini öğrenmek istiyorum. Ne var ki... birden, bir an fazla geldi."

"Hepsini üst üste yığmamalıydım."

"Yoo, böylesi daha iyi. Tam en kötüsünü bildiğine inanıp rahatladığında, yeni yeni feci ayrıntılar öğrenmekten iyidir."

"Haklısın Poll," dedi babası.

"Hiçbir şey gizlemeden baştan sona anlat bana. Anlatılacak ne varsa. Çözülürsem de sakın kendine kızma. Ben istedim, unutma."

"Peki Mary."

"Aferim Poll," dedi babası. Yine yerlerine oturdular.

"Bir de, bana biraz daha viski koyar mısın lütfen?"

"Tabii," dedi Andrew. Şişeyi getirdi; Mary'nin bardağını masaya koydu.

"Deminki kadar sert olmasın lütfen. Sertçe olsun, ama o kadar değil."

"Bu iyi mi? Tat."

"Biraz daha viski ekle."

"Peki."

"Şimdi oldu galiba."

"İyi misin Poll?" dedi babası. "Başın dönmüyor ya?"

"Hiç içmemiş gibiyim."

"Peki."

"Bence bu gecelik tartışmayı daha fazla uzatmanın anlamı yok," dedi Catherine en kibar tavrıyla, Mary'nin dizine vurdu.

Hepsi donakaldılar ve ansızın Mary ile Andrew gülmeye başladılar. Hannah da kahkahayı bastı. "Ne oluyor?" dedi Joel. "Neden kikirdeyip duruyorsunuz?"

"Anneme güldük," diye bağırdı Andrew neşeyle; Hannah ile birlikte Joel'e olanı anlattılar: Onlar Mary'nin içkiye ne kadar dayanabileceğini tartışırlarken, anneleri o en hanımefendi tavrıyla, tartışmanın ertelenmesi gerektiğini ileri sürmüştü, sanki Mary o kadar içkiye susamıştı ki konuşmakla vakit öldürülüyordu, söylediği birden o anlama gelivermişti; Joel önce hafifçe öksürerek güldü, sonra o da bu çılgınca kahkaha tufanına kaptırdı kendini, deliler gibi haykıra haykıra, kasıklarını tutarak gülüyorlardı, Catherine, böyle bir anda bu kahkahaları hiç hoş karşılamadığını belirtircesine gözlüyordu onları, kendisine güldüklerini sezmişti belli belirsiz, kibar, biraz da soğuk ve eleştirel bakışlarla bakıyor, şakayı duymaya can atarak gülümsüyor, borusunu kulağına yerleştiriyordu. Ama kimsenin ona baktığı yoktu; orada olduğundan habersiz görünüyorlardı. Ara sıra durup iç çekiyor, soluklanıyor, gözlerini kuruluyorlardı, derken ya Mary'nin yine aklına geliyor, annesinin dizine nasıl vurduğunu gösteriyor ya Andrew, tıpatıp o ses tonuyla, "*uzatma*" deyiveriyor ya da içlerinden birinin akıldiline o saçma, korkunç, zalim, gevşetici, gıdıklayıcı itki takıldığında kendilerini tutamıyorlardı yine, gülümseyip duran Catherine'e, elindeki boruya gözleri gitti mi, kikirdemeye, kahkahalar atmaya başlıyorlardı, derken biri daha tutuluyordu nöbete. Ara sıra da kahkahalarını özellikle sürdürmeye çabalıyorlardı, gülmeyi kesmeme, kesilecek gibi olduğu anda yeniden gülme ça-

basındaydılar; bazen de gülmemeye çalışıyorlardı aynı telaşla, bir kere durunca bir daha başlamamaya. Kendilerini tutmaya çalıştıkça daha çok güldüklerini kavramışlardı, o zaman kendilerini tutmadılar, güldüler, bitkin düşene kadar, karınları ağrıyana kadar. O zaman da ne kadar sudan bir olaya gülmüş olduklarını ve gülmenin nedeniyle gülüşlerinin fazlalığı arasındaki büyük uçurumu fark edince, yeniden kahkahalar atmaya başladılar; sonunda duruldular, gülecek hal kalmamıştı kimsede ve bu tutuk, gergin sessizlikte Catherine'in sesi yükseldi: "Hayatımda hiç bu kadar şaşırdığımı bilmiyorum!" Ve gülmeler yeniden başladı.

Yalnız artık iyice yorulmuşlardı, üstelik, devrilmiş arabanın yanındaki cesede ilişkin imgeler kafalarında kıpırdamaya başlamıştı, olanca soğukluğu, yüceliği, dokunulmazlığıyla, o anda sağır kadıncağıza ne kadar ayıp ettiklerini de anladılar yavaş yavaş.

"Anneciğim," diye haykırdılar Andrew ve Mary; Mary ona sarıldı, Andrew annesinin alnından, sonra da ağzından öptü. "Çok ayıp ettik," dedi. "Bizi bağışlamaya çalış, n'olur. Çılgınlıktı düpedüz."

"Ona açıkla Andrew en iyisi," dedi babası.

"Ya, zavallı," dedi Hannah; ve Andrew elinden geldiği kadar tatlı bir sesle durumu açıklamaya girişti, ona gülmemişlerdi aslında, hatta belli bir şakaya bile gülmemişlerdi, gülünecek bir şey yoktu ortada doğrusu, herhalde gülünecek bir şey çıktı diye dört elle sarılmışlardı.

"Anlıyorum," dedi Catherine ('görüyorum diyen kör,' diye düşündü Andrew) ve o kibar, çınçın, şaşkın hanımefendi gülüşüyle güldü. "Ama ben içkiden söz etmemiştim ki. Yalnızca zavallı Mary adına daha iyi olur diye..."

"Tabii anne," diye atıldı Mary, sağlam kulağa doğru eğildi.

"Öyleyse," dedi Catherine ciddileşerek, "neye güldüğünüzü bana da söylemeniz gerekirdi sanırım."

"Çok özür dilerim anne," dedi Andrew. "Söyleyecektik. Gerçekten söyleyecektik. Bir dakika sonra."

"Neyse," dedi Catherine, "ziyanı yok."

"Gerçekten söyleyecektik ama," dedi Mary.

"Peki, peki," dedi Catherine. "Bir tersliktir olmuş işte. Şey.. iş-

leri güçleştirdiğimi biliyorum, çok çalışıyorum ama."

"Yapma anne."

"Yoo, gücenmedim. Yalnız bundan böyle herkesin işini kolaylaştırmak için beni yok sayın. Joel sonra anlatır bana."

"Yapmacık değil," dedi Joel, "gerçekten öyle istiyor."

"Biliyorum," dedi Andrew. "O yüzden de onu yok sayamam. Bak anne," dedi, "bırak da anlatayım sana. O zaman hepimiz daha iyi duyarız. Anladın mı?"

"İstiyorsan, çok sevinirim. Teşekkür ederim canım." Başını eğdi, gülümsedi, boruyu yerleştirdi.

Hemen konuşmak gerek. Boru bir pelikan gagasından farksız, diye düşündü Andrew. Hemen bir balık atacaksın. "Özür dilerim anne," dedi, "kafamı bir toparlamam gerek."

"Tabii, haklısın," dedi annesi.

Şey nerede kalmıştım, hah, doktorda.

"Size doktorun söylediğini aktarıyordum."

Mary, içkisinden bir yudum aldı.

"Evet" dedi Catherine duru bir sesle, "Diyordun ki başının orasına rastlaması milyonda bir..."

"Evet, anne. İnanılır şey değil, ama ortada işte."

"Yaaa," dedi Hannah iç çekerek.

Mary yine bir yudum aldı.

"Cehennemden beter," dedi Joel. Thomas Hardy'yi* andı. İşte işin içyüzünü kavramış bir adam (Mary de kalkmış Tanrı'dan *bağış* diliyor!) Yüzü asıldı.

"Ne var baba?" dedi Mary yavaşça.

"Hiiç. Olanları düşünüyorum da. Yaramaz çocukların sinekliklerine koşan sinekler gibiyiz. Hepsi bu."

"Ne demek istiyorsun?"

"Yaramaz çocukların gözünde sinekler neyse, biz de Tanrıların gözünde öyleyiz; eğlence olsun diye öldürüyorlar bizi."

"Yoo," dedi Mary başını sertçe sallayarak." "Hayır baba, hiç de öyle değil."

Joel'in midesine kezzap dökülmüş gibiydi; bu gittikçe artan kusma isteğini engellemeye çalıştı. Şimdi kalkıp bana Tanrı'nın tartışılmaz bağışından söz açarsa, dedi kendi kendine, odadan çık-

* *Jude the Obscure*'un yazarı (ç.n.).

mak zorunda kalacağım. "Boşver Poll," dedi. "Hiç birimiz doğru dürüst bir şey bilmiyoruz bu konuda. Hele ben, hiç. Çenemi kapatmamda yarar var."

"Ama baba, böyle şeyler *düşünmene* bile katlanamıyorum."

Andrew, dudaklarını kısıp ötelere baktı.

"Mary," dedi Hannah.

"Galiba kimsenin isteyebileceği ya da değiştirebileceği bir şey değil bu," dedi babası.

"Evet Mary," dedi Hannah.

"Yalnız sana bir şey söylemek isterim Poll. Bu konuda gerçekten çok az düşünüyorum, düşüncelerimin hiçbiri de senin kafa yormana değmez."

"Benim de duymam gereken bir şey konuşuluyor mu?" dedi Catherine.

Bir an sustular. "Hayır anne," dedi Andrew. "Lafı dağıttık biraz. Önemli olsaydı sana anlatırdım."

"Galiba doktorun söylediklerini anlatıyordun."

"Evet. Anlatacağım. Birkaç şey söyledi ve sanıyorum... inanın ki hepsi biraz iç açıcı şeyler bizim açımızdan."

Mary ile göz göze geldiler.

"Böyle bir kaza ille de olacaksa, en iyi sonuç buymuş. Yani o beyin sarsıntısından sonra yaşasaymış, büyük bir olasılıkla, eli ayağı tutmayan bir sarsak olup çıkarmış."

"Ah Andrew!" diye bir çığlık attı Mary.

"Yaşamının geri kalan bölümünü öyle geçirirmiş, yani bir kırk yıl daha yaşayabilirmiş o durumda. Ya da yarı-yatalak, sık sık yatağa çakılan, müthiş baş ağrıları çeken, unutkanlık, bellek yitimi nöbetleri geçiren biri. Bunlar olmadı Mary," dedi inandırmaya çırpınarak. "Şu anda hepsini hemen anlatıp sizlere bir fikir vermek istedim."

"Evet," dedi Mary ağzını kapayan parmaklarının arasından. "İyi ettin. Hadi anlat. Gerisini getir."

"Kendinde olsaydı, otomobilden düşmeseydi, başına neler gelebileceğini anlattı doktor. O hızla, söz geçiremediği bir direksiyonun başında, üç metrelik seti çıkıp gerisin geri inerek yuvarlansaydı... Paramparça olurdu Mary. Tanınmaz hale gelirdi. Ölürken büyük acılar çekerdi, acılı ve uzun bir ölüm. Kurtulsa da,

umarsız bir sakat olup çıkardı."

"Korkunç," diye haykırdı Catherine.

"Yani ya bir sarsak, ya bir sakat, ya da yatalak," dedi Andrew. "Çünkü Mary, beyin sarsıntısı, el-ayak tutmamasına yol açabiliyor. Hem iyileşmek söz konusu değil. Bu yazgılardan birini hiç kimse ölüme yeğlemez. Hele Jay gibi dirim dolu, bedenini ve kafasını durup dinlenmeksizin çalıştıran, bağımsızlığa tutkun, bir gün bile yatakta yatmayan bir adam. Bilmem aklında mı, beli incindiğinde bir gün bile durup oturmasını sağlayana kadar canımız çıkmıştı."

'Evet," dedi Mary, "aklımda." Ellerini yüzünden çekmemişti daha, parmaklarını gözlerine bastırıyordu.

"Oysa..." diye başladı Andrew; ölünün yüzü, ışığın altında masaya yatırılmış bedeni bir an gözlerinin önüne geldi. "Oysa, en kolay ve belki de en acısız ölümle öldü Mary. Bir an öncesine kadar dirim doluydu. Belki yaşamının en dolu anıydı, çünkü durup dururken bir terslik çıkmıştı, öfkelenmişti, parlamıştı, hemen o tersliği gidermeye hazırlanıyordu, Jay'in o huyunu en iyi sen bilirsin belki Mary. Korku nedir bilmezdi. Tehlike karşısında büyük bir öfkeye kapılırdı, hemen gözünü dört açardı. Bedeniyle, kafasıyla tam bir erkek olurdu. Bir an sonra her şey bitmişti. Çaresizliğini bile duyamayacak kadar kısa bir süre içinde Mary. Bir an acı çekmeden, çünkü acı duyurmayacak kadar büyük bir sarsıntı bu. Anlık bir acı. Bir anlık bir şaşkınlık, bütün yetilerin seferber oluşu, sonra müthiş bir sarsıntı, bir karanlık ve tamam. Anlıyor musun Mary?"

Mary, başını salladı.

"Onun yüzünü gördüm Mary. Şaşırmış, kararlı, öfkeden deli gibiydi. Ne korku izi vardı, ne acı."

"Korku nasılsa olamazdı," dedi Mary.

"Çıplak da gördüm onu Mary, ölü kaldırıcısının orada," dedi Andrew. "Bedeninde bir tek küçücük sıyrık vardı yalnız. Bir de üst dudağında bir çürük. Başka tek bere yok. Yaşamım boyunca gördüğüm en güzel insan bedeniydi."

Uzun bir süre kimse konuşmadı, sonra Andrew, "Sıram geldiğinde," dedi, "bunun yarısı kadar iyi bir ölüme razıyım."

Babası başını salladı, Hannah gözlerini yumdu, başını eğdi.

Catherine ses çıkarmadan duruyordu.

"Gücü yerindeyken," dedi Mary; ellerini yüzünden çekti. Gözleri kapalıydı daha. "Evet ölümü öyle oldu," dedi sevecen bir sesle; "gücü yerindeyken. Şarkı söylüyordu herhalde" –sesi çatladı– "Mutlu, tek başına, son hızla eve doğru gelirken, nasıl severdi hızlı sürmeyi ve arabayı ancak yalnızken hızlı sürebilirdi, hem çocuklarını düş kırıklığına uğratmak istemiyordu. Sonra senin dediğin gibi Andrew. Bir anlık bir terslik, tehlikeli olabilecek bir terslik –tehlikeliymiş üstelik; ölümün ta kendisiymiş– bütün yetilerini bu tehlikeyi altetmek için seferber edişi, korkarak değil, söz geçirmeye savaşarak. Gözüpekçe, soyluca, öfkeyle ve tam bir güvenle yapabilirdi bunu. Ölümün gözlerinin içine öyle bakabilirdi. Öyle baktı! Gücü yerindeyken. Mezartaşına bu sözcükleri kazdırmalıyız Andrew."

İşte mezar yazıtları bu işe yarıyor, diye düşündü Joel. Ölüme söz geçirebiliyormuşsun, ona *sahip çıkabiliyormuşsun* gibi bir anlatım seçiyorsun. Nasıl olduğunu ayrıntılarıyla öğrenme çabası da bu, Mary gibi geçenleri kestirmeye çalışmak; Andrew de öyle yapıyor. Bir özür olsun da, bir kaçamak, hepsi kabulleri."

"Sen beğenmedin mi yoksa?" diye çekinerek sordu Mary; Andrew daha karşılık vermemişti çünkü.

"Beğendim," dedi Andrew, Hannah da, "Evet Mary," dedi; Joel başını salladı.

Hannah: Ben ölürken öldüğümü *bilmek* isterim, ama dinsel nedenlerden ötürü değil.

"Anneciğim," dedi Mary, annesinin kolunu çekerek. Annesi sevinçle döndü, boruyu yerleştirdi. "Andrew'ya diyorum ki," dedi Mary, "galiba şeye konacak, Jay'in.. mezar taşına yazılacak sözleri buldum galiba." Annesi başını kibarca salladı. "Gücü yerindeyken," dedi Mary. Annesi daha da soylu duruyordu şimdi. "Gü-cü-ye-rin-dey-ken," dedi Mary sesini yükselterek. Tanrım, dayanamayacağım, diye düşündü Andrew. "Çünkü tam dediğimiz gibi olmuş anneciğim. Birdenbire, hiç habersiz, ne acı, ne güçten düşme, ne hastalık. Tıpatıp öyle, anında. Yaşamının baharında. Düşünebiliyor musun?"

Annesi onun dizine vurdu, elini avucuna aldı. "Çok iyi düşünülmüş canım," dedi.

"*Ben* düşündüm," dedi Mary, keşke açmasaydı bu konuyu.

"Gerçekten iyi Mary," diye üsteledi Andrew.

"Peki sorduğumda neden karşılık vermedin?"

"O sırada Jay'e takılmıştı kafam."

Bir sessizlik; borusunu neşeyle uzatan Catherine, sıkılıp öte yana döndü.

"Otuz altı yaşındaydı," dedi Mary, "bundan tam bir ay, bir gün önce otuz altısına girmişti."

Kimse ağzını açmadı.

"Ve dün gece –Tanrım daha dün geceydi öyle ya!– insanın inanası gelmiyor. Yani daha yirmi dört saat dolmadan önce, o uğursuz telefon çalmıştı, mutfakta oturup *babasını* düşündük! İkimiz de babasının ölmek üzere olduğunu sanıyorduk. O yüzden gitti. O yüzden oldu kaza. Ralph fukarası da öyle sarhoştu ki, Jay'in gitmesinin gerekip gerekmediğini bile tam tamına anlayamadık. *Belki de* diyerek gitti. Yok canım, sözcüklere dökülecek bir şey değil bu!"

İçkisini dipledi, kalktı.

"Ben koyayım," dedi Andrew hemen, bardağı aldı.

"Sert olmasın," dedi Mary. "Teşekkür ederim."

"Dama tahtası gibi bir şey," dedi babası.

"Ne o dama tahtası gibi olan?"

"Dediğin. Her şeyi bir başkasının ölümüne göre kurarsın, oysa bambaşka biri ölüverir. Bir an kırmızı karelerin önündeki siyahları görürsün, derken siyahların önünde kırmızıları."

"Evet," dedi Mary, annesi gibi kararsız bir sesle.

"Hiçbirimiz belli bir anda ne yaptığımızı bilmiyoruz."

Dinsel inancı böylesine boşlayabilmene şaşıyorum, demek geldi Hannah'ın içinden. Dilini tuttu.

"Bir çılgının anlattığı masal gibi..." Hiç anlamı yok."

"Var bir anlamı," dedi Andrew, "ama biz ne olduğunu bilmiyoruz."

"Olabilir. Ölümlerden ölüm beğen."

"Jay biliyor artık," dedi Mary.

"Bilmediğine kalıbımı basamam hakçası," dedi babası.

"Biliyordur Mary," dedi halası.

"Elbette biliyor," dedi Mary.

En iyisi buna inan çocuğum, diye düşündü hala, 'elbette' sözcüğüne takılarak.

"Acaba," dedi Catherine; hepsi ona döndüler. "Mary'nin bulduğu yazıt çok güzel ve uygun, ama acaba herkes *anlayabilecek* mi diye düşünüyorum."

"Off," diye homurdandı Joel.

"Anlamasalar ne çıkar?" dedi Andrew.

Mary, annesine doğru eğildi. "Evet, anne, *anlamasalar* ne çıkar? *Biz* anlıyoruz ya. *Jay* anlıyor ya. Başkalarının anlamamalarından *bize* ne?"

Catherine bu sert saldırı karşısında şaşırmıştı, biraz da gücenmişe benziyordu. "Üstünde durulması gereken bir noktaydı bence," dedi gururla. *"Halka açık* bir yerde duracak çünkü. Yalnız biz değil, başkaları da okuyacak. Her zaman sözcüklerin işlevi, düşünceleri *açık seçik iletmektir* diye düşünmüşümdür."

"Kızma anne," diye haykırdı Mary. "Anlıyorum. Söylediklerin doğru. Yalnız bu... bu özel durumda başkaları üstüne kafa yormanın gerekliliğini anlayamıyorum. Jay'i düşünüyoruz şu anda, başkalarını değil."

"Evet, belki de haklısın. Belki de ben hiç..."

"Yoo, iyi ki aklımıza getirdin. Sana teşekkür borçluyuz. Çünkü ben hiç düşünmemiştim, sen uyarmasaydın düşünemeyecektim, oysa zorundayız. Yalnız senin uyarından sonra da anlamı bana yeterince açık seçik geliyor. O kadar."

Tanrı aşkına kes artık Catherine! diyordu Joel içinden; biraz sonra Catherine başını salladı, sustu.

"Annemi kırdığım için üzgünüm," dedi Mary, "ama *yani..."*

"Tamam Mary," dedi Andrew.

"Boşver Poll," dedi babası.

"Peki," dedi Mary; içkisini içti.

"Onlara da haber vermemiz gerek," dedi sonra. "Annesine. Ralph'ı aramalıyız. Andrew sen arar mıydın?"

"Tabii," dedi Andrew ayağa kalkarak.

"Çok üzgün olduğumu söyle onlara. Telefona gelemedi dersin. N'olursun Andrew. Anlayacaklardır."

"Anlarlar tabii."

"Olayı... olanları anlat onlara. Ralph'a söyle, annesine sev-

gilerimi yolladığımı." Andrew başını salladı. "Bir de şey. Jay'in babasının sağlık durumunu sormayı unutma." Andrew başını salladı. "Günü de bildir ama... ama daha bilmiyoruz değil mi? Yani cenazenin ne zaman kaldırılacağını, tören gününü bilmiyoruz!"

"Kesin değil. Adamlara yarın sabah görüşeceğimizi söylemiştim."

"Öyleyse, biz öğrendiğimizde hemen haber vereceğimizi söylersin. Bol bol vakit var. Yani telaşa kapılmadan gelsinler diye epey önceden bildireceğimizi."

"Numara neydi Mary?"

"Numara mı?"

"Ralph'ın telefon numarası kaçtı?"

"Şey, aklımda değil. Kesin bilmiyorum. Santrala soracaksın. Hep Jay ararda."

"Peki."

"LaFollette diyeceksin," diye seslendi. Andrew kapıdan çıkarken.

"Tamam Mary." Andrew çıktı.

"Bir de şey."

Başını uzattı Andrew. "Ne Mary?"

"Çok yavaş konuşmaya çalış. Çocukları uyandırmayalım."

"Peki Mary."

"Numarayı bilmemem tuhaf," dedi odadakilere, "ama hep Jay ararda."

Babası, "Konuşulanları annene anlat," diye salık verdi; çünkü Catherine merakla bakınmaya başlamıştı. Mary, ona doğru eğildi.

"*Tuvalete* mi?" diye fısıldadı annesi sessizce.

"Yoo anne. Jay'in kardeşini aramaya gitti."

Annesi başını salladı, boruyu geri çekmedi, ne var ki Mary'nin söyleyecek sözü kalmamıştı.

"Umarım hepimizin... en içten üzüntülerini bildirir onlara," dedi annesi.

Mary, abartılı bir biçimde salladı başını. "Özellikle unutmamasını söyledim," diye bir yalan kıvırdı.

Birkaç dakika sonra Catherine de usandı, boruyu buruşuk parmaklarından kucağına usulca bıraktı.

XII

Andrew kapıyı çekmişti, yavaş konuşmaya çalıştığı halde, yine de sesini duyabiliyorlardı. Gerçekten çok yavaş konuşuyordu, dudaklarını almaca bastırmış, elini ağzına siper etmişti; öyleyken, Mary ve Hannah, söylediklerinin çoğunu duyabiliyorlardı. Dinlemek istemiyorlardı, ama ellerinde değildi.

"Şehirlerarası lütfen," dedi, alçak sesle konuştuğunu duyunca büsbütün kulak kabarttılar. Sesinde alttan alta bir ürkü seziliyordu.

"Alo? Alo, şehirlerarası mı? Efendim Ralph Follet'le görüşmek istiyorum, Ralph, Follet, F, O, L, L, E. T, hayır santral., farın F'si F, O, -anladınız mı? -L, L, ET. FOLLET... LaFollette'de oturuyor, LaFollette, Tennessee.. Hayır yok. Teşekkür ederim. Te-

şekkür ederim."

"Acaba annesi nasıl kaldıracak?" dedi Mary alçak sesle. "Jay'in annesi bu olayı nasıl kaldıracak, bilemiyorum dedim," diye açıkladı annesine.

Hannah'ya döndü, "Kadıncağızın kocası ölüm döşeğinde yatıyor, şimdi de bu çıktı. Annesinin gözbebeğiydi Jay."

"Alo?"

"Çok yiğit kadındır," dedi Hannah.

"Ralph? Ralph Follet ile mi görüşüyorum?"

"Yiğit olmasaydı, çoktan çökerdi," dedi Mary, "Bugün ölmüş olurdu."

"Ralph, ben Andrew Lynch. Jay ile ilgili bir haberim vardı da." Hannah ile Mary göz göze geldiler. O andan sonra, Andrew'nun söylediklerini dinlerken, olayın gerçekliğini, kesinlikle yaşanmış ve artık bitmiş olduğunu daha önce kavramadıkları bir biçimde kavradılar.

"Jay bu gece öldü Ralph.

"Öldü.

"Eve dönerken, Powell's İstasyonu'nun oralarda bir araba kazası geçirmiş. Anında ölmüş."

Mary gözlerini içkisine dikmiş, titremeye başlamıştı.

"Anında. Doktor söyledi bana. Neye çarptığını anlayacak zamanı bile olmamış.

"Beyin sarsıntısıymış Ralph. Beyin sarsıntısı, evet. Öldürücü bir sarsıntı, bir şok."

"Babasına söylemeseler bari," dedi Mary ansızın. "Yüreğine iner zavallının."

"Nasıl gizleyebilirler bilmem," dedi Hannah; kardeşine döndü, "Mary, Jay'in babasına söylemesinler diyor," dedi. "Bu durumda haberi duyunca ölebilir. Ben de nasıl gizleyebilirler bilmem dedim. Cenazeye gelirken ne gibi bir özür uydurabilirler ki?"

"Yaralandığını söyleyin," dedi Joel.

Mary telaşla sofaya çıktı. "Andrew," diye fısıldadı yüksek sesle, Andrew yüzünü ürkünç bir şekilde buruşturdu, elini Mary'ye doğru salladı, bir sivrisinek kovarcasına. "Yalnız orası, çenesinin ucunda," diyordu. Mary'ye döndü bir ara, gelgelelim telefondaki ses yakasını bırakmıyordu, başını o yana çevirdi yine.

"Birkaç kilometre öyle gitmiş olabilir. Bilmiyorlar. Her yanı aradılar, yolun bir bölümü tarandı evet, tabii fenerlerle, evet, bulamadılar." Mary, vızıltıyı andıran sesi yine duydu. "Hayır bir şey söylemiyorlar. Yalnız yollarda bir sürü engebeli yer var, Jay de hızlı sürüyormuş. Bir dakika Ralph." Alıncı eliyle örttü. "Nen var Mary?"

O tedirgin, vızıltılı sesi duyuyordu Mary. Oltaya takılmış bir solucan gibi, diye düşündü. Zavallı pis yağ tulumu! "Ralph'a babalarına söylememelerini hatırlat," diye fısıldadı Mary. "Yüreğine iner zavallının. Buraya gelirken bir açıklama yapmak zorunda kalırlarsa, yaralanmış desinler." Andrew, başını salladı.

"Ralph," dedi Andrew, "Hadi git," diye fısıldadı oyalanan Mary'ye. "Baban açısından çok tehlikeli olabilir, hatırlatmak istedik," (Mary kapıdan çıkmıştı bu arada, yerine oturdu) "yani şu anda duyarsa. Tabii sen de annen de en iyisini bilirsiniz ya, yine de açıklamak zorunda kalırsanız cenazeye gelirken, Jay'in yaralandığını söylemek daha doğru gibi geliyor bize; ağır yaralı olmasın ama. Ne dersin?

"Ne dedin?

"Hayır yoo, biz...

"Robert's'da şu anda. Bu gece gidip getirdim.

"Yoo sanmam ki..."

"Tanrım!" diye haykırdı Mary, babası yerinden sıçradı. "Ralph tam bir ölü kaldırıcı!"

"Tabii, dediğini anlıyorum Ralph.

"Yoo. Daha konuşulmadı.

"Canım bu durumda paranın sözü mü ol...

"Bak Ralph, sen lütfen...

"Bir dakika bekler misin? Mary'ye danışmadan karar veremeyiz bence, değil mi?"

"O da tabii. Sen de. Ben...

"Hiç kuşkum yok.

"Gösterdiğin büyük yakınlık için teşekkürler Ralph, anlamıyorum sanma, Mary de aynı duyguları paylaşıyor kesinlikle, yalnız bir dakika bekle de sorayım. Lütfen."

Hızla odaya daldı Andrew, yüzü öfkeden alabora olmuştu.

"Ralph gerçekten tam anlamıyla bir ölü kaldırıcı," dedi. "Ne

istediğini anladınız sanırım. Kararı sizin vereceğinizi söyledim."

"Hey Tanrım!" diye haykırdı Joel.

"Andrew, n'olur söyle ona ben... şey... olamaz."

"Jay'in ölümünden kendini sorumlu tutuyor... Borcunu ödemek istiyor."

"Nasıl suçluyor kendini anlayamadım!"

"Jay'e telefon ettiği için."

"Ne saçma," dedi Hannah.

"Ama Jay şu anda Ra..."

"Ralph bir kolayını bulacakmış. Yarın sabah erkenden gelecekmiş buraya."

"Yapamayız. Olmaz, olamaz. Ona gösterdiği yakınlık için yürekten teşekkür ettiğimizi söyle, ama yapamam. Mary bitkin de. Ne dersen de, çözümle bunu Andrew."

"Sen bana bırak," dedi Andrew. Telefona koştu.

"Düpedüz sapıklık," dedi Joel.

Hannah, buruk bir kahkaha attı.

"Önemli bir şey değil anne," dedi Mary. "Cenaze hazırlıkları konuşuluyor."

Önemli değil ha! diye düşündü Joel. İnsanlar, ancak zamanlarının yarısında kör gibi davranarak atlatabiliyorlar bu gibi durumları. Hayır ama; Mary, Catherine'in işini kolaylaştırıyor galiba.

"Tören ne zamanmış?"

Hannah gülmemek için zor tuttu kendini. Mary, annesine dönerken dudaklarında garip bir gülümseme belirdi. "Daha bilmiyoruz. Nerede yapılacağı tartışılıyordu demin. Burada mı, LaFollette'de mi?"

"Bana kalırsa evi Knoxville sayılır."

"Biz de öyle düşünüyoruz. Öyle kararlaştırdık."

"Kararınız doğru."

Andrew içeri girdi. "Ya Ralph'tan yana olacaktım ya senden, seni seçtim."

"Andrew, kimbilir o nasıl kırıldı!"

"Başka çıkar yol yoktu ki. Tutturmuş bir kere."

"Kimbilir nasıl büyütecek annesine aktarırken."

"Büyütecekse, büyütsün."

"Anneleri sağduyulu kadındır Mary," dedi Hannah.

"Bir içki de ben içeceğim," dedi Andrew. *"Tanrım!"* diye homurdandı. "Bu budalayla konuşmaya çalışmak deveye hendek atlatmaktan beter!"

"Andrew," dedi Mary gülerek; deyimi daha önce hiç duymamıştı. "Sana ne kadar teşekkür etsem az canım. Bittin yorgunluktan."

"Hepimiz yorulduk," dedi Hannah. "Hele sen Mary. Biraz uyumaya çalışmalıyız!."

"Çalışmalıyız herhalde, ben uyuyabileceğimi hiç sanmıyorum. *Siz* uyuyun ama."

"Biz iyiyiz," dedi Andrew. "Yalnız belki annem. Baba sen de

"İkiden önce uyuduğum görülmemiştir bilirsin," dedi Joel.

"Dur sana viskiyle sıcacık bir punç yapayım," dedi Hannah. "uykunu getirir."

"Büsbütün uyandırır bana kalırsa."

"Sıcak ama."

"Sıcak süt daha iyi. *Yok istemem,"* diye haykırdı Mary, ansızın gözleri yaşlarla dolmuştu, bakışlarını ondan kaçırdılar; biraz sonra kendini toparladı.

"Jay'in bana gösterdiği son incelikti," diye açıkladı, "Sabah erkenden, evden çı... gitmeden önce... uyuyabileyim diye süt ısıtmıştı bana." Yine ağlamaya başlamıştı. "Tanrı bağışını esirgemesin," dedi. "Tanrı bağışlasın onu.

"Bana en son dediği neydi biliyor musunuz?

"Doğum günümde ne isteyeceğimi kararlaştırmamı söylemişti.

" 'İpin ucunu kaçırmadan' demişti. Şakadan.

"Akşam yemeğine beklemememizi söylemişti, yalnız ne yapıp yapıp, çocuklar uyumadan önce yetişmeye çalışacaktı."

Bu anıların bir bölümünü kendine saklasaydı, sonradan içi daha rahat olurdu, diye düşündü Joel.

Yoksa olmaz mıydı? Benim gözümle öyle. Ben Poll değilim ki.

"Rufus uyumadı bir türlü. Uyumayacağım diye tutturdu. Kasketten ötürü öyle şişiniyordu ki Hannah Hala. Babasına göstermeye *can atıyordu."*

Hannah yaklaştı, eğildi, kolunu yeğeninin boynuna doladı.

"İstiyorsan konuş Mary," dedi. "İyi geliyorsa. Yine de bu ayrıntılara dalmaktan kaçın."

"Daha birkaç saat önce, bütün gün aramadığı için, bir de Rufus yüzünden ateş püskürüyordum ona. Özene bezene yemek hazırlamıştım, geciktirdim yemeği..."

"Yemeğin iyi olması Jay'in suçu değil ki," dedi Hannah.

"*Tabii* değil, üstelik beklemem de *saçmaydı*, yine de bekledim, öyle kızmıştım ki, neredeyse, neredeyse..."

Yalnız bunu onlara söylememeye karar vermişti. Neredeyse içip sarhoş olduğunu düşündüm, dedi kendi kendine. Hem sarhoş olsa ne çıkar. Sarhoş olmuşsa eğer, gerçekten sarhoşluğu sevdiğine yoralım. Tanrı yardımcısı olsun. *Her zaman.*

Ansızın korkutucu bir düşünce gelmişti aklına, Andrew'ye baktı. Yoo, diye düşündü, bana bu konuda yalan söylemez. Hayır, sormayacağım. Aklıma bile getirmeyeceğim. Doğruysa, yaşam katlanılmaz olur benim için.

Ama orada bütün gün Ralph'laydı. İçmiş olması *gerekir*. İçti de herhalde. Bana verdiği sözde hiç içmemek yoktu. Sarhoş olmamak vardı. Yani araba süremeyecek kadar *sarhoş* olamaz. İyi sürücüdür.

Yoo.

Hayır, olamaz.

Soru sorarak aziz anısına saygısızlık etmeyeceğim. Gizlice Andrew'ya bile sormayacağım. Hayır.

Kocasının yüzü, sesi, elleri, o sımsıcak gülümseyişinde bile hüznünü yitirmeyen gözleri öylesine duru, öylesine sevgiyle canlandı ki karşısında, öbür düşünceyi kafasından tümüyle silmeyi başardı.

"Şşşt!" dedi Hannah.

"Ne var?"

"Şşşt! Durun."

"Ne oluyor?" diye sordu Joel.

"Lütfen sus Joel. Bir şey var."

Hepsi kulak kabarttılar.

"Hiçbir şey duyamıyorum," diye fısıldadı Andrew.

"*Ben* duyuyorum," dedi Hannah alçak sesle. "İster duy, istersez. Var bir şey."

Sessizlikte yine kulak kabarttılar.

Mary de, Hannah gibi, evde kendilerinden başka birinin varlığını duymaya başlamıştı. Çocukları düşündü; belki uyanmışlardı. Yine de kulak kesildiği halde, belli bir ses duyabildiğini sanmıyordu; o şey, kimse ya da neyse, çocuk'la ilgisi yoktu, garip bir etki, bir dikkat, bir direnç vardı o şeyde; çocuk'la ilintisi olmayan özelliklerdi bunlar.

"Evet, *var* bir şey," diye fısıldadı Andrew.

O şey, hiç yerinde durmuyordu. Öbür odaya, oradan mutfağa geçiyordu; derken yemek odasına.

"Gidip bir bakayım," dedi Andrew; kalktı.

"Dur Andrew, daha gitme," diye fısıldadı Mary. "Yoo, hayır!" Şimdi yukarı çıkıyor, diye düşündü, yürüyor, çocukların odasında şimdi. Şimdi *bizim* odada.

"Biri mi geldi?" dedi Catherine o duru sesiyle.

Andrew iliklerine kadar titredi. Eğildi ona doğru. "Nereden çıkardın anne?" diye sordu usulca.

"Şu anda bu odada," dedi Mary soğuk bir sesle.

"Saçmalıyorum. *Duyduğumu* sandım. Birtakım ayak sesleri." Catherine, kısa, çınçın kahkahasıyla güldü. "Bunuyorum galiba." Yine güldü.

"Şşşt!"

"Jay o," diye fısıldadı Mary." Artık anladım. *Ne* olabilir diye öyle çok düşündüm ki aklıma... Jay.. Sevgilim. Canım, beni duyabiliyor musun?

"Duyuyorsan, söyleyebilir misin sevgilim?

"Söyleyebilir misin?

"N'olursun bir dene. Ne yap yap da sezdir bana."

"Olmuyor, değil mi? *Ne kadar* denesen.

"O zaman n'olur beni dinle Jay. Beni duyabil diye Tanrı'ya bütün kalbimle yakarıyorum. Kesinlikle bil istiyorum.

"Üzme kendini sevgilim. Sakın kaygılanma. Elinden gelirse, yanımızda kal. Bütün gücünle çalış. Ama kendini üzme. Çocuklar iyiler sevgilim, kocam benim. Ben de iyi olacağım. Sakın kaygılanma. Yürüteceğiz. Dinlen, sevgilim. Dinlen sen. Uyu, o kadar. Bir daha hiç kaygılanma, tedirgin olma. Hiç sevgilim, hiç. Hiç, hiç."

"Tanrım sadık kullarının ruhlarını sen huzura kavuştur," diye fısıldadı Hannah. "Ölüler azizdir."

"Mary!" diye fısıldadı kardeşi. Ağlıyordu.

"Artık burada değil," dedi Mary. "Konuşabiliriz."

"Mary, Tanrı aşkına neydi o?"

"Jay geldi, Andrew."

"Evet, *bir şeydi*. Hiç kuşkum yok, ama Mary yani..."

"Jay'di düpedüz. *Biliyorum!* Bu gece başka kim böyle bir tedirginlik duyup, bizim adımıza böylesine kaygılanarak kalkıp gelebilir bu eve? Üstelik Andrew, şey, Jay gibiydi tepeden tırnağa."

"Demek istediğin..."

"Onun *varlığını* duydum demek istiyorum."

"Bana da öyle geldi," dedi Hannah.

"Sözünüzü kesmek istemiyorum ama," dedi Joel. "Lütfen neler olup bittiğini bana da anlatır mısınız?"

"Sen de duydun onu, değil mi baba?" diye atıldı Mary.

"Neyi duydum?"

"Hani Hannah Hala evde bir şey, biri ya da bir şey dolaşıyor demişti?"

"Evet, bana susmamı söyledi, ben de sustum."

"Duymaya çalışıyorduk, o yüzden susmanı rica ettim senden."

"Peki ne duydunuz?"

"Kulağımla bir şey duydum diyemem Joel. Hiç sanmıyorum. Ama bir şeyi açık seçik algıladım. Andrew da algılamış."

"Evet baba, dediği doğru."

"Ya Mary?"

"Tıpatıp öyle baba."

"Bir şey *algıladım* derken ne demek istiyorsun?"

"Demek sen duymadın baba?"

"Odada bir gerginlik olduğunu sezdim, bir şeyler dönüyordu aranızda; Mary'nin hortlak görmüş gibi bir hali vardı; aslında *hepiniz...*"

"Mary gördü baba," dedi Andrew. "Yani gözüyle görmedi, ama duydu. Orada bir şey olduğunu duydu. Jay'di diyor."

"Hahh?"

"Jay'miş. Hannah Hala da öyle diyor."

"Hannah da mı?"

"Evet öyle Joel. Ben Mary kadar kesin konuşmuyorum, ama Jay gibiydi."

"Gibi olan *ne?*"

"O şey baba, neyse. Hepimizin duyduğu şey."

"Nasıl bir şeydi?"

"Biraz..."

"Sen Jay'di diyorsun?"

"Hayır, önce *ne* olduğunu kayrayamadım. Bir şeydi ama. Annem de duymuş."

"Catherine mi?"

"Evet ya. Üstelik ona bizden bulaşmış olamaz, çünkü ne konuştuğumuzu bilmiyordu bile. Birdenbire, 'Biri mi geldi?' diye soruverdi, ben nereden çıkardığını sorunca da, ayak sesleri duyduğunu sandığını söyledi."

"Düşünce aktarımıdır belki."

"Ama başka kimse ayak sesi duymadı ki içimizde."

"Fark etmez. Yalnız sizin düşündüğünüz olamaz kesinlikle."

"Ne olduğunu bilmiyorum baba, yalnız şurada birbirlerinden bağımsız olarak *bir şey* olduğunu ileri süren dört kişi var."

"El arabasında gezdirilen bir Tanrı'ya inanmayacağını biliyoruz," dedi Hannah. "Seni inandırmaya çalışmıyoruz bile. Ama bunca mantıklı davranmaya çalışırken n'olur hiç değilse yaşadığımız deneyi gerçekten yaşadığımızı anlayacak kadar sağduyu göster."

"Olsa olsa üç kişinin topluca bir sanrı yaşadıklarını kabul ederim, inançlarına saygı gösteririm. Evet, saygı da gösteririm galiba. Senin kişiliğinden ötürü Hannah. Hepinize. Ben de aynı sanrıyı paylaşsaydım, ancak o zaman inanabilirdim. O zaman bile kuşkularım hepten silinmezdi ama."

"Yani kendi başından geçse bile, *kuşku* söz konusu olur muydu baba?"

"Bir yanılsama der geçerdim."

"Tanrım! Ama yanılsama gelir gider, değil mi?"

"Şu önümde duran bir hançer mi? Değildi biliyorsun. Ne var ki Macbeth'i inandırmak olanak dışıydı."

"Andrew," diye sözünü kesti Mary. "N'olur anneme açıkla. Ne konuştuğumuzu öğrenebilmek için can atıyor..." Kekeledi, sustu.

Aklımı kaçırdım galiba, diye düşündü içinden. *Ölecek* ha! Şu konuşmaları düşündükçe bir şaşkınlık, bir iğrenti kapladı içini, özellikle kendinden tiksiniyordu. Gündelik olaylardan söz eder gibi nasıl da tatlı kaynattık, diye düşündü; sıradan sözcükleri nasıl kullanabildik, herhangi bir sözcüğü hatta! Zavallının tedirgin ruhunun başına tavuklar gibi üşüştük, solucan didikleyen tavuklar gibi, dedi kendi kendine, yüzünü utançla örttü. "Ne kadar olağanüstü bir şey Andrew!" diyordu annesi, sonra Andrew, annesine sorular sordu, acaba o şeyin *nasıl* bir insan ya da nasıl bir şey olduğu konusunda özel bir duygusu var mıydı? Yani sözgelimi, kıpırtısız mı, canlı mı, genç mi, yaşlı mı, tedirgin mi, dingin mi falan: Annesi özel bir izlenimi olmadığını söylüyordu, yalnızca evde kendilerinden başka, çocuklar dışında, olgun birinin, dışardan birinin varlığını sezmişti; ama kimse araştırmaya kalkışmayınca, bir yanılsama olduğuna karar vermişti, hele, demin de dediği gibi, birinin ayak seslerini duyması, bu düşüncesini büsbütün pekiştirmişti, çünkü şu zavallı sağır kulağıyla (kibarca güldü), elbette olamazdı böyle bir şey. Zavallıyı bıraksalar artık, diye düşündü Mary. Böyle büyük bir olay. Böyle bir *kanıt!* Neden saygılı bir sessizliğe giremiyoruz sanki? Andrew şimdi de annesine şunu soruyordu: Bütün bunlara karşın, daha sonra evde yine biri dolaşıyor gibi gelmiş miydi? Gelmemiş miydi? Doğrusu, diyordu annesi, böyle bir *izlenime* kapılmıştı. Nerede peki? Nerede olduğunu söyleyemezdi, ama izlenim iyice kesindi ikinci keresinde, yalnız tabii o arada yanılsamaya kapıldığı olasılığı gelmişti aklına. Demek onlar da aynı şeyi duymuşlar! Ne garip!

"Mary, Jay olduğunu söylüyor," dedi Andrew.

"Ya, ben..."

"Hannah Hala da öyle diyor."

"Aaa, ama çok olağanüstü bir şey bu Andrew!"

"Jay'in tedirgin olduğunu düşünüyor..."

"N'olur Andrew!" diye haykırdı Mary, "Andrew! Lütfen bunu keselim artık! Olmaz mı?"

Andrew ansızın bir şamar yemiş gibiydi. "Tabii Mary, tabii keselim!" Annesine açıkladı. "Mary artık konuyu kapatmamızı istiyor."

"Yoo, o değil Andrew. Olay, bizim konuşabileceklerimizin ya

da düşünebileceklerimizin o kadar üstünde ki. Şöyle sessiz sessiz bir süre düşünmek isterdim! Anlıyor musun? Sanki Jay bizim aramıza karışmak, bizimle olmak için bunca paralanıp beceremezken, biz onu yanımızdan uzaklaştırıyoruz gibi bir şey."

"Çok üzgünüm Mary. Çok çok. Tabii, anlıyorum. Kutsallığı çiğnemek gibi bir şey."

Konuşmadan oturdular ve sessizlikte yine kulak kabartmaya çalıştılar. Önce hiçbir şey yoktu, birkaç dakika sonra Hannah, "Orada işte," dedi. "Nerede?" diye fısıldadı Andrew. "Çocukların yanında," dedi Mary usulca ve ses çıkarmadan, çabucak odadan çıktı.

Çocukların odasının kapısını açınca, bir fırın kapağını açmış gibi yüzüne vuran yoğun sıcaklıkla odanın her yanında Jay'in varlığını duydu: Gücünü, erkekliğini, çaresizliğini, sarsılmaz sakinliğini. Odanın tam ortasında diz çöktü, "Jay," diye fısıldadı. "Sevgilim. Bir tanem. Artık iyisin değil mi sevgilim? Artık kaygılarını attın, değil mi sevgilim? Üzülmüyorsun artık. Hiç kaygılanmayacaksın da bir tanem. Neler olduğunu anlayabiliyorum. Gitmek feci. İstemiyorsun. Elbette istemeyeceksin. Ama gitmek zorundasın. Onlar için üzülmemen gerek, biliyorsun. Her şey yoluna girecek sevgilim. Tanrı yanına alsın seni, Tanrı kayırsın seni, canım benim. Tanrı, ışığıyla aydınlatsın seni." Fısıldadığı sırada, odadakinin varlığı da belirsizleşmeye başlamıştı, müthiş bir korkuya kapılarak, "Jay!" diye haykırdı, kızının yatağına koştu. "Bir dakika daha kal yanımda," diye fısıldadı, "bir dakikacık daha sevgilim." Nasıl olduysa oldu, döndü Jay; yanı başında durup onunla birlikte çocuğunu gözledi. Catherine, mışıl mışıl uyuyordu, başparmağını dibine kadar ağzına sokmuştu; kaşları alabildiğine çatıktı. "Şükürler olsun," diye fısıldadı Mary gülümseyerek, çocuğun sıcak alnını okşadı; uykusunda homurdandı Catherine. "Tanrı esirgesin seni yavrum. Tanrı korusun," diye fısıldadı annesi, oğlunun yatağına doğru yürüdü. Kasket, ambalaj kâğıdına sarılı, yerde duruyordu; Rufus'un uykusu kız kardeşininkinden hafifti, çenesini kaldırmış, alnını geriye yaslamıştı; ağırbaşlı, telaşsız, bekleyen bir hali vardı.

"Becerebildiğin kadar kal yanımızda," diye fısıldadı Mary. "Artık ayrılıyoruz." Yine dizlerinin üstüne çöktü. Güle güle, dedi

içinden; ama duyguları yoğun değildi nedense. "Tanrım yardım et de *kavrayayım*," diye fısıldadı, ellerini önünde kavuşturdu; ne yazık ki tek kavrayabildiği, Jay'in gittikçe silikleştiği, gerçekten ayrılıyor oldukları ve kendisinin o anda özel bir duyarlık gösteremediğiydi.

İşte Jay, şimdi bütün bütüne ayrılmıştı odadan, evden, bu dünyadan.

"Yakında Jay. Çok yakında canım," diye fısıldadı; gelgelelim çok yakında olamayacağını biliyordu. Biliyordu ki uzun bir yaşam dilimi vardı önünde, çocukları büyütmek zorundaydı ve bir daha onunla buluşmadan önce ne gibi değişikliklere uğrayacaklarını, ne tür rastlantılarla karşılaşacaklarını ancak Tanrı bilebilirdi. Hem sessiz, hem yok edici bir boşluk duyuyordu içinde, hem de soğuk, başdöndürücü bir doluluk.

"Tanrı hepimizin yardımcısı olsun," diye fısıldadı. "Tanrı, sevecen bağışını üstümüzden eksik etmesin."

Haç çıkardı, usulca kapıyı örttü.

Haberi ilk duyduğu anda da böyleydi, diye düşündü Hannah, Mary içeri girip sedirdeki eski yerini aldığında; yıkılmışlığını ustaca gizlemeye çabalıyordu, aralarında tam bir suskunlukla otururken bu yıkılmışlık duygusu giderek azalıyordu. Hiç değilse, *oradaydı Jay*, diye düşündü. Buradakinden çok daha yakındık birbirimize. Hiç değilse. Konuşmamalarına için için sevindi.

Neden sonra Andrew, "Hannah Hala'nın bu konuda bir düşüncesi var," dedi.

"Belki de üstünde daha fazla durmak istemezsin," dedi Hannah.

"Hayır, konuşalım; tam tersine, istiyorum aslında." Tatlı bir şaşkınlıkla söylediğinin gerçekten yalan olmadığını fark etti.

"Birden şu eski masallar, batıl inançlar geldi aklıma; beklenmedik bir zamanda ölen ya da acı çekerek ölen insanların ruhlarıyla ilgili efsaneler. İsterseniz Joel'in deyimiyle ruh değil de yaşatıcı güç diyelim. Bilinçleri. Yaşamlarının özü."

"Gevelemeyelim," dedi Joel. "Hannah, o anda önem taşıyan her şeyin bedenden ayrıldığını söylüyordu. Ki ben de bu görüşe katılıyorum."

"Hem ölümden sonraki yaşama inansak da, inanmasak da, yani ruhun canlı, ölümsüz bir yaratık olduğuna ister inanalım, ister inanmayalım," dedi Mary, "bu gücün, bu dirimin ölümden sonra biraz daha sürmesine inanabiliriz pekâlâ. Çevremizde dolanmasına."

"Bence pek olacak şey değil ,ama düşünülebilir."

"Canım, ışığa baktıktan sonra gözleri kapamak gibi. Yok, tam öyle de değil, yani sürüyor demek istiyorum. Özellikle ölen kimse, güçlü, canlı, yaşlılıktan ötürü ya da uzun bir hastalıkla falan yıpranmamış biriyse."

"Üstüne bastın," dedi Andrew, "hızdan, tezlikten yola çıkıp sapasağlam kurtulan bir şey."

"Kaç yıllık inançlar bunlar?"

"Yaşamla ölüm kadar eski," dedi Andrew.

"Benim demek istediğim," dedi Hannah, "doğrudan Tanrı'ya ulaşmıyor onlar. Öylesine acı çekiyorlar, öyle büyük bir sarsıntı geçiriyorlar ki, bir süre toparlayamıyorlar kendilerini."

"O yüzden Jay'in de gelmesi gecikti," dedi Mary. "Sanki *öz ruhu* kendinden geçmişti."

"Belki."

"Hele Jay gibi genç biri, karısı, çocukları olan, böyle bir sonu hiç beklemeyen biri için aklını ve duygularını olaya alıştırmak, içini hazırlamak büsbütün güç olmuştur."

"Evet tam tamına öyle," dedi Andrew, Hannah da başını salladı.

"Şöyle demiştir kendi kendine, 'Üzgünüm. Pek beklenmedik bir olaydı bu. Yapmam gereken sürüyle iş var. Onları yüzüstü bırakamam.' Dememiş midir? Bunları düşünmüş, duymuştur, ondan öyleydi. Endişeliydi. Öyle kaygılı, öylesine tedirgin. Evet tıpatıp öyleydi!

"Ancak duygularının anlaşıldığına inandıkları zaman, her şeyin yoluna gireceğine, en doğru yolun tutulacağına inandıklarında, huzura kavuşuyorlar."

Herkes başını salladı ve bir süre hiç konuşmadılar.

"Ne korkunç bir şey olmalı," dedi Mary sevecen bir sesle, "başkalarının iyiliği için bunca kaygılanırken, elinden bir şey gelmeyecek, duygularını söyleyemeyeceksin bile, anlatılmaz bir acı!

Elin kolun bağlı kalacaksın. Zavallıcıklar.

"İnandırılmak istiyorlar. Huzura kavuşmaları gerek. Onu inandırabildiğim için *şükrediyorum* Tanrı'ya. Artık huzura kavuşmuştur. Öyle seviniyorum ki!" Yüreğindeki yıkıntı, sıcaklığa, aşka dönüşmüştü, hemen hemen toparlanmıştı.

Düşünceli bir sessizliğe gömüldüler yine, bu sessizlikte Joel'in usul sesi yükseldi ağır ağır, "Bilmem... bilemeyeceğim ama hiç de... bilemiyorum. Sağduyu diye bir şey varsa, *bunun* olmaması gerekir, gelgelelim bu böyleyse, bunun böyle olduğunu anlamada da sağduyuya başvurulamaz. *Bilmiyorum. Bil*-miyorum.

"Siz haklıysanız, ben yanılıyorsam, büyük bir olasılıkla bu konuda tepeden tırnağa haklısınız demektir. Tanrı-manrı hepsi dahil. O zaman da ben düpedüz salağım demektir.

"Ama sağduyuma güvenemezsem –biliyorum, fazla sağduyulu değilim, ama ne kadar varsa– yani ona güvenemezsem Poll, başka neye güvenebilirim ki!

"Senle Hannah, Tanrı'ya güven, diyeceksiniz. O da söz konusu değil bence."

"Neden Joel?"

"Senle Poll'un sağduyunuza aykırı gelmediğine göre, görüşlerimi açıklamam gereksiz. Aklı başında insanlarsınız ikiniz de. Yine de ikisini bağdaştırabiliyorsunuz, ben anlayamam bunu."

"İnanç gerekiyor baba," dedi Mary usulca.

"Evet, hepsi bu sözcükte düğümleniyor. Her şeyi kördüğüme çeviren bir sözcük bu. Hacıyatmaz gibi her taşın altından çıkıyor. Her sorunu çözüyor.

"Benim için değil ama, bende inanç yok çünkü.

"Olsaydı, bir yanıma batmazdı. Bakma sen.

"Bana göre değil.

"Becerebilenlere bir diyeceğim yok. Daha güçleniyorsunuz. Ben de becermek isterdim belki. Ama olmuyor.

"Tam anlamıyla bir tanrıtanımaz sayılmam, biliyorsunuz. Hiç değilse ben öyle olduğumu düşünmüyorum. Tanrı yoktur diye tutturmak da benim gözümde, Tanrı vardır diye tutturmak kadar temelsizdir. İkisini de kanıtlayamazsın. Sorun da bu ya: Ben kanıt isterim. Kanıtlanamayacak durumlarda, iki seçenekten birine sarılırsam yüzüme tükürün! Şunu diyeceğim, umarım ya-

nılıyorsunuzdur, yalnız tam bilemiyorum."

"Ben de," dedi Andrew. "Umarım, öyledir ama."

Mary ile Hannah'ın yüzüne umutla baktıklarını görünce, "Konuyu bütünüyle düşünmedim," dedi, "orasını ben de bilmiyorum. Ben yalnızca bu geceyi kastettim."

Ne yârdan geçiyorsunuz ne serden, diye düşündü babası.

Şamar yemiş çocuğa döndü, diye düşündü Andrew, bu kadar kırıcı olmak istememişti.

"Ama Andrew," diyecek oldu Mary, sonra kendini tuttu. Tam da tartışılacak zamanı bulduk, diye düşündü, hele çekişmenin tam sırası!

Hepsi birbirlerinin buna benzer şeyler düşündüklerini sezmişlerdi; bir süre konuşan olmadı. Sonunda Andrew, "Özür dilerim," diye girdi söze.

"Ziyanı yok," dedi ablası. "Dert değil Andrew."

"Hepimiz başarabildiğimiz ölçüde inanabiliriz," dedi Hannah bir sonra.

"Sen bile Joel. Senin inancın kafanda. Mantığın."

"Fazla bir şey değil: Ama elimdeki avucumdaki bu. Kesinlikle güvenebildiğim tek şey."

"Ben de onu söylemiştim."

"Artık kapatalım bu konuyu," dedi Mary. "Bu gecelik," diye ekledi buyruk vermiş gibi olmamak için.

Bu gecelik sözcüğünde, hepsine yönelmiş bir saldırı vardı, Mary'nin düşündüğünden çok daha ağır bir saldırı, bundan emindiler, o yüzden de pişmanlık duymasın diye kibarca, rastgele konuşurcasına, "Yoo kapatmayalım," dediler bir ağızdan.

Bir ağızdan konuşmanın verdiği tedirginlikle çaresiz kalarak yerlerine oturdular, her ne kadar kendilerine ve Mary'ye dayanılmaz gelse de, susmanın konuşmaya çabalamaktan daha az yanlış olacağını kesinlikle biliyorlardı artık. Mary onları rahatlatmak istiyordu; böyle suskun durması büsbütün güçleştiriyordu durumlarını; gelgelelim o da, onlar gibi, konuşmayı zorlamanın, susmaktan beter olacağını kestirmişti.

Bu suskunlukta annesi, tedirgince gülümseyerek oturuyordu kibar kibar, borusunu ortalığa çevirmişti. Kimsenin ko-

nuşmadığının farkındaydı ve genellikle böyle durumlarda, kimsenin sözünü kesmeden konuşabiliyordu rahatça, ama bu anda, söyleyeceği herhangi bir sözün acımasız ve yok yere bir duygu ve düşünce kopukluğuna yol açabileceğinden korkuyordu; odadaki havayı belli belirsiz sezmişti.

Bir süre sonra, boruyu uzatmanın da bir şey istemek anlamına çekilebileceğini düşündü, kucağına bıraktı. Yine de alınırlar ya da onun adına üzülürler kaygısıyla gülümsemeyi sürdürdü, ne saçma, ne saçmaydı gülümsemek!

Acının yüzüne gülüyor, diye düşündü Joel. Acaba kardeşi, oğlu, kızı da kendisi kadar kesinlikle anlayabiliyorlar mıydı bu gülüşü, görüyorlarsa? Karısının elini tutmak geldi içinden. Anlasalar bari, diye düşündü.

O gece eniştesini ilk görüşü, Andrew'nun gözlerinin önünden gitmiyordu. Adamların utangaç, çekingen duruşları, Andrew ve Walter aralarından geçerken yana çekilişleri ve Jay'i görüşü; daha kimse konuşmadan, "Ölmüş," demişti Andrew. Birisi çekingen bir sesle kimliği konusunda bir şeyler söylemişti, Andrew da sert çıkmıştı; eve telefon ettiklerine göre daha ne? Yine çekingen mırıltılar duyulmuştu, yaptığı çıkıştan utanmıştı Andrew, tek lambanın ışığı altında adamlardan biri, çarşafı usulca çekmişti Jay'in üstünden (biraz sonra, demircinin karısının cesedin üstündeki kirli çulu görünce koşup bu temiz çarşafı getirdiğini öğrendi); ve işte Jay; Andrew başını salladı, "Evet o," demeye zorladı kendini. Walter'ın derin, sessiz soluğunu duydu omuz başında, o da "Evet," dedi ve Andrew biraz kenara çekilerek Walter'a yer açtı, birlikte, ses çıkarmadan çarşafın altından çıkan başa baktılar; Jay'in kaşları hâlâ çatıktı, ama onlar baktıkları süre içinde bile hafifçe gevşemeye başlamıştı; eti şimdiden çökmüş kafatasına yapışmıştı; şakakları, alnı, göz çukurları, sağlığında olduğundan çok daha incelmiş görünüyordu, burnunun kemeri daha bir inceydi, bir gurur ve sabırsızlık belirtisiyle çenesini yukarı kaldırmıştı ve çenenin ucundaki kesik, öyle temiz, kansızdı ki, yumuşak keresteli bir ağaca taşkalemiyle oyulmuş izlenimini uyandırıyordu. Ancak büyük ve yeni şeyler karşısında ya da bir anlık bir şiddet olayının geçtiği yerlerde duyulan kısa süreli şaşkınlıkla gözlediler onu; o kımıltısız başı gözlerken de havanın müthiş bir dirimle yüklü ol-

duğunu fark ettiler. Andrew başını çevirmeden, Walter'ın gözlerinden yaşlar aktığını anladı; kendisi buz gibiydi, ürkmüştü, gözyaşı dökemeyecek kadar katılaşmıştı. Yarım dakika sonra soğuk bir sesle, "Evet, o" dedi, cesedin yüzünü örtüp çabucak çekildi; Walter gözlerini, gözlüğünü kuruluyordu; az kalsın bir şey takılıyordu Andrew'nun ayağına, eğildi, sivri, eğri büğrü bir örs dişti gözüne; elini bu soğuk, bir köşeye itilmiş demir parçasına dayadı; demirin yüzeyinde o güne kadar yediği her darbenin şaşırtıcı gölgesini gördü.

Şimdi bu imgeler büyük bir hızla üst üste yığılıyordu, değişmez merkez, o gururlu, kesik çeneydi ve bu çene ancak iki imge karşısında siliniyordu, Jay'i kazadan sonraki ilk görüşü; arabanın yanı başında dümdüz, yarasız beresiz yatıyor demişlerdi, ölü gözlerine yıldızlar vurmuş, eli hemen kapışmaya hazır; ve onu son görüşü, çıplak bir masanın üstünde çırılçıplak, ensesinin altına bir şey dayamışlar.

Biri derinden iç çekti; başını kaldırdı; Hannah. Hepsi yere dikmişlerdi gözlerini ya da yana bakıyorlardı. Ablasının yüzü garip bir değişime uğramıştı bu sessizlik süresinde; incelmiş, utangaçlaşmış, neredeyse bir yeni gelin havasına bürünmüştü. Panama'daki düğünlerini anımsadı; evet, tıpkı o günkü yüzdü. Başını çevirdi.

"Hannah Hala, n'olur bu gece burada benimle kalır mısın?" diye sordu Mary.

Ah anneciğim, diye düşündü Andrew, onun o anlamsız, donuk gülüşünü görünce içi burkuldu.

"Tabii Mary."

Joel saatine bakmamaya karar verdi. Andrew raftaki saate kaçamak bir göz attı. Saat...

"Annem kırılmaz sanırım. Anlayışla karşılar. Zavallı anneciğim," dedi Mary ansızın, elini annesinin elinin üstüne koydu, boruyu tuttu. Annesi sabırsızca yerleştirdi boruyu. "Artık hepimiz biraz uyumaya çalışmalıyız bence." Annesi başını salladı, tam bir şey söyleyecekti ki Mary elini hafifçe sıktı: "Senin kalman çok iyi olurdu, ama gece on birden sonra birtakım güçlükler çıkacak biliyorsun." *"Hıı,"* dedi babası, "şey, ben de..."

"Açıkla, anlat ona Poll!"

"Ben de düşündüm ki anneciğim, sanırım anlayışla karşılarsın, hep *alçak sesle* konuşmak çok güç olacak, çocuklar da uyuyorlar, o yüzden..."

"Haklısın Mary," diye atıldı annesi, o çınçın sesiyle. "Ben de sana katılıyorum. Hannah'nın kalabilmesi çok iyi!" diye ekledi, Mary ve Hannah, evden izin koparmış küçücük kızlardılar sanki.

"Anneciğim, herhalde kalmanı *nasıl* istediğimi anlıyorsun, darılmıyorsun, değil mi? Ne kadar isterdim..."

Annesi, elini okşadı, "Telaşlanmaya gerek yok Mary. En *akıllıca* yol bu." Gülümsedi.

Mary, kolunu onun omzuna doladı, sarıldı; ihtiyar yüzünü çevirdi annesi, pırıl pırıl güldü, Mary onun gözlerindeki yaşları gördü. Dili tutulmuştu, duyduğu sevgiyi, içinden gelen duyguları tam tamına ona iletebilmek çabasıyla başını habire sallıyordu. Birkaç dakika sonra, *"Nasıl istersen* yavrum," dedi, "Ne istersen!"

"Tanrı senden razı olsun anne."

"Efendim?"

"Tanrı senden *razı olsun* dedim!"

Catherine onun elini okşadı, daha kısık bir gülüş belirdi dudaklarında.

Seni nasıl sevdiğimi bilsen! diye haykırdı Mary içinden.

"Belki çocuklara," dedi Catherine, "çocuklara bakabilirim ben... sizin için daha *uygunsa*..."

"Yo, uyandırmayalım onları bence," dedi Mary.

"Onu demiyor..." diye söze girdi Andrew.

"Yarın diyorum," dedi annesi, "tören sırasında belki..."

"Çok teşekkür ederim anne, gerekebilir gerçekten, o zaman gerçekten bırakırım. Hem de yürekten. Şu anda öyle başım dönüyor ki bir şey bilemiyorum şimdiden, tasarlayamıyorum. Hiçbir şey. Yarın olsun da."

"Yarın görüşürüz o zaman."

"Teşekkürler anneciğim."

"Bir şey değil."

"Yine de teşekkür ederim."

Annesi güldü, başını salladı.

Joel ile kardeşi de kalkmışlardı.

"Gitmeden bir şey söyleyecektim Mary," dedi Andrew.

"?"

"Çok geç oldu, sen de çok yorgunsun."

"Önemliyse, söyle Andrew."

"Yarına bıraksak daha iyi."

"Neydi Andrew?"

"Şey... görüşmemiz gereken önemli konular var da." Derin bir soluk aldı, sonra yüksek sesle söyledi: "Mezarlıkta yer bulmak, cenaze hazırlıkları, taş ayarlamak falan. Sabaha kadar bekleyelim."

Yer, taş, tabut. Ölü kaldırıcılık mesleği olanca gerçekliğiyle, elle dokunulur bir somutlukla belirdi gözlerinin önünde, parmakları donuyordu sanki. Donuk gözlerle Andrew'ya baktı.

"Daha bol bol vakit var Mary," diyordu halası.

"Tabii," dedi Andrew, "konuyu gece yarısı açmakla saçmaladım."

"Gerçekten vaktimiz varsa," dedi Mary hafif bir sesle, "gerçekten varsa Andrew," dedi sözcüklerin üstüne basarak, "o zaman yarına bırakalım derim, bir sakıncası yoksa sence. Yarın sabaha." Saate bir göz attı. "Tanrım! Sabah olmuş bile," diye haykırdı.

"Ne sakıncası olabilir?" dedi Andrew. Halasına döndü, ağır bir hastanın başucunda konuşurcasına, "Bırak uyusun," dedi, "sonra beni ararsın."

Hannah başını salladı.

"Şey olacaktı..." dedi Joel, sofaya çıkarken.

"Nee?..." dedi Hannah.

"Şapka. Benim şapka da." Andrew odadan çıktı, sofada babasıyla karşılaştı, elinde kendi şapkası, karısının ve Andrew'nun şapkaları vardı.

"Mutfakta bırakmışım," dedi.

"Teşekkürler baba." Andrew kendi şapkasını aldı.

Catherine, odanın ortasında tedirgin bekliyordu, borusuyla cüzdanı elindeydi, kapıya bakıyordu. "Teşekkür ederim Joel," dedi. Şapkasını başına geçirdi, iğneyi biraz çarpık iliştirdi, sorarcasına baktı Hannah'ya.

"Tamam Catherine," dedi kocası.

Andrew, ablasını inceliyordu. Galiba bu ayrılık hazırlığı, sessiz bir ürküntüye sokmuştu onu. Belki de kalmalıydık, dedi kendi ken-

dine. Bütün gece. Ben kalabilirdim. Mary, şimdi annesinin şapkayı başına güçlükle oturtuşuna bakıyordu. Andrew, asıl, bu yavaşlık onu tedirgin etti, diye düzeltti saptamasını. Çabuk gitsek iyi olacak.

"Mary," diyerek yürüdü ona doğru, kucakladı. Mary'nin gözleri benek benekti; sanki gözbebekleri parça parça olmuş, kırılmıştı; bu gözlerde, bu bedende, ölü gövdeden fışkıran sarsıntıyı ve dirim gücünü andıran bir şey vardı. Yeni bir Mary; değişmiş. Elimden ne gelir, diye düşündü.

"Yaptıkların için teşekkürler," dedi Mary. "Her şeyin senin başına kalmasına üzülüyorum."

Andrew ne bir yanıt verebildi, ne de onun gözlerine bakabildi artık; daha sıkı sarıldı ablasına, "Mary," dedi neden sonra.

"İyiyim Andrew," dedi Mary usulca. "İyi olmam gerek."

Andrew başını sertçe salladı.

"Sabaha uğrarsın. Şeyleri kararlaştırırız."

"Uyuyabilirsen uyu."

"Sen ilk iş buraya gel, yapacak çok iş var, az zamana sığdırmak zorundayız."

"Peki."

"İyi geceler, Andrew."

"İyi geceler, Mary."

"Tanrı seni *esirgesin!*" diye patladı annesi ansızın, ilenir gibiydi sesi; sağırlığıyla, miyopluğuyla, bütün gücüyle göğsüne bastırdı kızını, iki eliyle sırtını patpatladı: Ne kadar genç, ne güzel kokuyor, diye düşündü.

Nasıl da bana yardım etmek istiyor, diye düşündü Mary. Kalarak! Sarılırken, sert, yuvarlak omuzları, yasla bükülmeye yüz tutan sivri omurgayı duydu elinin altında. Geriye doğru yaylanarak annesinin şapkasını düzeltti, titreyen dudaklarına baktı, sıkı sıkı öptü onun dudaklarını. Annesi de öpücüklere iki kere karşılık verdikten sonra yana çekildi, basamakları inmeden önce uzun eteğini topladı.

"Poll," dedi babası; sakalları yanaklarına battı, fısıldadığını duydu: "Aferin. Sakın bırakma kendini."

Başını salladı Mary.

"İyi geceler," dedi Hannah.

"İyi geceler, Hannah Hala," dedi Andrew.

"İyi geceler Hannah," dedi Joel. Catherine ile Andrew'yu dirseklerinden kavramıştı; birlikte sundurmaya çıktılar.

"Işık!" diye haykırdı Mary.

"Ne?" dediler Andrew ile Hannah, irkilmişlerdi.

Mary, sundurmanın ışığını yaktı. "Teşekkür," dedi babası uysal bir sesle. "Teşekkür ederiz," dedi annesi çınçın. Onlar dikkatle basamaklardan inerken, Mary ile Hannah kapıda durdular, onların köşeyi dönmelerini, karşı kaldırıma geçişlerini izlediler. Köşedeki sokak lambasının oraya vardıklarında, Andrew, başını çevirdi, şöyle bir selam verircesine havaya kaldırıp indirdi elini; ötekiler dönmediler; şimdi Andrew da köşeyi dönmüştü, kaldırımda güvenle yürüyorlardı, Mary ışığı söndürüp arkalarından baktı. Hannah göremiyordu artık, birkaç dakika sonra da, görür gibi yapmaktan usanıp Mary'nin bakışlarını inceledi, sanki şu anda, gidenleri son ana kadar görebilmekten daha önemli bir şey yoktu dünyada, öylesine ciddiydi Mary. Ve Mary hâlâ görebiliyordu onları, karanlıkta daha kara görünen irili ufaklı gövdelerini, gittikçe küçülüşlerini; en sonunda onları görmesini engelleyen, artık karanlık değil, Biddles'ların evinin köşesiydi.

Onlar silindikten sonra da Mary gözlerini kısarak taradı sokağı. Köşede karbon lambasının güçlü ışığı gözleri alıyordu, batıda, biraz daha ötede de görünmeyen bir lambanın parıltısı; daha da ötede, doğuda, başka bir ışık. Çıt çıkmıyordu, evlerin hiçbirinde ışık yanmıyordu. Rüzgâr usulca kıpırdıyordu alnında. Döndü, halasının kendisini gözlediğini gördü, onun gözlerinin içine baktı.

"Uyuma vakti geldi," dedi.

Kapıyı kapadı Mary, gözlerini birbirlerinden ayırmadılar.

"Dün gece, aşağı yukarı bu saatte," dedi Mary.

Hannah hafifçe iç çekti; biraz duraladıktan sonra Mary'nin elini tuttu. Gözlerini birbirine dikmiş, öylece duruyorlardı.

"Evet, hemen hemen," dedi Mary garip bir sesle.

Sessizlikte mutfak saatinin tiktaklarını duyuyorlardı.

"Konuşmaya *çalışmayalım* bile," dedi Mary, "ikimiz de bitkiniz."

"Gel sana sıcak bir içki hazırlayayım," dedi Hannah oturma odasına geçerlerken. "Uyku verir."

"Galiba *iyi gelmeyecek* Hannah Hala, doğru söylüyorum."

Ben hazırlayayım da sen ister iç, ister içme, demek geldi Hannah'nın içinden, ama ansızın: Kendimi yararlı gösterme çabası bu. Sesini çıkarmadı.

Aralarında ikisinin de çözemediği garip bir çekingenlik, bir gerginlik sürüyordu. Oturma odasına girince, kıpırdamadan durdular yine; sessizlik ikisine de acı geliyordu, hele birbirlerini düşündükçe. Acaba gerçekten kalmamı *istiyor* mu, diye düşündü Hannah; ne yararım dokunuyor ki! Acaba kalmasını *istemiyorum* mu sanıyor, diye düşündü Mary, konuşamıyorum diye! Ama o da konuşkan değildir.

"Konuşmak hiç gelmiyor içimden," dedi.

"Elbette gelmeyecek, yavrum."

Hannah, belki de kendisinin söz geçirmesi gerektiğini düşünüyordu, yine de Mary'nin isteklerine ya da isteksizliğine uymak, boyun eğmek daha doğru geliyordu ona.

Onu yatağa *yollayamam*, içim götürmez, diye düşündü Mary.

"Yatak hazır," dedi ansızın, galiba oldukça sert çıkmıştı sesi, alt kattaki yatak odasına doğru yürüdü hızla, kapıyı açtı. "Bak." İçeri girdi, ışığı yakıp halasına döndü. "Hazırlamıştım, Jay şey olursa," diye dalgın dalgın yastığı kabarttı. "İyi de olmuş."

"Hemen yatmalısın Mary," dedi Hannah. "Bir şey gerekirse yardım etmeme izin..."

Mary mutfağa girmişti; sonra sofadan geldi ayak sesleri, biraz sonra odaya girdi. "İşte temiz bir gecelik," dedi, "bir de sabahlık," giysileri halasının şaşkın ellerine bıraktı. "Sabahlık büyük gelecek korkarım, şey, Jay'indi de, ama kolağızlarını kıvırırsan pekâlâ uyar." Hannah'ın önünden geçip oturma odasına yürüdü.

Hannah, "Sen bana bırak o işi Mary," diyerek seğirtti arkasından; Mary bardakları tepsiye dizmeye başlamıştı bile.

"Aman Tanrım!" diye haykırdı. Şişeye baktı. "Yani bunun hepsini *ben* mi içtim?" Dörtte üçü boştu şişenin.

"Yoo. Andrew aldı biraz, ben de, baban da aldı."

"Ama siz birer yudumcuk içtiniz. Demek ben içmişim Hannah Hala. Bütün şişeyi."

"Etkilemedi ama."

"Nasıl olur?" Kalan viskiyi gözlerine iyice yaklaştırdı, iğneden

iplik geçirir gibi dikkatle baktı. "Herhalde *sıcak içki* içmesem de olur."

"Hiç böyle şey *olmamıştım!*" diye haykırdı sonra usulca.

"Aspirine ne dersin?"

"Aspirin mi?"

"Sabah başın ağrıyabilir."

"Babamın dediği gibi. Babam diyor ki böyle ani sarsıntılarda falan etkilemezmiş... Hannah Hala?" dedi yüksek sesle. "Hannah Hala?" diye seslendi, ama çocukları uyandırmaması gerekiyordu. Bekledi. Halası, elinde bir bardak su ve iki aspirinle içeri girdi.

"Hadi," dedi, "yut şunları."

"Ama ben..."

"Yut bitsin. Sabahleyin baş ağrısıyla uyanmak istemiyorsun herhalde. Hem uyku da verir aspirin."

Mary söz dinledi, aldı ilaçları; Hannah tepsiyi doldurup içeri götürdü.

VIII

❄

Laurel Avenue boyunca yol daha da karanlıktı; ağır yapraklar, tek sokak lambasını da örtüyordu. Andrew, ayak seslerini duyabiliyordu yalnızca; annesiyle babası sesleri de duyamıyorlardı besbelli. Nasıl da kıpırtısız yatıyorsun önümüzde. Evet, ağaçların tepelerinde; ağır adımlarının yanı başından geçen evlerin karanlık pencereleri, sundurmaları, belirsiz oymaları, tekinde bile ışık yok ve kilometreler boyunca, evlerin ve işyerlerinin sıralandığı sokaklar da öyle; senin o derin, düşsüz uykunun tepesinde, suskun yıldızlar yol alıyor.

Annesinin kaldırımdan inmesine yardım etti; ayak seslerinin bu küçük, usul, düzensiz tıkırtısı.

Yıldızlar artık yorulmuşlardır. Gece bitti bitecek.

Karşı kaldırıma çıkardı annesini.

Yüzlerine vuran hava, şaşılacak kadar temiz, uzak ve yumuşacıktı, geceyarısı kentin sessizliği ve yıldızlar, en el değmemiş toprak parçalarının ulaşamayacağı bir gizlilik ve görkem içinde. Küçük evler, büyük evler, oymalı, geniş sundurmalar, karanlık pencereler, mayısın güreltiği ağaç yaprakları, uykuya bal üretircesine kovanlık eden yatak odaları da ağır adımlarının yanı başından akıp gidiyorlardı, tek evde ışık yok. Laurel Avenue, daha da karanlıktı. Arkalarından vuran ışık, gölgelerini kaldırıma yansıtmıyordu, önlerindeki lambanın ışığında küçük, uzak bir kaldırım parçası, ıssızlığıyla gözleri alıyordu, birkaç yaprak alev almıştı sanki, bir sundurmanın payandalarıyla direkleri bembeyazdı. Annesinin karanlıkta yürümesine yardımcı olurken, her zamankinden çok daha yavaş yürüyordu Andrew ve bütün bu gözlemler yavaş yavaş, için için doluyordu yüreğine. Yüreği tam taşmaya hazırken, baktı ki, ölüm kadar, bir o kadar, bahar gecesinin güzelliği, kayıtsızlığı da etkilemiş duygularını. Sanki aldırmıyormuşum gibi, diye düşündü ama suçluluk duymadı. Aldırdığını biliyordu; çoğu zaman hiç umursamadığı geceye ve şu kente karşı büyük bir yüküm duydu. *Nasıl da kıpırtısız yatıyorsun önümüzde* dedi içinden. Sözcükleri kendi kendine yineledi, duygulanmadan ve ezgiyi duydu: Küçük bir çocuk sesi, kendi sesi, kafasının derinliğinde söylüyordu bu şarkıyı.

Hmm.

Gece bu saatte, açık havaya en son ne zaman çıktığını anımsamaya çalıştı. Acaba hiç... Tanrım, yıllar olmuş. Yedi yıl... On altı yaşlarındayken daha kendini Shelley sandığı yıllarda, ırmağı gözlemişti. Köprünün parmaklığından eğilmiş, sağ olduğu için şükretmişti Tanrı'ya.

Bir içgüdüyle başını çevirdi, yüzünü annesiyle babasından kaçırdı.

Ben de görmek istemiyorum ya, diye düşündü.

O aralar, Jay, kendi başına hukuk öğrenmeye çalışıyordu.

Senin o derin, düşsüz uykunun üstünden suskun yıldızlar yol alıyor.

Bu sözcükler eskiden beri duygulandırırdı onu; nedense her yıl, başka hiçbir şeyin çağrıştıramadığı ölçüde Noel'i getirirlerdi.

Şu anda, bildiği şiirlerden hiçbiriyle boy ölçüşemeyecek kadar güzel geliyordu sözcükler.

Kendi kendine ağır ağır, düşünerek yineledi: Düpedüz sözler işte.

Yoo, gerçekten getiriyorlar, diye düşündü göğe bakarak. Gerçekten. Tanrım, nasıl da bitkin görünüyorlar!

Gece saati bu.

Suskun yıldızlar yol alıyor, dedi yüksek sesle fısıldamadan, yine de onların duyamayacağı bir sesle.

Gözleri yaşlarla doldu, boğazında, göğsünde derin bir hıçkırık düğümlendi, yutkundu, gözyaşları yanaklarından süzüldü.

Ama senin karanlık sokaklarında, dedi içinden, yüksek sesle haykırırcasına: *O bitimsiz ışık yanar!* ve bu sözler üstüne içinden kopan hıçkırığı engelleyemedi, ötekilerden gizlemiş olmayı umdu yalnızca.

Evet, farkında değildiler.

Kendi de inanamıyordu, *Çılgınlık bu düpedüz. Hiçbir anlamı yok, hiç!*

Bitimsiz ışık!

Umutlar ve korkular, serinkanlı, zorlu bir ses duyuluyordu içinde; usulca mırıldandı: *Bütün yılların umutları ve korkuları.*

Sende toplanıyor bu gece, diye fısıldadı; ve geniş bir alanın ortasında, suskun, karanlık kentin göbeğinde, gölgesiz ışığın derinlerine savrulmuş ölü canlandı gözlerinin önünde, yumruğunu bütün gücüyle bacağına indirdi.

Yeryüzünde tek duyabildiği, ayak sesleriydi; annesiyle babası bunu bile duyamıyorlardı besbelli.

Annesinin kaldırımdan inmesine yardım etti; ayak seslerinin küçük, usul, düzensiz tıkırtısı; keskin ışığın aydınlattığı boşluğa yürüdüler.

Karşı kaldırıma çıkardı annesini; her şey yekpare bir gölge haline gelene kadar bölük pörçük gölgelerinin izini sürdüler.

Yol boyunca üçü de konuşmadılar; evin köşesine geldiklerinde, sanki bir ağızdan karar vermişlerdi: İki erkek de aynı anda kadının dirseklerine yapıştılar, o da başını eğdi, onların kollarını sıkı sıkı kavradı. Adımlarını daha da yavaşlatarak, dizlerini gererek dik yamaçtan indiler, yanar bırakılmış tek ışığı gördüler,

hırsız gibi usulca, arka kapıdan evlerine girdiler.

Merdivenin başında duruyorlardı.

"Mary," dedi Hannah, "sana bir yardımım dokunabilir mi?"

Benimle yukarı çıkmak istiyor, diye düşündü Mary. "Yalnız kalsam daha iyi olacak galiba," dedi. "Teşekkür ederim. Teşekkür ederim Hannah Hala."

"İstediğin zaman seslen bana. Uykum ne kadar hafiftir, bilirsin."

"Merak etme iyiyim. Gerçekten."

"Sabah da kalkma yataktan. Ben çocuklarla ilgilenirim."

Mary, ışıltılı gözlerle baktı halasına, "Hannah Hala," dedi, "onlara söylemem gerekecek."

Hannah başını eğdi, içini çekti: "Eveeeet. İyi geceler," diyerek öptü yeğenini. "Tanrı esirgesin seni," dedi kırık dökük bir sesle.

Mary dikkatle baktı ona, "Tanrı hepimizin yardımcısı olsun."

Döndü, basamakları çıktı, son anda döndü, eğildi, "İyi geceler," dedi gülerek.

"İyi geceler Mary," diye fısıldadı Hannah.

Sofadaki ışığı, oturma odasındaki ışığı söndürdükten sonra ışığı yanan yatak odasına girdi, panjuru çekti, mutfağa ve oturma odasına açılan kapıları kapadı. Giysisini çıkarıp iskemlenin arkasına astı, yatağın kenarına ilişti, pabuçlarının bağlarını çözecekti, duraladı bir an, kesinlikle biliyordu evet, mutfakla banyonun ışıklarını söndürmüştü. Sabahlığı kollarını iliklemeden giydi, iç çamaşırlarını sonra çıkarmaya başladı; gecelik oldukça büyük geliyordu, sarındı, eteklerini yerden kaldırdı. Yatağın kenarına diz çöküp gece duasını etti, gelgelelim yüreği de aklı da duada değildi, hiçbir şey hissedemiyordu. "Sadık kullarının ruhları," diye kekeledi, dudaklarını büzdü, öfkeyle duayı sürdürdü sonra: "Yaşamış ve ölmüş herkesin ruhu, ister Tanrı tanır, ister Tanrı tanımaz olsun, huzura kavuşsun. Özellikle onunki!"

Beni yere çal istersen, diye düşündü. Şimşeklerini yolla üstüme. Umurumda değil. Umurumda değil.

Yanılıyorsam bağışla beni, diye düşündü. Eğer bağışlayabilirsen. İstersen. Ama duygularım böyle, hepsi bu.

Yüreğiyle kafası bomboştu yine; şu anda, uçurumun rüzgârını

yüzünde duyarken bile başka şeyler hissedemiyor, korkamıyordu bile.

Tanrım, sana inanıyorum. İnançsızlığımı geçir.

Ne yaptığımı bilmiyorum ki.

Yakaramıyorum sana Tanrım. Şu anda olmuyor. Beni bağışlamaya çalış. Çok yorgunum, çok korku çektim.

Otuz altı yaşında.

Otuz altı.

İyi ama, neden olmasın? Zamanın iyisi kötüsü mü var? Kır gezintisi değil ki bu, olması da istenmedi.

Senin ellerine bırakıyorum ruhumu.

Haç çıkardı, panjuru kaldırdı, pencereyi açıp yatağa girdi. Çıplak ayakları soğuk, serin keten çarşafa değip altındaki ve üstündeki örtülerin soğuk, temiz yumuşaklığını duyunca, ansızın bir titreme aldı, bir yalnızlık kapladı içini, ölü annesinin yanağına nasıl dokunduğunu anımsadı.

Neden yaşıyorum sanki!

Gözlüğünü çıkarıp el altındaki bir yere, gece lambasının yanına koydu, ışığı söndürdü. Doğrulup yastığa yaslandı, ellerini göğsünün üstünde kavuşturdu, gözlerini kapadı.

Bu gece hiçbir konuda kafa yoracak halim kalmadı, dedi kendi kendine. Bütün işler Andrew'nun üstünde.

Sabah olsun.

Mary ışığı yakmaya kalkışmadı; pencereden giren ışıkta görebiliyordu çevresini. Geceliğini giyip iç çamaşırını çıkardı, çocukları duyabilmek için kapıyı araladı, çarşafların eski çarşaflar olduğunu ancak yatağa girince kavrayabildi, dua da etmemişti üstelik; oysa sırf dua etmek için yalnız kalmayı kurmuştu içinden!

Zararı yok, diye fısıldadı; zararı yok, dedi yüksek sesle. Aslında Tanrı'nın anlayış göstereceğini, dua edememesini bağışlayacağını demek istemişti, oysa gerçekten zararı yokmuş gibi geliyordu şimdi, her şeyin, bütün olup bitenlerin zararı yoktu. Senin dediğin olur. Zararı yok. Gerçekten zararı yok. Sırtüstü uzandı, avuçlarını açtı iki yanına ve sezdirmeden, seyrelen karanlıkta ara sıra bir çatlağa, ara sıra bir kalyona, bir balığa ya da düşünen bir başa benzeyen bildik lekeyi seçmeye çalıştı. Bu gece

asıl kimliğiyle görünüyordu, anlamsız bir göz. İçi çekildi, gerilere, diplere düşüyordu sanki, sonsuza çekiliyordu, bitkindi; hiçbir şey umurunda değildi. Hiç umursamadan kulak verdi içinden gelen sese: Çukurdan sesleniyorum sana Tanrım; Tanrım, sesimi duy, diyerek katıldı bu sese. Kulakların, yakınmalarımı anlayışla dinlesin. Birinci ses susmuştu şimdi, Mary ondan kalan sessizlikte fısıldamayı sürdürdü: Tanrım, eğer hiçbir yanlışı bağışlamayacak kadar titiz davranırsan, kim dayanabilir ki? Bu son sözler üstüne sessizce akıttı gözyaşlarını, avuçlarını çarşafa bastırdı, yatakta dolaştırdı.

Jay! Jay!

Büyük çaydanlığın kapağının altındaki azıcık su ılınmıştı; teker teker, son kabarcıklar da çukur kenara çarpıp yittiler.

Hannah ellerini gözyuvarlarına bastırmıştı, gözkapakları zar inceliğindeydi, gözyuvarları da yarım küreler. Yüzünde tek kırışık kalmamıştı; genç bir kadın sanılabilirdi. Dudakları aralıktı, her soluğu küçük bir iç çekişi andırıyordu.

Mary tavana bakıyordu: Kim dayanabilir ki, diye fısıldadı.

Sessizce.

Dünyanın o yöresinde, şafağın önsezisiyle milyonlarca yaprak, teker teker titrediler.

***

Rufus'un evi, okul yolundan bir-iki mahalle uzaktaydı, babası elini sallayıp, son defa hoşçakal deyip de uzaklaştıktan sonra, okul çağına gelmiş oğlanlarla kızların geçişiyle, kaldırımlarda heyecanla izlenecek yeni bir şey ortaya çıkardı. Önceleri ön camdan gözlemişti onları, akla sığmaz bir dünyadan gelme yaratıklardı hepsi, Rufus, yuvaya gidecek yaşta birini bile tanımıyordu daha. Sonraları daha bir yakınlık duydu onlara, daha büyük bir ilgi, bir imrenme, epeyce de ürküyordu.. Onların yaşına gelip aralarına karışabileceğini düşünemiyordu bile, yine de nasılsa aynı ırktanmışlar gibi bir duygu vardı içinde. Avluya çıkıyor, kaldırıma

kadar, hatta bazen köşeye kadar gidiyor, orada üç yönden birden gelişlerini izleyebiliyordu. Görünüşleri büyüleyiciydi; oğlanlar erkek gibi giyinmişler, kızlar da bir partiye gider gibi süslenmişlerdi. Hemen hemen hepsi, ikili-üçlü kümeler halinde yürüyorlardı, birbirlerine laf atanlar oluyordu kümeler arasında. Hepsinin birbirlerini ne kadar iyi tanıdıkları belliydi apaçık; bir sürü insan tanıyorlardı; bütün bir dünyayı. Hepsinin elinde çeşitli renklerde, kalınlıklarda kitaplar vardı, paketlere sarılmış, kutulara konulmuş yemekler, öbür kutularda başka başka kurşun kalemler; bazıları hepsini bir çantada taşıyorlardı. Bu nesneleri taşıyışlarına bayılıyordu Rufus, anlatılmaz bir soyluluk, kendini yüce bir amaca adamış insanlara özgü bir hava akıyordu üstlerinden, bu da ayrıcalıklı dünyalarının mührü gibiydi. Hele çantalarını branda bezinden yapılma askılara sarıp gönüllerince savurabilen oğlanlara büsbütün bayılıyordu, ama kitaplar kendi kafasına inmediğinde tabii. O zaman hem ürküyor hem de ne yapacağını şaşırıyordu; onun ya da karşısına çıkan herhangi birinin canını yakmaya hazırmış gibi görünen çocuk, yüzündeki korkuyu ve şaşkınlığı görünce, kahkahayı basıyordu, kahkahaları duyunca büsbütün bocalıyor, mutsuz oluyordu Rufus.

Yine de cesaretini kıracak kadar sık yinelenmiyordu bu tür olaylar ve öğrencilerin okula gidiş saatinde ve dönüşlerinden hemen önce köşede dikilmek, kısa zamanda huy haline geldi, neredeyse, akşama doğru babasını beklerken duyduğu mutluluk ve coşkuyu andıran bir şey. Ara sıra, içlerinden biriyle göz göze geldiğinde, "Merhaba," diyordu, hem çekingenlikten hem de bir an önce iletişim kurma isteğinden. Elbette çok az karşılık alıyordu; oğlanlar bir-iki saniye kadar yüzüne boş boş bakıyorlardı, bakış bazen sıcaklaşıyor; ama çoğu kere soğuklaşıyordu sonunda, kızlar da yaşlarına ve o günkü eğilimlerine göre, ya bakışlarını hemen kaçırmasını sağlayacak biçimde kikirdiyor ya da onu görmemiş, duymamış gibi davranıyorlardı. Gelgelelim Rufus aslında hiç yanıt beklemediği için, binde bir de olsa, büyük bir ağabeyin gülümseyerek, "Merhaba," demesi harikaydı; bir-iki keresinde uzanıp saçlarını bile karıştırmışlardı. Bir keresinde de yavaşça daha büyük kızlara merhaba dediğinde, içlerinden biri, olgun kadınlara özgü o garip boğuk sesle, "Ayyy, şu küçük oğlanın sevimliliğine

bakın," diye haykırmıştı.

Utanmıştı o zaman, bir anlığına gururu okşanmıştı; derken bir sürü oğlan ciyak ciyak bağırarak aynı sözcükleri yinelemişlerdi, alay edercesine, onu ürküten bir kin ve aşağılamayla, işte o anda görünmez adam olmak gelmişti içinden.

Bu oğlanların iki-üç tanesinin adlarını biliyordu yalnız, öbürlerininkini hiç öğrenemedi, çünkü epey uzakta oturuyorlardı; birkaçı da zamanla onu yakından tanıdılar. Hemen her seferinde, aynı soruyla yaklaşıyorlardı yanına: "Adın ne senin?" Adını bir günden bir güne unutmalarını bir türlü aklı almıyordu, çünkü her keresinde üstüne basa basa söylüyordu, yine de unutmuşlarsa, bir daha sormuşlarsa, söylemesi gerekmez miydi, kibar kibar söylediğinde de kahkahayı basıyorlardı. Bir süre sonra her gün unuttukları için değil de onunla eğlenmek için sorduklarını kavramaya başladı. Uyanık davranmaya çalıştı. "Adın ne senin?" diye sorduklarında, ezilip büzülüyor, sonra, "Canım adımı biliyorsunuz, benimle eğleniyorsunuz siz," diyordu.

Bazıları kıkır kıkır gülüyor, yalnız soruyu soran oğlan, her keresinde, hiç şaşmadan, büyük bir ciddilikle, kibarca, "Yoo, ben adını bilmiyorum, hiç söylemedin ki," diyordu; o zaman kuşku düşüyordu içine; söylemiş miydi, söylememiş miydi?

"Söyledim, biliyorum," diyordu hemen, "aklımda. Daha geçen gün."

Yine kıkırdamalar başlıyordu, ama soruyu soran büsbütün ciddileşiyor, kibarlaşıyordu o zaman, onun yanındaki birkaç çocuk da ciddileşiyordu, "Olamaz," diyordu soruyu soran, "ben sormamışımdır inan. Adını bilmiyorum."

Öbür çocuklardan biri atılıyordu, "Bilse durup dururken neden sorsun ama di mi?" Doğruydu.

"Siz eğleniyorsunuz benimle," diyordu Rufus. "Hepiniz biliyorsunuz adımı."

İçlerinden biri atılıyordu; "Ben unuttum. Biliyordum, ama unuttum. Bilseydim, ona da söylerdim, ne yapayım aklıma gelmiyor işte."

O da çok içten görünüyordu. Soruyu ilk soran, yalvarırcasına, olanca kibarlığıyla yine alıyordu sözü: "Haydi söyle bize adını. Belki ona söylemişsindir de aklında kalmamıştır. Kalsaydı söy-

lerdi, değil mi? Söylemez miydin yani?"

"Aklımda tutabilseydim, söylerdim tabii. Bir kere daha söylesen n'olur."

Öbür çocuklardan birkaçı aynı incelik, saygı ve ilgiyle katılıyorlardı. "Hadi n'olur söyle."

Bu incelik, bu ilgi irkiltiyordu Rufus'u, çünkü başka zamanlarda kendisine böyle davranmadıkları halde o anda içtenmiş gibi geliyordu davranışları. Bir an düşündükten sonra büyük bir ciddilikle, ağırdan alarak, adını unuttuğunu söyleyen oğlana dönüyordu: "Gerçekten, sahiden unuttuğuna yemin eder misin?"

Oğlan, aynı ciddilikle haç çıkarıyordu, "Tanrı adına yemin ederim."

Derken biri kıkırdamaya başlıyordu, Rufus, kimilerinin gerçekten kendisiyle eğlendiğini seziyordu, yalnız, şu karşısındaki oğlanlar alaya almasalar, öbürleri pek umurunda değildi. O yüzden kıkırdayanlara aldırmadan o kibar, ağırbaşlı oğlanlara bakıyor, hepsine teker teker; "Bu sefer gerçekten eğlenmiyorsunuz, değil mi, söz mü?" diyordu; söz veriyorlardı. "Şimdi söylersem, bir daha unutmamak için elinizden geleni yapacağınıza, bir daha bana sormayacağınıza söz verir misiniz?" Tabii veriyorlardı, haç çıkarıyorlardı. Son anda, tam söyleyeceği sırada, ansızın öylesine kuşkulanıyordu ki, lafı orada kesmek geliyordu içinden, yine de, belki *doğrudur diyordu, yalan söylemiyorlardır. Doğruysa, sorularını yanıtlamamak hainlik olur. Her seferinde söylüyordu. "Şey," diye kuşkuyla giriyordu söze, adını kekeleyerek, kısık, utangaç bir sesle söylüyordu (neredeyse, adı da acı çekiyormuş, örseleniyormuş gibi geliyordu da, bir daha acı çekmesin istiyordu). "Şey, adım Rufus."*

Sözler ağzından çıktığı anda, bir kere daha yanıldığını anlıyordu: İçlerinden hiçbirinin söylediğinin doğru olmadığını; o anda oğlanların hepsi bir ağızdan, çılgın bir sevinçle çığlıklar koparıyorlardı; sanırsınız, bir yumak çözülmüştü de ipleri dört bir yana dağılmıştı; alayla, biraz da küçümseyerek haykırıyorlardı adını; bir bölüğü de, Rufus'un neresinin gülünç olduğunu bir türlü çıkaramadığı bir tekerleme tutturuyorlardı:

Ah Rufus, Ah-Rastus, Ah-Johnson, Ah-Brown
Ah nasıl verecen kirayı, kaderine yan

Kimileri de avaz avaz, "Zenci adı bu, zenci adı," diye haykırıyor, sık sık zenci çocukların, hatta yaşlı zencilerin peşinden bağırdıkları bir tekerlemeyi söylüyorlardı:

Zencinin biri kara mı kara
Atlamış binmiş bir arabaya
Araba parçalanmış, altında kalmış
O diyormuş ki hâlâ: Hani bizim para?

Üç dört kişi de kaçacaklarına, yerlerinde durarak bu tekerlemeyi söylüyor, "zenci" diye haykırarak zıplıyor, şaşkınlıktan kaskatı kesilen Rufus'un göğsüne, midesine yumruklar indiriyorlardı; sonra Rufus, mutsuz adımlarla eve dönüyordu.

Gerçekten çok kurcalıyordu kafasını. Eğer adını, baştan beri biliyorlarsa ki bildikleri anlaşılıyordu, o zaman neden hiç duymamış gibi üst üste soruyorlardı, anımsayamamış gibi? Kendisiyle eğlenmek için evet. Peki ama neden eğlenmek istiyorlardı? Neden bunca keyif duyuyorlardı bundan? Böyle iyicil, ilgi dolu görünmeye çalışmanın, başkalarını (istemeksizin) gerçekten öyle olduğunuza inandıracak kadar başarılı bir yalan kıvırmanın neresi gülünçtü, hem de onun sırf bir kere daha yanıldığını görmek için, çünkü gerçekten, bu sefer gerçekten öğrenmek istiyorsanız, size söylemezlik edemeyeceği için. Kimileri soruları sorarken, kimileri soranları desteklerken ya da hiç konuşmadan bakarken, neden garip bir gerginlik seziliyordu çevresini kuşatan havada, ötekilerin hepsini birleştiren, kendisini yapayalnız bırakan, onların gönlünü kazanmaya, onlarca benimsenmek istemeye iten neydi? Neden onlara inanmaktan hiç yılmıyordu? Aynı olay habire yineleniyordu, o yakın, dostça, iyicil davranışın sonradan fos çıkmadığı bir kere bile görülmemişti. Gerçekten iyi olan oğlanlar, onu kandırmayan, onunla eğlenmeyen oğlanlar, hiçbir zaman bu tür bir yakınlık göstermeyen, daha büyük ağabeylerdi, "Merhaba," derlerdi yalnızca, gülümseyerek yanından geçerlerken ya da saçlarını karıştırır, bilemedin ufak bir yumruk atarlardı, ama korkutmak ya da canını

yakmak için değil, şakadan. Bunlara hiç benzemezdi onlar, onunla çok yakından ilgilenmez, büyük sevgi gösterilerine kalkışmazlardı, ama iyiydiler onlar, bunlarsa her keresinde kırıyorlardı onu. Ama her seferinde, aynı şey oluyordu yeni baştan. Başlangıçta, alay ettiklerini yüzde yüz biliyor, bu kere onlara yenilmeyeceğine kesin karar veriyordu; gelgelelim konuşma ilerledikçe güvensizliği artıyordu. Güvensizliği arttığı oranda, düşündükleri de kesinlik kazanıyordu, ama kafası büsbütün karışıyordu bu yüzden, tedirginliği artıyordu, bu incelik gösterisinin altında yalandan ve kötülükten başka bir şey yatmadığına inandığı ölçüde, bu sefer gerçekten doğru söylediklerine inanmak umuduyla büyük bir dikkatle inceliyordu yüzlerini. İnancı azaldıkça, inanma eğilimi artıyordu, inanmak kolaylaşıyordu. Yalnızlık duygusu arttıkça, yalnız olmadığına, onlardan biri olduğuna inanmak geliyordu içinden. Ve her yenilgide, tam yenilme anından önce, bunu bir kere daha göze alamayacağı konusunda biraz daha kesin bir karara varıyordu. Ve sonunda, adını her söyleyişinde, sesi biraz daha çekingen, biraz daha utanç yüklü çıkıyordu, sonunda neredeyse adından utanır olmuştu. O haykırışları, hepsini katıla katıla güldüren o tekerlemeleri düşündükçe, adında bir tuhaflık olduğuna inanası gelmişti, kimi zamanlar evde, annesi çağırırken bile, eğer hazırlıksız yakalanmışsa, ürperiyor, utanç duyuyordu. Rufus'un zenci adı olup olmadığını sormuştu annesine, neden herkes adına gülüyordu, annesi sert bir bakışla, sert bir sesle, azarlarcasına, "Kim söyledi bunu," demişti; korkudan, bilmiyorum, demişti Rufus. O zaman annesi, "Sen onların dediklerine aldırma," diye karşı çıkmıştı. "Eski, çok güzel bir addır Rufus. Zencilerden de alan vardır; ama utanılacak bir şey değil bu, ne onlar adına, ne de aynı adı alan beyazlar adına. Büyük deden, Lynch'in adıdır diye sana taktık, gurur duymalısın. Rufus, bir daha 'zenci' dediğini de duymayayım."

Yalnız her ne kadar annesi gurur duyuyorsa da, Rufus gurur duymuyordu adından. Herkesin alay ettiği bir adla nasıl gururlanabilirdi? Bir keresinde, daha az şamatalı bir günde oğlanlardan biri, "Zenci adı bu," dediğinde, Rufus gurur duymaya çalışarak, "Değildir," demişti, "eski, çok güzel bir ad Rufus, büyük dedem Lynch'in küçük adı." O zaman, "Senin büyük deden de zenciymiş öyleyse," diye bağırıp koşmaya başlamışlardı, bir

yandan da, "Rufus zencinin teki, büyük dedesi de zenci. Zen-ci, Zen-ci!" diye haykırıyorlardı. "Değil," diye bağırmıştı arkalarından. "Büyük dedem zenci değildir, benim büyük dedem o, zenci değil!.." O günden sonra söze girerken "Nasıl senin zenci deden?" diye sormaya başladılar ve Rufus baştan alarak, dedesinin değil, büyük dedesinin adını taşıdığını, onun da zenci olmadığını anlatmaya çalıştı, oysa onlar dinlemiyorlardı bile.

Bu oyunun neresinin eğlenceli olduğunu kestiremiyordu bir türlü, neden aslını bildikleri halde onu bir daha kandırmak için çok iyicil, çok ince davranıyorlardı; en sonunda, bu iyilik gösterilerine karşın temelde her zaman kırıcılık güttüklerini iyice kavramıştı ve buna karşı kendini korumanın tek yolu, onlara kanmamak, istediklerini asla yerine getirmemekti. Ve zamanla, ne kadar kibarca sorarlarsa sorsunlar, kanmadı, adını söylemiyordu onlara, o zaman kendine güveni yerine geliyordu, ne var ki artık eskisi gibi ilgilenmiyorlardı da onunla. Yüzüne bile bakmadan yanından geçip gitmeleri, gerçekten kırıcı, alaycı iki çift söz etmeleri ağır geliyordu; kitaplarını öyle ustaca başına indirecekmiş gibi yapıyorlardı ki, başını kaçırıyordu ister istemez; oysa onunla eğlenmemelerini, dalga geçmemelerini istemişti yalnızca; kendisini hoş tutmalarını, sevmelerini. Sevilmek için elinden geleni yapmaya hazır, bekliyordu, yalnız adını söylemek dışında ki besbelli, doğru bir şey değildi bu. Böylece, adını söyletmeye çalışmadıkları sürece (zaten bu şakanın artık işe yaramadığını sezmişlerdi), başka şeyler bularak, yaratarak, kendisiyle eğlenemeyeceklerini, dalga geçemeyeceklerini için için ummaya hak buluyordu. Yaşları daha büyük oğlanlar durup dururken yanına yaklaşıp çok ciddi bir soru sorarcasına, soruyorlardı:

Rufus, Rastus, Johnson, Brown
Nasıl verecen kirayı kaderine yan.

Bu sözlerden, yine adıyla eğlendikleri anlamını çıkarıyordu; Rastus sözcüğünün üstüne basışlarından, iki adı aynı derecede küçümsedikleri anlaşılıyordu, üstelik acaba neden bu adlardan yalnızca biri onun adıyken, soyadı da Follet'ken, bunca ad ya-

kıştırıyorlardı ona? Ama hiç değilse adını biliyorlardı artık, birçokları "Roofiss" diye söyleseler de, hiç değilse bilmezlikten gelmiyorlardı; eskisi kadar kötü değildi. Dahası, neresinden baksan, bir soru soruyorlardı, "Nasıl verecen kirayı, kaderine yan." Her keresinde aynı soru, saçma sapan bir soru, ama olsun. Gerçekten öğrenmek istiyorlardı galiba, bir karşılık bulabilse, gerçekten bilmedikleri bir şeyi öğretmiş olacaktı onlara, o zaman da belki gerçekten seveceklerdi onu, alay etmeyeceklerdi. Ne var ki, bunun da bir eğlence biçimi olduğunu seziyordu. Öğrenmek değildi amaçları. Anlamsız bir sorudan ne öğrenilebilir? Kira neydi bir kere? Verince, neden kadere yanılıyordu? Herhalde yakıcı bir şeydi, ya da uzaktan iyiydi de yakından yakıcı geliyordu. Peki nasıl vereceksin? Ne olduğunu bile bilmezken? Ya aslı olmayan, yani canlı olmayan, uyduruk bir şeyse bu, ya bir yalan atmışlarsa? Kiranın ne olduğunu sormak geliyordu içinden, ama bilmiyordu ki asıl amaçları kendisine bu soruyu sordurmaktı, sorarsa, sorduğunda, bunun bir çeşit tuzak, bir alay olduğu çıkacaktı ortaya; sormakla ayıp, gülünç bir iş yapmış olacaktı. Artık böyle bir budalalık yapmayacak kadar akıllanmıştı; kiranın ne olduğunu sormadı, ayrıca bunun, annesiyle babasına sorulması yakışık almayacak sorulardan biri olduğunu düşündü nedense. Artık yanına her yaklaşışlarında, bu saçma soruyu soracaklarını biliyordu, sorulduğunda inatla direniyor, utanıyor, kiranın ne olduğunu sormuyordu; bir keresinde sorduktan sonra, garip, soğuk bir bakışla, yiyecekmiş gibi bakmışlardı gözlerinin içine, o da katlanabildiği sürece kaçırmamıştı gözlerini, onların sert ama belki de dostça bir gülümseyişle baktıklarını sezmişti sonunda, belki de dostçadır diye umarak belli belirsiz gülümsemiş, gözlerini kaldırıma dikerek, "Bilmem ki," demişti; bu yanıt, adını söylediği zaman kopan kahkaha gibi bir kahkahaya yol açmıştı, ama eski şamata kopmamıştı, bazen yanlarından uzaklaşıyordu; bir süre sonra, bu soruyu da adı konusundaki soru gibi yanıtsız bırakmak gerektiğini anladı.

Yanlarından uzaklaştığında, karşılık vermediğinde, onları bir yerde yenilgiye uğrattığını seziyordu, o zaman avuntusuz, yapayalnız kalıyordu, bu yüzden biraz uzaklaştıktan sonra geri döner, bakardı, onlar da çevresine doluşurlardı yine, bazen geri dönmediğinde, daha da yalnız, daha da mutsuz oluyordu, evlerin

arkasından avluya kaçmak zorunda kalıyordu, annesi halini görmesin diye bir süre oyalanıyordu orada. Köşeye gitmek, umut olduğu kadar mutsuzluk da demekti gözünde, bazen hiç gitmiyordu; gelgelelim bir süre görünmedikten sonra ortaya çıktığında nerelerde olduğunu, dün neden görünmediğini soruyorlardı, ne diyeceğini bilmiyordu o zaman, çünkü seslerinden, soruş biçimlerinden, nerede olduğunu gerçekten merak ettikleri belliydi; yürekleniyordu düpedüz. Birkaç günlüğüne, oyunun gidişi değişiyordu. Daha büyük, daha sezgili oğlanlar, oyunun havasının değiştiğini seziyorlardı, biliyorlardı ki onun orada bulunması, eski budalalığını sürdürmesi gerekiyorsa, artık çok dostça davranmak zorundaydılar; daha budala olanlar da, onların başarısını görünce, aynı tutumu benimsiyorlardı. Rufus, büyük dostluk gösterilerinden çabuk kuşkulanıyordu; ama daha kurnaz oğlanlar, büyük bir coşkuyla ufak yüzeysel bir değişiklik yaptıklarında, yemi değiştirdiklerinde, hemen her zaman onu kandırabileceklerini anlamışlardı. Hoşnut etmeye öylesine yatkındı ki. Kimse yeni oyunun nereden çıktığını bilmiyordu, aldırmıyordu da, bildikleri tek şey, fazla üstelerlerse ona şarkı söyletebilecekleriydi, şarkısını beğendiklerine inandırabilecekleriydi zavallıyı. "Hadi bir şarkı söyle bize Roofısss!" dediklerinde kendisiyle eğlendiklerini anlamış gibi, "Yok canım, şarkı falan istediğiniz yok sizin," diyordu.

O zaman gerçekten şarkı istediklerini, şarkısının çok güzel olduğunu, onlardan daha güzel söylediğini, üstelik şarkı sırasında dans etmesine de bayıldıklarını söylüyorlardı. Şarkıyı göstermelik bir saygı ve dostlukla dinler gibi yapmayı daha baştan becerdiklerinden, çabucak, kolaylıkla kanıyordu Rufus. Kendini bir tuhaf, biraz budala hissedişinin nedeni, eğlenmeleri, alay etmeleri değildi, ne var ki topluluk içinde yaptığı her gösteride daha bir sersemleşiyordu, şarkının sandığı kadar güzel, beğenilir bir şarkı olup olmadığı konusunda kuşkuları artıyordu, başlamadan önce herkesi güldüren bir bakışla çevresini süzüyor, sonra kollarını kaldırıp dönmeye başlıyordu:

Çalışkan bir arıyım ben, arıyım, ben arıyım
Çalışkan bir arıyım, yoncalara şakırım.

Şarkı söyleyip dans ettiği sırada, belli belirsiz gülüşler, kıkırdamalar geliyordu kulağına, ama önünden geçen bütün yüzler, büyük ağabaylerin yüzleri ciddiydi, dikkatle gözlüyordu, gülümsüyorlardı, daha küçük oğlanların yüzlerinde gördüğü aşağılamayı dengeliyordu bu; ve bitirdiğinde, soluk soluğa durduğunda, büyük oğlanlar, gerçekten beğendiklerini belirtircesine alkış tutuyorlar, "Çok güzel bir şarkı Rufus," diyorlardı, "nereden öğrendin bunu?"

Yine bir kötülük seziyordu bu sözlerin altında, önce uzun uzun direniyor, sonra tatlılıkla inandırdıklarında, "Annem öğretti," diyordu; der demez, küçük oğlanlardan bazıları hemen bağırıp çağırmaya başlayarak oyunu bozuyorlardı, ama onlar bozsalar bile, büyük oğlanlar, sık sık sert bir sesle onları paylıyor, durumu kurtarıyorlardı. "Susun bakalım! Siz güzel şarkılardan hiç anlamaz mısınız?"; yüzlerinden, o çocukları adamdan saymadıkları, Rufus'u ise kendilerinden, büyüklerden saydıkları anlaşılıyordu, "Sen şarkını söyle." Derken biri daha üsteliyordu, "Hadi Rufus, bir daha söyle. Ne güzel şarkıydı" bir üçüncü karışıyordu söze, "Oynayacaksın ama," bu sayıca az, seçkin seyirciler için aynı gösteriyi yeniden yapıyordu Rufus.

O sırada genellikle şöyle bir söz ederdi biri, "Hadi, gidelim artık," ve o anda Rufus'un altından iskemlesi çekilmiş gibi olurdu, yapayalnız kalırdı; gitmeden önce alkışlamaya bile kalkışmazlardı. İçlerinden iyileri, gitmeden önce mutlaka, "Teşekkürler Rufus, yaşa!" demeye özen gösterirlerdi. "Unutma, yarın yine burada ol!" Bu yüreklendirme, kafasını kurcalayan kaygıların tümüne bedeldi. Bir kere, neden böyle ansızın gidiveriyorlardı? Neden yürürken arkalarına bakıp tuhaf tuhaf gülüyorlardı; o kısık sesle konuşmalar, baş başa vermeler, ansızın kahkahalar atmalar ne demekti? Kendisine gülüyorlarmış gibi. Bir keresinde büyük oğlanlardan biri ansızın kollarını kaldırıp da sokağın ortasında fırıldak gibi dönmeye, tiz , incecik bir sesle, "Çalışkan bir arıyım ben," *diye şarkı söylemeye başlayınca, şarkıyı da, söyleyişini de aslında beğenmediklerini kavramıştı. İyi ama beğenmiyorlarsa, neden söylemesini istiyorlardı? Bir keresinde de uzaklardan, birinin şöyle bağırdığını duymuştu, "Annem öğretti." Karnına bir şey saplanmış gibi olmuştu o zaman, hepsi gülmüşlerdi, evet emin-*

di artık, hiç değilse o çocuklar için kötü bir şakadan başka bir şey değildi bu. Gelgelelim sevdiği, en çok güvendiği ağabeyler geliyordu aklına, içlerinden en çok sevdiklerinin kendisiyle eğlenmediklerini biliyordu çünkü.

Kısa bir süre sonra, onlardan da kuşkulanmaya başladı. Belki de dostça davranmaya bunca çaba harcamalarının tek nedeni, önce keyifle onu izleyip sonra yüzüne gülmekle dediklerini yaptıramayacaklarını bilmeleriydi. Ama hep dostça davrandıklarına göre, demek içtendiler davranışlarında. Yine de gülenlere bakılırsa, yaptığında aksayan, yanlış bir yan vardı. Daha da dikkat edecekti. Kendisinden bir şey istendi mi, karşısındakilerin gerçekten içten, gerçekten dostça davrandıklarına inanmadan, tek şey yapmayacak, tek söz söylemeyecekti. Artık en sevdiği oğlanları bile özellikle izliyordu: Onlar da, çok daha kurnaz davranmazlarsa, oyunun yine bozulacağının farkındaydılar. Ona armağanlar vermeye başladılar, bir çiklet, kullanılmış bir kurşun kalem, tebeşir, şeker; böylece kuşkularını silmeyi başardılar. Daha az kurnaz olanlar, verdikleri sözü yerine getirmiyor, dedikleri armağanı vermiyorlardı, tabii şamata kopuyordu o zaman, yalnız kurnazlar her zaman sözlerinde duruyorlardı, Rufus da onların isteklerini geri çevirmiyordu. Bu öyle basit bir oyundu ki, bir süre sonra sıkılmaya başladılar. Budalaların yaptığı numaralar hoşlarına gidiyordu artık, biri Rufus oynarken sırtına atlıyor, bir başkası önüne çıkıp ansızın onu itiveriyordu falan, ama onlar bu oyunlara katılmayacak, yapılanları onaylamadıklarını kesinlikle belirtecek kadar zekiydiler, Rufus'un ayağa kalkmasına yardım ediyor, üstünü silkeliyor, başını vurduysa, ağlıyorsa onu avutmaya çalışıyorlardı, onun şaşkınlığından, saflığından aldıkları keyfi, kendisine bunca acı çektirenlere bir türlü el kaldıramayışına, yüreksizliğine, gerçek, somut bir öfke duyma yetisinden yoksun oluşuna duydukları küçümsemeyi ustalıkla gizliyorlardı. Ve orada bulundukları, onun tarafını tutar göründükleri sürece, onun yine geri dönmeyi deneyeceğini, aklıbaşında hiç kimsenin horlanamayacağı ölçüde, bir daha, bir daha aldatılacağını biliyorlardı.

En büyükler, biraz biraz sıkılmaya başlamışlardı, azıcık utanıyorlardı da. Ondan çok daha yaşlı ve akıllıydılar ne olsa; okula giden çocukların en küçükleri bile yaşça büyüktü ondan, demek

böyle boyuna aldanmasına, karşılık vermemesine şaşmamak gerekiyordu. Sözgelimi şu şarkı, kızların söyleyeceği bir şarkıydı, eğlendirmiyordu artık. Biraz zorbalık gerekiyordu. Ne var ki, şiddet göstermek ellerinden gelmiyordu. Ondan yana olmadıklarını belli ederlerse, işin tadı tuzu kalmazdı. Hem bir şey değişmese bile, zorbalıkla karşılık verilmesi gereken, gerçekten acı kuvvete dayanan numaraları kendilerinden bu kadar küçük, bu kadar çelimsiz birine yapmaları haksızlıktı, o istediği kadar budala olsun. Zaten yakaladıkları ıpuçlarından anladıklarına göre, herhangi bir dövüşe zorlansa bile, dövüşmeyi göze alamayacaktı Rufus, dahası, dövüşmek zorunda kaldığını kavramayacaktı bile. Ne olacağını gerçekten merak ediyorlardı. Alanı gittikçe daha ufak, daha zalim, daha basit oğlanlara bırakıyorlardı. Yine de işe yaramıyordu. Rufus şaşkın, küskün, sitemli bakışlarla yüzlerine baktıktan sonra yoluna gidiyordu; genellikle dost görünen büyük oğlanlardan biri onu avutmaya kalktığında, hıçkırarak ağlamaya başlıyordu; tiksiniyorlardı, ama eğleniyorlardı da.

Sonunda, doğru çözüm yolunu buldular. O yaşın üstündekilere hak tanınmayan muzırlıkları onun yaşıtlarına yaptıracaklardı.

***

Öğle yemeğinden sonra, bebeklerle Rufus dışında öbür çocuklar, öğle uykusuna yatırılırlardı, annesi Rufus'un da yatması gerektiğini düşünüyordu; ama babası hayır dedi, neden yatsındı. O zaman uyanık kalmasına izin verildi. Erkeklerin yanında, sundurmadaydı; yemeğin ağırlığıyla uyku öylesine bastırmıştı ki konuşamıyorlardı bile; Rufus'a da ağırlık ve uyku öylesine bastırmıştı ki, konuşamıyordu, gözleri kapanıyordu. Gölgede, babasının dizleri arasında kestirirken, gözlerini kapamamaya çabalarken, o seslere, usul, uyuşuk mırıltılara kulak veriyordu, mutfaktan gelen konuşkan kadın seslerine; kadınlar daha rahat, yalnız

çocukları uyandırmamak için daha alçak sesle konuşuyorlardı, yıkanan bulaşıkların sesi, arada sırada şuraya buraya doğru giden ayak sesleri; yarı kapalı, uykudan kayan gözlerle Rufus, ağaçlardaki milyonlarca gür yaprağın parıltılarını, başakların ışığı yansıtışını, daha yakınlarda tavukların toprak avluda, sundurmanın kenarında yem arayışlarını gözlüyordu dalgın dalgın, her şey ışıltılı, gümüşten düşsel bir buğuda asılı duruyordu; mavili-gümüşlü uzun, alçak bir tepe, beyazlı-mavili göğü kesiyordu, babasının göğsüne yaslandı, onun yüreğinin atışını, karnının gurultusunu, iki bacağını kavrayan sert dizlerini duydu, gözlerini açtığında, annesi vardı başucunda, yatağındaydı, annesi uyanma vakti geldiğini söylüyordu, haminnesini yoklamaya gidiyorlardı, haminne, özellikle Rufus'u görmek istiyormuş, çünkü Rufus en büyük torununun torunuymuş. Rufus, babası, annesi ve Catherine ön koltuğa geçtiler, büyükbaba Follet'le Jessie Hala, bebeği, Jim-Wilson, Ettie Lou ve Sadie Hala'yla bebeği de arkaya bindiler, Ralph Amca basamakta duruyordu, böylece yolu gösterebileceğinden emindi, zaten başka yer de yoktu arabada, bayırdan dikkatle indiler, kimse sarsılmasın diye, ana yola varmadan, annesi, bir dakika durmasını söyledi babasına, Ettie Lou'yu öne alırlarsa, daha rahat edeceklerdi, biraz üsteledikten sonra dediğini yaptırdı, yeniden yola koyuldular, babası bozuk yolda, tekerlek izlerinin üstünden ustalıkla sürdü arabayı, Ralph Amca'nın dediği gibi LaFollette'den gelen öbür yoldu bu ('Biliyorum o kadarını,' dedi babası, 'o kadarı aklımda.'), hiç sarsılmadılar; annesi, babasının unutup da gaza basmadığı zamanlar dışında, hep böyle ustaca, dikkatle araba kullandığını söylerdi, övdü onu, babası kızardı ve birkaç dakika sonra annesi tedirginleşmeye başladı, sanki tuvalete gitmesi gerekiyordu da kimseye belli etmek istemiyordu, birkaç dakika sonra, dayanamadı, "Jay çok üzgünüm, ama galiba unutuyorsun."

"Neyi unutuyorum?" dedi babası.

"Yani biraz hızlı gidiyorsun şekerim."

"Burada yol iyi," dedi babası. "Yol bozulmadan önce vakit kazanalım biraz." Yavaşladı. "Aklımda kaldığına göre," dedi, "Buralarda katır geçemeyecek kadar dar yollar vardır, değil mi Ralph?"

"Of Tanrım!" dedi annesi.

"Seni korkutuyoruz biraz canım," dedi babası. "O kadar da kötü değil. Yalnız yol düzgünken, ne kadar zaman kazansak, kârdır." Biraz daha hızlandı.

Birkaç kilometre gittikten sonra Ralph Amca, "Bu dönemeçten sonra yol ikiye ayrılıyor," dedi, "sen dosdoğru sağa sapacaksın." Yol ayrımına geldiler, sağa, kumlu orman yoluna saptılar, babası yavaşlamıştı, serin bir rüzgâr vuruyordu yüzlerine, annesi, o feci, kızgın güneşten sonra bu tatlı gölgelik ne güzel değil mi, dedi, arabadaki büyükler, tabii diye onayladılar, derken yol bitti, ormandan çıkınca, üç buçuk kilometrelik, sıcaktan kavrulan bir yol çıktı önlerine, kütüklere, ara sıra iri ağaç köklerine rastlıyorlardı, sipsivri, acımasız engeller, her yanda böğürtlenler, hanımelleri; önde, kocaman gölgesiyle bir tepe. Ralph Amca alçak sesle, "Tepeye vur," diyordu "etekten sola doğru, sonra sağdan ikinci yola sap." Ama oraya vardıklarında yalnız sola giden bir yol gördüler, sağa yol gitmiyordu, babası saptı, kimse ağzını açmıyordu, biraz sonra Ralph Amca, "Karıştırdım galiba," dedi, "yol seçme hakkımız yokmuş pek, di mi?" Hepsi sinirli kahkahalar attılar.

"Yaaa," dedi babası, gülümsedi.

"Galiba belleğim böbürlendiğim kadar sağlam değilmiş," dedi Ralph.

"Elinden geleni yapıyorsun işte," dedi babası, annesi de ona katıldı.

"İki yöne giden bir yol vardı burada, kalıbımı basarım," dedi Ralph, "ama yirmi yıldır buralara adım atmadım ki." Amma da yaptın, dedi annesi, Ralph'ın belleğine diyecek yoktu.

"Sen ne zamandır gelmedin Jay?" Babası karşılık vermedi. "Jay?"

"Düşünüyorum," dedi.

"İşte şurası," dedi Ralph ansızın, gösterdiği yola sapmak için gerilediler.

Uzun uzun, yavaşça, döne döne tırmanıyorlardı, kopuk kopuk konuşmalardan bir şey anlamıyordu Rufus, yarım yamalak dinliyordu söylenenleri. Babası da neredeyse on üç yıldır gelmemişti buraya, en son, Knoxville'e taşınmadan az önce uğramıştı. Oldum bittim seni severdi haminne Jay, dedi Ralph Amca. Yaa, dedi dede,

baştan beri Jay'e düşkündü nedense. Babası yavaşça, kendisinin de haminneye düşkün olduğunu söyledi. Arabadakilerin arasında, haminneyi en son gören oydu anlaşıldığına göre. Nasıldı diye sordular, sanki bir-iki gün geçmişti aradan. Elden ayaktan düşmüş epey, dedi babası, yürüyemiyormuş, romatizması azmış, ama aklı pırıl pırılmış yine, tabii şimdi nasıl bulurlar orası başka, zavallı ihtiyar; konuşmak boş. Yaa, dedi Ralph Amca, doğruydu; zaman nasıl geçiyordu, di mi; gözünü açıp kapayana kadar bakıyordun bu yıl, geçen yıl oluvermiş. Haminne daha Jay'in çocuklarını görmemişti, Ralph'ın, Jessie'nin, Sadie'ninkileri de, sevincinden ağlıyacaktı. Hem sevinecek, hem şaşıracak. Yaa, tabii, dedi babası, ihtiyarın onları hâlâ tanıyabileceğini umarak. Ölmüş olamaz mı? dedi annesi. Yoo, *dedi bütün Follet'ler bir ağızdan, ölseydi mutlaka haberleri olurdu. Aslında elden ayaktan düştüğünü duymuşlardı. Arada bir bilinci bulanıyormuş, karıştırıyormuş zavallı. Başka ne* beklenebilir, *dedi annesi, zavallı kadın. İyi bakılıp bakılmadığını sordu çekinerek. Tabii, dediler. Bakımı kusursuzdu. Sadie, ömrünü adamıştı ona. Sadie, Follet Dede'nin en büyük ablasıydı, küçük Sadie'ye onun adını vermişlerdi. Haminnenin yanında kalıyor, gece gündüz ona bakıyordu. Ne fevkalade değil mi, dedi annesi. Başkası yapamazdı, herkes aynı düşüncedeydi. Hepsi evlenmiş, çekip gitmişlerdi, o kadar üsteledikleri halde ihtiyar, hiç biriyle oturmaya yanaşmamıştı, evinden ayrılmak istemiyordu. Çocuklarımı burada yetiştirdim, diyordu. On dört yaşımdan beri ömrüm burada geçti, burada ölmek istiyorum, demişti bundan en aşağı otuz beş, en fazla kırk yıl önce büyükdede öldüğünde. Tanrım, dedi annesi, o zaman çok, çok ihtiyar bir kadın olmalı! Babası ciddi bir sesle, "Yüz üç yaşındadır," dedi, "ya yüz üç, ya yüz dört." Tam bilmiyordu. Tek bildiği, sekiz yüz on ikiden önce doğmadığıydı. Bazen sekiz yüz on bir diye tutturdu.*

"Deme Jay! Doğru mu söylüyorsun?" Babası başını salladı, gözlerini yoldan ayırmadı. "Düşünsene *Rufus," dedi annesi, "Düşün, ne müthiş!"*

"Evet çok, çok ihtiyar bir kadındır," dedi babası ağır ağır, Ralph da aynı ciddilik, aynı gururla ona katıldı.

"Neler görmüştür kimbilir!" *dedi Mary usulca. "Kızılderililer. Yırtıcı hayvanlar." Jay, bir kahkaha attı. "Yamyamlar demek is-*

temiştim Jay. Sonra ayılar, yaban kedileri, korkunç şeyler."

"Daha yenilerde de yaban kedileri vardı bu dağlarda Mary, biz yabani pisi derdik onlara, panter yani. Ben küçükken de panterler vardı. Duyduğuma göre, ayıya hâlâ rastlanıyormuş."

"Tanrım! Sen gözlerinle gördün mü? Bir panter gördün mü?"

"Vurulmuş bir tane gördüm."

"Tanrım!" dedi Mary.

"Hain görünüşlü bir hayvan."

"Biliyorum," dedi Mary. "Yani mutlaka öyledir. Bir türlü kavrayamıyorum Jay... demek haminne bu ülkenin yaşında Jay."

"Yok canım," dedi babası gülerek. "Kimse bir ülkeyle aynı yaşta olamaz. Bir yerde okumuştum, şu dağlar en eski..."

"Ben ulusumuzdan söz ediyorum Jay," dedi Mary. "Birleşik Devletler'den yani. Dur bakayım, haminne doğduğunda, bizim ulus benim yaşımda filanmış." Hepsi içlerinden hesapladılar. "Ben yaşta bile değilmiş," dedi Mary utkuyla.

"Tüh!" dedi babası. "Bu açıdan hiç bakmamıştım." Başını salladı. "Üff, amma iş."

"Abraham Lincoln iki yaşındaymış daha," diye mırıldandı Mary. "Belki de üç," dedi bol keseden. "Gözlerinin önüne getirmeye çalış Rufus. Yüz yılı aşkın bir süre." Oğlanın anlayamadığını sezmişti. "Bak, şöyle anlatayım, düşün ki, Follet Dede'nin büyükannesi *o!"*

"Yaa Rufus," dedi dedesi arka koltuktan; Rufus döndü, söylenilene inanıyordu, ama gözlerinin önüne getiremiyordu; ihtiyar güldü, göz kırptı. "Benim birine 'Nine' diyeceğimi düşünemezdin, di mi?"

"Düşünemezdim efendim," dedi Rufus.

"Birazdan duyacaksın ama," dedi dedesi, "onu göreyim, hemen diyeceğim."

Ralph'ın kaygılı bir hali vardı, homurdanıyordu; ağabeyi sordu sonunda: "Nen var Ralph? Yolu mu bulamıyorsun yoksa?" Ralph bulamadığından emin değildi daha, yok, daha tam değil, ne var ki burası mıydı, çıkaramıyordu.

"Hay Allah! Ne kötü değil mi Ralph?" dedi annesi. "Üzülme ama. Belki de çıkarırız. Belki birazdan bildiğin nirengi noktalarına rastlarız, yola koyuluruz yine."

Babasının kaşları çatılmıştı, kendini zor tutuyordu, araba yavaşladı, gölgelik bir yerde durdu. "Şimdi karar versek daha iyi olacak bence," dedi.

"Her yer yabancı," dedi Ralph acıklı bir sesle. "Diyeceğim, hazır dönüş yolunu biliyorken hemen dönelim. Başka bir pazara yine deneriz."

"Jay!"

"Ben de istemiyorum, ama unutmayın ki bu gece kente dönmemiz gerek. Başka bir pazara deneriz. Daha erken yola çıkarız." Yine de gelmişken, biraz daha gitmeye karar verdiler. Dar, uzun bir vadiye indiler, iki yandaki ağaçların arasından karanlık yamaçları görebiliyorlardı yalnızca, Ralph, yanlış yönde ilerlediklerinden emindi; bir kulübe çıktı karşılarına, kerestelerden oldukça düzgün yapılmış bir kulübe ile onlara kalırsa sıradan bir tahıl ambarı genişliğinde, sözümona bir mısır tarlası; orada oturanlar asık yüzlü, ağırbaşlı insanlardı, haminnenin adını bile duymamışlardı; uzun bir süre sonra vadi genişledi, Ralph buraları tanır gibiydi, ama eğer burasıysa hiç de benzemiyordu; ansızın dönemeç, yarı ormanlık bir çayıra açıldı, rüzgârda sallanan fidanlar arasından gri bir ev görünür gibi oldu, "Hah!" dedi Ralph. "Hah burası! *Tamam. Yalnız arkasından dolaşmışız!" Babası da inanıyordu yavaş yavaş, ev yaklaştı, çevresinde dönüp ön tarafına bir göz attılar; babası, Ralph Amcası, dedesi hepsi, "Tamam burası!" dediler, gerçekten de orasıydı: "İşte ev," ve işte oradaydı: Kocaman, dört köşe kütüklerden yapılma gri bir kulübe, önünde kömür tozları birikmişti, ikinci katı kafesliydi, öndeki toz toprak yığınının içinden koskocaman bir meşe ağacı çıkıyordu, bir yük arabası tekerleğinin geniş demir çemberi meşe ağacının bir dalına tutturulmuştu, zincirler ağacın çevresine dolanmıştı, biraz önce gördükleri mısır tarlası genişliğindeki ağacın gölgesinde, mutfak iskemlesinde, ihtiyar bir kadın oturuyordu; araba toz-toprağı aşıp gölgeye yanaşırken gördüler onu, bir başka ihtiyar kadın da kımıldamadan oturmaktaydı.*

İki kadından biraz daha genç olanı, Büyük Hala Sadie'ydi, görür görmez tanıdı onları, daha çıkmalarına kalmadan arabaya koştu. "Tanrım," dedi alçak, tok bir sesle, ellerini arabanın kenarına koydu, bir birine bakıyordu, bir öbürüne. Elleri uzun, dar,

erkek eli gibi iriydi, parmaklarının boğumları şişti, çatlaktı. Sert, koyu karaydı gözleri, yüzünün sol yanında pembemsi bir iz uzanıyordu boydan boya. Hepsini öyle dik, öyle suskun bakışlarla süzüyordu ki, Rufus onun müthiş kızdığını sandı; o sırada Sadie Hala, başını bir ileri, bir geri sallamaya başladı usulca. "Tanrım!" dedi yine, "Merhaba John Henry," dedi.

"Meraba Sadie," dedi dedesi.

"Meraba Sadie Hala," dediler babasıyla küçük Sadie Hala.

"Meraba Jay," dedi hala, babasının gözlerinin içine dikkatle bakarak, "meraba Ralph." Ralph'a da dik dik baktı. "Sen Jessie olacaksın, sen de Sadie'sin, Meraba Sadie."

"Bu Mary, Sadie Hala," dedi babası. "Mary, işte Sadie Hala."

"Seninle tanıştığıma çok çok sevindim, onur duydum," dedi hala, gözlerini Rufus'un annesine dikerek. "Anlamıştım ya..." diyeceği sırada annesi atıldı, "Ben de sizi tanıdığıma çok sevindim."

Babası aldı sözü: "Bu Rufus, bu Catherine, bunlar Ralph'ın Jim-Wilson'uyla Ellie Lou, bu Jessie'nin Charlie'si –babasının adını verdiler– Sadie'nin Jessie'si de ninesiyle teyzesinin adını taşıyor."

"Tanrım, bak şu işe!" dedi ihtiyar. "Sıraya girin bakalım!"

"Haminne nasıl?" dedi babası, alçak sesle, daha arabadan çıkmamıştı.

"Olabileceği kadar iyi, ama sizi tanıyamazsa, çıkaramazsa bozulmayın ha. Belki tanır, bakarsın tanımaz. Bazen beni bile tanıyamıyor."

Ralph başını salladı, dilini şaklattı. "Zavallıcık," dedi yere bakarak. Babası derin bir soluk koyverdi yanaklarını şişirerek.

"Sizin yerinizde olsaydım, fazla üstüne varmazdım ne bileyim," dedi ihtiyar. "İnsan içine çıkmayalı asır geçti sanki. Ben de öyleyim ya. Böyle hep birden başına üşüşürseniz korkar ha!"

"Tabii," dedi babası.

"Yaa," diye fısıldadı annesi.

Babası arkasına döndü. "Neden önce sen gitmiyorsun yanına baba?" dedi alçak sesle. "En büyüğümüz sensin."

"Görmek istediği ben değilim ki," dedi Follet Dede. "Çocuklara bayılır o."

"Haklısın da çıkarabilirse," dedi ihtiyar kadın. Jay'e döndü, "Senin oğlan doğduğunda, deliye döndü, görecektin. Mary önemli

değildi o kadar. Bir kibirlendi ki sorma. İlk büyük torundu," dedi Mary'ye.

"Biliyorum," dedi Mary. "Beşinci kuşak başlıyordu "

"Yolladığı kartı aldın mıydı Jay?"

"Ne kartı?"

"Yoo," dedi Mary.

"Bana söyledi ne yazacağımı, kart yaz dedi, at dedi, ben de yolladım ikinize. Almadınız mı yoksa?"

Jay, hayır anlamında salladı başını. "Şimdi duyuyorum," dedi.

"İyi ama ben postaladım. Aklımda, çünkü ta Polly'ye kadar gittim kart almaya, sonra postalamak için de bir o kadar yol teptim."

"Almadık," dedi Jay.

"Hangi adrese yollamıştınız Sadie Hala?" diye sordu Mary. "Biz şeyden önce taşınmıştık da..."

"Ben eve falan yollamadım," dedi ihtiyar. "Aklıma gelmedi hiç. Jay postanede çalıştığına göre..."

"Ben postanedeki işten çoktan ayrılmıştım, Sadie Hala. Çok önce."

"Öyleyse tamam. Şöyle yazmıştım zarfa: 'Cristobal Postanesi, Canal Zone, Panama,' doğru da yazmıştım, C, r, i..."

"Yazık," dedi Mary.

"Tüh," dedi Jay. "Ben senin bildiğini sanıyordum Sadie Hala. Rufus doğmadan iki yıl önce biz Knoxville'e taşınmıştık."

Hala, gözlerini kısarak, öfkeyle baktı Jay'e, arabanın kenarından çekti ellerini, sonra öyle bir hızla kalçalarına indirdi ki Rufus korkudan sıçradı. Başını salladı, bir süre konuşmadı. Neden sonra, soğuk bir sesle, "Beni bir çukura atsalar daha iyi," dedi. "Geberip gideyim daha iyi."

"Sadie Hala, n'olur," dedi Mary sevecen bir sesle, başka kimsenin aldırdığı yoktu.

Biraz sonra ihtiyar, gözlerini Jay'e dikerek sürdürdü konuşmayı, "Adım gibi biliyordum, ama uçuvermiş aklımdan."

"Yazık işte," dedi Mary sevgiyle.

"Yazık falan değil," dedi ihtiyar, "iğreniyorum kendimden annadın mı?"

"Ama n'olur..."

"İşte!" diye elini midesine indirdi olanca gücüyle, sonra yine

arabanın kenarına dayadı. "Ben de böyle çürüğe çıkarsam," dedi Jay'e, "kim bakar ona?"

"O kadar da büyütme Sadie Hala," dedi Jay. "Herkes unutur ara sıra. Senin yarı yaşında değilken, ben bile unutuyorum. Hele Mary'yi görsen."

"Yaa," dedi Mary. "Akıl diye bir şey kalmadı bende."

İhtiyar, Mary'ye bir göz attıktan sonra Jay'e çevirdi bakışlarını. "İlk defa da değil ki," dedi, "daha geçenlerde. Üç gün önce falan..." durdu. "Aman canım dert sayıp dökmek bir işe yarasa iyi," dedi. "Siz bekleyin bir dakika."

Haminnenin yanına gitti, onun kulağına dayadı ağzını, sesini yükselterek ama fazla da bağırmadan, "Nine," dedi, "Nineciğim, konukların geldi." Bir süre boyunca haminnenin güneş şapkasının gölgesi altından onları gözleyen, hiç değişmeyen, hiç kırpmayan soluk gözlerine baktılar, şimdi değişecek miydi acaba, ama hayır, ne başı kımıldadı ne de eli. "Duydun mu dediğimi Nine?" İhtiyar, avurtları çökmüş ağzını açıp kapadı, ama bir şey söylercesine değil. "Jay, karısı, öbürküler, torunlar gelmişler. Ta Knoxville'den, seni görmeye," dedi Sadie Hala; ihtiyarın kucağındaki elleri kıpırdadı, yüzü kendinden genç olan ihtiyara çevrildi, ince, kupkuru bir hırıltı duydular; bir tek söz çıkmadı ağzından.

"Artık konuşamıyor," dedi Jay fısıldarcasına.

"Yapma!" dedi Mary.

Sadie döndü, gözleri ışıl ışıldı. "Tanıdı seni," dedi usulca. "Gelin bakalım." Yavaşça, çekinerek yürüdüler. "Şimdi sizleri de anlatmaya çalışırım." dedi Sadie.

"Aklını karıştırmayalım," dedi Ralph; hepsi başlarını salladılar.

Öyle yavaş ve çekingen adımlarla yürüyorlardı ki, Rufus'a da ihtiyarın yanına giderken uzun bir yürüyüş yapmışlar gibi geldi; kilisedeydiler sanki. "Bağırmayın sakın," diyordu Sadie Hala büyüklere, "çok korkar. Yüksek sesle, tane tane konuşun, kulağına yaklaşın iyice."

"Biliyorum," dedi annesi. "Benim annem de küp gibi sağırdır."

"Yaa," dedi babası. Eğilip ihtiyarın kulağına uzandı. "Haminneciğim?" dedi, yüzünü görebilsin diye biraz geri çekildi, bu arada karısıyla çocukları onu gözlüyorlardı, annelerinin ellerinden tutmuşlardı. Haminne, Jay'in gözlerinin içine baktı; göz-

leri, yüzü hiç değişmedi, çok uzaklarda bir noktaya bakıyordu, tam bir kayıtsızlık içinde, sanki gördüğü şey umurunda bile değildi. Babası yine eğildi ona doğru, ihtiyarı yavaşça ağzından öptü, sonra yüzünü iyice görebilsin diye geri çekildi yine, biraz kaygıyla gülümsedi. İhtiyarın yüzü, üstlerine hafifçe basılan çimenler gibi doğrulup dirildi öpüşten sonra; gözleri değişmedi. Teni kahverengi mermeri andırıyordu, öylesine çok yağmur yemişti ki, yüzeyi bir sabun kalıbı kadar pütürsüz ve duyarsızdı. Jay yine eğildi kulağına. "Jay'im ben," dedi, "John Henry'nin oğlu." İhtiyarın elleri kucağında dolaştı, kahverengi lekelerle kaplı teninde beyaz kemikler, siyah damarlar tek tek seçiliyordu; kırışıklarla dolu parmak boğumları cep gibi sarkıyordu; nikâh yüzüğünün önüne kırmızı bir lastik geçirmişti. Ağzı açılıp kapandı, kısık, hırıltılı bir ses duyuldu, gözleri yine değişmedi; bitkin göz çukurlarında pırıl pırıl parlıyorlardı, ama camdan ustaca yapılmış iki boncuğun donuk parlaklığıyla.

"Galiba seni tanıdı," dedi Sadie usulca.

"Konuşamıyor, değil mi?" dedi Jay, haminneye bakmıyordu artık, bir kütükten söz eder gibiydiler.

"Ara sıra konuşabiliyor," dedi Sadie. "Bazen konuşamıyor. Konuşma fırsatı pek çıkmıyor zaten, hepten unuttu galiba. Ama bana seni tanıdı gibi geliyor, hoşuma da gidiyor haa!"

Babası, çevresine bir göz gezdirdi, hüzünlü, tedirgindi, sonra Rufus'a baktı, "Gel bakalım Rufus," dedi.

"Babana git," derken nedense fısıldadı annesi, elini bıraktı, onu hafifçe öne itti.

"Haminnene de yalnızca," dedi babası usul sesle, "Anneannenin kulağına nasıl sesleniyorsan öyle. 'Haminne ben Rufus'um' de ona."

Rufus, ihtiyar uyuyormuş gibi usulca yanaştı yanına, orada tek başına kalmayı garipsedi, ihtiyarın yanı başında, parmaklarının ucunda yükselip güneş şapkasının altından kulağına baktı: Şakağı, çekiç indirilmiş gibi içine çökmüştü, bir yavru kuş karnı kadar çelimsizdi. Sayısız kırışıkların incecik çizikleriyle enine boyuna yarılmıştı teni, ama her çizik bir taş pürüzsüzlüğündeydi; kulağı, sarkık bir et parçasıydı, altın bir küpe takmıştı; hafif ama harlı bir koku yükseliyordu bedeninden, taze mantar, baharat, ter ko-

kuyordu, Rufus'un düşen tırnağı gibi kokuyordu. "Haminne, ben Rufus'um," dedi dikkatle, ihtiyarın kulağının üstündeki akçıl sarı saçlarında bir kıpırtı oldu. Rufus, onun yanağından gelen serinliği duydu.

"Azıcık gerile de görsün seni," dedi babası; Rufus geriledi, parmaklarının ucunda biraz daha geriye gitti; görebilsin diye iyice eğildi. "Ben Rufus'um," dedi gülerek; birdenbire ihtiyarın gözleri oynadı biraz, Rufus'un gözlerinin içine baktı, ama bakışındaki anlam hiç değişmedi. Renkten başka bir şey yoktu gözlerinde: Bu kadar yakından bakıldığında, gözbebeğinin tam ortasında, mavisiyah yağlıboyayla boyanmış izlenimini uyandıran bir nokta vardı, sonra beyaza kaçan soluklukta açık mavi bir halka, cam gibi, için için kıvılcımlanan binlerce parçaya ayrılmış, kırılmış, sonsuz kertede ihtiyar ve dirençli, sonra koyu mavi bir halka, dikiş iğnesinin çizemeyeceği bir sivrilik ve keskinlikte, sonra küçük kanlı zikzaklarla pıhtılaşmış bir sarı, daha sonra da alacalı bir tunç kızılı ve küçük, siyah kirpikler. Uzak bir atanın öfkesini andıran belirsiz bir ışık parıldıyordu, gözbebeğinin çatlak, yapışkan mavisine, geçen zamanın hüznü yerleşmişti olanca yitikliği, yalnızlığı ve uzaklığıyla, en derin kuyulardan daha derindi. Babası bir şey söylemişti, duymamıştı, şimdi yine söylüyordu, sabır göstermeye çalışarak. "Ona, 'Ben Jay'in oğluyum' de" diyordu, 'Jay'in oğlu Rufus'um ben' de"

Rufus yine o soğuk, kokulu oyuğa eğildi, "Ben Jay'in oğlu Rufus'um" dedi, ihtiyarın yüzünü ona doğru çevirdiğini duydu.

"Şimdi öp onu," dedi babası; Rufus şapkasının gölgesinden sıyrıldı, sonra eğilip yine girdi gölgeye, haminneyi kâğıtsı dudaklarından öptü; ağız açıldı, soğuk, buruk bir çürüme ve baharat kokusu arasından o hırıltılı ses yükseldi; Rufus, çatal bıçağı andıran iki elin buzdan kıskacını duydu omuzlarında, içi titredi. Haminne kendine doğru çekti onu, delici bakışlarla inceledi, müthiş yoğunlaşmıştı dikkati. Alt dudağını emiyordu galiba, gözleri ışıl ışıldı, ve sonra bir film şeridinde geçişsiz bağlanan iki ayrı yüz gibi birdenbire ciddiliği bıraktı elden, şimdi öyle içten gülümsüyordu ki çenesiyle burnu birbirine değecekti neredeyse, derin, küçücük gözleri sevinçten parlıyordu. Hırıltı duyuldu yine, birtakım sözcükler söylediği belliydi dudaklarının kıpırtısından,

anlaşılmaz sözcükler; Rufus'un omuzlarını daha sıkı kavradı, daha da keskin bakışlarla baktı, gördüğüne inanamıyormuşçasına, güleç, yumuk gözleriyle baktı, gülümsedi uzun uzun, başını yana eğdi; ansızın Rufus'un içi sevgiyle doldu, bir daha öptü haminneyi. Annesinin, "Jay," diye fısıldadığını duydu, babası, "Hadi onu rahat bırak artık," diye kestirip attı, yumuşak ama öfkeli bir sesle; sonunda ihtiyarın ellerini usulca gevşetip Rufus'u serbest bıraktılar, biraz e gidince, ihtiyarın iskemlesinin altından su aktığını, toprağa ..ıdığını gördü Rufus; babasıyla Sadie Hala'nın bakışları, sevecen, hüzünlü ve soyluydu; annesi, ağladığını belli etmemeye çalışıyordu; ihtiyarsa yalnızca elinden bir şeyin alındığının bilincindeydi, çabuk duruldu ama, sonra kimse ağzını açmadı.

***

Bir ikindi geç saatte, Ted Enişte ile Kate Teyze ta Michigan'dan geldiler. Kate Teyze'nin saçları kızıldı. Ted Enişte gözlüklüydü, taklit yapmakta ustaydı. Rufus'a bir kitap getirdiler; kitapta en çok şişman adam resmini sevdi; şişko, başına bir bez sarmış, püsküllü bir mindere oturmuş, ağzına uzun, yılan gibi kıvrık bir çubuk almıştı; resmin altında şöyle yazıyordu:

Bombaylı bir şişko vardı
Bir gün çubuğunu keyifle tüttürürken

Bir kuş süzüldü gökten
Kaptı çubuğu zevklen
Kudurttu bizim Bombaylı şişkoyu.

Gelgelelim resimde kuş görünmüyordu. Babası, kuşun av peşinde olduğunu söyledi, daha dönmemişti anlaşılan.

Öz teyzesiyle enişteşi değildiler. Celia Teyze gibi. Tanıdık. Kate Teyze hısım sayılırdı. Anneannenin kardeşi Carrie Teyze'nin kızıydı. Carrie Teyze, anneannenin üvey kardeşiydi. Üvey kardeş demek, ya babanız ya anneniz bir, öbürü başka demekti, onların da anneleri birdi.

Oturma odasındaki yepyeni sedirde yattılar gece.

Ertesi sabah hepsi, daha gün ışımadan kalktılar. L and N istasyonuna gittiler. Bir adam arabayla gelip aldı onları, çünkü L and N'e tramvay işlemiyordu. Yanlarında öyle çok eşya vardı ki, adama da bir çanta taşıttılar. O geniş bekleme salonunda oturdular, her yan kalabalıktı. Rufus'un annesi, Ted Enişte'ye burayı Güney'deki istasyondan daha çok sevdiğini söyledi, köyden bir sürü insan geliyordu buraya, babası da ona katıldı. İçerisi, çiğneme tütünü ve sidik kokuyordu ambar gibi. Kadınlardan bazıları güneş şapkaları giymişlerdi, erkeklerin çoğunun başında eski hasır şapkaları vardı, şimdiki basık şapkalardan değil. Bir kadın, çocuğunu emziriyordu. Uzun süre trenin gelmesini beklediler; babası, "Mary'ye kalırsa, hiç tren kaçırmazsınız," dedi, "yalnız bir gün önceki trende bulabilirsiniz kendinizi." "Jay!" dedi annesi, Ted Enişte de güldü; memurun güzel, yankılanan bir sesle bir sürü tren adı sayışına kulak verdi Rufus, sonunda adam, birtakım istasyon adları da saymaya başladı, babası ayağa kalktı, "Bizimki bu işte," dedi, eşyalarını topladılar, tren yanaşınca hemen koştular, iki koltuk buldular, koltukları karşılıklı oturacak şekilde çevirdiler, o sırada tren kalkmış, gün aydınlanmıştı. Yaşlı yolcular, uykulu görünüyorlardı, konuşur gibi yapsalar da pek konuşmuyorlardı, bir süre sonra Kate Teyze uykuya daldı, başını annesinin omzuna dayadı; erkekler güldüler, annesi gülümsedi, "Bırakın kızcağızı."

Annesinin karşı koymalarına kulak asmayan Ted Enişte, Rufus'a küçük, parlak, rengârenk şekerlerle dolu camdan bir lokomotif, Catherine'e de içi şeker dolu camdan bir telefon aldı, ba-

bası böyle şeyler hiç almamıştı şimdiye kadar. Babasıyla Ted Enişte, sigara kompartımanında kaldılar uzun süre, hem sigara içebilmek hem de onları sıkıştırmamak için. Bir süre sonra içerisi ısındı, boğucu oldu. Babası koşarak geldi sahanlığın öte ucundan, annesine pencereden bakmasını söyledi, annesi de baktı, "Ne var?" diye sordu. "Oraya değil, yukarı bak!" dedi babası, üçü birden göğe baktılar, öteki yalçın kayanın tepesinde boz mavi, görkemli bulut kümeleri ilerliyordu, bulutların aralarından gerideki ışığı seçebiliyordunuz sanki, derken tren bir dönemeçten geçti ve o boz mavi serpintiler, bir yelpaze şeklinde açılıp önlerindeki kocaman toprak parçasını kapladılar, birbirlerini omuzlayıp tepelere tırmanırken durgun, gölgeli bir ışıkla doluydular, annesi, "Ohh! Ne güzel, ne müthiş!" diye haykırdı ve babası hafifçe utanarak, kendi sahip olduğu bir şeyi ona armağan ediyormuşçasına, "İşte," dedi, "Smoky dağları bunlar," gerçekten de adları gibi tepeleri dumanlıydı dağların, yaklaştıkça, Rufus tepelerinde duman gördü, kocaman karaltılar, hızla yol alıyorlardı; ama Rufus bunların bulut olduğunu biliyordu artık. Bir süre sonra, biçimlerini de seçmeye başladı, balon gibi gergin, şişirilmiş, kocaman, tunçtan halkalar, doruklardan aşağıya, yakınlardaki tepelere ağır ağır çöken, gölgeli mavi öbekler, onun görebileceğinden daha da derinlere iniyor. "Büyük dalgalara benziyorlar Jay," dedi annesi coşkuyla. "Doğru," dedi babası. "Sen anımsıyor musun?" "Tabii," dedi babası; "Dalgalar çatlamadan önce aralarından vuran güneşi görmek gibi."

"Yaa," dedi babası.

"Kate kaçırmasın bunu," dedi annesi. "Kate!", Kate Teyze'nin omzunu sarstı.

"Şşşşt!" dedi babası, kaşlarını çattı. "Bırak kızcağızı!" Gelgelelim Kate Teyze uyanmıştı bile, uyku sersemliğini atamamıştı, ne olup bittiğini merak ediyordu.

"Şuraya baksana Kate," dedi annesi. "Şuraya, öteye!" Kate Teyze baktı. "Gördün mü?" dedi annesi.

"Gördüm," dedi Kate Teyze.

"Oraya gidiyoruz işte," dedi annesi.

"Evet," dedi Kate Teyze.

"Ne görkemli, değil mi?" dedi annesi.

"Evet," dedi Kate Teyze.

"İnsanın soluğunu kesiyor!" dedi annesi.

"Bence de," dedi Kate Teyze ve yeniden uykuya daldı.

Annesi şaşkınlıktan donmuş, gülmemeye çalışarak babasına baktı, burnunu kırıştırdı; Rufus annesinin hiç böyle komik bir hareket yaptığını görmemişti, babası kahkahayı koyverdi, ama Kate Teyze'nin kılı bile kıpırdamadı. Gülerek, "Tıpkı Catherine," diye fısıldadı annesi, hepsi dönüp Catherine'e baktılar; dalgın dalgın dağları gözlüyordu, çok ağır, ciddi bir hali vardı; güldüklerini duyunca başını çevirdi, kendisine güldüklerini sezdi, yüzü kıpkırmızı kesildi, büsbütün güldüler. Rufus da katıldı kahkahalara, ancak Catherine'in alt dudağının uzamaya başladığını görünce, gülmeyi kestiler, annesi, "Ama yavrum," dedi, "şaka kaldırmayı öğrenmelisin artık."

Babası, "Biri kendisine gülünmesini istemiyor ha?" diyerek kucağına aldı kızını, Catherine dudağını toparladı, pencereden dışarı bakmaya başladı yine. Şimdi dağ yamaçlarına pirinç taneleri gibi serpiştirilmiş ağaçları tek tek seçebiliyorlardı, yeşilin bütün tonları vardı, siyahımsı yeşil bile, biraz sonra yavaşlayarak tüy yumaklarını andıran ağaçların tepesinden, dağların yüce yamaçlarından geçiyorlardı, çevrelerinde, aşağılarda, bazen güneş ışığında, bazen bulutlar arasında, bazen gece karanlığında ağır ve ciddi bir ezgiye uyuyormuş izlenimini uyandıran geniş, derin yumaklar çözülüp gidiyordu, arada küçük bir kulübe gözlerine çarpıyordu, bir dağ yamacının ötesinde bir mısır tarlası, iki kere de küçücük katırlara binmiş iki adam gördüler, adamlardan biri onlara el salladı; tepelerinde, her şeyden daha yavaş kımıldayan, değişen güneş ışığında, dağların dorukları eğilip bükülüyor, yer değiştiriyorlardı. Uzun bir süre geçti aradan, babası yavaş yavaş hazırlanmaları gerektiğini söyledi, biraz sonra indiler.

O gece yemekte, Rufus biraz daha beyaz peynir isteyince Ted Enişte atıldı, "Islık çalarsan, peynir, tabağından kalkıp kendiliğinden kucağına zıplar."

"Ted!" dedi annesi.

Ama Rufus'un keyfine diyecek yoktu. Daha doğru dürüst ıslık çalmayı bilmiyordu, yine de gözlerini peynire dikip elinden geleni yaptı; peynir zıplamadı kucağına, yerinden kımıldamadı bile.

"Biraz daha dene," dedi Ted Enişte. "Gayret!"

"Ted!" dedi annesi.

Bütün gücüyle çabaladı Rufus, bir-iki kere doğru dürüst bir ıslık da çıkarabildi, yine de peynir kımıldamıyordu, o sırada Ted Enişte'yle Kate Teyze'nin kendilerini tutamayıp içlerinden güldüklerini gördü, ama anlayamadı doğrusu, Ted Enişte ıslık çalınca zıplayacak dediği halde, kendisi de gerçekten ıslık çaldığı, yani çalar gibi yapmadığı halde peynir yerinden kalkmıyorsa, gülünecek ne vardı bunda?

"Neden zıplamıyor kucağıma, baba?" dedi, dokunsalar ağlayacaktı. Ted Enişte ile Kate Teyze katıla katıla gülmeye başladılar, babası gülmüyordu, şaşırmıştı, öfkeli, sıkıntılı görünüyordu, annesi öfkeden çılgına dönmüştü. "Yeter artık Ted," dedi. "İnsanlara inanmak üzere yetiştirilmiş küçücük bir çocuğu kandırıp yüzüne gülmek çok ayıp değil mi?"

"Mary!" dedi babası, Ted Enişte çok şaşırmıştı, Kate Teyze sıkıntılıydı, gülmeleri daha kesilmemişti, kendilerini tutamıyorlardı.

"Bir dakika Mary," dedi babası yine; Mary öfkeyle ona döndü, "Umurumda değil Jay! Metelik vermiyorum. Eğer sen onun hakkını savunmayacaksan, ben savunurum, orasını bil!"

"Ted'in kötü bir niyeti yoktu," dedi babası.

"Tabii yoktu Mary," dedi Ted Enişte.

"Tabii," dedi Kate Teyze.

"Şakaydı," dedi babası.

"Şaka yapayım dedim, o kadar," dedi Ted Enişte.

"Şaka olsun diye söyledi," dediler babasıyla Kate Teyze bir ağızdan.

"Bana kalırsa hiç de tatlı bir şaka değildi," dedi annesi. "Küçük bir çocuğun güvenini sarsmak böyle."

"Ama neye inanıp neye inanmayacağını öğrenmesi gerek Mary," dedi Ted Enişte, Kate Teyze de başını salladı, elini kocasının dizine koydu. "Mantık diye bir şey var."

"Onun mantığına bir şey diyemezsiniz," diye parladı annesi. "Zekâsı parlak bir çocuktur bana sorarsanız. Ama büyüklerin sözlerine inanılması öğretildi ona. Herkesten *kuşkulanmaması öğretildi. O da güvendi size. Seni seviyor da ondan Ted. Bu yüzden utanmıyor musun?"*

"Hadi Mary, kes artık," dedi babası.

"Ama Mary, benim şu peynir için dediğime kim inanır?" dedi Ted Enişte.

"Sen inanmasını bekledin ya," dedi annesi öfkeyle, "ummasaydın, söylemezdin!"

Ted Enişte bocalamıştı, babası gülmeye çalıştı, "Seni fena kıstırdı galiba Ted!" Ted Enişte de tedirginçe güldü, "Galiba," dedi.

"Tabii," dedi annesi ateşler saçarak, babası kaşlarını çatıp "Şşşt!" *dediği halde.*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XIV

Uyandığında, gün ışımıştı, serçelerin yaygarasından durulmuyordu, içi ezildi birden, geciktiğini düşündü, yalnız neye, nereye geciktiğini bilemiyordu. Ama içinde bir şey, bir canlılık, bir mutluluk vardı. Sanki Noel sabahıydı bu sabah, bir saniye sonra da aklına geldi, doğruldu yatağında, ciğerlerini hevesle, gururla şişirerek paketin kâğıdına daldırdı elini, ufak bir hışırtıyla kasketi çıkardı. Renkleri iyice seçecek kadar aydınlıktı oda; evirdi çevirdi kasketi, yepyeni kumaşı, yepyeni meşin siperliği kokladı. Başına geçirdi kasketi, iyice bastırarak *"Baba! Baba!"* diye haykırarak koştu hole, kapıyı açıp yatak odasına daldı; düş kırıklığına uğramıştı birden, kalakaldı, babası odada yoktu çünkü. Annesi, üst üste koyduğu iki yastığa birden dayanmış, hasta gibi yatıyordu. Hasta gö-

rünüyordu ya da çok yorgundu, gözlerine bakılırsa, Rufus'tan korkuyor gibiydi. Yüzü, daha önce hiç görmediği ufak çizgilerle doluydu, yapıştırdığı çatlak çay fincanının çizgileri gibi incecik çizgilerle. Kollarını açtı oğluna, garip, sevecen bir ses çıkardı. Rufus açılan kolları umursamadı, "Babam nerede?" diye bağırdı. "Baban... daha dönmedi," dedi annesi; sesi, kızgın kül gibiydi, kollarını çarşafın üstüne bıraktı.

"Nerede peki?" diye sordu Rufus, öfkeyle, düş kırıklığıyla, ama annesi sözünü kesmişti: "Git, küçük Catherine'i uyandır, doğru buraya getir," sesi bir tuhaftı; "ikinize birden söylemem gereken bir şey var."

Rufus odanın her köşesini tarıyor, babasıyla ilgili ipuçları arıyordu. Giysiler? Saat? Tütün? Pijama? *"Hemen,"* dedi annesi perişan bir sesle.

Bu esrarengiz paylama, irkiltmişti Rufus'u, annesinin "Küçük Catherine" deyişi büsbütün tedirginleştirmişti, içi yandı, koşarak çıktı, Hannah Hala'yla burun buruna geldiler. Halanın ağzı sertti, eğildiğinde, parlayan gözlük camlarının altından gergin dudakları görünüyordu.

"Merhaba Hannah Hala," dedi Rufus şaşkınlıkla, koşarak onun yanından geçti; hala, yatak odasına gidiyordu, incecik saçları iki cılız örgüyle ensesinden sarkıyordu; Rufus doğru Catherine'in karyolasına koştu.

"Uyan Catherine!" diye bağırdı avaz avaz. "Annem uyansın diyor! *Hemen!*"

"Sus be," diye haykırdı Catherine, yuvarlak, kırmızı yüzü öfkeliydi.

"Annem *söyledi* ama, annem, hadi kalk!"

Birkaç dakika sonra onun önü sıra koşuyor, soluk soluğa, "Geliyor anne!" diye haykırıyordu; Catherine, bir gözü açık bir gözü kapalı daldı odaya, öfkeden dudakları titriyordu, alt dudağı sarkmıştı.

"Çıkar şu kasketi başından!" diye haykırdı Hannah Hala ürkütücü bir sesle, Rufus kaskete uzanırken neredeyse dayanamayıp kendisi çekip çıkaracaktı. Bu ihanete akıl erdiremedi Rufus; Hannah, kendi yaptığına kendi de şaşırmıştı, duyduğu pişmanlık ve yaşadığı iç çatışma sırasında dudakları büsbütün sert, acımasız görünüyordu.

"Bırak Hannah, giysin!" dedi annesi garip bir sesle, "Jay görsün diye içi gidiyordu," ve daha annesi sözünü bitirmeden halası yine akıl erdiremediği bir şey yaptı, duyulmayacak bir sesle bir şeyler fısıldayarak yanağını okşadı. Annesi deminki gibi kollarını sevecenlikle uzattı. "Yakınıma gelin çocuklar," dedi.

Hannah Hala sessizce çıktı odadan.

"Gelin yanıma." İkisini de kollarından kavradı. "Size babayı anlatacağım." Onun adını anar anmaz çatladı sesi, çatlak dudakları rüzgârda savrulan kâğıt külleri gibi titriyordu. "Duyabiliyor musun beni Catherine?" diye sordu eski sesini bulunca. Catherine annesini kalın bir sisin arkasındaymışçasına, dikkatle süzüyordu. "Uyku sersemliğin geçti mi canım?" Sesini yine duyunca, büyük bir sevgiyle, onu korumak istercesine yanına daha çok yaklaştılar, anneleri, kollarını ikisinin omuzlarına doladı, onun birazcık lahana turşusu, ama asıl kurumuş fare ölüsü kokan soluğunu duydular. Çatlak fincanı andıran ince çizgiler daha da arttı, bütün yüzüne yayıldı. "Babanız," dedi, "çocuklar, babanız..." Bu sefer çabucak toparladı dudaklarını, sol gözünden akan bir damla yaş zikzaklar çizerek kırışıklardan indi: "Babanız gelmedi. Bir daha gelmeyecek artık. Şeye... cennete gitti o, bir daha gelmeyecek eve. Duydun mu Catherine? Uyanık mısın?" Catherine annesine bakıyordu şaşkın şaşkın. *"Sen* anladın mı Rufus.?"

Rufus, annesinin gözlerinin içine baktı. "Neden anlamayayım ki?" dedi.

Annesi olağanüstü bir yakınlık ve çaresizlikle inceliyordu yüzünü. "Çünkü Tanrı yanına istedi onu," dedi. Çocuklar, kaygılı bakışlarını üstünden çekmediler. "Babanız dün gece eve gelirken," diye sürdürdü, "yolda... yaralanmış... kaza... Tanrı da hemen uyutmuş onu, doğru cennete, yanına götürmüş." Parmaklarını, Catherine'in kıvırcık saçlarına daldırdı, ikisini de dikkatle inceledi. "Anladınız mı çocuklar? Anlayabildiniz mi?" Gözlerini yüzüne dikmiş, öylece duruyorlardı, Catherine'in uykusu iyice açılmıştı.

"Babam *öldü* mü?" diye sordu Rufus. Annesi, yüzüne bir tokat yemiş gibi müthiş bir şaşkınlıkla baktı, sonra ağzı, daha sonra da bütün yüzü titremeye, seğirmeye başladı, kendini tutamıyordu artık, konuşmadı, yalnız başını salladı bir kere, bir daha salladı, sonra üst üste birkaç kere salladı, aksırırcasına, ince bir "*evet*"

çıktı ağzından; sonra birdenbire çekip göğsüne bastırdı onları, çenesini alınlarının arasına sıkıştırdı; rüzgâra tutulmuş gibi sallanıyordu bütün gövdesi, ama ağlamıyordu. Catherine usulca burnunu çekiyordu, her şey öyle ciddi, öyle hüzün vericiydi ki. Rufus, annesinin hırıltılı soluğunu dinledi, onun omzunun üstünden kırışmış çarşafa, yerdeki güllü halının tüyü dökülmüş bir bölümüne baktı, sonra daha önce hiç görmediği tuhaf bir şey ilişti gözüne, yatağın başucundaki sehpada kahverengi boncuklarla küçük bir haç duruyordu; annesinin solukları arasından kavga eden serçelerin sesi duyuldu bir daha; *öldü, öldü* dedi kendi kendine, elinden tek gelen şey, görmek ve duymaktı; tramvayın iç kapayıcı, demir sesi yükseldi, kesildi; kasketinin annesinin yanağına değdiğini, ezildiğini gördü, çıkarmak geldi içinden, çıkarması gerekiyordu, ama şu anda onu çıkarmak için kımıldamaması gerektiğini de sezmişti, Hannah Hala'nın neden öfkelendiğini de anladı. Artık tramvayın sesi soluğu çıkmıyordu, annesinin solukları da düzene girmişti. Bir eliyle Catherine'i göğsüne bastırıyordu, Catherine'in burun çekişleri durulmuştu biraz; annesi öbür eliyle kendinden uzaklaştırdı Rufus'u, gözlerini iyice görebilmek için; yavaşça kasketi çıkardı, yatağa, yanına koydu, oğlunun alnındaki saçları geriye gitti sonra. "Uzun bir süre ikiniz de kavrayamayacaksınız," dedi. "Kavraması çok çok güç. Ama sonunda anlayacaksınız," dedi (ben anlıyorum, dedi Rufus kendi kendine; ölmüş. Ölmüş işte) ve düş görürcesine, Rufus'a baktığı halde kendi kendine konuşur gibi, "Anlayacaksınız," diye yineledi, derken bir canlılık toplandı bakışlarında, "Daha... daha fazla bir şey öğrenmek istediğinizde... bu konuya ilişkin" (gözleri büsbütün parladı), "sorun bana, anlatayım, çünkü bilmeniz gerek." Rufus, *Nasıl yaralanmış,* diye sormak istedi, ama annesinin gözlerinden, aslında soru sorulmasını istemediği, hiç değilse şimdi, şu anda hiç istemediği belliydi; üstelik şu anda soru sormak istemeyecek kadar korkuyordu Rufus; anladığını belirtmek için başını salladı. "Sorun yeter," dedi annesi yine, Rufus yine başını salladı; garip, soğuk bir coşku büyüyordu içinde; ve serinkanlı bir sezgiyle davranışının iyi geleceğini, iyi karşılanacağını bilerek, annesini öptü. "Tanrı senden razı olsun," diye hıçkırdı annesi, tutkuyla göğsüne bastırdı onları, *"İkinizden de!"* Kolları gevşedi. "Hadi şimdi uslu

çocuk ol," dedi gündelik sesiyle, Catherine'in burnunu sildi, "Küçük Catherine'i giydir bakalım, becerebilir misin?" Rufus gururla salladı başını; "sen de yıkan, kendi başına giyin, o arada Hannah Hala kahvaltıyı hazır eder."

"Sen kalkmayacak mısın anne?" diye sordu Rufus, kız kardeşini giydirmekle görevlendirilmek onu çok etkilemişti.

"Biraz daha yatayım," dedi annesi ve söyleyiş biçiminden Rufus, hemen odadan çıkmalarını istediğini anladı.

"Hadi Catherine," dedi ve şaşkınlıkla kardeşinin elini tuttuğunu fark etti. Catherine de şaşırmıştı, baktı, başını hayır anlamında salladı.

"Hadi Rufus'la git şekerim," dedi annesi, "senin giyinmene, kahvaltı etmene yardım edecek. Ben de gelirim birazdan."

Ve Catherine babasının yokluğu yüzünden ve annesi yüzünden, çok uslu bir kız gibi davranması gerektiğini nasılsa sezerek, daha fazla direnmeden Rufus'la gitti. Odalarına dönecekleri sırada Rufus annesinin başucundan o boncuklarla haçı aldığını gördü (tıpatıp bir gerdanlığa benziyordu boncuklar), boncukları çeviriyor, parmaklarının arasından geçiriyor, bırakıyordu, gözlerini haça öylesine dikmişti ki görüldüğünün farkında olmadı. *Bilseydi, deliye dönerdi,* Rufus emindi.

Catherine'le ilgilenmeden önce kasketi kâğıdına koydu. Catherine'in giysilerini buldu. Sonra, "Çıkar geceliğini," dedi. "Sırılsıklam," dedi sesini annesinin sesine benzetmeye çalışarak.

"Sen de sırılsıklamsın," diye tersledi Catherine.

"Yoo, ben yapmadım. Dün gece işemedim," dedi.

Catherine kendi başına epey iş görebiliyordu; donunu kendi giydi, fanilasını giymeyi de becerdi sayılır, yalnız önünü arkasına giymişti. "Ziyanı yok," dedi Rufus annesinin sesiyle, "Aferin. *Birazcık* ters." Düzeltti.

Donun iliklerini fanilanın düğmelerine geçirdi. Doğrusu, kendi düğmelerini iliklemekten daha kolaydı bu. "Kıpırdanma," dedi ödevini gerektiği gibi yapıyorsa, bunu söylemesi de şarttı çünkü.

"Kıpırdanmıyorum," dedi Catherine, sesi öyle sertti ki Rufus bir daha ağzını açmadı.

Aşağıya kahvaltıya inene kadar da konuşmadılar aralarında.

XV

Catherine, düğmelerini Rufus'un iliklemesinden, onun buyruklarına uymaktan hiç hoşlanmamıştı; kahvaltı da kahvaltıya benzemiyordu zaten. Hannah Hala tek kelime konuşmamıştı, Rufus da, kendisi de, üstelik bir şey sormak içinden gelse de, sormanın yakışık almayacağını düşünüyordu. Her şeyde bır tuhaflık vardı, bir sessizlik, bir anlaşılmazlıktır gidiyordu. Hannah Hala muzları öyle ince kesmişti ki kızarmış ekmeğin üstünde buz gibi, ıslak, vıcık vıcık duruyordu muz dilimleri. İkisinin sütlerine de biraz kahve koydu, Rufus'un sütünü biraz daha koyulttu. "Yiyin," "Hadi Catherine kahvaltını ye", "Oyalanmayın," demiyordu annesi gibi; hiçbir şey demiyordu. Catherine acıkmamıştı, ama bu yeni şeylerin tadını merak etmişti, yavaş yavaş, her lokmanın ta-

dını iyice duyarak yiyordu. Bu sessizlik Catherine'i tedirgin etmiş, hüzünlendirmişti. Bir çatal ya da kaşık tabağa değdiğinde ufak gürültüler oluyordu; bundan başka tek ses, Hannah Hala'nın incecik kızarmış ekmeği çıtır çıtır çiğneyişi, dilimi ağzında yumuşatmak için bu buğular saçan sıcak kahveden hüüüp diye aldığı yudumlardı. Catherine sütünü içerken onun gibi bir ses çıkarmaya çalışınca, Hannah Hala dik dik bakmıştı Catherine'in nasıl bir hınzırlık düşündüğünü anladığını belirtircesine, yalnız bir şey söylememişti. Oysa Catherine hınzırlık falan tasarlamamıştı, yine de bir daha o sesi çıkarmamanın doğru olacağını düşündü. Sahandaki yumurtaların biberi azdı, katılaşmamışlardı daha, sarılar aklara karışmış, beyaz tabağın kenarına akmıştı. Öyle vıcık vıcık görünüyorlardı ki Catherine'in içi bulandı, ama kimse ye demesin diye yedi yumurtaları, üstelik çok uslu bir kız olması için özel bir neden vardı galiba, ona öyle geliyordu. Çok tedirgindi, yemek yemekten başka yapılacak bir şey yoktu, o yüzden de bardağına sıkı sıkı yapıştı, kaşığını fazla doldurmadı, üstüne dökmemeye çabaladı. Ne kadar az döküp saçtığını fark edince, büyük bir kız, bir abla olmuş gibi böbürlendi, gelgelelim tedirginliği geçmedi, bir aksaklık vardı çünkü. Yemekten çok çevresine ilgi duyuyordu, kulak kabartıyor, gözlerini çoğu kere tabağından ayırmadan her duyduğu sesi ve seslerden çok daha baskın çıkan, işlerin yolunda gitmediğinin bir belirtisi sayılan o müthiş sessizliği dinliyordu. Babasının yokluğundandı bu, evet. Annesi de yoktu, ama yukarıdaydı. Babası yukarıda da değildi. Dün gece eve geliyormuş ama gelmemiş, şimdi de gelmiyor, annesi üzüntüsünden ağlıyor, Hannah Hala'nın ağzını bıçak açmıyor, kızarmış ekmeği çıtır çıtır yiyor, kahvesinden sesli yudumlar alıyor, *grrmmp* diye yutuyor, hep bu sesler, bir daha, bir daha bu sesler, o kadar; ekmeği her ısırışında, insanın yüreği hopluyordu, kötü bir haber verir gibiydi sesi, kahvesinden yudum alırken çıkardığı ses, ağlamaya benziyordu, anneanne bir yerini incitince nasıl dişlerinin arasından solur, işte öyle; *grrmmp* diye yutuşu tamam demekti, her şey bitti, elden bir şey gelmez, artık konuşmak, soru sormak bile gereksiz, derken bir daha ısırıyordu ekmeği, dişlerini gıcırdatırcasına, her şey baştan başlıyordu. Annesi, babasının bir daha eve dönmeyeceğini söylemişti. O öyle desin, ama babası neden gelip kah-

valtı etmiyordu şimdi? İşte o gelmeyince kahvaltının tadı-tuzu kalmamıştı, her şeyde bir tuhaflık vardı. Belki de biraz sonra kapıdan giriverir, ona bakıp, "Merhaba güneş kızım," derdi, alt dudağının sarktığını görünce eğilir, bıyıklarını yanağına sürterdi, oturup iştahla kahvaltı ederdi, herkesin keyfi yerine gelirdi yine, sonra Catherine onu işe giderken pencereden uğurlardı, tam köşeden sapacağı sırada döner, bakardı, Catherine el sallardı ona; peki, gelsin diye içi gittiği halde neden gelmiyordu babası, neden burada değildi, neden gelmeyecekti? Bir daha hiç gelmeyecekmiş. Bir daha eve hiç dönmeyecekmiş. Hiç, hiç. Ama döner, evi burası. Peki öyleyse neden yok? Follet Dede'yi görmeye gitmişti. Follet Dede çok, çok hastaymış. Annesi o zaman böyle üzülmemişti, şimdi çok üzgün oysa. Ama annesi gelecek dediği halde, neden gelmedi babası? Cennete gitmiş; şimdi Catherine, cennet hakkındaki bilgilerini tazeliyordu, Tanrı'nın yaşadığı yer orası, ta göğün tepesinde. Neden gitti oraya? Tanrı götürmüş. İyi de neden annenin dediği gibi eve dönmedi de oraya gitti? Dün gece annesi, bu gece dönüyor demişti. Biraz bekledik de, ama gelmeyince yatmak zorunda kaldık, anne de güzel güzel uyursak babanın geleceğine *söz verdi*, kahvaltıda burada olacağına söz verdi, bak kahvaltı saati geldi, şimdi de anne, bir daha hiç gelmeyecek diyor. Hannah Hala peçetesini katladı, sonra bir daha katladı, bir daha, peçetenin ucuyla ağzını sildi; sonra onu tabağının yanına bıraktı, peçete orada usulca açıldı kendiliğinden, Hannah Hala, önce Rufus'a, sonra Catherine'e, sonra yine Rufus'a baktı, "Galiba babanıza ne olduğunu anlamak istiyorsunuz," dedi yavaş sesle, "sormak istediklerinizi bana sorun. Çünkü anneniz iyi değil."

İşte şimdi babamın ne zaman döneceğini öğreneceğim, diye düşündü Catherine.

Kahvaltı boyunca Rufus'un aklına bir sürü soru üşüşmüştü, ama şimdi öyle çekingen, öyle tedirgindi ki konuşamıyordu bile. "Kim yaralamış babamı?" diye sordu sonunda.

"Kimse yaralamadı Rufus," dedi halası; şaşkınlıktan donup kalmıştı. "Nereden aklına geldi bu?"

Annem öyle dedi, diye düşündü Catherine.

"Annem çok kötü yaralandığını, o yüzden de Tanrı'nın onu

uyuttuğunu söyledi," dedi Rufus.

Kedi yavruları gibi, diye düşündü Catherine; beyazlar giymiş, dev bir ihtiyar karaltısının, küçücük babasını ensesinden kavrayıp su dolu bir kovaya atıp, kovanın kapağına oturuşunu gözlerinin önüne getirdi, kayan pençelerin kovaya sürterken çıkardığı sesi, gittikçe zayıflayan miyavlamayı duydu.

"Evet, yaralandığı doğru, yalnız kimse yaralamadı," diyordu Hannah Hala. Nasıl olur, diye düşündü Catherine. "Tek başına, arabayla eve dönüyormuş. Tek başına, kimse yokmuş yanında yani, arabada giderken bir kaza olmuş."

Rufus yüzünün kızardığını duydu, uyarırcasına kız kardeşine baktı. Onun sandığını babası yapmazdı ki, koskoca adamdı babası, üstelik Tanrı *o yüzden* uyutmazdı onu, zaten canı yanmazdı ki. Ama Catherine inanırsa inansın. Evet halasına inanmadan bakıyordu işte, şaşkın şaşkın, babası hakkında nasıl böyle bir şey söyler diye düşünüyordu. Altına yapmadı tabii, *kaza* o değil budala, diyecekti Rufus, Hannah Hala, "*Ölümcül* bir kaza," dedi, o sırada ve o yabancı "ölümcül" sözcüğünü söyleyiş biçiminden çok kötü bir şey olduğunu anladılar. "Anneniz de demişti ya, yani öyle kötü yaralanmış ki, Tanrı hemen uyutmuş onu."

Tıpkı tavşanlar gibi, diye anımsadı Rufus, bembeyaz, karınları deşilmiş, barsakları kıpkırmızı. Babasını o durumda gözlerinin önüne getiremedi. Zavallıcıklar, demişti annesi ağladığını görünce, yatıştırmak için, öyle kötü yaralanmışlar ki Tanrı hemen uyutmuş onları.

Eğer arabadaysa, diye düşündü Catherine, kovaya atmamışlar demektir.

Tanrı uyutmasaydı, bir daha rahat nedir bilmezlerdi, demişti annesi. Bir daha iyileşemeyecekleri kesindi.

Hannah, anlayıp anlamadıklarından emin değildi, bir daha açıklaması gerekiyor muydu acaba? Bilmiyordu. Kuşkuyla, bir daha denedi.

"Dün gece arabayla eve dönüyormuş," dedi, "saat dokuz sularında, galiba pim... yani direksiyonda, arabayı çeviren şeyde, baştan beri bir aksaklık varmış. Babanız bilmiyormuş. Önceden anlaşılmayan bir aksaklıkmış bu, ancak kaza olunca anlaşılıyormuş, ki o zaman da geç oluyor tabii. Tekerleklerden biri

yoldaki bir taşa çarpmış, direksiyonu hemen kıvırmış babanız ve tabii..." Durdu, tane tane anlatmaya çabaladı. "Anlıyorsunuz değil mi? Babanız arabaya söz geçirmeye, arabanın yoldan çıkmasını önlemeye çalışınca bakmış ki elinden bir şey gelmiyor. Direksiyonda bir bozukluk var. Otomobil taşa çarpar çarpmaz çıkmış yoldan, son hızla yolun kıyısındaki iki metrelik hendeğe yuvarlanıvermiş." Yine duraladı. "Anladınız mı?"

Yüzüne boş boş bakıyorlardı.

"Babanız arabadan dışarı savrulmuş," dedi. "Araba kendi başına, onsuz, hendeğin kıyısını tırmanmış, iki metre kadar yokuş yukarı gittikten sonra geri geri gelip tam babanızın yanı başında durmuş.

"Arabadan dışarı savrulmadan önce öldüğüne inanıyorlar. Çünkü gövdesindeki tek iz," artık halanın sesinde kaygılı bir titreme, bir pişmanlık seziyorlardı, "tam şurasındaymış!" İşaret parmağını çenesinin ucuna bastırdı, onları suçluyormuşçasına baktı yüzlerine.

Ses çıkarmadılar.

Herhalde sonunu getirmem gerek, diye düşündü Hannah; buraya kadar geldikten sonra.

"Olayın böyle geçtiğinden hemen hemen kimsenin kuşkusu yok," dedi. "Araba ansızın, öyle büyük bir hızla savrulmuş ki." İki çocuğu yerlerinden sıçratan bir hızla ileri atıldı, kendi de şaşırmıştı; biraz daha sakin bir sesle anlatmaya çalıştı: "Babanız öne fırlamış, büyük bir hızla çenesini direksiyona, arabayı kullandığı şeye vurmuş, o andan sonra da bir şey duymamış artık."

Rufus'a baktı, sonra Catherine'e, sonra yine Rufus'a. "Anladınız mı?" Yüzüne bakıyorlardı.

Bir süre sonra Catherine, "Demek çenesinden yaralanmış," dedi.

"Evet Catherine, öyle olmuş. *Anında öldüğünü* söylüyorlar, bir çarpışta, çünkü tam orasını vurmuş. Yani tam oranızı vurursanız, büyük bir şiddetle vurursanız, başınız, beyniniz öyle bir sarsıntıya uğrarmış ki, bazen anında ölürmüşsünüz." Derin bir soluk aldı, titreyerek ağır ağır koyuverdi soluğunu. "Buna beyin sarsıntısı diyorlar," dedi sözcüklerin üstüne basarak, başını bir an önüne eğdi; başparmağıyla bir haç çizdiğini gördüler.

Yüzlerine baktı. "Şimdi anladınız mı çocuklar?" diye sordu ciddi bir sesle. "Anlaşılması çok güç biliyorum. Lütfen, öğrenmek istediğiniz başka bir şey varsa, bana sorun, ben de elimden geldiği kadar açık anlatayım size."

Rufus'la Catherine birbirlerine baktıktan sonra bakışlarını kaçırdılar. Rufus sordu, "Çok canı yanmış mı?"

"Canı yanmış olamaz, diyorlar. Şükredilecek tek şey bu (gerçekten öyle mi, diye düşündü), doktor kesin konuşmuş."

Catherine, bir soru sormak istiyordu, ama sormaması daha doğruydu galiba.

"İki metrelik hendek nedir?" diye sordu Rufus.

"Hen-dek," dedi halası. "Bir set, sarp bir bayır, iki metre yüksekliğinde. Bu odanın tavanı gibi."

Rufus ile Catherine, arabanın hendeğe girip sonra kıyısına tırmanışını, geri geri gelip babalarının yanı başında duruşunu gözlerinin önüne getirdiler. Hendek, diye düşündü Catherine; hen*dek*, dedi Rufus kendi kendine.

"Anında ne demek?"

"Anında şu kadar çabuk demek"; umduğundan daha büyük bir ses çıkararak parmaklarını şaklattı. Catherine irkildi, gözlerini halanın parmaklarına dikti. "Işığı söndürür gibi." Rufus başını salladı. "Yani ikiniz de kesinlikle inanabilirsiniz, bir an bile acı çekmedi babanız. Bir an bile."

"Ne zaman..." diye söze girdi Catherine.

O sırada Rufus da, "Peki şey..." diye söze başlamıştı; birbirlerini öfkeyle süzdüler.

"Ne diyecektin Catherine?"

"Babam ne zaman eve gelecek?"

"Aman Catherine *sen de!*" dedi Rufus. "Sen sus bakayım!" dedi Hannah Hala sertçe, Rufus korktu, utandı, söz dinledi.

"Catherine canım, baban eve *gelemez*," dedi hala yumuşak bir sesle. "Bütün bu olanlar o demek zaten yavrum." Elini Catherine'in başına koydu, Rufus halasının çenesinin titrediğini gördü. "Baban öldü Catherine," dedi hala. "Annenin söylemek istediği şey buydu. Tanrı onu uyuttu, yanına aldı, ruhunu yanında götürdü. O yüzden de eve gelemez..." Sustu, yeniden başladı. "Yalnız onu bir daha görebileceğiz," dedi, "ya yarın ya öbür gün;

size söz verebilirim," dedi, keşke Mary'nin bu konudaki görüşünü önceden alabilseydi. "Ne var ki uyuyor olacak. Sonra bir daha bu dünyada göremeyeceğiz onu. Tanrı bizi de yanına alıncaya kadar. Anlıyor musun yavrum?" Catherine ciddi ciddi bakıyordu yüzüne. "Nereden anlayacaksın şekerim! Tanrı seni korusun." Küçük eli sıktı. "Anlayayım diye kafanı fazla yorma yavrum. Olduğu gibi görmeye çalış. Babanız gelebilseydi, mutlaka gelirdi, ama Tanrı onu yanında alıkoyduğu için, gelemiyor. Hepsi bu." Catherine'in elini bir süre daha bırakmadı; bu arada Rufus, öncekinden çok daha büyük bir açıklıkla, babasının gerçekten eve dönemeyeceğini, gelmeyeceğini kavramıştı: Tanrı'nın yüzündendi bu.

"Gelebilseydi, gelecekti ama gelemiyor," dedi Catherine ansızın, annesinden öğrendiği bir tekerlemeyi anımsamıştı.

Hannah da biliyordu bu tekerlemeyi, önce şaşırdı, sonradan çocuğun ciddi olarak söylediğini sezdi, "Tamam canım, öyle," dedi içtenlikle.

Bir kere daha gelecek ya, dedi Rufus, içi içine sığmıyordu düşündükçe. Uyuyor olsa bile.

"Sen ne soracaktın Rufus?" diyordu halası.

Anımsamaya çalıştı, kafasını zorladı. "Şey ne sars-sarsıl?"

"Sar-*sın*-tı, Rufus. Beyin sarsıntısı. Doktorların, verdiği ad bu. Düşün bak, sanki beyne ansızın vurulmuş, büyük bir şiddetle vurulmuş, beyin yerinden oynamış. Bu olduğu anda da baban... şey..."

"Anında ölmüş."

Hannah başını salladı.

"Yani onu uyutan aslında bu."

"Haaa."

"Tanrı *değil*."

Catherine şaşkınlıkla yüzüne bakıyordu.

XVI

Kahvaltı bitince Rufus, ses çıkarmadan oturma odasına gitti, her yere göz attı, ama oturacak bir yer bulamadı. Bir tembellik duygusu, derin bir boşluk vardı içinde; yine de açıklanamaz bir coşku duyuyordu, sanki bu sabah doğum günüydü, ama daha özel bir biçimde onun günüydü bugün. Sıradan olmayan hiçbir şey yoktu dış görünüşte, yalnız gün, gürültüsüz, görünmez bir çeşit dirimle doluydu. Annesinin olayı anlatışını getirdi gözlerinin önüne, sesini duydu, bir daha, bir daha getirdi, sesini bir daha düşündü, oturma odasına, pencereden sokağa bakarken, o sözcükler içinde yineleniyorlardı. Öldü. Dün gece, ben uyurken ölmüş, bak sabah oldu bile. Ta dün geceden beri ölü o, ben uyanıncaya kadar bilmiyordum bunu. Ben uyuduğum sürece bütün gece ölüydü o,

şimdi sabah oldu, ben uyandım; o hâlâ ölü ve bütün ikindi, bütün yarın boyunca ben yine uyurken, uyanınca, yine uykuya yatarken, ölü olarak kalacak, bir daha hiç eve dönmeyecek, yalnız bir kere, götürülmeden önce göreceğim onu. Şimdi ölü. Dün gece ben uyurken ölmüş, şimdi sabah oldu bile.

Kitaplarını sırtında taşıyan bir oğlan geçti.

İki kız, çantalarıyla geçtiler.

Şapkaların durduğu askıdan, çantasıyla şapkasını indirdi, sefertasını almak için mutfağa doğru yürüdü, o sırada, yine kasketi geldi aklına. Ama kasket yukarı kattaydı. Annesiyle babasının yatak odasında, anımsıyordu, annesi orada çıkarmıştı başından. Kasketi almak, annesinin yattığı odaya girmek gelmedi içinden, üstelik, şimdi farkındaydı da, kasketi giymek de istemiyordu. Okula gitmeden annesine allahaısmarladık diyecekti, ama onu öyle yatarken, ağlarken görmek istemiyordu. Mutfağa yürüdü, annesinin yerine Hannah Hala'ya allahaısmarladık derdi.

Hannah Hala, musluğun başında bulaşık yıkıyordu. Catherine bir mutfak iskemlesine oturmuş, onu gözlüyordu. Rufus çevresine baktı, ama sefertasını göremedi. Herhalde yemek konusunu bilmiyor hala, diye düşündü. Hannah, geldiğinin farkında değildi, biraz durduktan sonra, "Allahaısmarladık," dedi Rufus.

"Ne de-*din?*" dedi Hannah, döndü, gözlerini kısmıştı. "Ne diyorsun Rufus!" diye haykırdı, olmadık bir şey mi yapmıştı acaba. "Okula falan gitmeyeceksin," dedi sonra; Rufus, onun kendisine kızmadığını o zaman anladı.

"Okula gitmeyecek miyim yani?"

"Tabii gitmeyeceksin. Evde kalmalısın. Yarın da, öbür gün de, bir süre. Birkaç gün. Hadi eşyalarını bırak yavrum, evde kalıyorsun."

Halasına bakarken kendi kendine mırıldanıyordu Rufus: Ama arkadaşlar beni göremeyecekler o zaman; yalnız halasına yalvarmakla bir şey elde edemeyeceğini biliyordu, Hannah bulaşığa dalmıştı yine.

Sofadan geçip şapka askısına doğru yürüdü. İlk anda, okula gitmek zorunda olmadığı için şaşırmış, heyecanlanmıştı, bu ayrıcalığın tadını hâlâ duyuyordu, ama hemen ardından bir düş kırıklığı bastırmıştı. Sınıfa girerken arkadaşlarının kendisine nasıl

bakacakları, öğretmenin babası ve kendisiyle ilgili ne güzel şeyler söyleyeceği gözlerinin önünde canlanıyordu şimdi, biliyordu, bu gün herkes iyi davranacaktı kendisine, kayıracaklardı bile, çünkü bugün onun başına, okuldaki ya da kentteki hiçbir çocuğun başına gelmeyen bir şey gelmişti. Belki getirdikleri yemeklerden bile verirlerdi.

Daha büyük bir boşluk ve tembellik duydu.

Çantasını rafa koydu, ama şapkasını başından çıkarmadı. Beni dövecek mutlaka, diye düşündü. Halasının sert azarlarını, bağırışını, o korkunç öfkesini anımsadı. Anlamaz ki, dedi kendi kendine. Ses çıkarmadan ön kapıdan dışarı çıktı.

Hava serin, gökyüzü bozdu, sokağın şurasında burasında şekilsiz, kaygan güneş ışığı bir parlayıp bir yitiyordu. Temiz havada Rufus, daha bir canlanmış, güçlenmişti; tek başınaydı, o sessiz, gözle görülmeyen dirim de her yanı tutmuştu. Sundurmada durdu, yoldan geçen herkesin böyle önemli bir olaydan haberli olduğunu düşündü. Bir adam o yana doğru geliyordu, Rufus ona bakarken, adamla göz göze gelmeye çabalarken, içinin gururla utanç karışımı bir duyguyla kabardığını duydu, yüzü hafif bir gülümseyişle gevşedi, sonra tutamadığı, tutmak zorunda olduğunu bildiği bir gülüşe döndü bu; oysa adam onun yüzüne bile bakmadan yoluna gitti, karşı yönden gelen adam da öyle. Yüzleri tanıdık iki okul çocuğu geçtiler, onlar da kendisini tanıyorlardı, ama görmediler bile. Arthur ve Alvin Tripp, evlerinin önündeki merdivenlerden inip kaldırımda yürümeye başladılar, artık kesinlikle biliyordu, basamaklardan inip kaldırıma doğru yürüdü, ansızın durdu, çünkü iki çocuk da, gözlerinin içine baktıkları halde, bu kaldırıma geçmemişlerdi, merhaba bile demeden yollarına gidiyorlardı, utançla merak karışımı bir duygu okunuyordu gözlerinde, arkaya bakmaktan boyunları kopacaktı neredeyse, Rufus da başını çevirdi, yanına yaklaşmalarını bekledi, konuşmayacaklarını iyice kavrayınca, konuşmamaya karar verdi.

Ne oluyor bunlara, diye düşündü, gözlerini hiç ayırmadan tepeden inişlerini, uzaklaşışlarını izledi.

Belki de bilmiyorlar. Belki öbürleri de bilmiyorlardı.

Kaldırıma yürüdü.

Belki herkes biliyordu. Ya da kendisi, başka hiç kimsenin bilmediği çok önemli bir şey biliyordu. Seçenekler doğru dürüst belirmemişti kafasında; şaşkındı ama eski gururundan, umudundan bir şey yitirmemişti. Babacığım öldü, dedi kendi kendine usulca, sonra utanarak yüksek sesle yineledi: "Babacığım öldü." Çevrede kimsecikler söylediğini duymamıştı galiba; özellikle birine söylememişti zaten. "Babacığım öldü," dedi yine, yalnızca kendi için. Güçlü, sağlam, tepeden tırnağa güvenli geliyordu sesi, gerekirse bunu başkalarına da söyleyebileceğini sezdi. Uzun boylu, ağır adımlarla yürüyen bir adamın o yana doğru geldiğini gördü, onun kendisine bakıp gerçeği açığa vurmasını bekledi önce, ama adam burnunun dibine geldiği halde kendisini görmeyince, "Babacığım öldü," dedi, adam duymamıştı, geçip gitti yanından. İkinci adama hiç beklemeden söyledi, adamın yüzü, bir tokadı güç savuşturmuş gibi oldu, yürüdü birkaç adım sonra üzgün bir yüzle geriye baktı; birkaç adım attıktan sonra döndü, Rufus'un yanına geldi.

"Ne dedin sen oğlum?" dedi, kaşları azıcık çatıktı.

"Babacığım öldü," dedi Rufus beklentiyle.

"İyi biliyor musun?" diye sordu adam.

"Dün gece ben uyurken ölmüş, bir daha eve gelemeyecek."

Adam, canı yanıyormuş gibi bakıyordu yüzüne.

"Nerede oturuyorsun oğlum?"

"Şurada," diyerek evi gösterdi gözleriyle.

"Evdekiler senin böyle sokaklarda başıboş dolaştığını biliyorlar mı?"

İçinin birden boşaldığını duydu. Adamın gözlerinin içine bakarak telaşla başını salladı: Evet.

Adamın bakışlarından anlamıştı: İnanmıyor bana. Nereden anlarlar hep?

"Hemen eve dönersen iyi edersin oğlum," dedi adam. "Böyle sokakta dolaşmanı istemezler." Bakışları sertti.

Rufus öfke ve korkuyla baktı adamın gözlerine, eve yöneldi. Adam daha oradaydı. Rufus merdivenleri çıktıktan sonra dönüp baktı. Adam yoluna gitmek üzereydi, ama Rufus'un döndüğünü sezince o da döndü, yine durdu.

Başını salladı, Rufus'u çok utandıran dost bir sesle, "Söyle,"

dedi, "baban böyle sokakta gördüğün yabancılara kendisinin öldüğünü anlatmanı ister miydi?"

Rufus, hiç gürültü çıkarmamaya çalışarak kapıyı açtı, içeri girip usulca kapadı, oturma odasına koştu. Perdelerin arasından adama baktı. Hâlâ oradaydı, bir sigara yakıyordu, sonra yürümeye başladı. Bir kere daha arkasına baktı, Rufus bir utanç ve korku ürpertisiyle, beni gördü, diye düşündü; ne var ki adam hemen başını çevirdi, Rufus, gözden yitene kadar izledi onu.

Baban ister miydi?

Okuldakilerin kendisiyle nasıl eğlendikleri, neler yaptıkları geldi aklına, babası eve döndüğünde nasıl kızmıştı. Oysa bugün evde kalmayıp okula gidebilseydi her şey bambaşka olacaktı.

Yine usulca çıktı kapıdan, evlerin arkasından yürüyüp ağaçlık yola çıktı, ayağının altında çıtır çıtır eden kömür tozlarını dinleyerek yürüdü, kaldırıma gelmişti artık. Evinin önünde değildi, Highland Avenue'da da değildi; evinin aşağılarındaki bir ara sokaktaydı, burada kimse onu tanımaz, evine geri yollamaya kalkışmazdı. Yolun başında gördüklerini pek yadırgamadı, kararlı, utangaç birkaç adım daha atarak kaldırıma vardı. Yapmaması söylenmiş bir şeyi yapıyordu.

Sokağın öbür ucuna bir göz atıp bildik köşeyi, çocukların kendisine dünyayı zindan ettikleri o köşeyi gördü, daha ötede de babasının işe giderken saptığı, işten gelirken göründüğü köşe vardı. Onlarla o köşede karşılaşmamak uğur getirecekti. Yavaşça, tedirgince başını çevirip sokağın öbür ucuna baktı; işte oradaydılar: Üçü bir arada, ikisi sokağın öte başında, biri de uzaklarda tek başına, tek başına biri daha, pek önemsemediği kızlardan da üç-dört tanesi vardı. Bu oğlanların hepsinin yüzlerini tanıyordu, ama adlarını kesin bilmiyordu. Onları görür görmez, kendisini gördüklerini, olayı bildiklerini sezdi. Durdu, birinden öbürüne, hepsinin gözlerinin içine bakarak bekledi, uzakta ve yakında duran oğlanlar, gözlerini ondan ayırmadan, olayı bildiklerini belirterek ama konuşmadan adım adım yanına yaklaştılar. Saniyeler boyunca, bu sessizlikte dikilip yanına ilk yaklaşacak oğlanı beklerken süre öyle uzun, bu kadar yakından sessizce gözlenmek ve gözlemek öyle güç geldi ki, hemen geriye dönmek, onlardan ve herkesten kaçmak istedi. Ne var ki hepsinin, kendisinin başına

kentte başka hiçbir oğlanın başına gelmeyen bir olayın geldiğini bilerek yanına yaklaştıklarını seziyordu, işte sonunda hakkında iyi şeyler düşenecekleri gün gelip çatmıştı; onlar yaklaştıkça, daha biraz uzaktalarken, boz, asık yüzlü hava, o korkunç dirimle, bir utku, bir tehlike sezisiyle doluyordu gitgide, sessizlik daha bir derinleşip kızışıyor, Rufus kendini daha uzun boylu, daha gururlu, daha utangaç ve daha ortalıkta hissediyordu; o yüzden de yakınına geldiklerinde, yüzü daha geniş bir gülümseyişle aydınlandı kendiliğinden, gülümsemenin çok yanlış olduğunu sezerek toparlanmaya çalıştı, utangaç, gururlu bir sesle, "Babam öldü," dedi.

İlk üç oğlandan ikisi öylece yüzüne bakıyorlardı, üçüncü, "Amma da attın!" dedi; bilmemelerine, üstelik kendisine inanmamalarına şaşıp kalan Rufus, "Tabii öldü!" diye haykırdı.

"Çantan nerede peki?" dedi demin konuşan çocuk. "Okuldan kaytarmak için yalan atıyorsun sen."

"Kaytarmıyorum ben," dedi Rufus. "Okula gidecektim, Hannah Hala gitmemem gerektiğini söyledi, ne bugün, ne yarın, bir süre gitmeyebilirmişim. Gitmemeliymişim" dedi. "Yani kaytarmıyorum. Gelmiyorum okula."

Çocuklardan biri atıldı: "Doğru. Babası ölmüşse, cenazeden sonraya kadar gelmeyebilir okula."

Rufus konuştuğu sırada, karşı kaldırımdaki iki çocuk yanlarına yaklaşmışlardı. "Gelmek zorunda değil," dedi bir tanesi. "Babası ölmüş madem, gelmez." Rufus teşekkürle baktı çocuğun yüzüne, oğlanın saygılı bir hali vardı.

İlk konuşan oğlan öfkeyle, "Nereden biliyorsun?" diye terslendi.

İkinci oğlan konuşurken arkadaşı da başını sallıyor, onu onaylıyordu. "Babam gazetede okudu," dedi oğlan, "Senin baban gazete okumaz mı?"

Gazete, ha, diye düşündü Rufus; gazeteye geçmiş demek! Ben demedim mi gibilerden birinci oğlana baktı. Oğlan babasıyla ilgili soruyu geçiştirerek sordu, "Peki nasıl ölmüş, biri mi öldürmüş?" Rufus kazada ölmenin döşekte ölmekten çok daha saygıdeğer olduğunu düşünerek derin bir soluk aldı, "Şeymiş..." ama babası haberi okuyan çocuk anlatmaya başlamıştı, Rufus'a dinlemek düştü, sanki onu yüceltmek adına, onun hatırı için anlatılıyordu olay; ses

çıkarmadan, gözlerini kendisine dikip olayı dinleyen çocuklara baktıkça, artıyordu övüncü. O da onlar kadar ilgiyle kulak kabartmıştı; çocuk, "Düldülündeymiş," diyordu keyifle. "Düldülüne binmiş gidiyormuş, bir kayaya çarpmış, arabadan savrulmuş, araba iki metrelik bir hendeğin kıyısına tırmandıktan sonra geri gelmiş, gelmiş, *gümmmm!* diye üstüne devrildiği gibi pestilini çıkarmış, bütün kemikleri kırılmış. Biri bulmuş onu, ama daha bulduklarında ölüymüş."

"Anında ölmüş," dedi Rufus, anlatılanın kimi ayrıntılarını düzeltmek istedi, ama kimsenin dinlediği yoktu, iki çocuk daha gelmişti o arada, tam Rufus söze başlarken, "Babanın adı gazeteye geçmiş, seninki de," dediler; o zaman bütün oğlanların kendisine saygıyla baktıklarını gördü.

"Öldü yaa," dedi onlara. "Kazada."

"Babam da öyle diyor," dedi içlerinden biri; öbürü atıldı, "Sarhoş araba kullanmanın sonu budur diyor babam," dedi, ikisi ciddi ciddi öbür çocuklara baktılar, başlarını salladılar, Rufus'a döndüler sonra.

"Sarhoş da ne demek?" diye sordu Rufus.

"Sarhoş da ne mi?" dedi oğlanlardan biri, aşağılarcasına. "Sarhoş demek küp gibi içmiş demek"; dizlerini kırıp iki yana yalpalayarak yürümeye, kafasını bir o yana bu yana sallamaya başladı. "İşte sarhoş böyle olur."

"O zaman babam sarhoş değildi," dedi Rufus.

"Sen nereden bileceksin?"

"Değildi, çünkü o gösterdiğin gibi ölmedi. Tekerlek kayaya çarpmış, öbür tekerlek de, yani direksiyon da, çenesine çarpmış ama öyle hızlı çarpmış ki, ölmüş babam. Anında ölmüş."

"Anında ölmüş ne demek?" dedi oğlanlardan biri.

"Sana ne?" dedi öbürü.

Büyükçe bir oğlan, parmaklarını şaklattı: "Pat, işte böyle." Bir başka çocuk katılmıştı aralarına. Rufus, anında sözcüğünün ne anlama geldiğini, babasının adıyla kendi adının nasıl gazetelere geçtiğini, babasının neden düpedüz değil de kazada öldüğünü düşünürken, bir süre dalmış, çocukların konuşmalarını duymamıştı, sonra birdenbire bulunduğu topluluğun tek merkezi olduğunu sezdi, herkes de bunu biliyordu, olayın aslını onun ağzından din-

lemek istiyorlardı.

"Ben çeneyi-meneyi bilmiyorum," dedi babası olayı gazetede okuyan çocuk. "Benim duyduğum, düldülüyle giderken bir kayaya çarpmış, düldül yoldan çıkıp onu bir kenara savurmuş, sonra iki metrelik bir hendeğin kıyısına tırmanmış, gerisin geri gidip *güm!* diye ezmiş onu."

"*Sen* nereden bileceksin?" diye sordu büyükçe bir oğlan. "Orada değildin ki. Hepimiz işin aslını Rufus'un bildiğine inanıyoruz." Parmağıyla Rufus'u gösterdi ve Rufus, bir anlık dalgınlığından hemen sıyrıldı.

Yeni gelen oğlan soruyordu: "Neden ama?"

"Çünkü *onun* babası," dedi içlerinden biri.

"Benim babam," dedi Rufus.

Kalabalığın kenarında kalmış bir oğlan sordu, "Ne olmuş?"

"Babam kazada öldü," dedi Rufus.

"Babası kazada öldü," dedi öbürleri.

"Benim babam, sarhoştu mutlaka diyor."

"Şişedeki gibi durmaz!"

"Kes sesini, *senin* baban nereden bilecek?"

"Sarhoş muydu?"

"Hayır," dedi Rufus.

İki çocuk daha atıldılar, "Hayır."

"Bırakın da anlatsın."

"Evet, evet, *sen* anlat."

"İşin aslını bilse bile o bilir."

"Hadi anlat bize."

"Şişedeki gibi durmaz."

"Sen kapat ağzını."

"Hadi anlat öyleyse."

Sustular, Rufus'a diktiler gözlerini. Rufus da ansızın çöken derin sessizlikte onların gözlerinin içine baktı. Adamın biri çevrelerinden dolanayım derken çamura battı.

Rufus sakin bir sesle başladı, "Dün gece dedemlerden, Follet Dede'den eve dönüyormuş. Dedem çok hastaydı, babam gece yarısı görmeye gitmişti onu, eve dönerken fazla hızlı sürüyormuş arabayı. Bir pim gevşemişmiş."

"Pim de ne demek?"

"Pim, şeyleri bir arada tutuyormuş, direksiyonun altındaki şeyleri, gevşemiş, düşmüş; ön tekerleklerden biri taşa çarpar çarpmaz kıvrılmış direksiyon, babam toparlayamamış, araba müthiş bir gürültüyle yoldan çıkmış, bayır aşağı gitmiş, direksiyonun çenesinde bıraktığı izi görmüşler, anında ölmüş babam. Arabadan savrulmuş, araba da iki metrelik bir ken... hendeği tırmandıktan sonra gerisin geri babamı buldukları yere kadar gelmiş. Gövdesinde yara izi yokmuş. Yalnız çenesinin ucunda bir bere, bir de dudağı morarmışmış."

Sessizlikte, tekerlekleri havaya dikilmiş arabayı, arabanın yanında çenesinde ve dudağında küçük morartılarla yatan babasını bütün canlılığıyla görebiliyordu.

"Pöh!" dedi oğlanlardan biri, "*bundan* da ölünür mü?"

Ötekilerin de tedirginceye kıpırdadıklarını sezdi, söylediklerine inanmamışlardı galiba ya da böylesine kolay öldüğü için babasını küçümsüyorlardı biraz.

"Tam böyle, dediğim gibi çarpmış direksiyona. Andrew Dayım öyle söylüyor. Milyonda bir olurmuş. Bir sars... sarsıl... sarsıntı geçirmiş, sarsılmada beynine bir şey olmuş, hemen ölmüş."

"Milyonda bir ha!" dedi oğlanlardan biri ciddileşerek, bir başkası ciddi ciddi başını salladı.

"Bir milyon trilyonda bir," dedi bir başkası.

"Bir bindiriş bindirmiş ki demek, sersemletmiş," diye haykırdı oğlanlardan biri, işaret parmağını alt dudağına sürterek, *brr* diye bir ses çıkardı.

"Kapa çeneni," dedi büyükçe bir oğlan soğuk bir sesle.

"Kafan hiç çalışmaz mı senin?"

"Benim duyduğuma göre düldül geri geri gelip *güm!* diye çıkmış tepesine."

Çocuğun dediğinin yanlış olduğunu biliyordu Rufus, yine de böylesi daha heyecanlıydı, babasına da kendisine de daha bir saygınlık veriyordu, aslında öyle olsaydı kimse aşağılarcasına bundan da ölünür mü diye soramazdı çenesini çarpıp öldü deyince sordukları gibi; bu yüzden yalanlamaya kalkışmadı çocuğu. Yalan söylediğini, bir yerde babasına gereken bağlılığı gösteremediğini seziyordu, "Anında ölmüş," dedi yalnız. "Acı çekmek zorunda

kalmamış."

"Neye çarptığını anlamıyormuştu bile," dedi bir çocuk usulca. "Babam öyle dedi."

"Ya," dedi Rufus. Bu hiç aklına gelmemişti. "Herhalde." Neye çarptığını anlamıyormuştu bile. Yanlış, *anlamamıştır*.

"Zavallı, ihtiyar düldülün parçası kalmamıştı, ha?"

Bu zavallı, ihtiyar düldül lafının altında bir hınzırlık, kötülük mü vardı acaba? "Herhalde," dedi.

"Emektar arabaydı, dağıldı gitti."

Babası çok söylerdi bu şarkıyı.

"İhtiyar düldülde keyifle gezinmek yok artık, değil mi Rufus?"

"Herhalde," dedi Rufus utançla.

Birkaç dakikadan beri kara, bulanık havada bir zil sesi dolanıyordu, ders zili; son titreşimleri de erimeye yüz tutunca anlamıştı.

"Son zil," dedi çocuklardan biri heyecanla.

"Hadi yürüyün, canımıza okur," dedi bir başkası; daha bir saniye geçmeden, itişe kakışa koşmaya başlamışlardı, köşeyi dönüp Highland Avenue'ya çıktılar soluk soluğa, Rufus gözlüyordu, çevresinde sabah, boş, kıpırtısızdı. Yarım dakika arkalarından baktı, en şişmanları, ardından en küçükleri yok olana kadar; sonra ayaklarının altındaki kömür tozlarının çatırtısına kulak vererek yolu döndü, evlerin arasındaki dar avludan geçti, sundurmanın basamaklarını çıktı.

Gazetede yazıyormuş! Kapının yanında aradı gazeteyi, yoktu. Dikkatle dinledi, hiçbir şey duymadı. Tam ön kapıdan usulca içeri süzülmüştü ki, oturma odasından sofaya doğru gelen Hannah Hala'yla karşılaştı. Başını örtmüştü hala, ayaklı tablayı götürüyordu. Önce Rufus'u görmedi, yüzü ne kadar yabanıl, ne kadar yalnızdı. Görünmemeye çalıştı Rufus, ama o sırada halası gözlük camlarından alevler saçarak dikildi tepesine, "Rufus Follet," diye haykırdı, "nerelerdesin bakayım?" İçi titredi Rufus'un, öylesine öfkeliydi ki bu ses, kıvılcım çatırtıları duyuluyordu sanki.

"Dışarıdaydım."

"Dışarıda nerede? Her yerde aradım seni."

"Ağaçlık yoldaydım, şuracıkta."

"Benim sesimi duymadın mı?"

Başını hayır anlamında salladı.

"Bağırmaktan sesim kısıldı neredeyse."

Başını sallıyordu durmadan. "Yemin ederim," dedi.

"Şimdi beni iyi dinle. Bugün sokağa çıkmamalısın. Burada, evde kalacaksın, anladın mı?"

Başını salladı. Çok ayıp bir şey yaptığını sezdi.

"Biliyorum, güç geliyor," dedi halası biraz yumuşayarak. "Ama zorundasın. Catherine'le bir şeyler boyayın. İstersen kitap oku. Söz mü?"

"Söz efendim."

"Anneni üzecek bir söz de söyleme sakın."

"Söylemem efendim."

Halasının arkasından baktı. Pipolarla, küllüklerle ne yapıyor acaba, diye düşündü. Arkasından gizlice gidip bakmayı düşündü, nasıl olsa gözleri iyi görmüyordu halanın, yine de yakayı ele verirdi garanti, çünkü kulakları çok keskindi. Kendini tutamadı, gizlice gitti onun arkasından; hala, kül tablalarını çöp tenekesine boşaltıyor, pipoları da tenekenin kenarına vuruyordu. Sonra doğruldu, pipolar elindeydi, ne yapacağını kestiremeden çevresine bir baktı; sonunda pipolarla tablayı bir rafa kaldırdı, ayaklı tablayı da ocağın arkasına, mutfağın bir köşesine soktu. Rufus, parmaklarının ucuna basarak koridordan oturma odasına doğru yürüdü.

Catherine pencerenin kenarında, alçak bir iskemlede oturuyordu, dizlerinde resimli bir kitap vardı. Boyaları pencerenin pervazına dağılmıştı, elindeki turuncu boyayla telaşla bir şey boyuyordu. Rufus'un geldiğini duyunca başını kaldırdı, sonra yine eğdi, çalışmasını sürdürdü.

Rufus'un içinden ona yardım etmek gelmiyordu, tek başına kalmak, adların basılı olduğu gazeteyi arayıp bulmaktı derdi, ama uslu davranması gerektiğini de seziyordu, biraz önce, yaptığı bir şeyden ötürü, ne olduğunu da bilmiyordu, koyu bir tedirginlik kaplamıştı içini. Kardeşine doğru yürüdü. "Sana yardım edeyim," dedi.

"Hayır olmaz," dedi Catherine başını bile kaldırmadan. Kaz Ana kitabıydı önündeki, ayın üstünden atlayan ineği turuncuya boyuyordu boyayı taşıra taşıra.

"Hannah Hala söyledi," dedi Rufus, bu arada ineğin başına gelenleri tiksintiyle izliyordu.

"İstemem," dedi Catherine, yine başını kaldırmadı, harıl harıl boyamayı sürdürdü.

"Bu renkte inek olmaz," dedi Rufus. "Hiç turuncu inek gören olmuş mu?" Catherine karşılık vermedi, ama yüzü gittikçe kızıyordu. "Üstelik ineğin içini de boyamıyorsun," dedi Rufus. "Şuraya bak. Boyayı gelişigüzel sürüyorsun sen, nereye gelirse, rengi de yanlış seçmişsin." Catherine boyayı büsbütün bastırmaya başlamıştı şimdi, gittikçe daha geniş halkalar çiziyordu, karman çorman olmuştu resim, ansızın boyanın ucu kırıldı, uzun kısım yere yuvarlandı. "Gördün mü, bastıra bastıra kırdın!" dedi Rufus.

"Karışma bana!" Boyanın dibiyle çizmeye çalışıyordu, ama elinde çok küçük bir parça kalmıştı, kâğıt sarkıyordu ucundan. Pencerenin pervazına bir göz atıp kahverengi bir boya seçti.

"Kahverengiyle ne yapacaksın?" diye sordu Rufus. "Zaten turuncuyu her yere sürdün, şimdi kahverengiyle ne yapacaksın?" Catherine, kahverengi boyayı aldı, turuncu çizgilerin üstüne karmakarışık, sert kahverengi çizgiler çizdi. "Şimdi de iyice bozdun, berbat ettin," dedi Rufus. "Boyamayı bilmiyorsun sen!"

"*Sus artık!*" diye haykırdı Catherine, birdenbire ağlamaya başlamıştı. Mutfaktan Hannah Hala'nın sesi geldi: "Rufus?"

Rufus, Catherine'e çok bozulmuştu. "Inga bebek," diye fısıldadı nefretle: "Boşboğaz sen de!"

Hannah Hala, öfkeden kudurmuş gibi duruyordu kapıda. "Şimdi ne oldu bakayım? Ne yaptın kıza?" Koşarak geldi yanına.

Haksızlıktı bu. Bir şey yaptığını da nereden çıkarmıştı? Yapılan haksızlığa karşı çıkarcasına sertçe karşılık verdi Rufus: "Ona elimi bile sürmedim. Resmi bozuyordu, sizin dediğiniz gibi yardım etmek istedim, birdenbire ağlamaya başladı."

"Ne yaptı Catherine?"

"Durmadan karıştı bana."

"Öyle mi? Sana elimi bile sürmedim ben, sürdü dersen yalan söylemiş olursun."

Ansızın iki el yapıştı Rufus'un omuzlarına, sarsaladı; başını çevirince Hannah Hala'nın buz gibi bakışlarıyla karşılaştı.

"Şimdi beni dinle," dedi halası. "Dinliyor musun?" dedi tü-

kürükler saçarak. *"Dinliyor musun dedim?"* dedi soluk soluğa.

"Evet," dedi Rufus güçlükle, sesi titriyordu.

"Böyle bir günde seni pataklamak istemem; ama kardeşine bir daha böyle kırıcı bir söz söylediğini duyarsam, öyle bir dayak atarım ki sana, ömrün boyunca unutamazsın. Duydun mu? *Duyuyor musun dediğimi?"*

"Evet."

"Onunla eğlenmeye, onu ağlatmaya bir kerecik daha kalkışırsan, bak ne diyorum... hemen Andrew Dayı'na söylerim, ona bırakırım bu işi, bakalım *o ne yapar* sana. Çağırayım mı dayını ha? Yukarıda şimdi. Çağırayım mı ha?" Sarsmaktan vazgeçti, gözlerinin içine baktı. "Ne dersin?" Rufus korkarak başını salladı, ödü kopmuştu. "Peki, yalnız bu son uyarımdır, haberin olsun. Anladın mı?"

"Evet efendim."

"Eğer Catherine'le aklı başında bir çocuk gibi oynayamıyorsan, kendi kendine bir şeyler yap. Resimlere bak. Kitap oku. Yalnız sus. Ve uslu davran. Duyuyor musun?"

"Evet efendim."

"İyi öyleyse." Kalkarken dizleri çatırdadı. "Benimle gel Catherine," dedi. "Boyalarını da alalım." Pervazdaki, halının üstündeki dağınık boyaları, kırık parçaları toplamasına yardım etti. Catherine'in yüzü kızarmıştı, ama artık ağlamıyordu. Yanından geçerken Rufus'a çatlatır gibi sevinçle baktı, Rufus'un elinden bu bakışı sessiz, nefret dolu bir bakışla karşılamaktan başka bir şey gelmiyordu.

Yukarı katı dinledi. Andrew Dayı, konuşulanları duyduysa çıngar çıkardı mutlaka. Ama duymamıştı galiba. Rufus dizlerinin titrediğini, içinin boşaldığını hissetti. Şöminenin yanındaki iskemleye çöktü.

Evet, Catherine'i böyle kızdırması hainlikti, ama onunla ilgilenmeyi kendisi istememişti ki zaten. Hem neden öyle haykırmış, Hannah Hala'yı odaya koşturmuştu? Kardeşinin yüzünün nasıl kızardığı gözlerinin önüne geldi, ona gerçekten hainlik etmişti, üzgündü. Yalnız niye inga bebekler gibi yaygarayı basıvermişti hemen? Bugün çok dikkatli olacaktı, ama ilk fırsatta bunun acısını çıkaracaktı. Inga bebek. Boşboğaz.

Oysa ötekiler nasıl ilgi göstermişlerdi kendisine. Orada işin aslını bilmesi gereken biri varsa, o da kendisiydi. Onun babası öldü. Hadi, *sen* anlat. Öyleyse anlat bize. Milyonda bir olurmuş. Milyonda, trilyonda bir. Neye çarptığını anlayamazmış, *anlamamıştı* bile. Sen kapa çeneni. Kafan hiç çalışmaz mı senin?

Anında ölmüş.

Sarsıntıymış. Beyin sarsıntısı.

Bir bindiriş bindirmiş ki, demek sersemlemiş, brrrrrrrr.

Kapa çeneni.

Yine de ters bir şey vardı.

İhtiyar düldül.

Sarhoş araba sürmenin sonu budur işte, diyor babam.

Şişede durduğu gibi durmaz.

Yanlış bir şey yapmıştı.

İhtiyar düldül geri geri gelmiş *güm!* diye binmiş üstüne.

Bir şey yapmamıştı.

Karşı çıkmamıştı. Açık açık karşı çıkmamıştı.

Bundan da ölünür mü?

Öldü ama. Milyonda bir olurmuş. Milyonda, trilyonda bir.

Anında ölmüş.

Daha da kötü bir şey yapmıştı.

Ne.

Baban olsa ne derdi?

Benimle eğlenmemelerini, bana saygı göstermelerini isterdi.

Ne derdi ama?

Neye ne derdi?

O ölünce böyle sokağa fırlamana.

Nasıl sokağa fırlamama?

Onun ölümüyle çalım satmana.

Benim çocukların arasına karışmamı ister babam.

Öldüğünü onlara söylediğimde bana saygı gösterdiler, eğlenmediler benimle.

Ancak onun ölümüyle çalım satabiliyorsun sen, başka zamanlarda değil. Zaten benimle eğlenmeye kalksalar, onlara el kaldıramam.

Baban ne derdi acaba?

Ama benim onlarla geçinmemi istiyor. Ben de o yüzden dışarı

çıktım, çalım sattım.

Midesinin derinliklerine sinmişti tedirginlik, artık düşünemiyordu. Keşke yapmasaydı. Keşke yapmamış olsaydı. Keşke babası bilseydi de, evet davranışın kötüydü; ama amacın kötü olmadığına göre zararı yok, deseydi. Aslında iyi ki bilmiyordu babası, çünkü bilse, onun hakkında kimbilir ne kötü şeyler düşünecekti. Gelgelelim babasının ruhu hep aralarındaysa, onları gözlüyorsa, biliyor demekti. En kötüsü de buydu, çünkü ruhtan hiçbir şey gizlenemezdi, hiçbir şey söylenemezdi de ona. Babası biliyor ama bir şey söyleyemiyordu, kendisi de söyleyemiyordu bir şey. Ruh, kayışla dövmezdi, yalnızca oturur, yüzüne bakar, utanırdı.

"Böyle olsun istememiştim," dedi yüksek sesle. "Kötü davranmak istememiştim."

Sana kasketimi göstermek istiyordum, diye ekledi sessizce.

Babasının koltuğuna baktı.

Gövdesinde tek yara izi yokmuş.

Koltuktan gözlerini ayırmamıştı. Büyük bir gizlilik ve sır vermezlik duygusuyla ona doğru yürüdü, yanında durdu. Birkaç dakika bekledikten, kimsenin gelmediğini anladıktan sonra koltuğu kokladı, derin, çukur minderi, kollarını, arkalığını. Soğuk bir tütün kokusu duydu, arkalığın üst bölümlerine doğru da bir saç kokusu. Koltuğun koluna, kayışa asılı duran tablaya baktı: Boştu. Tablanın içine soktu parmağını; parmağında bir kül lekesi kaldı belli belirsiz. Cebine atabileceği ya da kâğıda sarabileceği bir şey değildi. Bir süre baktıktan sonra yaladı parmağını; diline karanlığın tadı geldi.

XVII

Hannah, o sabah gecelikleri ve sabahlıklarıyla kahvaltı edebileceklerini söylemişti. Anneleri daha görünürde yoktu, Hannah Hala yemeklerde her zaman konuştuğundan da az konuşuyordu. O günün, önceki günden bile daha özel bir gün olduğunu seziyorlardı. Yemek yerken çıkardıkları ya da sokaktan gelen gürültüler bunca açık seçikken, uzaktan geliyormuş gibiydiler. Gözlerini tabaklarından ayırmadan dikkatle yiyorlardı.

Kahvaltıdan sonra Hannah Hala, "Şimdi benimle gelin çocuklar," dedi; onun ardından banyoya yürüdüler. Yüzlerini, ellerini, kollarını, kulaklarının arkasını, boyunlarını, yavaşça, acıtmadan, sıcak, sabunlu sularla yıkadı, burun deliklerini temizledi; ikisinin de gözlerine sabun kaçırmadı, keseyle derilerini in-

citmedi. Sonra yatak odasına götürdü onları, çekmeceleri açıp temiz giysiler çıkardı, tertemiz çamaşırlar, Rufus'a kendi kendine giyinmesini söyledi, yardım gerektiğinde söylesindi, sonra Catherine'i giydirmeye başladı. Rufus, bu telaşla bir gece önceki yıkanmanın arasında bir bağlantı kurabiliyordu artık. İç çamaşırlarını giyince, halası, yeni siyah çoraplarla, pazarları giydiği şapkayı çıkardı dolaptan. Catherine'e çoraplarını giydireceği sırada, –o çoraplar da yeniydi, ama beyazdı– telefon çaldı. "Şimdi hiç kıpırdamadan uslu uslu oturun, birazdan geliyorum," diye, koşarak odadan çıktı. Sofadan gelen sesini açık seçik duyabiliyorlardı, "Ben bakıyorum Mary," sonra merdivenlerden hızla inişi. Açık kapıya hiç kımıldamadan bakıyor, konuşmaları duymaya çalışıyorlardı. Rahatça duyabiliyorlardı, evet, Hannah, sağır yengesi ve kardeşiyle konuşuyor gibi bağırarak konuşuyordu telefonda. "Alo... Alo... Evet... *Peder?*", "Peder" sözcüğünü duyunca, merakla, tedirgin bir önseziyle birbirlerine baktılar. "Evet... evet... evet... evet... evet... evet... Peder... evet... evet, bu durumda ne kadar iyi olabilirse tabii... evet... evet... Teşekkür ederim. Söylerim kendisine... evet... evet... evet... çok iyi... evet... *Highland Avenue*... evet... evet... *hangi tramvay olursa*... evet... Kilise'yle Gay'in birleştiği yere kadar, sonra doğru Highland'e geçeceksiniz, evet, tamam... evet... Teşekkür ederim... bekliyoruz... evet... hayır... evet, Peder... evet Pe... iyi gün... evet, Peder... Teşekkür ederim... iyi günl... evet... Teşekkür ederim... iyi günler, iyi günler."

Onun uzun, bitkin, öfkeli soluğunu duydular, merdivenlerden çıkarken dizleri çıtırdıyordu. Bıraktığı yerde çocuklar kımıldamadan oturuyorlardı. Belki de uslu davrandığımız için bizi över, diye düşündü Rufus, gelgelelim hala tek söz söylemeden Catherine'in çoraplarını giydirdi. Rufus'a yeni bir beyaz gömlek uzattı. Rufus büyülenmiş gözlerle gömleği incelerken, topluiğneleri çıkarıp dudaklarının arasına sıkıştırırken, Hannah Halanın Catherine'e yeni giysisini giydirişini gözlüyordu, koyu mavi küçücük çiçeklerle süslü, beyaz bir giysiydi bu. Catherine, eteğinin ucunu kaldırmış kumaşın arasından görünen beyaz çoraplarına bakıyordu. "Şimdi sıra boyunbağında," dedi Hannah Hala. Koyu mavi boyunbağını aldı, becerikli parmaklarıyla ge-

çirdi. Rufus'un boynuna, bağladı; Rufus bu arada bir onun ellerine, bir kalın camların gerisindeki dikkatli gözlerine bakmaya çalışıyordu. Gözler, sert, hüzünlü, yorgundu.

Sonra çocukların tırnaklarını kesti, saçlarını tarayıp fırçaladı, Rufus'un ceket cebine temiz bir mendil koyduktan sonra ikisinin de pabuçlarını boyadı. "Bir dakika durun," dedi odadan çıkarken. Onun annelerinin oda kapısını hafifçe tıklattığını duydular.

"Mary?"

"Evet," dedi uzak bir ses.

"Çocuklar hazır. Getireyim mi?"

"Evet Hannah n'olur, teşekkür ederim."

"İçeri gelin de annenizi görün," diye seslendi kapıdan.

Ardından odaya girdiler.

Anneleri, "Ayy ne güzel olmuşlar!" derken sesi öyle tuhaftı ki, çocuklar güzel görünmekle bir kusur işlediklerini sandılar. Ama annelerinin yüzünden buna üzülmediği belliydi. "Hannah, çok çok teşekkürler, sen olmasan ne yapardım bilmem ki..."

Oysa Hannah çıkmış, kapıyı kapamıştı bile.

Oturdular, merakla annelerine baktılar. gözleri her zamankinden daha iri, daha parlak görünüyordu; bir partiye gidiyormuş gibi özenle taranmıştı. Şalına sarınmıştı, şalın açık kalan yerinden kara bir şey giydiğini gördüler. Yüzü, boz bulut kümelerini andırıyordu. Çocukların kendisine bakan gözlerini inceliyordu; kımıldamadılar. Arkasından çok hafif bir ışık geçmiş gibi birden değişti yüzü.

"Gelin benim canlarım," dedi, gülümsedi, doğrulup oturdu, ellerini uzattı onlara."

Rufus çekinerek yaklaştı; Catherine koştu. Bir koluna birini, öbür koluna öbürünü aldı.

"Hadi benim canlarım," dedi yukarılardan gelen sesi, "hadi bakalım, hadi benim canlarım. Anneniz yanınızda işte. Yanınızda anneniz. Anne, sizi son günlerde nasıl görmek istedi biliyor musunuz, her zamankinden çok daha fazla görmek istedi, ama yapamadı, Rufus, Catherine, yapamadı anneniz." Yapamadı derken göğsüne sımsıkı bastırdı onları; sevildiklerini anladılar. "Küçük Catherine'im benim" –Catherine'in başını daha sıkı bastırdı göğsüne– "Tanrı seni esirgesin, seni de Rufus" –onu biraz uzaklaştırıp

gözlerinin içine baktı– "ikiniz de annenizin sizi ne kadar, nasıl bütün kalbiyle, canıyla sevdiğini, hep sevdiğini bilirsiniz, biliyorsunuz, değil mi? Değil mi?" Rufus ne diyeceğini kestiremediyordu; ama çok dokunaklıydı annesinin sözleri, kibarca başını salladı, annesi yine kendisine çekti onu. "Tabii biliyorsunuz," dedi, sanki onlara söylemiyordu. "Tabii biliyorsunuz."

Biraz durduktan sonra, "Şimdi," dedi. Ayağa kalktı, ellerinden tutup yatağa oturttu onları. Oturdular, o da bir iskemleye oturup birkaç saniye hiç konuşmadan yüzlerine baktı.

"Şimdi," dedi yine. "Sizinle baba hakkında konuşmak istiyorum, çünkü bu sabah, birazdan, hep birlikte büyükbabalara gideceğiz, orada babayı bir daha görüp onunla vedalaşacağız." Catherine'in yüzü ışımıştı; annesi başını hayır anlamında salladı, onun dizine usulda dayadı elini. "Yoo Catherine," dedi, "senin sandığın gibi değil, o yüzden konuşmak istedim. Şimdi iyi dinle beni, sen de dinle Rufus."

İkisinin de dikkatle dinlediklerinden kesinlikle emin olana kadar bekledi.

"Babaya olanları biliyorsunuz, değil mi? Arabasında bir şey bozuldu, Tanrı da hemen bizden aldı onu, acı çektirmeden, doğru cennete götürdü. Bunu anlıyorsunuz, değil mi?"

Başlarını salladılar.

"Biliyorsunuz ki Tanrı, bir kere cennete götürdü mü, bir daha geri dönemezsiniz, değil mi?"

"Hiç mi?" diye sordu Catherine.

Annesi, Catherine'in yüzüne düşen saçları geri itti. "Hayır Catherine, hiç, yani bizim görebileceğimiz, konuşabileceğimiz bir biçimde asla. Babanın ruhu her zaman bizi düşünecek, nasıl biz de onu asla aklımızdan çıkarmayacaksak; ama bugünden sonra onu hiç göremeyeceğiz." Catherine, dikkat kesilmişti; yüzü bozarmaya başladı. "Buna inanmayı öğrenmelisin, bilmelisin Catherine canım. Böyle bu."

Ağlamak üzereydi; yutkundu; Catherine gerçeği kabullenmiş görünüyordu.

"Onu her zaman anımsayacağız," dedi ikisine dönerek. "Her zaman. O da bizi düşünecek hep. Her gün. Cennette bizi bekleyecek. Bir gün, iyi insanlarsak eğer, Tanrı bizi almaya gel-

diğinde, bizi de cennete götürecek, o zaman babayı göreceğiz, yine birlikte olacağız, sonsuza kadar."

Amin, dedi Rufus; sonra bunun dua sayılamayacağını fark etti.

"Bugün babayı gördüğümüzde, ruhu orada olmayacak çocuklar. Yalnızca gövdesini göreceğiz. Her zaman gördüğümüz gibi olacak aşağı yukarı. Ama ruhu gittiği için, hiç kımıldamadan yatıyor olacak. Uyuyormuş gibi, siz de gerçekten uykudaymış da onu uyandırmak istemiyormuşsunuz gibi sessizce davranacaksınız. Daha da sessiz."

"Ama ben onu uyandırmak istiyorum," dedi Catherine.

"Olmaz Catherine, olmaz canım, denemeyi bile düşünmemelisin. Babanız ölü şimdi, öldünüz mü uyuyorsunuz demektir, bir daha uyanamayacaksınız demektir. Ta ki Tanrı uyandırıncaya kadar."

"Peki O *ne zaman* uyandıracak?"

"Bilemeyiz Rufus, herhalde çok, çok uzun bir süre sonra. Hepimiz öldükten uzun bir süre sonra."

Bunun ne yararı var ki, diye düşündü Rufus, ama sormaması gerektiğini biliyordu.

"Aklınızı kurcalamasın istiyorum çocuklar. Babanızın öyle kımıldamadan yatması tuhafınıza gidebilir, ne var ki öyle yatması gerek."

Ansızın dudakları kenetlendi, sapır sapır titremeye başladı. Yanağını sol omzuna bastırdı, titreyen elleriyle çocukların ellerini sıktı, sımsıkı yumulmuş gözlerinden yaşlar akıyordu. Rufus, üzüntüyle gözlüyordu annesini. Catherine suskundu "Bir dakika," dedi annesi dişlerinin arasından, gözlerini açmamıştı daha, Catherine öyle irkilmiş, öyle korkmuştu ki, neredeyse ağlayacaktı. Ama onun ağlamasına kalmadan annesinin parmakları gevşedi, usulca göğsüne bastı onları, başını kaldırdı, duru gözlerini açarak, "Şimdi annenizin de giyinmesi gerek," dedi. "Rufus, Catherine'i aşağı götürmeni istiyorum, ikiniz de ses çıkarmayın, ben gelene kadar çok uslu durun. Hannah Hala'yı sakın üzmeyin, bakın bize ne kadar yardımı dokundu, yorgunluktan bitti zavallıcık.

"Uslu durun," diyerek gülümsedi, ikisine de baktı, "Birazdan geliyorum."

"Hadi yürü Catherine," dedi Rufus.

"Geliyorum ya," dedi Catherine, haksızlık ediyormuş gibi baktı Rufus'a.

"Anne!" Rufus kapıda duraladı. Catherine şaşırmıştı.

"Evet Rufus?"

"Biz şimdi yetim miyiz?"

"Yetim mi?"

"Fransız gibi," diye açıkladı, "Belçikalı gibi. Baban ya da annen savaşta öldürülürse yetim olursun, başka çocuklar sana armağanlar yollar, mektuplar yazarlar."

Annesi bu sözcüğü pek duymamıştı besbelli, çünkü karşılık vermeden önce uzun bir süre düşündü. Sonra, *"Tabii ki yetim ya da öksüz* değilsiniz, Rufus," dedi, "ortalıkta ben öksüzüm diye dolaşmanı istemiyorum. Duydun mu? Çünkü değilsiniz. Öksüzlerin ne babaları vardır, ne anneleri, anlıyor musun, bakacak, sevecek kimseleri de yoktur. Anlıyor musun? Oysa sizin ikinizin de anneniz var. Öksüz değilsiniz. Anlıyor musun? Efendim?" Rufus başını salladı. Catherine de o salladı diye salladı. "Bak Rufus." Gözlerinin içine bakıyordu; nedenini tam bilmediği halde Rufus, günah işlerken yakalanmış gibi, oldu. "Öksüz olmadığına üzülme sakın. *Şükret.* Öksüzler şu anda çok uzaklarda diye, herkes onlardan söz ediyor diye, mutlu sanıyorsun onları. Oysa çok, çok mutsuz çocuklar onlar. Çünkü kimse onları *sevmiyor.* Anlıyor musunuz?" Rufus kendinden utanarak başını salladı; gizliden düş kırıklığına uğramıştı doğrusu.

"Hadi koşun bakalım," dedi anneleri. Odadan çıktılar. Merdivende Hannah Hala'yla karşılaştılar. "Oturma odasına gidip uslu uslu oturun bir süre," dedi. "Şimdi geliyorum." Basamakların dibine geldiklerinde annelerinin oda kapısının açılıp kapandığını duydular. Babalarının koltuğuna bakarak oturdular, düşünüyorlardı.

Catherine uzun bir süredir kendini böyle erdemli, dingin hissetmemişti. Rufus'un bir şey yapmadan azarlanışını görmüştü, bu da kendisine yürü bakalım deyişinin acısını kat kat unutturuyordu, zaten yürüyordu, ne yani, hem yürümese ona neydi. Gelgelelim birinin uyur gibi görünüp de bir daha hiç uyanmamasına bir türlü aklı yatmıyordu... bir de şey demişti annesi –ne olduğunu anımsamaya çok çalıştı ama bulamadı– o büsbütün karıştırmıştı aklını. Hem öksüz neydi?

Rufus, annesinin kendisine iyiden iyiye içerlediğini fark et-

mişti. Soruyu yanlış zamanda sormuştu. Belki de hiç sormamalıydı. Öğrenmek istiyordu ama. Öksüz olup olmadığına, tam anlamıyla öksüz sayılıp sayılamayacağına karar verememişti. Okulda öksüz olduğunu söyler de sonra öksüz olmadığı ortaya çıkarsa, herkes gülerdi. Ama gerçekten öksüzse, bilmek istiyordu ki göğsünü gere gere söyleyebilsin. Başkası bilmiyorsa, öksüz olmanın ne yararı vardı? Demek öksüz değilmiş. Oysa babası öldü işte. Ama annesi de ölmedi ki. Yalnız babası. Biri öldü. Bir, bir daha, eder iki. İkinin yarısı, bir eder. Demek annesi ne derse desin, yarı öksüz sayılabilir. Kız kardeşi de yarı öksüz. Yarım yarının daha, bir eder. İkisi birleşince, tam bir öksüz oluyorlar. Yarım öksüzlük üstünde durulmaya değer bir şey değildi, biliyordu, yine de içinden, hiç yoktan iyidir diye düşünüyordu; kız kardeşiyle birlikte tam bir öksüz ettiklerini söylememesi gerektiğini de biliyordu. Biri kalkar da öksüzlüğün kenarından bile geçmediklerini söylerse, ancak o zaman bu konuyu açardı. Catherine'i uyarmalıydı ki böyle bir duruma düştüler mi, birbirlerini destekleyebilsinler.

"İkimiz tam bir öksüz ediyoruz," dedi.

"Ne?"

" 'Ne' deme, 'Efendim Rufus?' de."

"Demeyeceğim işte!"

"Diyeceksin. Annem öyle söyledi."

"Söylemedi."

"Söyledi diyorum. Ben 'Ha?' dediğimde, 'Ha deme, efendim anne de, Rufus' diyor. Sen 'Ha?' deyince sana da öyle diyor. 'Ha' dememelisin, 'Efendim Rufus?' demelisin."

"Sana efendim demem."

"Diyeceksin."

"Demeyeceğim işte."

"Diyeceksin, çünkü annem uslu çocuklar gibi davranmamızı söyledi. Efendim demezsen, anneme söylerim."

"Söylersen, benim de söyleyeceğim şeyler var."

"Neymiş?"

"Kapıdan dinlediğini söylerim."

"Söyleyemezsin."

"Görürsün."

"Söyleyemezsin."

"Söylerim."

Rufus düşündü.

"Peki ama *söyleme*, sen onu söylemezsen, ben de senin yaptıklarını söylemem."

Öfkeyle birbirlerini süzdüler.

Sundurmada ayak sesleri duydular, kapı çalındı. Yukarıda anneleri, "Hayallah!" diye haykırdı. Kapıya koştular. Rufus, Catherine'i itip kapı tokmağına davrandı, açtı kapıyı.

Babalarının boyunda bir adam duruyordu kapıda. Dr. Whittaker gibi siyah, pırıl pırıl bir yaka takmıştı, ama ceketi mordu. Geniş, basık bir şapka giymişti, morarmış çenesi, saban demiri gibi uzun sipsivriydi. Elinde küçük, parlak siyah bir evrak çantası vardı. O da onlar kadar tedirgin ve telaşlı görünüyordu. Çınlamalı bir sesle, "Günaydın," dedikten sonra kaşlarını çattı, kapının yanındaki numaraya bir göz attı. "Tabii," dedi anlamını kavrayamadıkları bir gülüşle, "Siz Rufus ile Catherine'siniz. İçeri girebilir miyim?" Verecekleri karşılığı ya da yolundan çekilmelerini (kapının ağzında duruyorlardı çünkü) beklemeden içeri daldı, ikisini iki yana iterek aralarından geçti, "Bayan..."

Arkadan, merdivenlerden Hannah Hala'nın sesini duydular, döndüler. Kapıdan gelen ışığa uzattı başını Hannah, "Peder? Buyrun." Adam başındaki acayip şapkayı çıkarırken Hannah koştu yanına; el sıkıştılar. "Rufus, Catherine, işte Peder Jackson," dedi, "özel olarak ta Chattanooga'dan geldi. Peder, bu Rufus, bu da Catherine."

"Biz tanıştık bile," dedi Peder, şaka yapar gibiydi. Yalan söylüyor, diye düşündü Rufus. Peder Jackson bir süre elini Catherine'in omuzuna dayadıktan sonra kızın varlığını unutmuşçasına birden çekiverdi. "Bayan Follet nerede?" diye fısıldadı. "Bayan Follet."

"Bir dakika bekleyin lütfen Peder, daha hazır değil."

"Tabii." Peder, Hannah Hala'ya eğildi, duyulmayacak kadar alçak bir sesle, "Fısır fısır fısır fısır fısır, değil mi?" dedi.

"Yaa," dedi Hannah.

"Peki ya vaftiz, maftiz, falan, filan?"

"Sanmam Peder," dedi Hannah ciddiyetle. "Ben de tam bil-

miyorum ki ona söyleyebileyim. Zahmet olacak, ama bu işi size bırakmak daha doğru gibi geldi bana."

"Haklısınız Bayan Lynch. Tepeden tırnağa." Bakındı, dazlak kafası parlıyordu, şapkası elindeydi. "Hadi küçük adam," dedi, "şu şapkayı elimden al bakayım."

"Rufus," dedi Hannah. "Peder'in şapkasını askıya assana."

Şaşkın şaşkın istenileni yaptı Rufus. Şapka askısı, Peder'in hemen karşısındaydı çünkü.

"Evet Peter, şimdi birazcık beklerseniz," dedi Hannah önlerinden geçip oturma odasına doğru yürüyerek, "Rufus, Catherine: Siz Peder'le oturun burada. İzninizle," diye ekleyerek telaşla yukarı kata koştu.

Peder Jackson, büyük adımlar atıp babalarının koltuğuna oturdu, bacak bacak üstüne atıp kaşlarını çatarak özenle cilalanmış sağ pabucunun burnunu incelemeye başladı. Ona bakıyorlardı; bir ara Rufus, kimin koltuğuna oturduğunu Peder'e söylesem mi diye düşündü. Peder Jackson uzun, sık damarlı sağ elinin tırnaklarını incelemeye koyuldu. Kimin koltuğu olduğunu bilseydi, hiç kuşkusuz oturmazdı, dedi Rufus kendi kendine, demek söylememek saygısızlıktı bir çeşit. Ama şimdi söylese güç durumda kalırdı Peder. Catherine onun mor ceketin üstüne ince bir altın zincir taktığını fark etmişti, ilgiyle bakıyordu, zincire küçük, altın bir haç geçirilmişti. Peder Jackson bacak değiştirdi, yine kaşlarını çatarak bu sefer özenle cilalanmış sol pabucunun burnunu incelemeye daldı. Söylememek daha doğru, diye düşündü Rufus; güç durumda kalır. Böyle mor bir suratı nereden buldun, diye düşünüyordu Catherine; keşke benim yüzüm de böyle mor olsaydı da kırmızı olmasaydı. Peder Jackson kaşlarını çatmış odaya göz gezdiriyordu, gözü çocukların başlarının üstünde bir yere takılınca hafifçe gülümsedi. İkisi de dönüp onun neye gülümsediğini anlamaya çalıştılar, ama orada İsa'nın resminden başka şey yoktu, İsa küçük bir çocukken bir gece erken yatmamış, geceliğiyle tapınakta dolaşıyor, bütün bilgelerle konuşuyor. "Haa," diye düşündü Rufus, "demek ondan."

Başlarını çevirince Peder Jackson'ın asık yüzüyle karşılaştılar, onlara da tırnaklarına bakar gibi bakıyordu. Hemen gülümsedi, ama İsa'ya gülümsediği zamanki kadar tatlı değildi gülüşü, ba-

kışlarının anlamı da değişmişti, sanki artık yeterince temiz olup olmadıklarını incelemiyordu. Yine de yüzünden hoşnutsuzluk okunuyordu. Bu hoşnutsuzluğun nedenini anlamak için bir daha baktılar. Catherine donunu mu ıslattı acaba, diye düşündü Rufus; baktı kardeşine: Görünürde bir terslik yoktu. Rufus ne yapıyor da adamı böyle kızdırıyor, diye düşündü, Catherine. Rufus'a baktı, gelgelelim Rufus da adama bakıyordu. İkisi de gözlerini ona dikmişlerdi, keşke böyle bakacağına, suçlarını açıkça yüzlerine söyleseydi, keşke başka bir koltuğa otursaydı. Peder de onlara baktı; aklından onlara söylemeyi geçirdiği şeylere gereken duyarlığı gösterebilmeleri için özellikle takındığı bu bakış, girdiği bu saygın sessizlik, çocukların küstah bakışları karşısında etkisini yitiriyordu; azarlasa mıydı onları. Tabii, dedi, böyle bir günde bile saygılı davranamıyorlarsa, konuyu deşmenin tam zamanıdır.

"Çocuklar, yetişkinleri böyle süzmezler," dedi. "Süzüyorlarsa, iyi yetiştirilmemişler demektir."

"Ha?" diye sordular bir ağızdan. "Süzmek" ne demekti acaba; "yetişkinler", "yetiştirilmemiş?"

" 'Bayım,' deyin ya da 'Ne dediniz Peder?' diyebilirsiniz."

"Sen de," dedi Peder, Catherine'e.

"Efendim bayım?" dedi Catherine.

"İnsanları süzmemelisiniz, onlara bana baktığınız gibi dik dik bakmamalısınız."

"Oh!" dedi Rufus; Catherine'in yüzü kızardı.

" 'Özür dilerim Peder,' deyin."

"Özür dilerim Peder."

"Sen de de," dedi Peder, Catherine'e.

Catherine büsbütün kızardı.

"Özür dilerim Peder," diye kopya verdi Rufus.

"Kopya vermeyelim lütfen," diye atıldı Peder Jackson, kalabalık bir sınıfa seslenir gibi. "Hadi bakalım küçük kız, göreyim seni, küçük hanımlar ve küçük beyler gibi davranmayı bir an önce öğrenmek gerek değil mi?"

Catherine bir şey demedi.

Peder Jackson, "Değil mi?" diye sordu Rufus'a.

"Bilmem," dedi Rufus.

"Bence bu müeddep bir soruya verilen edep-dışı bir cevaptan başka bir şey değil."

"Evet," dedi Rufus, damarlarındaki kan donmuştu sanki. "Edep-dışı" neydi?

"Demek kabul ediyorsun," dedi Peder Jackson. " 'Evet Peder,' de."

"Evet Peder," dedi Rufus.

"Yani edepsizliğinin farkındasın. Taammüden ve kasten."

"Hayır," dedi Rufus. Sözcüklerin anlamını bilmiyordu; tek bildiği suçlandığıydı.

Peder Jackson, babalarının koltuğunda arkasına yaslandı, gözlerini yumdu, ellerini kavuşturdu. Biraz sonra gözlerini açtı. "Küçük oğlan, küçük kız kardeşimiz," dedi, (sivri, mor çenesini Catherine'e doğru uzattı), "şimdi azarın yeri ve zamanı değil." Parmakları çözüldü; eğildi sağ işaret parmağıyla sağ dizkapağına vuruyordu, kaşlarını çatmıştı, çok yumuşak olmaya çalışan, ama hiç de yumuşak olmayan bir sesle, "Şunu söylemeliyim ki..." dedi; o sırada Hannah'nın merdivenden indiğini duydular. "Çocuklar," diyerek ayağa kalktı Peder, "bu tartışmayı başka bir sefere bırakmalıyız."

Kaşlarını kaldırarak çenesiyle Hannah'yı işaret etti.

"Yukarı gelir misiniz Peder?" dedi Hannah kısık bir sesle.

Peder, çocuklara bir daha bakmadan onun ardından yukarı seğirtti.

Çocuklar, birbirlerinin gözlerine baktılar; ağızları bir karış açıktı; sesleri duymaya çalıştılar. Tam umdukları gibi oldu: Yukarıdaki sofada ikisinin ayak seslerini duydular önce, annesinin kapanık sesini, kapının örtülüşünü: Sessizlik.

Basamakları gıcırdatmamaya çalışarak merdivenin başına çıktılar. Sözleri duymuyorlardı, seslerin akışını ve biçimini çıkarabiliyorlardı yalnızca. Annelerinin sesi o garip kapanıklıktan kurtulmamıştı daha, boynu eğik, yumuşacıktı; soru soruyor, karşılık bekliyor gibiydi. Erkeğin sesi, alttan alıyordu, yumuşaktı; ama haklı olduğuna, başka hiçbir sesin kendisi kadar haklı olamayacağına duyduğu kesin güvenden ötürü sert bir tınısı vardı; en tatsız şeyleri bile iyilik adına söylüyordu sanki ya da nasılsa doğru olduklarına göre, iyi olup olmadıklarına aldırmıyormuş gibi; bil-

diriyor, bilgi veriyor, sorulara her türlü savın, tartışmanın ötesinde kesin yanıtlar buluyordu, söyledikleri yatıştırıcı olmasa bile yatıştırmaya çalışıyordu. Ara sıra, annelerinin soruş biçiminden, bir şeyin adil olup olmadığını, gerçekten doğru olup olmadığını, nasıl böylesine zalim, katı olabildiğini sorduğunu anlıyorlardı, gelgelelim annelerinin sesine bu tınılar gelir gelmez erkeğin sesi ya daha da keskin, daha baskın çıkıyor ya da yatıştırmaya çabalıyormuş gibi görünüyordu, bazen iki ödevi birden üstleniyordu; o zaman annelerinin ağzından hep çok yumuşak bir ses çıkıyordu. Hannah Hala'nın sesiyse her zamanki gibi duru ve aydınlıktı, şimdi o seste de tatlılık ve hüzün karışımı bir şey vardı, daha önce duymadıkları bir şey. Çoğu kere Peder Jackson'ın dediklerine katılıyor, sesini onun sesiyle birleştiriyordu; ama anneleri yenik düştüğünde çok daha yumuşak davranıyordu. Bazen, Peder'in biraz önce yaptığı açıklamayı daha derinlemesine ve daha yumuşak bir sesle bir daha yapıyordu, iki keresinde, annelerinin sesindeki soru yükünün iki katını yüklenmişti, ama daha cesurdu o, hırçınlığı, sinirliliği su götürmezdi. Her iki seferinde Rahip Jackson'ın sesi değişmiş, eski titreşiminden bir şeyler yitirmişti, bir an bir halka içinde dönercesine hızlı hızlı, kendisini yanlış anladıklarını, sandıklarının aklından geçmediğini kanıtlamaya çabalamıştı, demek istediği (işte orada eski güvenini buluyordu ses); aslında bilmeleri gereken şey (evet, eski havaya girmişti); aslında tabii... başa dönmüş, önceden söylediğini bir daha yineliyordu, daha büyük bir yetkeyle, daha tartışmasız bir kesinlikle. Hannah Hala, soğuk, uzak bir sesle onayladı söyleneni, annelerinin peki'si güç duyuldu.

Bazen, bu sesler kargaşa içinde yükselebildikleri kadar yükseldiklerinde, Rufus ile Catherine birbirlerine bakıyorlardı, erkeğin sesinin her yumuşayışında, gerileyişinde onların soğuk, parlak gözleri de büsbütün parlıyor ya da büsbütün donuklaşıyordu. Ama genellikle, annelerinin kapısının tokmadığından ayırmıyorlardı gözlerini, ayakları uyuşunca usulca ayak değiştiriyorlardı. Annelerinin başına ne geldiğini anlayamıyorlardı; ama her ikisi de annelerinin savaş vermeden boyun eğdiğinin, kandırıldığı kötü bir durumla karşı karşıya kaldığının farkındaydılar. Rufus sık sık kapıyı açmayı, elinde kocaman bir taşla odaya dal-

mayı, "Annemi üzme artık" diye haykırmayı geçiriyordu içinden. Catherine ise yalnızca, siyahlar giymiş, korkunç, sivri çeneli, acayip şapkalı bir yabancının, nefret ettiği, korktuğu bir adamın evlerine zorla girdiğini, önce Hannah Hala, sonra anneleri tarafından güler yüzle buyur edildiğini, babalarının koltuğuna kendi koltuğuymuş gibi kurulduğunu, kendisine anlamını bilmediği bir sürü kırıcı söz söylediğini, şimdi de Hannah Hala'nın gözleri önünde annesine gizlice kötü kötü şeyler yaptığını düşünüyordu. Babası burada olsaydı, öldürürdü o adamı. Keşke hemen gelseydi babası, adamı öldürseydi, Catherine de görseydi. Gelgelelim Rufus, Hannah Hala'nın, hatta annesinin bile, Rahip Jackson'ın tarafını tuttuklarını, kendisine karşı olduklarını, odaya girerse, onu dışarı attıktan sonra ağır bir biçimde cezalandıracaklarını ve yine yaptıkları uğursuz iş neyse, onun başına döneceklerini biliyordu. Catherine ansızın babasının dönmeyeceğini, büyükbabalarda olduğunu, biraz sonra onu bir daha göreceklerini, sonra da cennette buluşana kadar bir daha hiç görmeyeceklerini anımsadı.

Bir gıcırtı oldu, sonra tok bir gürültü, derken sesler değişti. Rahip Jackson'ın sesi, şimdi daha sert çıkıyordu, yine de, tartıyor, bilgi veriyor, avutuyor ya da kadınlarla konuşuyor gibi değildi. O ağdalı titreşimi silinmişti, buyurganlığı da. Demin annelerinin karşısında nasıl ona göre çok daha güvenli, çok daha güçlü durduysa, şimdi konuştuğu kimse de onun karşısında bir o kadar güvenli ve güçlüydü; sesine annelerinin alçakgönüllülüğü bulaşmıştı. Yine de kendinden emin bir sesti, karşısındakinin söylediğini, sorularını onaylayacağından, annelerini terslediği gibi kendisini asla terslemeyeceğinden kuşkusu yoktu. Deminkine göre daha büyük bir yetkeyle konuşuyordu. Sanki yalnız kendi adına değil, seslendiği kişi adına da konuşuyordu Peder Jackson, o yüzden sesine hem o kişinin gücünü katıyordu, hem de o kişi karşısındaki kendi insancıl ezikliğini. Besbelli tınısına tutkundu bu ses, söylediği sözcüklerin tınısına ve biçimine duyduğu sevginin ayırt edilmez bir parçasıydı bu, iyi bir şarkıcının kendi sesinden ve söylediği ezgiden çifte bir tat alışı gibi. Çocuklar, tek sözü bile doğru dürüst duyamadıkları halde sese hak verdiler. Bulundukları yerden sözcükleri seçemezlerdi, ama kalıplar, tempo, perde değişiklikleri, şimdiye kadar duydukları en güzel şarkılar kadar us-

talıklı ve etkileyiciydi şarkı genel akışıyla, Dr. Whittaker'ın dualarına benzemiyor sayılmazdı. Rufus öyle düşünüyordu ve birden Rahip Jackson'ın da dua ettiğini fark etti. Yalnız, Dr. Whittaker'ın söylediklerinin tartışma ve inandırma gerektiren konular olduğunu düşünerek sözcüklerle cümlelere özel vurgular ve kişisel bir renk katmasına karşın, Rahip Jackson, hemen hemen hiç vurgusuz, çok az değişen bir tonla konuşuyordu, kişisel duyarlık, kişisel renk, çok uzaktan, bir yansıma gibi vuruyordu sözcüklere. Söylediklerinin tümü, her düşünce, her hecesiyle tartışılmaz bir kesinlikteydi sanki, daha kendisi doğmadan çok önce kesinleşmiş, bitmiş, görüşüp-konuşma sürecinin ötesinde son çözümünü bulmuştu; sesinin iniş çıkışlarında, konuşma temposunda doğruluk ve bitimsizlik, dupduru bir su gibi seriliyordu gözler önüne; sesi de bu söyleyişi bir yatağın ırmağını taşıyışı gibi kolayca benimseyerek akıtıyordu. Bir kere daha göz göze geldiler; Rufus, Catherine'in anlamadığını sezdi. "Dua ediyor," diye fısıldadı.

Catherine, onun ne dediğini anlamamıştı, dediğine inanmamıştı da şaşkındı, adamın annesine iyi davranmasına şaşırmıştı, annesine iyi davranmasını bile istemiyordu oysa, herhangi bir şey, hiçbir iyilik beklemiyordu ondan, göze görünmesin yeterdi. İkisi de işlerin yoluna girdiğini sezmişlerdi, Peder'in büyüleyen ve içlerine garip bir biçimde tedirginlik salan sesinden, o soluk almak için durdurduğunda kadınların bazen birkaç sözcük, ara sıra tam cümlelerle duaya katılan seslerinden anlamışlardı. Anneleriyle halalarının sesleri, daha önce duyduklarından çok daha sevecen, çok daha canlıydı, ama insancıl sıcaklıktan yoksundu; bu yoksunluk canlarını sıkıyordu. Biliyorlardı ki anneleriyle büyük halaları benliklerini bir şeye adamışlardı, seslerine garip bir canlılık, güzellik katan bir şeye, ve o şey, kendilerine duyulan sevginin ötesinde, dışındaydı; anneleriyle büyük halalarının gözünde onlardan da, dünyadaki herhangi bir kimseden de çok daha önemliydi bu şey. Açık seçik farkındaydılar, bu adanışın şu güvenmedikleri adamla bir ilintisi yoktu, yalnız onun da bu işe iyice bulaştığını seziyorlardı. Annelerinin durumu şu anda, birkaç dakika öncesine göre çok iyi olduğu halde, bir bakıma daha kötü olduğunu da seziyorlardı. Çünkü önceleri hiç değilse sorular sormuştu anneleri, kısık sesle de olsa. Ama şimdi iyiden iyiye yenik düşmüştü, gözü bağ-

lanmıştı, duaya geçiş, boyun eğişinin bir belirtisiydi, yenik düştüğü andı. Böyle mutsuz, belirsiz sezgilerle içleri kapkara, kapı tokmağına öyle uzun bir süre, öyle kara kara bakmışlardı ki, karşılarındaki yuvarlak, beyaz tokmaktan başka evrende hiçbir şeyi görmez olmuşlardı, bir de çevrelerinde, görkemli bir sessizlikle dolu ufak ufak titrek bir pus vardı; kapının zilini duyduklarında korkudan yürekleri hopladı.

Birden aynı korkuyu paylaştılar, merdivende yakalanacaklardı. Çıt çıkarmamak için gösterdikleri çabaya benzer bir telaşla deli gibi koştular aşağı. Göremez, dediler içlerinden (çıkan, Hannah'ydı), aynı anda da: Ama herkesten deliktir onun kulağı, diye düşündüler. Basamaklardan biri gıcırdadı; ödleri koptu, yine de indiler. "Geliyorum," diye haykırdı Hannah; basamaklardan inmeye başlamıştı. Zil yine çalındı. Son basamakta özellikle gürültü etmekten şeytanca bir tat aldılar, vaktinde kaybolmaları yeterdi. İki büklüm, oturma odasına koşup Hannah'nın geçişini izlediler; hala tarafından yakalanmama umudu varmış gibi heyecandan soluk soluğaydılar, kaçınılmaz ceza, dayak akıllarına geldikçe, dizleri tutmuyordu.

Hannah dönüp bakmadı bile; doğru kapıya koştu.

Bay Starr gelmişti. Genellikle bıyığının renginde kahverengi tüylü takımlar giyerdi, nedense bu sabah, koyu mavi bir takım giymiş, siyah bir boyunbağı takmıştı. Elinde de siyah bir melon şapka vardı.

"Walter," dedi Hannah Hala, "sana nasıl teşekkür edeceğiz, bilemem."

"N'olur yapmayın," dedi Walter.

"Gir içeri," dedi Hannah. "Mary birazdan inecek. Çocuklar, Bay Starr'ı tanıyorsunuz..."

"Tabii, tanışıyoruz," dedi Bay Starr, gözlük camlarının gerisinde kalan sıcak, kahverengi gözleriyle onlara gülümsedi. Şapkayı tutan elini Rufus'un omzuna dayadı, öbür eliyle Catherine'in yanağını okşadı. "Hadi, anneniz gelene kadar benimle oturun."

Doğru babalarının koltuğuna yürüdü, hüzünle duraladı, döndü, duvara dayalı iskemleye çöktü.

"Demek bize geliyorsunuz," dedi.

"Ha?"

"Bize," dedi Walter, "Yoksa anneniz... anneniz bir ara bize geleceğinizi, oturmaya geleceğinizi söylemedi mi size?"

"Ih."

"Vaktimiz çok canım. Anneannede gramofon var mı, dinlediniz mi hiç?"

"Kulağı duymaz, yine de çabalıyor."

"Ne?" Bay Starr çok şaşırmıştı.

"Andrew Dayı, denemesi bile çılgınlık demişti."

"Kimin denemesi?"

"Anneannenin tabii." Bay Starr'ın böyle sersemleştiğini hiç görmemişti, galiba köşedeki çocuklar gibi onun da belleği zayıftı. Eğleniyor muydu yoksa? Bay Starr'ın kendisiyle eğlenmesi çok tuhaf olurdu doğrusu. Rufus, ona güvenmeye karar verdi. "Hani telefon ettiği zaman, demin sordunuz ya?"

Bay Starr bir an daldı, sonra kavrar gibi oldu. Anlar anlamaz da kahkahayı bastı, demek baştan beri eğleniyormuş. Rufus çok gücenmişti. Tam o sırada Bay Starr, utanmış gibi ansızın susuverdi.

"Bak," dedi, "ikimiz başka başka şeylerden söz ediyormuşuz. Sen benim sözümü ettiğim şeyi bilmiyorsun, daha önce duymamışsın, telefona da benziyor ama gramofon bu. Haklısın, benziyor. Benim dediğim, müzik çalan güzel bir kutu. Sen hiç kutudan müzik sesi geldiğini duydun mu?"

"Ih."

Öyleyse, ister inan ister inanma, ama bizim evde bir müzik kutusu. Bir ara gelip dinlemek ister misin?"

"Hıım."

"İyi. Bir gün ayarlarız artık. Şimdi kutunun adını öğrenmek ister miydin?"

"Hıı."

"Gra-mo-fon. Tamam mı? Telefona çok benziyor, ama biraz başka. Gra-mo-fon. Söyleyebilecek misin?"

"Gram-of-on."

"Tamam. Küçük ablamız da söyleyebilir mi acaba?"

"Catherine. Sana soruyor."

"Gran-mah-fon."

"Gra*mm*-afon."

"Gramm-ah-fon."

"Güzel. Küçücük boyunla böyle büyük bir sözcüğü söyleyebildiğine göre çok akıllısın küçük abla."

"Ben daha ne büyük sözcükler söyleyebiliyorum," dedi Rufus, "Söyleyeyim mi? Dominant Primordial Hayvan."

"Gerçekten güzel. Ama küçük abladan daha zeki sayılmazsın. Çünkü ondan çok daha büyük bir çocuksun sen."

"Ama ben bunu dört yaşındayken söyleyebiliyordum, Catherine de neredeyse dört yaşında, kalıbımı basarım söyleyemeyecektir. Söyleyebilir misin Catherine? Söyleyebilir misin, ha?"

"Bak şimdi, kimi insanlar öbürlerinden daha çabuk kaparlar. Çabuk öğrenmek iyidir, ama sindire sindire öğrenmek de güzeldir." Kalktı, Catherine'i kucağına alıp oturdu. Neredeyse babası kadar güzel kokuyordu Bay Starr, göğsü biraz daha yumuşaktı yalnız, Catherine'in ağzı kulaklarındaydı. "Peki şu 'primordial'ın anlamı neymiş?"

"Bilmem, ama güzel bir sözcük, soluk kesici."

"Soluk kesici mi, öyle mi? Galiba biraz öyle. Söyleyebildiğine göre anlamını da bir ara öğrenmen gerekir."

"Ne demek peki?"

"Ben tam bilmiyorum, ama kullanmıyorum da. Yeri gelmiyor." Kolunu uzattı, Rufus hiç farkında olmadan ona doğru yürüdü. Omzuna sarılan kol güçlü, sevecendi. "Çok iyi bir oğlansın sen," dedi Bay Starr. "Ama kız kardeşini ezmemelisin böyle."

"Ezmemelisin ne demek?"

"Senin yapabildiğin, onun daha yapamadığı şeylerle böbürlenmemelisin. Doğru değil."

"Evet efendim."

"Demek dikkat edeceksin, yapmayacaksın."

"Yapmayacağım efendim."

"Çünkü Catherine çok iyi bir kız."

"Evet efendim."

"Değil mi Catherine?" Gülümsedi, Catherine'in yüzü sevinçten kızardı. Ansızın Catherine'i öyle sevdi ki Rufus, güldü, o da güldü ağabeyine, ikisi de mutlu oldular, Rufus, kardeşine böyle kırıcı davrandığı için çok utandı.

"Sizlere bir şey söylemek istiyorum," dedi Bay Starr alçak sesle. Yüzüne baktılar. "Şimdi anlayacağınızı sandığımdan değil, ama yüreğim dolu, birine söylemek zorundayım, size söylemek istiyorum. Belki sonraları anarsınız bunları. Babanız hakkında. Onu yakından tanımaya fırsatınız olmadı da ondan. Söyleyebilir miyim?"

Başlarını salladılar.

"Kimi insanlar zor günler geçirir, çok zor. Ne para yüzü görürler, ne de bir eğitimden geçerler, yiyecek bile bulamazlar, sizlere tanınan hakların hiçbiri tanınmamıştır onlara, yalnız sevenleri vardır, iyi dostları vardır. Babanız da böyle atıldı yaşama. Hiçbir şeyi yoktu başta. Elde edeceği en ufak şeyler uğruna deli gibi çalıştı, kendini öldürürcesine.

"Evet, büyük adamların bir kısmı böyle sıfırdan başlarlar. Abraham Lincoln gibi sözgelimi. Onun kim olduğunu biliyor musunuz?"

"Ahşap bir kulübede doğmuş," dedi Rufus.

"Yaa, ama sonradan en büyük kahramanımız olmuş."

Duraladı; babaları hakkında neler söyleyeceğini merakla bekliyorlardı.

"Jay'i –babanızı yani– çok yakından tanımak fırsatını nedense bir türlü bulamadım, gönlümce tanıyamadım onu. Kendisini ne kadar değerli bulduğunu bilmiyordu sanırım. Bence eşi bulunmaz bir adamdı. Rufus, Catherine, bakın, karımla öz oğlum bile galiba bu kadar değerli değildirler gözümde." Yine durdu. "Ben sıradan bir adamım," diye sürdürdü. "Kötü bir adam değilim. Yalnızca sıradanım. Babanızın hep Lincoln'e benzediğini düşünmüşümdür. Ün ve mevki açısından değil. Erkek olarak. Kimi insanlar bu dünyada düşledikleri yere varabilirler. Çoğumuz varamayız ama. Yalnız hiç kimse, babanızdan daha çetin şartlarla boğuşmamıştır. Hiçbir insan bunca çabalamamış, geleceğe bunca belbağlamamıştır. Ün, para açısından değil. Doğrular, değerler açısından. İyi bir yaşam isterdi o, anlayış isterdi kendi adına, herkes adına. Babanızdan daha cesur, daha ince, daha cömert bir adam yoktu. Onun gibiler kolay bulunmaz. Size şunu söylemek istiyorum, babanız dünyaya gelmiş insanların en iyilerinden biriydi."

Ansızın gözlerini sımsıkı yumdu, yutkundu; derin derin içini çekti. Çocuklar ciddileşmişlerdi, derinden duygulanarak onun yanına yanaştılar, onu mu kendilerini mi avutacaklarını şaşırmışlardı. "Hadi bakalım, hadi," dedi Bay Starr, gözleri kapalıydı daha. "Hadi, hadi bakalım, Hadi, hadi."

Yukarıda bir kapı açıldı.

XVIII

❄

Acı ve şaşkınlık, dayanıklılık sınırını aşınca, bitkinlik ve uyuşukluk dönemleri başlar, her şeyin seyreldiği, kişinin olanları kavradığı, iyice anladığı yanılsamalarına kapıldığı dönemler. Günlerdir, bu diriltici uyuşukluk anları sırasında Mary, sık sık şöyle avutmuştu kendini: En sonunda dayanabiliyorum işte. Ne olup bittiğinin bilincindeyim, olanla yüz yüze gelmeyi başarıyorum, yaşıyorum. Bu duyguda biraz gurur, buruk bir tat bile vardı: Kimsenin kaldıramayacağını sandığım ağırlıktaki bir yükü taşıyorum, dayanabiliyorum. Ara sıra bunun başkalarının da başına geldiği, genel bir şey olduğu aklına geliyordu, o zaman gururu bir yana atıyor, bu düşünce içini rahatlatıyordu. Şöyle diyordu kendi kendine: Yaşamak bu işte düpedüz, daha önce ne olduğunu bil-

miyormuşum. Ya da: Şimdi insan ırkının daha olgun bireylerinden biri sayılırım; önceleri bana en önemli gelen çocuklar doğurmak işi, çıraklık dönemiymiş meğer. Daha önce, insanoğlunun katlanma sınırını, direnç gücünü ölçebileceği bir fırsat çıkmamıştı karşısına; acı çekmiş insanların tümünü sayıyor, seviyordu şimdi, dayanmayı başaramayanları bile. Tanrı'nın yüceliğini, katılığını ve sevecenliğini kavrayabileceği bir fırsat da çıkmamıştı karşısına daha önce. Şimdi kendini yeni yeni tanımaya başlamıştı, bu bilgiyle donanmaya yeni başladığını düşünmek olağanüstü bir umutla dolduruyordu yüreğini. Bir gecede olgunlaştığını düşünüyordu. Benliğindeki bütün sezgileri seferber ederek olaydan kavrayabileceği kadarını kavramıştı, sonunda yas tülünü takmak, kocasıyla paylaştığı yatak odasından, evlerinden çıkmak, onu ölümünden sonra ilk defa görmeye gitmek ve dünyanın sonuna kadar onu gözden gizleyecek bu uzun güne dayanmak saati geldiğinde, kendini sağlam, hazır buldu. Tülü önceden takarak, "denemek" istememişti; aynanın karşısında, tülün başında güzel durup durmadığına bakmak ayıp gelmişti; şimdi, aynanın önünde tülü yüzüne indirirken, kendisini kocasının ölümünden bu yana ilk kere görüyordu. Yüzünü görmek istemediği, nasıl göründüğüne hiç mi hiç aldırmadığı halde kendisindeki değişikliğin farkına vardı; koyu, saydam tülün arkasından bakan gri gözleri, aynada da koyu, saydam bir tülün arkasından bakıyordu. Gözlerinin pırıltısına şaştı, oda kapısına geldiğinde, çıkmak, bu odayı, bu varoluş biçimini geride bırakmak zamanı gelince, ansızın garip bir sezgiyle sarsıldı, ilerde bir gün, geriye doğru baktığında, bu andan önce olup bitenlerin, yaşadığını, bildiğini sandığı şeylerin –aslında onlarda da gerçeklik payı vardı– bu anla kıyaslanınca hiçbir anlam taşımayacağını kavrayacaktı. Belli bir biçimi, belli bir tanımı yoktu bu duygunun, yalnızca odadan çıkma ediminin odağındaydı; ama öylesine müthiş, ezici bir ağırlıkla bastırmış, yüreğinin derinlerine, canına, kafasına, gövdesine, hele rahmine öyle bir saplanış saplanmış, soğuk bir taş ağırlığıyla gittikçe oturmuştu ki ağzından güç duyulur bir inilti çıktı, sessiz bir soluk, bir *Ohhhhh;* sonra iki büklüm, karnını tuttu, diz kapakları çözüldü.

Ondan çok daha kısa boylu olan Hannah hemen beline sarıldı. *"Kapatın şu kapıyı!"* diye haykırdı. İki kadın, o anda odadan çık-

mayan pederden nasıl nefret ettiklerini, ona nasıl içerlediklerini, biraz da acıdıklarını neden sonra anlayabildiler. Onun odada olduğunun farkında bile değildiler. Hannah, Mary'yi yatağın kenarına oturttu, yanına ilişti, acılı bir sesle, "Mary, Mary, Mary, Mary," diyordu boyuna, "Ah Mary, Mary, Mary!"; yarı saydam kız-kurusu ellerinden biriyle Mary'nin tüllü başını tutuyordu hafifçe, öbürüyle bileğini kavramıştı, tuttuğu yerde mor bir halka belirmişti.

O sırada Mary, yavaşça bir öne bir arkaya, bir sağa bir sola sallanıyor, gövdesinin derinlerinden kopan iniltilerle, insandan çok ölümcül yara almış bir hayvanı andırıyordu; sert sesler değil, kısık, hırıltılı, şekilsiz, düzensiz sesler; usullukları sayılmazsa doğumu kolaylaştıran aşkın, o anlamsız, kulak tırmalayan böğürtülere benzetilebilirlerdi. Mary, iki yana sallanıp inlerken kavradığı gerçek, en koyu, en ölümcül yoğunluğunu yitirmişti: Bu kör karanlıkta, günün ilk ışıklarıyla yavaş yavaş beliren bir kır görüntüsü gibi ayrı ayrı algılar biçimleniyordu, imgelere, duygulara, düşünceye, sözcüklere, zorunluluklara ayrıştırılabilecek algılar: Hannah'nın durmaksızın "Mary, Mary'ciğim," diye fısıldadığı, Peder Jackson'ın gözleri kapalı dua ettiği o birkaç dakikanın sonunda, bir an hiç kıpırdamadan oturduktan sonra dizlerinin üstünde doğruldu Mary, biraz daha suskun kaldı, sonra haç çıkarıp ayağa kalktı. "Hazırım şimdi." Yalpalıyordu yalnız; "Dinle Mary," dedi Hannah. "Acelemiz yok." Peter Jackson da karıştı söze, "Biraz uzansanız iyi olur herhalde." Ama Mary, "Hayır," dedi, "teşekkür ederim, şimdi gitmek istiyorum." Sonra sendeleyerek kapıya doğru yürüdü, açtı kapıyı, çıktı.

Merdivenlerin başında rahip Jackson koluna girdi ve Mary dik durmaya çalıştıysa da yapamadı, bütün ağırlığını verdi rahibin koluna.

"Hadi bakalım," dedi anneleri, ikisini de ellerinden tutarak Yeşil Oda'dan geçirip oturma odasına götürdü.

İşte oradaydı, şöminenin karşısında, döşemeye yansıyan güneş ışığından başka hemen hemen hiçbir şey yoktu odada.

Çok uzun ve çok koyuydu; kayık gibi dümdüzdü, halkaları pırıl pırıldı. Kapağı yarı açıktı. İçinden tuhaf, tatlı bir koku yükseliyordu belli belirsiz.

Rufus daha önce hiç böylesine bir kıpırtısızlık görmemişti. Babasının yanına giderlerken çıkardıkları ufak gürültüler bile o şeye değince, karın su yüzeyine değen binlerce ufacık soluğu gibi birden yitiveriyordu.

İşte başı, kolları; işte giysileri: İşte babaları oradaydı.

Rufus, hiç bu kadar kayıtsız görmemişti babasını; görür görmez de, artık bir daha hiç başka türlü göremeyeceğini kavradı.

Biraz sinirli görünüyordu babası, çenesini hafifçe yukarı kaldırmıştı, boynunu sıkan, çok resmi bir boyunbağına isyan ediyormuşçasına. Çenenin bu ufak direnişinde, kaş çatışından yüzüne yayılan ufacık çizgilerde, burnunun kemerinde, o kıpırtısız güçlü ağzında bir gurur okunuyordu. Ama kayıtsızlık, hepsinden baskındı; ve benliğinin her zerresine sinen bu kayıtsızlık, onları yadsıyacak, başından savacak türdendi; gitmeleri ya da kalmaları bile onu ilgilendirmiyordu, bu özyeterlikte hiçbir şeyin erişemeyeceği, değemeyeceği başka bir şey vardı, tanımlanılamayacak bir duygu, çünkü Rufus daha önce hiç yaşamamıştı böyle bir şey, yalnız doruğuna ulaşmış, tamamlanmış bir güzellik duygusu uyandırıyordu insanda. Başla el birbirini tamamlıyordu, değişimsiz, yıkımsız, durağan. Varoluşun içinde suya yer açmak için geri çekilen taşlar gibi kımıltılı.

Kol, bükülmüştü. Koyu renk takım elbiseden, kolalı yeninden kıllı bilek görünüyordu.

Bilek, kıvrıktı; içe dönmüştü, parmaklar birbirine değmiyordu.

Elin kalıbı hem rastlansal, hem de görkemli bir şeymiş izlenimi uyandırıyordu. Gövdenin tam ortasına yerleştirilmişti.

Parmaklar olağanüstü ölçüde temiz ve kuru görünüyordu, özenle ovulmuş, fırçalanmış gibi.

El güçlü görünüyordu, üstündeki damarlar da güçlüydü.

Burun delikleri kapkaranlıktı, Rufus birinin içinde pamuğa benzer bir şey görür gibi oldu.

Alt dudakta, azıcık solunda bir yerde, küçük mor bir sıyrık vardı, dudağın biraz altına kadar iniyordu.

Çenenin tam ucunda bir mor bere daha vardı, kurşun kalemle çizilmişçesine düzgün ve bir kalem ucu eninde.

Burnun ve ağzın kıyılarını oluşturan çizgiler hemen hemen silinmişti.

Saçlar dikkatle taranmış, fırçalanmıştı.

Gözler kendiliğinden, usulca kapanmıştı sanki, gözkapakları ipek yumaklarını andırıyordu, Rufus bakışlarını gözlerden ağza doğru kaydırırken, babası gülümseyecekmiş gibi oldu. Oysa ağzında ne gülümseme belirtisi vardı, ne de ciddilik; yalnızca güçlülük, sessizlik, erkeksilik ve kayıtsız bir hoşnutluk.

Babasını her zamankinden daha iyi inceleyebiliyordu şimdi; gelgelelim babasının yüzü gerçek değilmiş gibiydi, sanki berberden yeni çıkmıştı. Başı balmumundandı, evet, eli de balmumundan yapılmıştı.

Başın altına beyaz satenden küçük bir yastık koymuşlardı.

Belirsiz, garip bir koku, taze saman kokusu gibi, hastane kokusu gibi, ama ikisine de pek benzemeyen, varlığına kesinlikle güvenilemeyecek kadar hafif bir koku yayılmıştı ortalığa.

Rufus bunları birkaç saniyede gördü, annesinin daha iyi görebilsin diye Catherine'i kucağına aldığını fark etti; biraz yana çekildi. Gözucuyla kız kardeşinin pembe yüzüne baktı, onun kesik soluklarına kulak verirken babasını gözledi, babasının durgunluğunu, güçlülüğünü, güzelliğini.

Tıraş edilmiş çenede sakalların kara lekeleri tek tek seçiliyordu.

Burnun ucundan dudağın beyaz kıyısına kadar gittikçe genişleyen bir olukta, etin nasıl içeri göçtüğünü gözledi.

Dudağın altındaki ufacık kesiğe baktı.

Birinin bunca uzun bir süre hiç kıpırdamadan yatabilmesi garipti, tersti doğrusu; gerçi Rufus, babasının bir daha kıpırdamayacağını biliyordu da bilmesi, kıpırtısızlığın garipliğini azaltmıyordu ki.

İçinde ve dışındaki dünyada babasından başka her şey kuru, önemsiz, gerçekdışıydı, bir tür sıcaklığın, bir dürtünün, yürek atışı gibi bir tatlılığın izlerini taşıyor. İşte doğaca her şeyden apayrı bu garip ve gerçekdışı tatlılığa gömülmüş, sanki başka hiçbir şey gerçek değilmişçesine tabutunda yatıyordu babası, Rufus utanarak onun soylu eline dokunmaya can attı.

"Hadi Rufus," diye fısıldadı annesi; birlikte diz çöktüler. Tabutun kenarından içini görebiliyordu Rufus. O kusursuz ele baktı.

Annesinin kolu omzuna dolandı, eli omzunda duydu. O da kolunu annesinin beline doladı o zaman, omzundaki elin titrediğini

hissetti, kız kardeşinin koluna uzandı. Çıplak kolu sevgiyle tuttu, kardeşi de küçük elini uzatıp onun kolunu yakaladı. Rufus iyice kavradı kız kardeşini, ne kadar küçüktü kolu. Koltukaltında küçük bir damar seğiriyordu.

"Tanrım!" dedi anneleri.

Onlar da duaya katıldılar. Catherine iyice bildiği yerlerin gelmesini bekliyordu. Rufus çok alçak sesle, sözcükleri tane tane söylemeye çalışıyordu kardeşi yineleyebilsin diye, Catherine duralıyordu ara sıra. Anneleri çok yavaş bir sesle başladı.

"Tanrım, Cennetteki Babamız, Kutsal adın hep anılsın; Krallığın gerçekleşsin. Buyru..."

"Buyruğun yerine gelsin..." dedi Rufus çabucak, onlardan hızlı gitmişti, bozuldu, bekledi.

"Buyruğun yerine gelsin," dedi annesi. "Yüryüzünde de," diye sürdürdü, "yeryüzü" sözcüğünü söyleyiş biçimi Rufus'un içini korkuyla, hüzünle doldurdu; "cennette olduğu gibi."

"Bizden şu günlük ekmeği..."

Rufus kendini tuttu bu sefer. "Günlük ekmeğimizi esirgeme," dedi Catherine güvenle.

"Günlük ekmeğimizi bugün esirgeme," Bu sözcüklerden annesinin başka bir şey kastettiğini büsbütün anladı Rufus. "Günahlarımızı, haksızlıklarımızı bağışla, biz bize edilen haksızlıkları nasıl bağışlıyorsak.

"Ve bizi günah yoluna yöneltme, kötülükten koru." Duanın burasında anneleri ellerini çocuklarından çekmedi, yalnız başını önüne eğdi:

"Çünkü Senindir Krallık, güç ve görkem," dedi kindar bir kesinlikle, "sonsuzluğa kadar. Amin."

Bir süre sustu, Rufus, hâlâ babasının eline bakıyordu.

"Tanrı sizi kutsasın, hepimize yardımcı olsun," dedi annesi, "Tanrı akıllarımızı açsın. Buyruğunu kavramamıza yardım etsin. Tanrım anlasak da anlamasak da bütün güvenimizle sana bağlanmamızı sağla.

"Tanrım, bu küçücük çocukların, babalarını, bütün iyiliğiyle, gücüyle, sevecenliğiyle, cana yakınlığıyla, onlara beslediği o büyük sevgiyle anımsamalarına yardım et. Babaları kadar iyi yürekli, güzel, cesur olmalarına, onun istediği gibi yetişmelerine

yardım et Tanrım, eğer Sen büyük bilgeliğinle babalarını bağışladınsa, onlara da yol göster Tanrım. N'olur yaşadığımız sürece, yaşlandığımız sürece, onun bizi görebildiğini, hep yanımızda olduğunu duyabilelim, bilebilelim; çocuklarımın geleceğiyle ilgili düşlerinden, onlara duyduğu sevgiden yoksun kalmadığını bilelim. Çocuklar da babasız kalmasınlar. Onlar da.

"Tanrım, n'olur onun varlığını aramızda duyalım hep, bizi hâlâ sevdiğini, başımıza gelecekleri, neler yaptığımızı, ne durumda olduğumuzu titizlikle izlediğini bilelim n'olur; n'olur Tanrım..."

Bu sözleri oldukça sert bir sesle söylemişti, birden sustu; Rufus, onun babasına baktığını sezdi, ama başını o yana çevirmedi, bildiğini sınamanın doğru olmayacağını düşündü. Birkaç dakika sonra annesinin yine dudaklarını oynattığını, bütün dünyayı kar basmışken çöken sessizliği andıran bir sessizlikle kıpırdattığını duydu. Gözlerini babasının elinden çekti, yüzüne baktı, havaya kalkmış çenedeki mor sıyrığı, çene kemikleri üstündeki etin nasıl içeri göçtüğünü görünce, sözcüğün özel ağırlığını ilk defa duydu! *Ölüm.* Hemen gözlerini kaçırdı, kocaman bir çanın titreşimleriyle bir merak dalgası sarstı yüreğini, annesinin karlı dudaklarına şaşkınlıkla kulak verdi, onun bir daha hiç böyle acı çekmemesini diledi, sonra bir daha olağan görkemli hiç bozulmamış duran ele baktı. Onu tutmak isteği büsbütün artmıştı, gelgelelim kimsenin görmeyeceği, bilmeyeceği bir anı kollamayı hesaplarken, şimdi tutmaması gerektiğine inanıyordu. Ele bakarken, dikkati yoğunlaşmıştı, dokunma duygusunu gözlerine aktarmaya çabalıyordu, ama başaramadı. Omzunda annesinin eli, duygusuz, anlamsızdı. Ansızın kız kardeşinin kolunun nasıl terlediğini fark etti, el değiştirdi, pek büyük bir sevgi duymadan kız kardeşinin elini kavradı, o küçücük elin elini sıktığını sezince de ona acıdı; daha bir şey anlayamayacak kadar küçüktü kızcağız. El, bir süre sıradan bir nesne oldu gözünde, annesinin fısıltılarını duyuyordu, "Güle güle Jay, güle güle. Güle güle. Güle güle Jay'im, kocam benim. Güle güle canım. Güle güle."

Sonra hiçbir şey duymadı, artık elden, o nesneden başka her şeyin varlığından habersizdi sanki; kafatası büyük bir basınçla aşağı doğru bastırıyordu, derken usul ama zengin bir ses duyuldu.

Annesi değildi, annesi biraz geriye çekilmişti, yalnızca ete-

ğinin ucu görünüyordu; Catherine de yanındaydı, onun başında da kocaman bir el vardı; yüzü kıpırtısız, şaşkındı. Aralarında, biraz arkada, pırıl pırıl siyah pabuçlar, kılıç gibi ütülenmiş pantolon paçaları göze çarpıyordu.

"Ey Meryem, soyluluklarla dolusun," diyordu ses; annesi de ona katıldı; "Tanrı seninledir; kadınlar arasında kutsalsın sen, rahminin meyvesi İsa da kutsaldır senin gibi.

"Tanrı'nın Annesi Yüce Meryem, bu anda, bu ölüm saatimizde günahkârlar için yakar. Amin."

"Tanrım, Cennetteki Babamız," dedi ses; çocuklar da duaya katıldılar, "kutsal adın hep anılsın," annelerinin kararsızlığını sezince ikisi de durdular, ses sürdürdü: "Krallığın gerçekleşsin. Buyruğun yerine gelsin," dedi ses özellikle sıcaklaşarak. "Yeryüzünde de, cennette olduğu gibi. Bizden günlük ekmeğimizi esirgeme. Günahlarımızı, haksızlıklarımızı bağışla, biz bize edilen haksızlıkları nasıl bağışlıyorsak." Şöminenin rafı boydan boya boşaltılmıştı. "Ve bizi günah yoluna yöneltme, bizi kötülükten koru," bu sözler üstüne elini Rufus'un başından çekti, haç çıkardı, sonra yine eski yerine koydu, "Çünkü Senindir Krallık, güç ve görkem sonsuza kadar. Amin."

Sustu, Rufus başını biraz oynatarak o sert elin altından yukarı baktı. Pederin çene kemiği sivriydi, yüzü çok ciddiydi, gözlerini sımsıkı yummuştu.

"Tanrım, bu suçsuz öksüz çocukları gözet, koru," dedi Peder, gözleri kapalıydı. *Demek öksüzmüşüz!* diye düşündü Rufus ve kötülüğünden utandı. "Yaşamları boyunca şeytanın kışkırtmalarından koru onları. Senin o sonsuz bilginle gerçekleştirdiğin bu olayı kavradıklarında, Senin buyruğuna boyun eğmeyi, saygı göstermeyi bilsinler. Tanrım, Sana yakarıyoruz, bu küçük oğlanla bu küçük kız ileride, iyi yürekli babalarının istediği gibi bir erkekle bir kadın olabilsinler. Onun anısına saygısızlık etmesinler. Tanrım. Ve senin kılavuzluğunla, en kısa zamanda Sana yönelip Senin herkese açık koruyuculuğuna sığınsınlar. Dertlerinde de, sevinçlerinde de, ellerinden alınan babalarına nasıl koşacak, sığınacaksalar sana sığınsınlar. Onlardan bağışını esirgeme, gerçek Hıristiyan Katolik çocuklar olarak yetişmelerine yardım et Tanrım. Amin."

Tabutun durduğu yerde, şöminenin üstteki tuğlalarından bazıları görünüyordu, kenardakiler boz mavi renkteydi. Öteki tuğlalarda yarıklar vardı, hırçın bir al ve sarı renkteydiler.

Sesin tonu değişti, inceldi: "Tanrı'nın vereceği erinç, bizim anlama yetimizin çok ötelerindedir, yüreklerinizi ve kafalarınızı Tanrı bilgisiyle ve Tanrı'nın Oğlu İsa'nın sevgisiyle doldurun." Elini Rufus'un başından çekti, hepsinin başlarının üstünde geniş bir haç çizerek, "Yüce Tanrı'nın, Baba'nın, Oğul'un ve Kutsal Ruh'un bağışı üstünüzden eksik olmasın, sizi bırakmasın," dedi.

"Amin," dedi anneleri.

Peder omzuna dokununca, Rufus ayağa kalktı. Catherine de kalktı. Babamız kalkmadı tabii, diye düşündü Rufus, kıpırdamamıştı bile ama bir değişiklik vardı. Böyle sessizlik, güzellik, görkem içinde yatmasına karşın, Rufus'a kapı önüne bırakılmış gibi geliyordu babası, ustaca kılık değiştirmiş bir yabancıydı sanki. İçi acıyla yandı, inanamadı, tam eğilip daha yakından bakacaktı ki başına hafif bir el değdi; annesinin eliydi. "Hadi çocuklar," dedi anneleri; sofaya götürüldüler.

Rufus, piyanonun kapalı olduğunu gördü.

"Şimdi anneniz birkaç dakika ayrılacak yanınızdan," dedi anneleri. "Hemen gelecek ama. Siz, Doğu kanattaki odaya gidin, Hannah Hala'yla beni orada bekleyin."

Yüzlerini okşadı, kapıyı yavaşça çekti.

Odaya giderken karanlık sofada yalnız olmadıklarını fark ettiler. Andrew, askının yanında tırabzana yaslanmış duruyordu, sert, ağlamış gözleri öfkeden pırıl pırıl yanıyordu, ona bakınca ürperdi, ilikleri buz kesildi, hemen büyük halalarının oturduğu odaya koştular; Hannah, elleri kucağında sallangaçlı bir iskemleye oturmuştu, güneşsiz gün ışığı, gözlük camlarına yansıyor, saçlarını kırağı vurmuş gibi gösteriyordu.

Ön merdivende ayak sesleri duydular, büyükbaba geliyordu. Onun dönüp sofaya doğru gittiğini duydular, sonra kısık, şaşırmış, "Andrew? Poll nerede?" diye sorduğunu.

Dayılarının sesi soğuktu, büyükbabalarının kulağına eğilmişti: "İçerde... Peder Jackson'ın yanında."

"Ha!" diye homurdandı büyükbabaları. Hannah Hala kapıya koştu.

"Dua ediyorlar."

"Öff!" diye homurdandı büyükbaba.

Hannah Hala kapıyı çarçabuk kapadı, iskemlesine koştu yine.

Yalnız bunca telaşa karşın, iskemlesine oturduktan sonra ellerini kucağına dayayıp kalın gözlük camlarının ardından ötelere bakmaktan başka bir şey yapmadı; onlar da sessiz sessiz oturdular, penceredeki tertemiz dantel perdeyi, avludaki manolya ağacıyla akasyayı, bitişikteki evin duvarını, bir süre çimenlerde yem dikledikten sonra uçup giden ardıç kuşunu gözlediler, güneşli kaldırımlardan gelip geçenleri, güneşli sokakta ilerleyen arabalarla otomobilleri. Bu temiz giysilerle kendilerini gizemli bir biçimde lekesiz, bir tuhaf, tetikte hissediyorlardı, sanki ev gölgede kalmıştı da güleç, aydınlık bir dünyanın ortasında parmak ucuna basarak yürüyordu. Çevrelerine bakmaktan usanınca, Hannah Halalarına döndüler, ama o, baktıklarını fark etmemişti; ondan bir karşılık alamayınca bu sefer birbirlerine baktılar. Gelgelelim, eskiden beri birbirlerine bakmaktan hoşlanmazlardı, içleri büsbütün sıkılırdı, bugün de öyle oldu. İkisinin de tek gördüğü şey, öbürkünün çok çok temiz olduğuydu ve böylece gizliden gizliye, *kendisinin* de çok çok temiz olduğu duygusu pekişiyordu, onlardan böyle usluluk isteniliyorsa, çok iyi davranmaları özellikle bekleniyorsa, bir terslik vardı ortada, hiç kıpırdamadan oturmaktan başka yapacakları uygun bir şey de yoktu. Ama hiç ses çıkarmadan, birbirlerinden başka bir yere bakmadan otururken, belki de birbirlerini ilk olarak açık seçik görebildiler; ikisi de karşısındakinde gördüğünden utandı, sıkıldı. Rufus kendinden çok ufak, şaşkın, yuvarlak, pembe yüzlü, öfkeli bir kız çocuğu gördü karşısında, onun şaşkınlığına, içinde yitip gittiği yalnızlığa üzüldü, yine de o gizli kapaklı öfkeden, donmuş bakışlardan tedirginlik duydu, bir daha, bir daha yineledi içinden, "Öldü, öldü"; kız kardeşinin değişmiş, kıpkırmızı kesilmiş, ürkek, çok öfkeli, çok katı yüzünü kaygıyla, biraz da sinirlenerek süzdü. Catherine'e göre, babası o uzun kutuda kocaman bir oyuncak bebek gibi suskun yatıyordu, ne gülümsüyor, ne kımıldıyordu, tatlı ama ürkünç bir kokusu vardı ve onun yüzünden kendisi böyle yapayalnız, dimdik, tertemiz oturmak zorundaydı; kimse hatırını sormuyor, kimse ilgilenmiyordu onunla, herkes parmaklarının ucunda yürüyordu,

üstelik hem korktuğu hem de nefret ettiği o adam, annesinin izniyle kocaman elini onun başına koymuş, anlaşılmaz bir şeyler söylemişti. Çok yanlış bir şeyler dönüyordu ortalıkta besbelli, kimsenin de ona açıklama yapmaya, yardım etmeye, onu sevmeye, olanlardan korumaya niyeti yoktu, işte tertemiz giyinmiş ağabeyi, kendini çok akıllı belleyen ağabeyi de sevgisizce, aşağılarcasına bakıyordu ona.

Bir süre birbirlerini soğuk soğuk süzdükten sonra bir daha bitişikteki avluya, sokağa baktılar, gördükleriyle ilgilenmeye çalıştılar, kafalarını bunca kurcalayan şeyi unutmaya çalıştılar, duydukları fiziksel gerginliği bastırıp kimseden azar işitmemeye çalıştılar; ve usanınca halalarına baktılar yine, o da neredeyse babaları kadar uzaktı; derken yine sıkıntıyla birbirlerinin gözlerine daldılar; sırayla yine avluya, yine güneş ışığının usulca ilerlediği sokağa baktılar. Tam o sırada bir otomobil yanaştı, Bay Starr çabucak indi, ağır adımlarla eve doğru yürüdü.

XIX

Bay Starr'la birlikte eve döndüklerinde, Rufus kaldırımdan geçen bir adamın büyükbabanın evine baktığını, hemen başını çevirdiğini, bir daha baktıktan sonra da çabucak uzaklaştığını gördü.

Sokağın karşısında bir sürü arabayla otomobil, bomboş öylece duruyordu, ama evin önündeki alan boştu. Ansızın ev çırılçıplak kalıvermiş, değişmiş, sessizleşmişti, hele köşeleri özellikle sert, siprivriydi sanki; giriş kapısının tokmağına siyah kumaştan bir kurdele bağlanmıştı. Kapı, kimse dokunmadan açıldı, Andrew Dayı ile anneleri duruyordu karşılarında, arkalarında da karanlık sofa; baş döndürücü, iç bulandırıcı bir koku yükseldi, binlerce özelliği barındıran olağanüstü bir dirim gücünün etkisinde kaldılar birden. Biri, çarçabuk sofanın karanlığına doğru çekti onları;

o koku, bildik çiçek kokusuna dönüştü, üstlerine yağan dirim gücü, evi dolduran insanlardan yayılıyordu. Rufus, sağında büyük bir gücün, olası bir tehlikenin önsezisini duydu ve Doğu kanattaki odaya baktığında, bir tek panjur dışında bütün panjurların kapalı olduğunu gördü, o pencereden giren ışıkta odanın, inlerine kapatılmış ilkçağ ayılarını andıran, ağır gövdeleriyle koltukların kenarına ilişmiş tedirgin karaltılarla dolu olduğunu gördü, o bakarken, önce acılı, kısık bir inilti yükseldi kalabalıktan, sonra daha acı bir inilti, en sonunda da ince bir sızlama ve tiz bir ağlayış; ansızın bir kadın kalktı ayağa, ağlayarak, haykırarak, başını tuttu iki eliyle, şakaklarındaki saçları yoldu, sonra ellerini yukarılara, ilerilere doğru uzattı; tam o sırada Andrew, çaresizlik içinde telaşla, ses etmeden çekti kapıyı; o anda Rufus, kendi ayak sesleriyle bu ağlayışların sol başta bir kıpırdanma yarattığını sezerek babasının yattığı güneşli odaya döndü baktı, belveren, gıcırdayan iskemlelere oturmuş, tören giysilerine bürünmüş sıkış tepiş bir kalabalık vardı orada, kalabalığı oluşturanlar, Rufus'un bakışlarını arıyor, ötelere bakıyor, gözlerini çarçabuk kaçırıyor, hiç bakmamış gibi yapmaya çalışıyorlardı.

"Hadi Andrew," dedi anneleri fısıltıyla. "Kapıyı aç. Bir dakika sonra geleceğimizi söyle." Çocukları ta içerilere, iki odadan da görülmeyecekleri bir yere çekti, Walter Starr'a döndü, "Babamla annem Yeşil Oda'dalar," diye fısıldadı, "Teşekkürler Walter."

"Teşekküre değmez," dedi Walter yanından geçerken, elini annelerinin omzuna değdirir gibi yaptı, kapıdan çıkıp yemek odasına doğru yürüdü.

Yüzlerine doğru eğildi anneleri, "Bakın çocuklar," dedi. "Hep birlikte babayı bir kere daha göreceğiz. Yalnız yanında uzun boylu kalamayacağız, bir bakıp çıkacağız. Sonra Follet Ninenizi göreceksiniz, bir dakikalığına. Sonra Bay Starr sizi yine evine götürecek, ben de akşama doğru geleceğim."

Andrew, yaklaştı yanlarına, başını sertçe salladı.

"Peki Andrew," dedi anneleri. "Peki çocuklar." Hemen başına gitti eli, tülü yüzüne indirdi, tülün karanlığı ardında kalan yüzüne baktılar. Ellerini tuttu. "Hadi annenizle gelin bakalım," diye fısıldadı.

Hubert Amca, koyu bir takım elbise giymişti; tertemizdi, pes-

pembeydi, yüzü ufak kırışıklarla doluydu. Onlara çabucak baktıktan sonra gözlerini kaçırdı. Yaşlı Bayan Storrs, Bayan Amy Field'le Bayan Nettie Field, sonra Doktor Dekalb'la Bayan Dekalb, Gordon Dekalb Amca ile Celia Gunn Teyze, annesi, Dan Gunn, Sarah Elridge Teyze, Ann Taylor Teyze, bir sürü insan, hepsi oradaydılar, çocuklar hazır bulunanları daha önce görüp görmediklerini anımsamıyorlardı, hepsi de onlara bakmamaya çalışıyordu, sanki açıklamaları beklenen bir giz yüzünden sıkıntı içindeydiler; çocukların o güne kadar gördükleri en bol, çeşit çeşit çiçekler duruyordu ortada, uzun, taptaze, kırmızı, sarı, incecik, bembeyaz güller, koyu güller, eğreltiotları, karanfiller, cilalanmış izlenimi uyandıran geniş palmiye yaprakları, hepsi çelenkler halinde,' üstlerinden siyah gümüşlü şeritlerle parlak altından, koyu sarı şeritler sarkıyor, çiçek kokusundan soluk alınamıyor; orada, çiçeklerin arasında güçlükle seçiliyor tabut, tabutun başında, odaya en son giren iyi yabancı var, onlar hemen iskemlelerine oturmuşlardı; o anda uzun, siyah ceket giymiş daha da garip bir adam, sessiz bir çeviklikle annelerine yaklaştı, gözleri yaşlı ve parlaktı, soylu bir hareketle annelerini kolundan tuttu, dimdik ama alçakgönüllüydü, bir kenara çekilerek ona yol verildi; işte yine babaları.

Bir santim bile kıpırdamamıştı baba; yine de bir değişiklik vardı. Yüzü öncekinden de yabancı, kayıtsız, çok daha olağandı, çok yorulmuş ya da bezgin gibiydi. Bedeni asıl ölçülerine göre iyice ufalmıştı, çiçeklerin kokusu öylesine keskin, yas tutanların yaydığı dirim gücü öylesine çeşitli zenginlikler taşırken, incelikler ve kurallarla öyle sınırlandırılmıştı ki; ve çocuklar, üstlerine dikilen bakışların yoğunluğunu öylesine duyuyorlardı ki babalarına bir resme, sahicinin yerini tutan bir imgeye bakar gibi boş gözlerle bakıyorlardı, sahicinin varlığını belli belirsiz bilincindeydiler, ilgileri dağınıktı. Bu ilgi boşluğuna şaşarak gözlerini dikmiş bakarlarken, bir el çekti onları ve annelerinin öncülüğünde, kapağı kapanmış piyanonun yanından geçip Yeşil Oda'ya girdiler. Büyükbaba, Anneanne, Andrew Dayı, Amelia Teyze, Hannah Hala, hepsi oradaydılar; Anneanne ayağa fırladı hemen, annelerine sarıldı, omuzlarına birkaç kere vurdu üst üste, Büyükbaba da kalktı; Anneanne çocuklara eğilmiş, ikisini de

öpüp kokluyor, "Canlarım benim, canlarım benim," diyordu, sesi oldukça tiz, kulak tırmalayıcıydı, o arada çocuklar, Büyükbabanın zarif, hınzır yüzünü gördüler, annelerini kucaklıyordu, onun anneleri kadar uzun boylu olmadığını fark ettiler; Amelia Teyze, kollarını kavuşturmuştu, çekingen bakışlarla süzüyordu herkesi. Anneleri onları odadan çıkarırken, dönüp baktılar, uzun siyah ceketli adamla başka bir yabancı adam, tabutun kapağını kapatmışlardı, şimdi de ses çıkarmadan, çabucak vidaları yerleştiriyorlardı.

Walter Starr, odanın ortasında durmuştu, ne yapacağını bilmez bir hali vardı. Anneleri, ona doğru gitti.

"Hepimiz hazırız Walter," dedi. Bay Starr kızararak başını salladı, anne çocuklarla konuşurken birazcık yana çekildi.

"Gitme zamanı geldi artık," dedi anneleri. "Bu sabah size söyledi ya, yine Bay Starr'lara gideceksiniz. Hoşça vakit geçirin, yaramazlık etmeyin, Bay Starr, akşama doğru sizi annenize getirecek." Catherine'in kaymış yakasını düzeltti. "Hadi güle güle," dedi. "Anneniz çok geçmeden yanınızda olacak." İkisini de hafifçe öptü.

Çok geçmeden demek; çok geçmeden.

Oturma odasından, sundurmadan geçip merdivenlerden öyle gürültüsüz indiler ki, Rufus'a, hırsızlar gibi gizli kapaklı bir iş çeviriyorlarmış gibi geldi.

Tam evinin oraya geldiklerinde Bay Starr ansızın başka bir yola saptı, sonra bir yola daha, çocuklara döndü, "Görmek istersiniz diye düşündüm. Belki şimdi istemiyorsunuzdur, ama sanırım ileride, sizi yine buraya getirdiğime sevineceksiniz." Sessiz, boş arka sokakta hızla sürdü arabayı, bir köşeyi daha döndü, çok yavaş, çok sessiz ilerledikten sonra durdurdu arabayı.

Bir ara sokakta, Dr. Dekalb'ın evinin önünde geniş çayırın, köşenin tam karşısındaydılar. Büyükbabalarının evini, bütün olup biteni görebiliyorlardı, ama kendilerinin görülmediklerinin farkındaydılar. Altı erkek, Andrew Dayıları, Ralph Amcaları, Hubert Kane Amcaları, George Bailey Enişteleri, Bay Drak, bir de daha önce hiç görmedikleri bir adam uzun, gri, cilalı bir sandığı halkalarından dikkatle kavramış, evden sokağa inen tuğla döşeli, dö-

nemeçli yolda ağır ağır ilerliyorlardı, babalarının yattığı sandık buydu galiba, çok ağır olmalıydı. Erkeklerin boyları birbirine uymuyordu, o yüzden de uzun boylu Andrew Dayı ile ondan daha da uzun olan George Bailey Enişte, dizlerini hafifçe bükerek yürüyorlardı, en kısaları Hubert Amca ise yana eğiliyor, parmaklarının ucuna kalkıyordu. Tam arkalarından, daha yavaş adımlarla büyükbabalarıyla kara tüllere bürünmüş bir kadın yürüyordu, kadının boyunun uzunluğundan, o ezik inceliğinden, anneleri olduğunu anladılar, onun tam arkasında, bir yanında Jessie Hala, öbür yanında Peder Jackson'la birlikte siyahlara bürünmüş bir başka kadın yürüyordu; boyunun kısalığından, yürüyüşündeki aksaklıktan, onun da Follet Nine olduğunu anladılar. Bir sıra arkadan, anneleriyle Hannah Hala, Sally Yenge, Amelia Teyze, Celia Gunn Teyze, Bayan Gunn, kızı Bess Gun Abla, yaşlı Bay Kane, Bayan Amy Field, Bayan Nettie Field, Doktor Dekalb, Bayan Dekalb, Gordon Dekalb Amca geliyorlardı, sundurmada, sundurmanın basamaklarında, kara giysilere bürünmüş, yüzlerini, gövdelerini belli belirsiz tanıdıkları, ama adlarını bilmedikleri kimselerle, daha önce görüp görmediklerini kestiremedikleri bir sürü insan vardı, ön kapıdan giren yeni yeni kişiler, hafifçe itişerek sundurmaya çıkıyorlardı. Evin sırasında, tepenin arkasında, pırıl pırıl bir siyah araba duruyordu, karalar giymiş kısa boylu, çevik yapılı iki adam, durmadan evle araba arasında gidip geliyor, evden getirdikleri kucak dolusu renk renk çiçekleri arabaya yığıyorlardı. Giriş merdiveninin başında bekleyen ve demin tabut giderken yanlarında yürüyen uzun ceketli adam, ansızın buyurucasına elini salladı ve pırıl pırıl parlayan üç yağız atla bir bir doru atın çektiği uzun, yüksek, parıltılı iç içe geçmiş siyah halkalarıyla, siyah camıyla gözü alan daracık bir sandık, bir-iki metre kadar yanaştı kapıya, sonra biraz daha yanaştı, siyah, parlak arka kapağı kaldırıma yaklaştı iyice; babalarının tabutunu taşıyan adamlar, bir an merdivenlerin başında duraladılar, uzun ceketli adam, uzun kapkaranlık arabanın parlak arka kapısını açarken kibarca başını salladı; taşıyıcılar, dikkatle kollayarak indiler daracık basamaklardan, sıkışarak, eğilip bükülerek; uzun ceketli adam, açık kapının biraz ötesinde durmuş, onlara elleriyle buyruklar yağdırıyor, konuşuyordu galiba; anneleriyle büyükbabaları, mer-

divenin başında bir an duralayınca, onların arkasında uzayıp giden kara giysili yaslılar kalabalığı da duraladı, ağır çeken babalarını götüren adamlar, taşınması çok güç bir yükmüş gibi güçlükle kaldırdılar tabutu; dikkatli, çekingen bir halleri vardı, birbirlerini saygıyla dürterek, gerileyerek, yana kayarak tabutu karanlık arabanın ta dibine kadar ittiler; tabutun ancak ayak kısmı görünüyordu artık, bir tramvay sesi duyuldu. Uzun ceketli adam, kapılardan birini kapadı, tabutun yalnızca ucu görünüyordu artık, sonra öbür kapıyı da kapadı, hiç göremez oldular, adam kapıları kilitleyen parlak gümüş kolu sıkı sıkı itti, atlardan biri kulağını oynattı, biraz önce kesilen tramvay sesi, yine duyuldu. Uzun siyah araba birkaç adım ileri gitti, yine durdu, kapıları kapalı, parlak siyah bir başka araba sokakta onun yerini aldı, sonra tramvay geçti, tramvayın pencerelerinden dönüp bakan yüzler gördüler, bir adam çapkasını çıkardı, anneleriyle büyükbabaları merdivenden iniyorlardı, büyükbaba annelerinin arabaya binmesine yardım etti, sonra Follet Nineleriyle Jessie Hala ve Peder Jackson indiler merdivenlerden. Büyükbabayla Peder Jackson, Follet Nine'yle Jessie Hala'yı bindirdiler arabaya, tramvayın gürültüsü gittikçe uzaklaşıyordu, Ralph Amca yana çekilerek Büyükbabaya yol verdi, sonra ikisi de yana çekilip Anneanneye yardım ettiler, biraz duraladıktan sonra bindi anneanne, ardından Ralph Amca bindi, pencerelerin perdeleri sıkı sıkı çekildi, uzun, kapkara sandıkla kapkara at arabası hareket ettiler, ikinci bir araba yanaştı, sonra arabalardan ve otomobillerden oluşan uzun bir kuyruk, bir anlık bir duralamadan sonra birkaç metre ilerledi, evin karşısındaki boş kaldırımda dimdik duran bir adam batıya doğru yürüdü, kaldırımın öte ucunda şapkasını başına geçirdi, tramvayın son çınıltıları geliyordu artık, iki serçenin sokaktaki çöpleri didikleyişleri duyuluyordu, "Hadi gidelim," dedi Bay Starr; motoru durdurmamış olduğunu o zaman fark ettiler, çünkü der demez hareket ettirdi arabayı, geri geri giderek köşeyi döndü, geldikleri ıssız arka sokaktan usulca yokuş aşağı indiler.

Araba evin önünde durduğunda, inmeden önce, "Bundan kimseye hiç söz etmeseniz daha iyi olur belki," dedi. O inmiyor diye çocuklar da inmediler. Biraz sonra, "Yoo, siz nasıl uygun görürseniz öyle yapın," dedi. Yüzlerine bakmıyordu; bu süre içinde

hiç bakmamıştı. Gölgelerin oyununu, yaprakların sallanışını gözlediler.

Bay Starr arabadan indi, onların tarafındaki kapıyı açtı, ellerini Catherine'e uzattı.

"Hop!" dedi.

XX

Evin içi yankılanıyordu, karanfillerden yükselen o olağanüstü keskinlikteki koku da sürüyordu.

Anneleri, Doğu kanattaki odadaydı.

"Canlarım," dedi, çok uzaklara yolculuk etmiş gibiydi, artık her şeyin değiştiğini kavradılar. Başlarını onun başına dayadılar, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını bilerek; anneleri göğsüne sıkıca bastırdı onları; kokusunu duydular, sevdiler annelerini; ama fark eden bir şey yoktu.

Ne o bir şey söyleyebiliyordu ne de onlar; annelerinin sessizce dua ettiğini sezdiler, sevginin yerini acıma duygusu aldı, duanın bitimini saygıyla beklediler.

"Anneannelerde kalıyoruz," dedi sonunda anneleri. "Hiç de-

ğilse bu gece." Sonra yine söyleyecek söz bulamadı.

Onların omuzlarını tutan elleri ağırlaşmıştı. Rufus, yiten sevecenliğini geri getirmek için yaklaştı annesine, aynı anda Catherine geri çekildi.

Rufus anlıyor, diye düşündü anneleri; Catherine'in hırçınlığına kırılmamaya çalıştı. Ağabeyinin kendisine yeğlendiğini ayırt eden Catherine öylesine derinden yaralanmıştı ki annesi bu yarayı kendi bedeninde duydu, eli gevşedi; oysa Catherine'in o anda tek özlemi, annesinin sıcaklığına sığınmaktı. Rufus, annesinin kendisine sarılışından anlamıştı, beni olduğumdan iyi sanıyor, diye düşündü, yalanıma kandı o zaman, hiç de tatlı bir duygu değildi kandırmak.

"Tanrı çocuklarımı korusun," diye fısıldadı anneleri. "Tanrı hepimizi korusun, birbirimizden ayırmasın."

"Amin," diye fısıldadı Rufus kibarca; annesine daha sıkı sarılarak tedirginliğini atlatmaya çalıştı; onun eli de daha bir tutkuyla yapışmıştı omuzlarına; Catherine acıdan, yalnızlıktan dili tutulmuş, taş gibi duruyordu.

Kıpırdamadan öylece durdular, kandırılmış ana, yalancı oğul, ölümcül yara almış kız çocuğu; Andrew odaya girdiğinde onları bu durumda buldu, sonra bundan ne kadar soylu bir tablo çıkarabileceğini düşünerek kendi kendine söylendi: "Kutsal Aile'ye taş çıkartıyor."

"Benimle yürüyüşe gelsene," dedi Andrew, Rufus'a. Catherine, sundurmada onları gözden yitene kadar izledi. Sonra duvara dayalı iskemlelerden birini çekip oturdu, sallanmaya başladı. gürültü çıkarmadan sallanabileceği sürece, sallanmanın bir sakıncası yoktu herhalde, denemeye değerdi. Ama gürültü etmemeye ne kadar özen gösterirse göstersin eski tahta çatırdıyor, iskemle gıcırdıyordu. Sallanmayı kesti, gürültü etmenin doğru olmayacağına inandığından değil, onların duymalarını istemediğinden. Kollarını, ellerini iskemlenin kollarına dayadı, çimenliğin parmaklıklarından öteye, aşağıdaki sokağa baktı. Bir ardıçkuşu pat pat sıçrıyordu otlar arasında. Catherine'e sert bir bakış fırlattı çabucak, sonra iğne gibi keskin bir bakış daha, sonra da ilgilenmedi onunla, pat pat sıçrayarak, kısacık otları o sert, sivri bakışlarına benzeyen gaga vuruşlarıyla didiklemeye koyuldu.

Catherine, kaldırımda evine doğru yürüyen Dr. Dekalb'ı gördü; koyu renk giysileri sırtındaydı daha. Babasının her zaman uzaktan kendisine el salladığını anımsadı Catherine, Dr. Dekalb'ın bakıp el sallayacağı anı kolladı, ama o el falan sallamadı, bakmadı bile; dosdoğru evine girdi.

Yandaki avluda, sokaktan uzak bir köşede, çiçeklerinin arasında Bayan Dekalb oturuyordu, uzun, beyaz bir giysi vardı sırtında; uzun, beyaz eldivenler takmıştı, başında da kâğıttan güneş şapkası. Çömelmiyor, çiçeklerin üstüne eğiliyordu, yer değiştirip doğruluyor, uzun incecik gövdesiyle dimdik duruyor, eteğinin ucunu, tıpkı anneannenin kaldırıma çıkarken ya da kaldırımdan inerken yaptığı gibi, kibarca kaldırıyordu. Sonra yeniden eğiliyordu, karyolada yatan birine iyi geceler diliyormuşçasına.

Kaldırımlar pek kalabalık değildi, insanların çoğu tek yönde ilerliyorlardı hep kent dışına doğru.

Sundurmanın yanındaki şeftali ağacının yaprakları uykuya dalmışçasına tembel tembel yayılmışlardı havaya, ara ara usulca kıpırdanıyor, sonra yine duruyorlardı.

Ardıçkuşu bir solucan yakalamıştı; ayaklarını bitiştirdi, geri geri gidip gagasının bütün gücüyle asıldı. Solucan lastik gibi uzadı, ikiye ayrıldı; Catherine'in midesi bir tuhaf oldu. Kuş hemen yuttu avını, sonra hızla atılarak geri kalan kısmı gagasına aldı, çekti. Solucan gerildi ama kopmadı, yine de topraktan koparıldı; kuşun gagasında havada uçarken, onun kıvrılıp büküldüğünü gördü Catherine. Kuş, bitişik avludaki ağacın dalları üstünde geniş bir yay çizdi; Catherine, küçücük ardıçkuşu yavrularının incecik çığlıklarını duydu.

Dr. Dekalb, karısının yanında ayakta duruyordu, birbirlerine bakıp konuşuyorlardı. Karısı ondan uzundu, ama Dr. Dekalb daha iriydi. Ceketini çıkarmıştı, sırtındaki soluk mavi askılar görünüyordu. Beyaz gömleğinin yakasının üstünde ensesi koyu kırmızıydı.

Ötede, köşedeki yol ağzında gezinenleri görebiliyordu Catherine; yorgun hallerine karşın hızlı yürüyorlardı, uzaktan küçücük görünüyorlardı ve hemen hemen hepsi kentten gelmişti.

Gordon Dekalb, evine doğru yürüyordu. Koyu giysisi üstündeydi hâlâ, şapkasını eline almıştı. Poposu kocamandı, ördek

gibi paytak paytak yürüyordu. Catherine, bu uzaklıktan bile onun patlayacakmış izlenimi uyandıran şişman yüzünü, ensesini seçebiliyordu; Andrew Dayı, ağzına haşlanmış patates tıkılmış gibi, derdi ondan söz ederken. Gordon Dekalb Amca yukarıya, pencereye baktı, Catherine elini kaldırdı, ama o hemen başını çevirdi, çayırı geçip annesiyle babasına doğru yürüdü. Üçü konuşmaya başladılar.

Beklenmedik ufak bir gürültü, Catherine'i irkiltti; gürültünün oturma odasından geldiğini fark etti. Kesilmişti ama. Çıt çıkarmadan iskemleden kalktı, sundurmaya bakan pencereye yanaştı usulca. Anneanne, piyanonun başında oturuyordu, kapağı açmıştı; Catherine tuşları görebiliyordu. Anneanne, elleri kucağında, uzun bir süre oturdu. Sonra kalktı, piyanonun kapağını kapadı, Yeşil Oda'ya yürüdü; önlüğü üstündeydi. Catherine'in pencereden uzaklaşmasına kalmadan yine girdi içeri (bu uzaklıktan beni göremez diyerek kendini yüreklendirdi Catherine), başını kaldırdı, o kısık, miyop gözleriyle çevresine baktı, dudaklarını büzdü, yine piyanonun başına oturdu. Yine açtı kapağı, parmaklarını tutkuyla dolaştırdı tuşların üstünde, ama hiç ses çıkmadı. Anneannenin kulağı ağır işitir, dedi Catherine kendi kendine; yüksek sesle konuşmak gerekir. Demek müzik çalarken de iyi duyamıyor. İki büklüm, sağlam kulağını eğmiş; her zaman piyano çalarken böyle yapar, ayağı da pedalda, yalnız ses çıkmıyor.

İyi de *ben* neden duyamıyorum? dedi Catherine ansızın. Ben her zaman duyarım. Kulak kesildi, bütün dikkatini verdi; çıt yok.

Sesleri kocaman, kara bir borudan duymanın ne keyifli olacağını düşledi birden, ama sokağın gürültülerini, kentin şamatasını duyabiliyordu ya; o zaman müzik sesini neden duyamadığını kavradı. Anneanne demek ses çıkarmadan basıyordu tuşlara.

Sonra Catherine'in yanı başındaki kapıdan, büyükbaba girdi o odaya, yerinde kalakaldı, anneanneye bakıyordu. onun da kulağı ağır işitirdi, ama anneanneyle kıyaslanamazdı; müzik çalınmadığı zaman odanın hep bu ucunda otururdu. Demek o da anlamıştı. Birkaç dakika duraladıktan sonra karısına doğru yürüdü, anneannenin sırtı ona dönüktü; karısına arkadan yaklaştı, ellerini kaldırdı, birden onun kambur omuzlarını tutuverecek, saçlarını okşayacak gibiydi. Biraz durduktan sonra geri döndü, geldiğinden

de çabuk, usulca aynı kapıdan çıktı, Catherine'i görmediği belliydi.

Anneanne durmuştu şimdi, ellerini tuşlara bıraktı, yalnız siyah tuşlarla, arada kalan beyaz tuşları okşuyordu. Sonra ellerini çekti, kucağında kavuşturdu. Ayağa kalktı, piyanonun kapağını kapadı, Yeşil Oda'ya döndü.

Dr. Dekalb ile Bayan Dekalb ve Gordon Amca bahçede yoktular.

Babam nerede?

Ansızın yalnızlığı, tek başına olmayı kaldıramayacağını sezdi Catherine. Sofayı geçip Doğu kanattaki odaya gitti, yalnız annesi orada değildi. Bu kere yemek odasına yöneldi, anneanne kilerde bir şeyler yapıyordu, gelgelelim anneanneyi görmek, onunla karşılaşmak istemedi. Parmaklarının ucuna basarak yemek odasının köşesini döndü, masanın arkasına saklanarak Yeşil Oda'ya geçti, orada da kimse yoktu. Dışarı baktı, büyükbabası bahçenin tam ortasında durmuş agava ağacının sert dikenlerine bakıyordu. Oturma odasındaki keskin kokuları hızla geçerek merdivenlerden çarçabuk çıktı, elinden geldiği kadar ses etmemeye çalışıyordu; Amelia Teyze'nın kapısı da kapalıydı.

Yüzü kıpkırmızı kesilmişti, ağlıyordu, koridorda yürüdü, yürüdü. Kapalı. Hannah Hala'nın kapısı da kapalıydı. Kapının arkasından mırıl mırıl sevecen sesler duyuluyordu, Hannah Hala'nın sesiyle annesinin sesi. Kulağını kapıya dayayıp dinledi.

EN YÜCE TANRI, insanlığın Yaratıcısı ve Koruyucusu, Senden bütün insanlar ve yaşadıkları insanlık durumu adına bağış diliyoruz; senin gizemli işlerini kavramalarına yardım etmen, bütün uluslara esenlik vermen için yakarıyoruz sana. Kutlu, evrensel Kilise'ye özel yer veriyoruz dualarımızda, Senin Ruhun egemen olsun, Senin Ruhunla yöneltilsin ki, kendilerini Hıristiyan sayanların hepsi doğru yolu bulabilsinler, birlik ruhuna inanabilsinler, barış bağlarında, yaşamın haklılığı savaşımında birleşsinler. Ve bütün sakatları, yaralıları, kafaca, bedence sayrı düşenleri, acı çekenleri Senin babalığına emanet ediyoruz, onları avut, Sen kurtar, her türlü gereksinimlerini Sen karşıla; acılarında sabır ver ki onlara Tanrım, karanlıklar içinde hep bir umut ışığı görebilsinler. İsa adına yakarıyoruz Sana. Amin.

KADİR TANRI, bütün bağışların kaynağı. Senin değersiz kulların bizler, bize ve bütün insanlara gösterdiğin iyilikten, sevgi dolu sevecenlikten ötürü, alçakgönüllülükle, içten şükrediyoruz Sana. Bizi yarattığın, gözettiğin için, bu yaşamın bütün nimetleri için şükrediyoruz Sana ve asıl Hazreti İsamızın kurtardığı dünyaya gösterdiğin ölçülmez sevgi için; bunca bağışlar için, beslediğimiz zafer umudu için. Yalvarırız Sana, bize de sonsuz bağışından pay ver de yüreklerimiz katışıksız şükranla dolabilsin; seni yalnızca dudaklarımızla değil, yaşayışımızla, kendimizi Sana adamamızla, günlerimizi inanç ve hak yolunda Senin izinden yürümekle kanıtlayabilelim; Senin, Kutsal Ruh'un ve İsa Hazretlerinin olsun bütün onur ve zafer, bitimsiz dünya. Amin.

Annesinin sesi hırıltılıydı. Hannah Hala, büyük bir serinkanlılıkla duayı baştan başladığı gibi sonuna getirmiş, bitirmişti. Sonra daha da alçak bir sesle, "Mary şekerim, yeter artık," dedi.

Biraz sonra Catherine, annesinin titrek, ağlamaklı sesini duydu, "Yoo olmaz, olmaz yoo! Ben istedim Hannah Hala. Ben..."

Yine Hannah Hala'nın sesi, "Lütfen keselim artık."

Annesininki, "Bu dua da olmasaydı, *nasıl* dayanırdım bilmem."

Hannah Hala'nınki, "Hadi şekerim, tamam. Tanrı esirgesın seni. Hadi. Hadi canım."

Annesininki, "Bir dakika, şimdi toparlarım kendimi."

Sonra sessizlik.

Sonra Hannah Hala'nın soğuk, ama sevecen sesi..... ve annesinin sesi: .....

Bu yoğun sessizlikte Catherine, Hannah Hala'nın kapısının karşısındaki kapıdan içeri gizlice girdi, büyükbabayla anneannenin yataklarının altına gizlendi. Artık ağlamıyordu. Bir daha kimse kendisini görmesin istiyordu, o kadar. Yan döndü, halının koyu desenini incelemeye koyuldu. Hannah Hala'nın kapısı açılınca, korkudan soluk soluğa kaldı, dizlerini göğsüne doğru çekti, bastırdı. Aşağıda birilerinin kendisini çağırdığını duyunca daha da büzüldü; biraz sonra basamaklarda ayak sesleri duyuldu, sesler kaygılı gibiydi; tir tir titremeye başladı. Onlar sofaya gel-

diklerinde, yatağın altından çıkmış, kenara ilişmişti, sırtı kapıya dönüktü içeri girdiklerinde, yüreği çatlayacakmış gibi atıyordu.

"*Burada* işte," diye haykırdı annesi. Catherine onlara dönünce, annesinin yüzündeki ürküden, gözlerindeki yaşlardan korktu. "*Duymadın* mı bizi?"

Başıyla, hayır, dedi.

"Ben senin yanında sanıyordum Amelia."

"Ben de sizinle ya da annemledir sanıyordum."

"Peki ama *neredeydin* şekerim? Tanrım, yoksa *yapayalnız mıydın* bütün bu süre içinde?"

Catherine başını salladı; alt dudağı gittikçe uzuyordu, çenesi titriyordu, herkesten nefret ediyordu.

"Canım benim, gel annene." Annesi kollarını açmış ona doğru geliyordu. Catherine hızla ona doğru koştu, başını onun göğsüne gömdü, tepeden tırnağa gözyaşı kesilmişti sanki, yaşları dinmek bilmiyordu. Ancak annesi tatlı bir sesle, "Donuna bak canım, *sırılsıklam* olmuş," dediğinde gerçekten altını ıslattığını fark edebildi.

Andrew Dayı, daha önce Rufus'u hiç yürüyüşe çağırmamıştı, gururlanmıştı Rufus, onun adımlarına yetişmek için elinden geleni yapıyordu. Belki şimdi olayla ilgili bir şeyler duyabilecekti ama sormanın yakışık almayacağını biliyordu. Büyükbabanın evinin arkasındaki sokağa gelince, evlerle ağaçları yabancılayınca dayısının elini tutu, Andrew de onun elini kavradı, ama sıkmadan, dönüp yüzüne bakmadan. Belki de biraz sonra anlatır, diye umdu Rufus. Hiç değilse bir şeyler söyler canım. Oysa dayısı ağzını bile açmıyordu. Yarım adım arkadan yürüyen Rufus, ona bakınca, yüzünün allak bullak olduğunu fark etti. Gözlerini bir noktaya dikmişti: Rufus, onun belli bir yere bakmadığını, kaldırımdan inerken, karşı kaldırıma çıktığında bile gözlerini aynı noktadan ayırmadığını sezdi. Kaşlarını çatmıştı, burnunun kenarları, çok kötü bir koku almışçasına kıvrılmıştı. Ben mi bir kusur işledim acaba, diye düşündü Rufus. Yok olamaz, yoksa beni yürüyüşe çağırmazdı. Çağırırdı, niye çağırmasın, evde gürültü olmasın diye, sokakta öğüt verecek. Bir şey demediğine göre, belki de öğüt vermeyecek. Belki düşünüyor. Babamı düşünüyordur belki. Gömme

törenini (Cenaze arabası kalktığında üstüne vuran güneşi görüyordu şimdi). Orada neler yapmışlardı sahi? Babasını toprağın altına gömüp çiçekleri üstüne yığmışlardı. Dualar ettiler, evlerine döndüler. Greenwood Mezarlığı'ydı. Gözünde Greenwood Mezarlığı'nın duru bir imgesi canlandı; basık bir tepenin üstündeydi, bir sürü beyaz taşın arasında, yaprakları rüzgârın savurduğu güneş ışığıyla yanan bir sürü yeşil ağaç vardı ortada, bir sürü de çiçek, çiçeklerin altında da kapağı kapalı tabutun içinde bu sabahki gibi babası yatıyordu. Yalnız karanlık yüzünden onu göremiyorlardı. Orası hep böyle karanlık olacaktı. İneğin karnı gibi.

Ama güneş yakacak yine, yine rüzgâr esecek.

İğnenin taş plağa değişinden çıkan cızırtı kulaklarındaydı daha, Buster Brown'ın köpeğinin sipsivri, sırıtkan dişlerini gördü.

"Ömrümde Tanrı'ya inanacağım varsa," dedi dayısı.

Soluk soluğa kalmışlardı; batıya, Fort Sanders'a çıkan dik tepeye tırmanıyorlardı. Önlerinde gök pırıl pırıldı, ağaçların parlak, kımıltılı gölgelerinde ilerlediler.

"Bu ikinci gördüğüm şey yüzünden inanırım."

Rufus ilgiyle baktı dayısına.

"Bir sürü bulut vardı," dedi dayısı; önüne bakıyordu hâlâ, "ama hızla dağıldıklarından güneş de yakıcıydı. Babanı tam çukura, yani mezarına indirecekleri sırada, bir bulut geldi, demir gibi bir gölge yaydı çevreye ve o anda tabuta inanılmaz görkemde bir kelebek kondu, durdu öyle, babanın tam göğsünün üstünde, kanatlarınını bile titretmekten çekinerek, atan bir yürek gibi."

Andrew sustu. Deminden beri ilk olarak baktı Rufus'a. Gözleri çılgın gibiydi. "Tabutun indiriliş süresince de yerinde kaldı, Rufus", dedi, "kıpırdamadı bile, yalnız hafifçe kanat çırptı, sonra derine süzüldü, toprağı bir kayık gibi taradı. O anda güneş de olanca gücüyle parladı ve kelebek... şeyden, çukurdan dosdoğru göğe fırladı, öyle yükseklere uçtu ki bir daha göremedim." Andrew yokuşa vurmuştu yine. Rufus, ona ayak uydurmakta büyük güçlük çekiyordu. "Ne olağanüstü bir şey, değil mi Rufus?" dedi, çılgın gözlerini önündeki yoldan ayırmadan.

"Ya öyle," dedi Rufus, dayısını yanıtladı. "Ya öyle," demek

yetmezdi, biliyordu ama başka şey gelmiyordu aklına.

"Mucize diye bir şey varsa," dedi dayısı biriyle tartışıyormuşçasına, "bu bal gibi mucize işte."

Mucize. Olağanüstü. Bu tür sözcüklerin anlamlarını sormamak daha doğruydu. Rufus, dev kelebeği gözlerinin önüne getirebiliyordu, kanatlarını usulca, gururla kıpırdatışını, kanatların renklerini, kelebeğin ansızın göğe uçuşunu; o renklerin güneşte nasıl yalazlandığını, evet galiba "olağanüstü"nün anlamını sezebiliyordu birazcık. Ya "mucize?" Evet, tabuta konan, geniş kanatlarını usulca kıpırdatan kelebek gözlerinin önündeydi. Belki "mucize", kanatlardaki çizgilerle beneklerin, renklerin oyunuydu ya da kelebek göğe uçtuğunda, güneş ışığında o gözalıcı parıltıyı saçmalarıydı. Mucize. Olağanüstü.

Olay bütün canlılığıyla gözlerinin önündeydi; dayısı bütün canlılığıyla aktarmıştı, görebildiği şeyin özel bir şey, iyi bir şey olduğunu düşündü. Babası için de iyiydi bu galiba, orada karanlıkta yatması pek önemli değildi. Bu iyi şeyin ne olduğunu bilemiyordu Rufus, ama dayısı iyi şeyler duyduğuna göre, bunca yoğun duyduğuna göre, kendisinin anlayabildiğinden öte iyi bir şey olmalıydı. Dayısı Tanrı'ya inanmaktan söz etmişti, hiç değilse bir gün bu yüzden inanabilmekten, oysa şimdiye kadar dayısı Tanrı'dan söz edince, hep ya Onu sevmediğini ya da Onu sevenleri sevmediğini söylerdi. Demek ki bir şeyin olabileceği ölçüde iyi bir şeydi bu olay. Ve birdenbire dayısının, bunca kişi içinden yalnız kendisine açılmayı seçtiği aklına geldi; gururla, sevgi dolu, derin bir soluk aldı. Bu gizi ne Tanrı'ya inananlara açabilirdi dayısı ne de inanmayanlara, çünkü çok önemliydi onun gözünde; başkaları, kutsallığını bozabilirdi olayın, yine de birine söylemesi gerektiği için kendisine söylemişti işte. Her şey iyiye dönmüştü şimdi, babasının durumu, en gerektiği anda aralarına dönmekten alıkonuluş nedeni, hepsi; her şey düzelmişti hemen hemen. Babası için değil tabii, o bir daha geri gelemeyecekti çünkü, öyleyken eskisine göre daha iyiydi bir şeyler, onun burada bulunmaktan alıkonulması da çok kötü değildi, çünkü Rufus olanlara tanıklık etmiş, kelebeği kendi gözleriyle görmüştü, sanki bu da babasının kötü bir durumda olmadığını gösteriyordu. Evet, her şey yolundaydı, dayısı gibi düşünüyor, duyuyordu. Bunu söy-

leyebileceği, üstünde konuşmak isteyeceği başka hiç kimse yoktu, annesi de, olabilseydi babası bile.

"*Şu* orospu çocuğu!" dedi Andrew.

Rufus bu sözün anlamını tam bilmiyordu, ne var ki birine söylenebilecek en kötü sözlerden biriydi kesinlikle; bunu söylediğiniz kişi sizinle dövüşmek zorundaydı, sizi öldürse haklıydı. Midesine bir yumruk yemiş gibi oldu.

"Şu Jackson," dedi Andrew; şimdi yüzü öylesine öfkeliydi ki Rufus onu daha önce hiç böylesine öfkeli görmediğini düşündü. "*Peder*miş," dedi Andrew, "ille de öyle çağrılmak istiyor.

"Ne yaptı biliyor musun?"

Öfkeli bakışlarından ürktü Rufus. "Ne?" diye sordu.

"Babanın cenaze duasını baştan sona okuyamazmış, çünkü baban vaftizli değilmiş." Gözlerini Rufus'tan ayırmamıştı; ondan yanıt bekliyor gibiydi. Rufus ürkmüş, aptal aptal bakıyordu. Dayısının Peder Jackson'ı sevmemesi hoşuna gitmişti; ama asıl konu bu değildi galiba, ne söyleyeceğini de bilemiyordu.

"Çok üzgünmüş," dedi Andrew, Peder'in konuşmasını hırsla taklide çalışarak, "ne var ki Kilise yasası böyleymiş.

"Ne kilise ama!" dedi dişlerinin arasından. "Bir de kendilerine Hıristiyan diyorlar. Onun o pis, kolalı siyah eteğiyle, o mundarlığıyla değil gömeceği eline su bile dökemeyeceği bir *adamdı* Jay, ondan yüz kat iyi yürekliydi. 'Hayır, Yüce Tanrı'ya onun adına yakaramam, ruhunun huzura kavuşması için araya giremem, çünkü kutsal suyu bir kere bile tanımamış.' Diz çökerek, iki büklüm olup yerleri öperek, ovunarak haç çıkarıyorlar deli gibi, bütün o tiksindirici gösteriler, numaralar; ama iş Hristiyan sevecenliğine gelip dayanınca, bir tek o yalın olaya dayanınca, ne oluyor? Kilise yasalarının yasağı dikiliyor karşına. Bizim küçük kulübümüze üye değil o

"İnsanın ruhu varsa, onu kusar bu durumda Rufus.

"Bir de... bak, o kelebekte Jackson'ın sonsuza kadar göremeyeceği bir payı var Tanrı'nın.

"Nekes, doymak bilmez orospu çocuğu."

Fort Sanders'ın kenarında durmuş, dikenlerle, çamurla kaplı çorak alana bakıyorlardı. Rufus, gizlemeye çalışıyordu duygularını. Daha bir dakika önce her şey neredeyse düzelmiş gö-

rünüyordu, oysa şimdi karmakarışıktı, deminki duygularının sürmemesi için de bir neden göremiyordu, yalnız biraz önce her şeyin yolunda gittiğine inanmakta zorlanıyordu; çünkü bu arada yığınla şey söylemişti dayısı. Onun Peder Jackson'ı sevmediğine sevinmişti, keşke annesi de sevmeseydi, ama iş bununla bitmiyordu ki. Dayısı Tanrı'dan, Hristiyanlardan, inançtan, daha bir dakika önce saygıyla, hatta sevgiyle söz etmişti. İş, bununla da kalmıyordu. Diz çökmek, eğilip bükülmek, numaralarından söz ederken, Rufus, dayısının yalnızca Peder Jackson'ı değil; herkesi kastettiğini sezmişti, herkesten nefret ediyordu o. Annemden de, dedi kendi kendine. İliklerine kadar nefret ediyor ondan. Hannah Hala'dan da. Onlardan nefret ediyor. Oysa onlar seviyorlar onu, nefret etmiyorlar, ama o ediyor. Ama aslında etmiyor, diye düşündü. Dayısının onlara her fırsatta sevgisini nasıl gösterdiğini anımsadı, hele işler yolundayken, herkesin keyfi yerindeyken, nasıl candan davranırdı, bu acılı anlarında yanlarından ayrılmamıştı. Nefret ediyor evet, diye düşündü, onların onu sevdiği kadar o da seviyor onları. Yalnız nefret de ediyor. Demin onlardan yüzlerine tükürürcesine söz etti. Yanlarındayken iyi davranıyor, hoş tutuyor onları, seviyor. Yanlarında değilken, dua edişleri falan gözünün önüne gelince de nefret ediyor. Yanlarındayken seviyormuş gibi davranıyor, ama aslında gerçek duygusu nefret. Kelebekten bana söz etti, onlara etmedi, nefret ettiği için; oysa ben nefret etmiyorum, seviyorum onları; o bana açılınca, onlara söylemediği gizini bana açınca, sanki ben de onlardan nefret ediyormuşum gibi oldu.

Görmüşlerdir mutlaka. Kelebeği kesinlikle görmüşlerdir. Belki de o yüzden onlara anlatmadı, yeni bir şey değildi. Evet, evet, öyle. Bana söylemesinin nedeni, benim orada bulunmayışım, onun bunu birine açmak istemesi, benim duymak isteyeceğimi düşünmesi ki doğru, isterdim. Gelgelelim onlardan nefret ediyorsa, istemiyorum. Ediyor, ediyor. Hem de kızgın bir fırının kapağı açılmışçasına, yalnız anlamalarını istemiyor. Onu sevdiklerini, onun da kendilerini sevdiğini sandıklarını bildiğinden istemiyor. Ama bunca nefret arasında nasıl sevebilir onları? Seviyorsa, nasıl nefret edebilir onlardan? Onlar dua ediyorlar, kendisi etmiyor diye mi içerliyor? İstese, edebilirdi, peki neden etmiyor? Duadan

nefret ediyor da ondan. Dua ettikleri için de onlardan.

Dayısına, "Annemden neden nefret ediyorsun?" diye sormak geldi içinden, ama göze alamadı. Düşünürken, bir yandan da yıkıntıya dönmüş Kale'nin ta ötelerine bakıyordu, sonra yine dayısına baktı, keşke sorabilseydi. Sormadı, dayısı da birkaç dakika suskun durduktan sonra, "Eve gitme zamanı geldi," dedi; dönerken yolda hiç konuşmadılar.

Ailede Bir Ölüm James Agee'nin Türkçedeki tek kitabı. Amerika'nın içe kapalı, geleneklerine bağlı bir yöresinde doğup büyüyen Agee, geleneksel aile ilişkilerini, insanların yaşam ve ölüm karşısındaki yalnızlıklarını büyük bir sadelik ve incelikle işlemesiyle dikkatleri çekiyor...

Agee yaşamı ve ölümü varoluşçu bir açıdan sorgulamıyor. Daha çok bir olgunun ya da olayın insanlar üzerindeki etkisini garip denebilecek bir tutku ve yoğunlukla betimliyor. Birbirlerine kanbağlarıyla bağlı insanların duygusal yaşantılarının acı bir olayın ağırlığı karşısında altüst oluşunu, belli "an"larda aralarında kurulan uzaklık ve yakınlıkları anlatıyor. Davranışlar, sözler ve jestlerle kurulan bu duygu dünyasını olağanüstü bir titizlik ve duyarlıkla yansıtıyor Agee. Bilinci kılı kırk yararcasına didikleyen üslubuyla Faulkner'ı çağrıştırsa da "dış dünya" daha ağır basıyor Agee'de. Romanda "bir çılgının anlattığı masal"a benzetilen hayat, tüm karmaşıklığı ve acımasızlığı ile önümüze seriliyor: Yabancı, uzak, kayıtsız ve her türlü anlamlandırmaya açık... Agee bu açıklığı aile ilişkileri, insanlar arası iletişim ve iletişimsizlikle dolduruyor: Uyulması gereken kurallar, söylenmesi gereken sözler, karşılıklı ödevler ve alttan alta akan gerçek duygu ve düşünceler...

Her türlü abartıdan uzak, yalınlığın ve içtenliğin edebiyattaki karşılığı olan bir roman *Ailede Bir Ölüm*...
Gündelik hayatın "basit" gerçeklerini incelikli bir üslupla anlatan bir yazar *James Agee*...
Ve bu yalınlığın, içtenliğin, inceliğin Türkçedeki dünyasını kuran bir çevirmen *Tomris Uyar*...

AYRINTI•ROMAN
ISBN 975-539-160-6
9 789755 391601